

RECHTSKUNDIGE SIGNIFICA
EN HARE TOEPASSING OP DE
BEGRIPPEN: „AANSPRAKELIJK,
VERANTWOORDELIJK, TOERE-
KENINGSVATBAAR”

DOOR

JACOB ISRAËL DE HAAN

AMSTERDAM — W. VERSLUYS — 1916

RECHTSKUNDIGE SIGNIFICA EN HARE
TOEPASSING OP DE BEGRIPPEN: „AAN-
SPRAKELIJK, VERANTWOORDELIJK,
TOEREKENINGSVATBAAR”

RECHTSKUNDIGE SIGNIFICA
EN HARE TOEPASSING OP DE
BEGRIPPEN: „AANSPRAKELIJK,
VERANTWOORDELIJK, TOERE-
KENINGSVATBAAR”

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP AAN
DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, OP
GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS
DR. E. VERSCHAFFELT, HOOGLEERAAR IN DE
FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE,
IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN DE
AULA DER UNIVERSITEIT OP DINSDAG 1
FEBRUARI 1916, DES NAMIDDAGS TEN 4 URE

DOOR

JACOB ISRAËL DE HAAN

GEBOREN TE SMILDE

AMSTERDAM — W. VERSLUYS — 1916

VOORWOORD.

Bij de aanbieding van mijn Academisch Proefschrift betuig ik gaarne dank aan de Hoogleraren van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid voor de welwillendheid waarmede ik tot de Promotie ben toegelaten.

Bijzonderen dank betuig ik mijnen Promotor, Professor VAN HAMEL, voor hetgeen hij voor mij is geweest en voor mij heeft gedaan.

Maar een dank, waarvoor ik geen woorden weet, ben ik U verschuldigd, FREDERIK VAN EEDEN, mijn Meester, mijn Vriend. Ik weet, dat gij geene openlijke betuigingen van dank begeert. Mijn bede: „Moge ik U niet onwaardig zijn”.

INHOUD.

Bladz.

EERSTE HOOFDSTUK.

BEPALING VAN HET VOORWERP EN VAN DE WERKWIJZE VAN ONDERZOEK	I
--	---

TWEEDE HOOFDSTUK.

REKENSCHAP AANGAANDE DE KEUZE VAN VOORWERP EN WERKWIJZE VAN ONDERZOEK	63
--	----

DERDE HOOFDSTUK.

GEZAMENLIJKE BESCHOUWING VAN DE BEGRIPPEN: „AAN- SPRAKELIJK, VERANTWOORDELIJK, TOEREKENINGS- VATBAAR”	90
---	----

VIERDE HOOFDSTUK.

BESCHOUWING DER BEGRIPPEN: „AANSPRAKELIJK, VER- ANTWOORDELIJK, TOEREKENINGSVATBAAR” IEDER AFZONDERLIJK. ,	142
---	-----

VIJFDE HOOFDSTUK.

TOEPASSINGEN.	211
-----------------------	-----

HOOFDSTUK I.

BEPALING VAN HET VOORWERP EN VAN DE WERKWIJZE VAN ONDERZOEK.

De waarde van een wetenschappelijk onderzoek wordt bepaald door het *voorwerp* en door de *werkwijze* van onderzoek. Voorwerp en
Werkwijze.

Het voorwerp van mijn onderzoek is de groep van de begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”. Meer in het bijzonder zullen deze begrippen worden onderzocht voor zooverre zij strafrechtswetenschappelijke begrippen zijn.

De wijze van mijn onderzoek is de semasiologische, semantische, signifische. De drie vreemde woorden: semasiologie, semantica, signifca, kunnen worden vertaald door het hollandsche woord: beteekenisleer. De beteekenisleer kan worden gesteld tegenover de klankleer. Samen vormen zij de taalwetenschap ¹⁾. Beteekenisleer.
Klankleer. Taal
wetenschap.

Bij sommige onderzoekingen zal de aandacht meer gevestigd zijn op het voorwerp van onderzoek, bij andere onderzoekingen meer op de werkwijze. Het eerste zal het geval zijn, wanneer een minder bekend voorwerp wordt onderzocht op eene reeds bekende wijze. Het tweede zal het geval zijn, wanneer een Belang van
deze wijze van
onderzoek.

1) ALBERT DAUZAT „La vie du langage” bldz. 13.

meer bekend voorwerp wordt onderzocht op eene minder bekende wijze. Het tweede geval doet zich bij mijn onderzoek voor. Immers: de begrippen uit de groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” zijn het voorwerp geweest van talrijke onderzoekingen. Doch de beteekenisleer in het algemeen en de rechtskundige beteekenisleer in het bijzonder, behooren tot de weinig beoefende wetenschappen. Bij dit onderzoek zal dus niet minder aandacht worden gevraagd voor de werkwijze dan voor het voorwerp en in sommige opzichten is het voorwerp van het onderzoek niet minder middel dan doel. Hieruit volgt, dat de navolgende beschouwingen gedeeltelijk meer algemeen zullen zijn dan bijzonder, gedeeltelijk meer bijzonder dan algemeen. Naar eenheid van het algemeene en van het bijzondere is zooveel mogelijk gestreefd in dien zin, dat algemeene beteekenskundige beschouwingen steeds in verband worden gebracht met de groep van de begrippen: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” en dat, omgekeerd, bijzondere beschouwingen over de groep van deze begrippen slechts worden gegeven voor zooverre zij verband houden met de beteekenisleer in het algemeen en met de rechtskundige beteekenisleer in het bijzonder. Dat eene volmaakte eenheid van het algemeene en van het bijzondere niet werd bereikt, is den onderzoeker zelven onafgebroken duidelijk geweest.

Gemis van een
algemeen hand-
boek der signi-
fica.

Voortdurend werd door mij het gemis gevoeld van een handboek der signfica in het algemeen en van de rechtskundige signfica in het bijzonder. Bij gebreke van zulk een handboek werd ik op meerdere plaatsen gedwongen tot min of meer algemeene beschouwingen, die met de rechtswetenschap

niet in nader verband staan dan met menige andere wetenschap en met de begrippengroep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” niet in nader verband dan met menig ander begrip. Doch zonder deze meer algemeene beschouwingen zouden mijne onderzoekingen over het wezen van de begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” bezwaarlijk te volgen zijn geweest.

Dusdanige meer algemeene beschouwingen vindt men in het derde Hoofdstuk; zij handelen over de zoogenaamde doelgedachte in het werkwoord en over de oorzaken en den aard van de veranderingen van de beteekenissen der werkwoorden. Eene plaatsing in het zeer algemeene eerste Hoofdstuk is overwogen maar ten slotte om redenen van systematiek niet aanvaard.

Uit de keuze van den naam van dit boek moge Keuze van den naam van dit boek. blijken, dat ik de algemeene signifiſche beschouwingen niet van minder belang acht dan mijne onderzoekingen aangaande het wezen van de begrippen: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.” De naam luidde aanvankelijk: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar, bijdrage tot de kennis van de rechtskundige signifiſca.”. Doch ik meen, dat de veranderde naam beter bij mijn werkplan past.

Want (het zij mij toegestaan dit duidelijk voorop De naam in verband met het werkplan. te stellen) het zal blijken, dat niet in de eerste plaats ons doel was een onderzoek van de begrippengroep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.” In menig opzicht is dit onderzoek een middel om te bewijzen, dat eene zuivere logische taal van groot belang is voor elke wetenschap in het algemeen en voor de rechtswetenschap in het bijzonder. En dat zorgzame beoefening van de rechtskundige signifiſiek kan leiden tot

Indeeling van
het boek.

zuiverheid en tot redelijkheid van de Rechtstaal. Uit hetgeen wij zeiden over het doel van ons onderzoek en over den deels algemeenen, deels bijzonderen, aard van onze beschouwingen, moge de juistheid blijken van de door ons gevolgde verdeeling in vijf Hoofdstukken.

Dit eerste Hoofdstuk bevat zoodanige algemeene beschouwingen als bij gebreke van een handboek der signfica noodzakelijk zijn.

In het tweede Hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag waarom juist dit voorwerp van onderzoek en vooral waarom juist deze werkwijze van onderzoek werd gekozen. Hieruit zal kunnen blijken welke waarde deze werkwijze voor de rechtswetenschap heeft.

In het derde Hoofdstuk worden de begrippen : „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” gezamenlijk beschouwd, nadat te voren zooveel noodig het wezen van het werkwoord werd vastgesteld.

In het vierde Hoofdstuk worden de begrippen : „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”, ieder afzonderlijk onderzocht, al wordt daarbij tevens voortdurend gewezen op hun vast en onverbrekelijk verband.

In het laatste Hoofdstuk worden de verkregen uitkomsten toegepast op strijdvragen met betrekking tot begrippen uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.”

* *
*

Wij zullen thans aanvangen met enkele opmerkingen over de onderling vrijwel gelijkwaardige woorden: semasiologie, semantica en signfica. Met het Hollandsche woord „beteekenisleer” zijn deze

drie vreemde woorden wellicht het best vertaald.

Van de drie bovengenoemde vreemde woorden is semasiologie het oudste. Het wordt vooral door Duitsche schrijvers gebruikt. In de latere jaren wordt het verdrongen door de woorden *semantica* en *significa*. De oorzaken van dit verdringen zijn niet gemakkelijk aan te geven. Een van de redenen is wellicht deze, dat semasiologie (van *σημαίνω* = beteekenen) minder duidelijk en doorzichtig is dan *semantica* (eveneens van *σημαίνω*) en veel minder duidelijk en doorzichtig dan *significa*. Echter: wij zullen later zien, dat het meest duidelijke en meest-doorzichtige woord volstrekt niet steeds bij voorkeur wordt gebruikt. Eene enkele maal vindt men semasiologie gebruikt door Fransche schrijvers. ALBERT DAUZAT in „La philosophie du Langage” spreekt van „changements sémasiologiques.” In Nederland werd het woord een twintigtal jaren geleden reeds gebruikt door den Groningschen Hoogleraar W. L. VAN HELTEN ¹⁾ Ook jongere Nederlandsche taalkundigen gebruiken het. Ik noem Prof. DR. C. G. N. DE VOOYS ²⁾ en M. R. DIJKMAN ³⁾. Men vindt het in de Duitsche woordenboeken van BROCKHAUS en MEIJER. Het Hollandsch-Duitsche woordenboek van VAN GELDEREN vermeldt het niet. Wel vindt men het in de verklarende Nederlandsche woordenboeken van KOENEN en van VAN DALE.

Semasiologie.

Van de drie woorden: semasiologie, *semantica*, *significa*, is het tweede woord bij Nederlandsche schrijvers

Semantica.

¹⁾ Ook in latere geschriften, B.v. „Zur Semasiologie” in „Zeitschrift für Deutsche Wortforschung” deel XIV, aangehaald in „de Nieuwe Taalgids” Deel VII bldz. 159.

²⁾ „De Nieuwe Taalgids” Deel IV bldz. 75.

³⁾ „De Nieuwe Taalgids” Deel V bldz. 3.

het meest gebruikte. Het werd voor de eerste maal gebruikt door Prof. MICHEL BRÉAL in „Essai de sémantique” ¹⁾. De eerste druk van dit boek verscheen in 1897. Wij gebruiken eene vijfde uitgave van 1911.

Het is merkwaardig hoe snel het woord „sémantique” zich heeft verspreid. Een Japanner heeft te Chicago een proefschrift verdedigd: „A semantic study of the verbs of doing and making in the Indo-European languages.” ²⁾ Verschillende Hollandsche schrijvers gebruiken het woord in den Hollandschen vorm: „semantiek”. Ik noem Prof. Dr. A. KLUIJVER in zijne intrede als Hoogleraar gehouden op 10 November 1911 over „Eenheid en verscheidenheid in de Taal”. ³⁾ Voorts Dr. JAC. VAN GINNEKEN, die spreekt van de „semantiek der gebaren” ⁴⁾ en Prof. Dr. J. J. SALVERDA DE GRAVE. ⁵⁾ Men vindt het woord „sémantique” in de nieuwere drukken van LITTRÉ, LAROUSSE en de Grande Encyclopédie. Het Fransche schoolwoordenboek van GALLAS geeft in eene uitgave van 1904 „sémantique” en „séman-tiste”. Het Fransche schoolwoordenboek van HERCKEN-RATH geeft in eene uitgave van 1907 het woord „séman-tique” als zelfstandig en als bijvoeglijk naamwoord: „la valeur sémantique d'un mot.” Eene nieuwere uitgaven van MEYERS Konversationslexikon geeft naast semasiologie mede sémantique. De Hollandsche woordenboeken van KOENEN en van VAN DALE geven beiden semantiek. Het is goed gezien van de Hollandsche taalkundigen, dat zij het vreemde woord „sémantique”

1) Aan te halen als „Bréal”. (De eerste uitgave van 1897 is nu uitverkocht.)

2) „De Nieuwe Taalgids” Deel III bldz. 63. (De eerste uitgave van 1907 is nu uitverkocht.)

3) Bldz. 11. (De eerste uitgave van 1907 is nu uitverkocht.)

4) „De Nieuwe Taalgids” Deel III bldz. 88 en 93. (De eerste uitgave van 1907 is nu uitverkocht.)

5) „De Nieuwe Taalgids” Deel V bldz. 220. (De eerste uitgave van 1907 is nu uitverkocht.)

hebben aanvaard. Met overdrijving van taalzuivering is geen belang gebaat. ¹⁾ Evenzeer is het goed gezien van de Hollandsche taalkundigen, dat zij aan het vreemde woord den Hollandsche vorm „semantiek” hebben gegeven. Want in dezen Hollandschen vorm kan het woord gemakkelijker vaste verbindingen aangaan met andere Hollandsche woorden.

Van de drie woorden: sémasiologie, semantica, significativa, is in de Engelschsprekende landen het laatste woord het meest bekende. Het woord „significs” werd voor de eerste maal gebruikt door LADY VICTORIA WELBY in twee boeken: „What is Meaning?” (1903) en „Significs and Language” (1911) ²⁾. Men vindt het woord significs in de „Oxford Dictionary”, in de „American Dictionary of Philosophy” en in de latere uitgaven van de „Encyclopaedia Britannica”. Het laatste woordenboek noemt noch „semasiologie” noch „semantique” ofschoon LADY WELBY in hare bijdrage „Significs” melding maakt van BRÉALS „Essai de sémantique” BALDWIN „Dictionary of Philosophy and Psychology” (1901—1905) geeft van „sémantique” eenen Engelschen vorm „semantics”.

Significa.

Door mij zelven is het woord „significa” meermalen gebruikt in later te vermelden bijdragen in het „Weekblad van het Recht” en in het „Rechtsgeleerd Maga-

1) Bréal bldz. 259. „Qu'appelle-t-on pureté de la langue?” Mr. A. A. DE PINTO in W. 6173. Prof. SALVERDA DE GRAVE in „De Nieuwe Taalgids” Deel II bldz. 121. K. VEENENBOS in „De Nieuwe Taalgids” Deel III bldz. 190 en bldz. 224.

2) Men zie over deze merkwaardige vrouw, FREDERIK VAN EEDEN „Happy humanity” Chapter V „Influence of some friends”; FREDERIK VAN EEDEN „Fragmenten eener briefwisseling” bldz. 65, 123, 164 en JACOB ISRAËL DE HAAN „Nieuwe Rechtsstaalphilosophie” in „het Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912 bldz. 480 v.v.

zijn". Het woord werd ook gebruikt door de samenstellers van een rondschrijven met betrekking tot de oprichting van eene bijzondere Hoogeschool te Amersfoort: „Ook voor de philosophie der taal, zooals die in den laatsten tijd als signfica of semantica beoefend wordt, zal de Hoogeschool de rechte plaats zijn" ¹⁾).

Het komt mij juist voor het woord „significa" niet uit het Hollandsch te weren, maar het te gebruiken in den Hollandschen vorm „signifik", omdat het woord in dezen vorm gemakkelijker samenstellingen en afleidingen kan vormen.

De beide woorden signifik en semantiek hebben denzelfden Zin. Een van beide zou kunnen worden gemist. Ik heb voorkeur ten gunste van signifik omdat het duidelijker is.

* *
*

De waarde
van een uitdruk-
kingsmiddel.

Wij zouden bij ons onderzoek eene andere werkwijze hebben toegepast, indien wij niet overtuigd waren van de groote waarde van een uitdrukkingmiddel. Beter Taal is beter Recht. Deze overtuiging is, ook onder de rechtskundigen, verre van algemeen. Merkwaardig is eene uiting als de hier volgende van Prof. Mr. P. SCHOLTEN, merkwaardig vooral omdat zij de begrippen betreft, die meer in het bijzonder voorwerp van dit onderzoek zijn: „SAINCTELETTE gaat uit van een scherpe onderscheiding tusschen aansprakelijkheid uit overeenkomst en uit de wet, de eerste moet volgens hem „garantie," de tweede „responsabilité" genoemd worden. Of het Fransche recht deze

1) „Algemeen Handelsblad" van Dinsdag 21 September Avondblad, Derde Blad.

onderscheiding kent, durf ik niet beslissen, het onze gebruikt zeker de woorden, verantwoordelijk, aansprakelijk, instaan, vrijwaren enz, door elkaar; de terminologie doet ook op zich zelf weinig ter zake. Maar zij heeft volgens SAINCTELETTE aanleiding gegeven tot veel verwarring." ¹⁾

De waarde van een machtig uitdrukkingsmiddel voor eene wetenschap kan niet te hoog worden geschat. Men vrage zich af wat de wiskunde zou zijn zonder de Arabische cijfers, gelijk bij de oude Hebreërs en bij de Grieken, welke beide volken lettersgebruikten. ²⁾ Men vrage zich af wat de scheikunde zou zijn zonder formules. ³⁾ Wat de wijsbegeerte zou zijn, wanneer wij beeldende letterteekens gebruikten in plaats van verklankende. ⁴⁾ En wat het geheele menschelijke geestesleven zou zijn, indien de menschelijke taal zich niet

1) „Schadevergoeding buiten overeenkomst en onrechtmatige daad” bldz. 25.

2) Dr. JAC. VAN GINNEKEN: „Ellipsomanie” in „de Nieuwe Taalgids” Deel III bldz. 193. Prof. Dr. K. KUIPER: „Atheensch Jongensleven” bldz. 94—95. De oude Hebreeuwsche taal heeft niet een woord voor cijfer. De nieuwere schrijvers gebruiken ספרה. Men vergelijke „Lehrbuch der Geometrie” van ABRAHAM BAR CHIJA, opnieuw uitgegeven door Prof. Dr. MICHAËL GUTTMANN. Door het gebruiken van letters voor cijfers heeft ieder Hebreeuwsch woord naast de gangbare beteekenis eene geheimzinnige waarde en verwantschap met andere woorden van bepaalde getallenwaarde. Vandaar een aantal moeilijk-verstaanbare plaatsen in Hebreeuwsche Liederen en Gebeden. Het zou belangrijk zijn het Grieksch te dezen opzichte met het Hebreeuwsch te vergelijken.

3) F. LE DANTEC: „La méthode pathologique et le langage actuel” in de „Revue Philosophique” van 1912 blz. 551.

4) HENRI BOREL: „de Nieuwe Banen der Sinologie” in „de Gids” van November 1911 blz. 302—306.

had ontwikkeld als eene hoorbare woordentaal, doch als eene zichtbare gebaren-taal.¹⁾

Taal en ge-
dachte.

Wat eene juiste taal beteekent voor eene juiste gedachte wordt evenmin voldoende erkend. Dit blijkt uit de vele spraakbeelden, die gebruikt worden om de verhouding aan te geven tusschen taal en gedachte²⁾.

De Dichter en staatsrechtskundige DR. N. VAN SUCHTELEN noemt de taal: „de hoogste schepping van den Geest, maar zijn gevaarlijkste”.³⁾ Prof. N. VAN WIJK noemt de taal: „een spiegel van de menschelijke psyche”⁴⁾. Al zulke spraakbeelden zijn niet juist en niet ongevaarlijk. Juister is reeds het inzicht, dat taal en gedachte wel te onderscheiden, maar niet te scheiden zijn. Prof. VAN WIJK spreekt elders van „het eigenaardig karakter van 't psychische verschijnsel, dat taal heet”⁵⁾ DR. J. D. BIERENS DE HAAN noemt taal en gedachte „tweelingsuitingen des geestes”⁶⁾.

Taal is ge-
dachte.

Maar juist is dit: dat taal en gedachte noch te scheiden noch te onderscheiden zijn. Dat zij één zijn. Het best wordt dit gezegd door Dr. J. D. BIERENS DE HAAN wanneer hij in eene boekbeoordeeling schrijft . . . „en

1) FRITZ MAUTHNER „Beiträge zu einer Kritik der Sprache”. Deel I „Zur Sprache und zur Psychologie” blz. 461. Aan te halen als „Mauthner”. Hierover M. KRIEG „Fritz Mauthners Kritik der Sprache”. Eine Revolution der Philosophie.

2) JACOB ISRAËL DE HAAN „Taal en Rechtswetenschap” in W. 9790.

3) „Het Al-Eenig Leven” een dichterlijk-wijsgeerige geloofsbelijdenis, Hoofdstuk I „Woord en Werkelijkheid”.

4) „Een nieuw boek over onze moedertaal” in „de Gids” van Maart 1914.

5) „Zinsontleding en nieuwe spelling” in „de Nieuwe Taalgids” Deel III bldz. 1 v.v.

6) „Een wijsgeerige beweging in Nederland” in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte” Deel I bldz. 15.

hij maakt zijn gedachten tot taal". ¹⁾ En van denzelfden schrijver: „Een geestelijke Kultuur zal wezen die, waarin het denken zijn woord vindt." ²⁾

Het besef van de eenheid van woord en gedachte is ook bij de buitenlandsche signifiëkundigen levendig. Ik noem, om de fraaie gedachte „Das Wort ist der verkörperte Begriff" een opstel van Friedrich Sturm „Seelenzustand und Schuld" ³⁾. Vast en twijfelloos FRITZ MAUTHNER: „während ich Sprechen und Denken völlig gleichsetze" ⁴⁾. De eenheid van denken en spreken is uitgedrukt in het Grieksche *λόγος* ⁵⁾ en niet minder in de Hebreeuwsche woorden *אמר* en *דבר* die beide zoowel „spreken" als „denken" beteekenen. Het zelfstandig naamwoord *דבר* beteekent zoowel „woord" als „ding". ⁶⁾

Voor den rechtsgeleerde signifiëkundige is de woordtaal natuurlijk in de eerste plaats van belang. Het Recht wordt gesproken. Toch zullen ook de andere uitdrukkingsmiddelen niet geheel buiten beschouwing behoeven te worden gelaten ⁷⁾.

De Taal als uitdrukkingsmiddel is wel bij uitstek eene eenheid van tegendeelen. Zij is persoonlijk in

De Taal als uitdrukkingsmiddel.

1) „Tijdschrift voor Wijsbegeerte" Deel III bldz. 95.

2) „Het levende woord" in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte" Deel III bldz. 180.

3) „Der Gerichtssaal" van 1909 Deel I bldz. 160 v.v., bijzonder bldz. 212.

4) Deel II „Zur Sprachwissenschaft" bldz. 661.

5) LADY WELBY „Significs and Language" bldz. 70—71.

6) Voor de Hebreeuwsche woorden raadplege men vooral het Woordenboek van Dr. BEN-JEHOEDA. Voorts: Prof. Dr. J. M. S. BALJON „Grieksch-Theologisch Woordenboek" Deel II bldz. 190 v.v.

7) WILHELM WUNDT „Völkerpsychologie" Deel I „Die Sprache" Hoofdstuk V „Die Gebärdensprache". Aan te halen als „Wundt".

Taal en Handschrift.

zooverre als niet twee menschen volkomen dezelfde taal spreken. Zij is maatschappelijk in zooverre als de menschen elkanders woorden voldoende verstaan. Zij is oogenblikkelijk in zooverre als het eenmaal uitgesproken woord op geene enkele wijze meer zelfstandig kan worden waargenomen, terwijl het nog niet-uitgesproken woord nog op geene waarneembare wijze bestaat. Zij is ontijdelijk in zooverre als de taal niet ophoudt te bestaan en van geslacht tot geslacht wordt overgedragen. Men zou de taal eenigszins kunnen vergelijken met het Handschrift. Het handschrift van elken schrijver is persoonlijk zelfs in die mate, dat men het handschrift van eenen bepaalden schrijver herkennen kan. Het namaken van eens anders handschrift is een vrijwel onmogelijk werk. Anderzijds zijn de handschriften zóó onpersoonlijk, dat wij handschriften van een ander kunnen lezen. ¹⁾ Ik geloof niet, dat het logisch of psychologisch gemakkelijk te verklaren is, waardoor Handschrift en Taal tegelijk persoonlijk en onpersoonlijk zijn.

Persoonlijke en maatschappelijke oorzaken van taalverandering.

Uit het bovenstaande volgt, dat de veranderingen in de klank en in de beteekenis der woorden verklaard kunnen worden zoowel uit persoonlijke als uit maatschappelijke oorzaken. De verklaring uit persoonlijke oorzaken is meer die van HERMANN PAUL ²⁾. De verklaring uit maatschappelijke oorzaken is meer die van WILHELM WUNDT. PAUL is een taalgeleerde, die zich

1) DOLPHINE POPPÉE „L'expertise de l'écriture des délinquants” in de Verslagen van het Vijfde Congres voor Crimineele Anthropologie (Amsterdam 1901) bldz. 278.

2) HERMANN PAUL „Prinzipien der Sprachgeschichte”. Aan te halen als „Paul”.

op de zielkunde heeft toegelegd ¹⁾. WUNDT is een ziel- Paulen Wundt.
kundige, die zich op de taalkunde heeft toegelegd.
Niet ééne van deze beide wijzen van beschouwen is
juister dan de andere. Beide hebben zij hare waarde
en de waarde van beiden is betrekkelijk.

Hierboven werd de meening als juist gesteld, dat
Taal en Denken volkomen één zijn. Daarbij werd ver-
ondersteld, dat gedacht werd in Taal. De vraag of
gedachten mogelijk zijn zonder taal, mag hier worden
gesteld, doch niet uitvoerig worden besproken. ²⁾

* *
*

Ons doel is dus: vaststelling van de beteekenis
van de woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk,
toerekeningsvatbaar.” Prof. Dr. G. HEYMANS in een
zeer bekend geworden Gids-artikel stelt als een der
vereischen voor een behoorlijk wetenschappelijk onder-
zoek: „in de wetenschap geen term te gebruiken, Beteekenis van „beteekenis”.
waarvan wij niet de beteekenis nauwkeurig hebben
bepaald”. ³⁾ Doch wat beteekent het woord „beteekenis”?
„Dasz jedes Wort etwas bedeute” ist ganz richtig,
wenn man nur erst beachtet hat, was Bedeute eigent-
lich „bedeute.” ⁴⁾

1) Prof. Dr. N. VAN WIJK „Taalpsychologie” in „de Gids” van
Mei 1908.

2) TH. RIBOT „Le problème de la Pensée sans images et sans
mots” in de „Revue Philosophique” van Juli 1913. Voorts „Iets
over de Tijden der Werkwoorden” door A. DEFRESNE in „De
Beweging” van Augustus 1915.

3) „Uitwassen der Crimineele Anthropologie” in „de Gids” van
1901, Deel I bldz. 50.

4) MAUTHNER. Deel II Hoofdstuk VII „Bedeutungswandel”
bldz. 263.

Vergelijkende
en verklarende
beeldspraak.

De vraag wordt dikwijls gesteld: „welke beteekenis heeft dit woord”. Dit is een spraakbeeld. Het is waar: „in aard en wezen is onze taal beeldsprakig” ¹⁾. Wij kunnen de spraakbeelden niet vermijden. Maar wij kunnen het gevaar verminderen, dat ontstaat door de verwarring van vergelijkende en verklarende spraakbeelden. Dit spraakbeeld is vergelijkend en gevaarlijk. Een woord is niet een levend wezen, dat beteekenissen heeft, gelijk de mensch eigendommen heeft. Hetzelfde onjuiste denkbeeld vindt men in de uitdrukking. „Wat is de beteekenis *van* dit woord”. Men moet den noodlottigen invloed van onjuiste spraakbeelden niet onderschatten. De rechtswetenschap ²⁾ en de taalwetenschap ³⁾ beide hebben veel geleden doordat men vergelijkende spraakbeelden de Waarde gaf van verklarende. Een woord *is* zijne beteekenissen met iets onkenbaars, dat de beteekenissen samenbindt tot een woord. Men moest vragen: „welke beteekenissen *is* dit woord?”

Woord en Vol-
zin.

Bovendien: een woord heeft niet beteekenis op zich zelve, doch in eenen volzin. De verhouding tusschen Woord en Zin kan uitteraard niet uitvoerig worden besproken. ⁴⁾

Ieder woord
heeft talloze
beteekenissen.

Men spreekt van *de* beteekenis of van de beteekenissen van een woord. Echter: ieder maal als een woord gebruikt wordt, heeft het eene andere beteekenis. Voor spreker en toehoorder heeft hetzelfde woord evenmin gelijke beteekenis. Vandaar, dat iedere taal

1) ALBERT VERWEIJ in „De Beweging” van Januari 1910 bldz. 99.

2) Prof. MOLENGRAAFF in eene boekbeoordeeling in „Het Rechtsgeleerd Magazijn” van 1911 bldz. 362.

3) Bréal bldz. 3.

4) Wundt II. Hoofdstuk VII „Die Satzfügung”.

betrekkelijk onvolkomen is. ¹⁾ Vandaar ook, dat wij niet de zekerheid ²⁾ hebben, dat wij verstaan en verstaan worden. Integendeel hebben wij de zekerheid, dat wij niet verstaan en niet verstaan worden ³⁾.

Echter: de tallooze beteekenissen van een woord worden bijeengehouden door een verband, dat wij niet kennen en dat juist van deze tallooze beteekenissen een Woord maakt. Gelijk tallooze waarnemingen worden bijeengehouden door een verband, dat wij niet kennen, en dat juist van deze tallooze waarnemingen een Ding maakt ⁴⁾. Zóó is het wezen van het Woord gelijk aan het wezen van het Ding, omdat het wezen van beiden het wezen van den Geest is. Een voorbeeld: tusschen de verschillende beteekenissen van het woord: „proefschrift” voor den schrijver, drukker, uitgever bestaat een verband, dat niet bestaat tusschen eene van de beteekenissen van het woord „proefschrift” en eene van de beteekenissen van het woord „koe” of „huis”. Waardoor zekere beteekenissen zich vereenigen tot een Woord is eene vraag gelijkwaardig aan de vraag, waardoor zekere waarnemingen zich vereenigen tot een Ding.

Wezen van
het Woord.
Woorden Ding.

1) HUGO SCHUCHART aangehaald in „de Nieuwe Taalgids” Deel II bldz. 17.

2) JACOB ISRAËL DE HAAN „Het Recht op Slechtheid” in „De Beweging” van Juni 1915 bldz. 214.

3) J. H. VAN DEN BOSCH „Taaleenheid in spreken, schrijven en spellen” in „de Nieuwe Taalgids” Deel III bldz. 30. F. PAULHAN in eene beoordeeling van „Il linguaggio dei filosofi” door G. RANZOLI in de „Revue Philosophique” van April 1912. MAUTHNER Deel III Hoofdstuk VIII „Situation und Sprache”.

4) Prof. Dr. P. H. RITTER: „Schets eener critische geschiedenis van het substantiebegrip in de nieuwere wijsbegeerte”.

Tegengestelde
beteekenissen
van hetzelfde
woord.

Uit het voorgaande volgt niet, dat één zelfde woord niet twee tegengestelde beteekenissen zou kunnen hebben. ¹⁾ Enkele voorbeelden. In het Hollandsch heeft „onverbeterlijk” de tegengestelde beteekenissen van „zeer goed” en „zeer slecht.” Daarentegen hebben de beide tegengestelde woorden „waardeerbaar” en „onwaardeerbaar” ongeveer gelijke beteekenissen, evenals „tuig” en „ontuig” of „dier” en „ondier.” Het Romeinsche „sacer” beteekent „heilig”, maar ook „gevloekt”: „Patronus si clienti fraudem fecerit sacer esto.” In het Hebreeuwsch zijn zulke woorden talrijk. ²⁾ In verband met „sacer” noem ik שָׂרָף, dat „heilig” beteekent, maar ook „schandjongen” en in eenen vrouwelijken vorm „ontuchtige vrouw”. Oudere taalgeleerden hebben in dergelijke gevallen gesproken van eene verdwenen „vox media”, dat is eene onzijdige middenbeteekenis, waaruit zich naar beide zijden beteekenissen ontwikkeld hebben. Ook Dr. LANDAU onderstelt de mogelijkheid van: „ein neutraler Begriff, der sich später nach zwei entgegengesetzten Bedeutungen differenziert hat.” ³⁾ Zeker is deze veronderstelling in een aantal gevallen juist. Bijvoorbeeld voor „sacer” en שָׂרָף, die beiden de onzijdige middenbeteekenis hebben gehad van „gewijd aan”. Men hoede zich voor algemeene regelen. De beteekenisveranderingen van

1) De beteekenis van het woord „tegengesteld” is niet vast. Als het tegengestelde van „vragen” zal bijvoorbeeld meestal worden opgegeven: „antwoorden”. Echter: het tegengestelde van vragen is „niet vragen”. Voor verstand van de Hegeliaansche wijsbegeerte is dit onderscheid van belang.

2) Dr. E. LANDAU „Die gegensinnigen Wörter im Alt-und Neuhebräischen sprachvergleichend dargestellt”.

3) Bldz. 25 „Psychologische Problemlösung.”

ieder woord behooren zorgvuldig te worden onderzocht, van verandering tot verandering. Alle gevallen van dubbelwaardigheid hebben zielkundig niet dezelfde beteekenis. Vooral bij de Hebreeuwsche werkwoorden zijn de gevallen talrijk en zielkundig verschillend. Eén werkwoord worde hier genoemd, omdat het overeenstemmende Hollandsche werkwoord eveneens dubbelwaardig is: כ ל ה, dat „voltooien” beteekent en „vernietigen”. Voltooien: „de schrijver maakt zijn boek af”. En vernietigen: „de beoordeelaar maakt het boek af”. ¹⁾

Voor de rechtsgeleerden wijs ik op de beteekeniskeering van het woord „client”. De letterlijke zin is: „ondergeschikte, hoorige” ²⁾. Een Romeinsch patriciër had zijne clienten, die hij onder anderen in geval van nood in rechte hielp. Vandaar, dat „client” het woord werd voor ieder, die den rechtsbijstand van een ander zocht. Van den rechtskundige is het woord overgegaan naar den geneeskundige. Van de hoogere beroepen is het overgegaan naar de lagere. En thans is de „klant” niet degene, die gehoorzaamt, maar degene, die beveelt. Daarnaast is „client” blijven bestaan als woord voor dengene, die rechtsbijstand zoekt.

Beteekenisverandering gaat niet noodzakelijk samen met klankverandering. Hiermede wil niet gezegd zijn, dat geen verband zou bestaan tusschen de beteekenis van een woord en de klank van een woord. Uiteraard kan op dit belangrijke vraagstuk thans niet

Beteekenis-
verandering en
klankverande-
ring.

1) JACOB ISRAËL DE HAAN „Taal en Rechtswetenschap” in „De Beweging” van Augustus 1915.

2) „Cluo” is in het oudere Latijn „hooren”, later verdrongen door „audire”. Bréal, bldz. 96 en 105.

worden ingegaan. ¹⁾ De klankveranderingen zijn van geheel anderen aard dan de beteekenisveranderingen. De nieuwe klank van een woord doet de oude verdwijnen. Eene nieuwe beteekenis kan naast eene oude opkomen en blijven bestaan ²⁾.

* *
*

Orde in de tallooze woord-beteekenissen. Wij zagen reeds in het voorgaande en zullen zien in het volgende, dat ieder woord tallooze beteekenissen heeft. De woorden „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” maken op dezen regel geene uitzondering. Niet twee oogenblikken, terwijl ik aan mijn onderzoek dier woorden voortwerk, ben ik dezelfde. Vandaar, dat geene twee oogenblikken gedurende deze woorden voor mij dezelfde zijn ³⁾.

Is er geene orde in de tallooze beteekenissen van een woord?

Sense, Meaning, Significance.

LADY VICTORIA WELBY heeft de tallooze beteekenissen tot drie groepen gebracht en aan deze groepen de namen gegeven van Sense, Meaning, Significance. Het tekort aan uitdrukkingsvermogen van de Taal is oorzaak, dat het moeilijk valt een juiste omschrijving van deze drie begrippen te geven. LADY WELBY omschrijft hen als volgt ⁴⁾: There is, strictly speaking, no such

1) WUNDT over de „Lautmetapher” Deel I bldz. 348. Zijne beschouwingen over het Hebreeuwsche werkwoord (bldz. 362—364) zijn wellicht niet in ieder opzicht geheel juist.

2) ALBERT DAUZAT „La vie du langage” Hoofdstuk I „Comment se modifient les sons du langage” en Hoofdstuk IV „Les changements de sens: la vie et la mort des mots”. DAUZAT onderscheidt niet steeds even scherp tusschen vergelijkende en verklarende spraakbeelden.

3) Mauthner III bldz. 234 „Seelensituation und Sprache.”

4) „What is Meaning” bldz. 5.

thing as the Sense of a word, but only the sense in which it is used, the circumstances, state of mind, reference, universe of discourse, belonging to it. The Meaning of a word is the intent which it is desired to convey, the intention of the user. The Significance is always manifold, and intensifies its sense as well as its meaning, bij expressing its importance, its appeal to us, its moment for us, its emotional force, its ideal value, its moral aspect, its universal or at least social range." En elders: „The one crucial question in all Expression, whether by action or sound, symbol or picture, is its special property, first of Sense, that in which it is used, then of Meaning as the intention of the user, and most far-reaching and momentous of all, of implication, of ultimate Significance." 1) Een van de bekwaamste medewerkers van LADY WELBY, Prof. T. CLIFFORD ALLBUTT, schrijft: „Sense is the direct intention of the very words themselves." „Meaning is that which the author wished to convey, a burden unfortunately too often different from the sense." „By Significance we mean something more different and impalpable than either sense or meaning." 2) Men raadplege voorts eene bijdrage „Significs" van LADY WELBY in de Encyclopaedia Britannica vanaf de elfde uitgave.

Prof. CLIFFORD ALLBUTT is een bekwaam schrijver. Nochtans zijn de drie bovenstaande begripsomschrijvingen alleen van waarde voor hem, die de begrippen reeds kende. Zóó weinig is het uitdrukkingsvermogen van de Taal voldoende.

Voor de Engelsche woorden Sense, Meaning en <sup>Zin, Bedoe-
ling, Waarde.</sup>

1) „Significs and Language" bldz. 9.

2) „Words and Things" in „the Lancet" van 1906 Deel II bldz. 1120.

Significance gebruik ik de Hollandsche woorden Zin, Bedoeling en Waarde ¹⁾).

Zin. Onder den Zin versta ik de meest-letterlijke, oorspronkelijke Beteekenis. De Zin van „aanspreken” is: „tot iemand spreken”. Bijvoorbeeld: „Hij heeft mij op straat aangesproken.”

Bedoeling. Onder de Bedoeling versta ik de beteekenis, die het woord heeft in verband met den volzin en met mogelijke bijzondere bedoelingen van den spreker. De Bedoeling van „aanspreken” is „rekenschap vragen”. Hierbij voegt zich de gedachte, dat degene, die aanspreekt, niet lijdelijk zal blijven, indien de verantwoording van den aangesprokene hem onvoldoende voorkomt. Bijvoorbeeld: „Ik zal hem over zijn onbehoorlijke houding aanspreken.”

Waarde. Onder de Waarde versta ik het inzicht, dat het woord in verband met zijnen Zin en met zijne Bedoeling geeft in de wereldbeschouwing van den gebruiker. De Waarde van „aanspreken” is dus verschillend naarmate de spreker wil uitdrukken eene burgerrechtelijke, strafrechtelijke, zedelijke of maatschappelijke aansprakelijkheid. De Waarde van het woord „aansprakelijk” is niet dezelfde voor Prof. I. J. DE BUSSY ²⁾ als voor Mr. I. A. LEVY ³⁾. En evenmin dezelfde voor Dr. A. ALETRINO ⁴⁾ als voor Prof. G. HEYMANS ⁵⁾.

1) „Nieuwe Rechtstaalphilosophie” in het „Rechtsgeleerd Magazine” van 1912 bldz. 497.

2) „Schuldbelijdenis” in W. 8032.

3) „Begripsdialectiek” in W. 8026 en „Verduidelijking” in W. 8034.

4) „Over ontoerekenbaarheid” „Twee opstellen over Crimineele anthropologie” en „Wat de Crimineele Anthropologie ons leert” in „De XXste Eeuw” van 1907.

5) „Uitwassen der Crimineele Anthropologie” in „De Gids” van

De vraag kan worden gesteld waarom de tallooze beteekenissen van een woord juist in drie groepen worden gedeeld: Zin, Bedoeling en Waarde. Ik hecht aan eene verdeeling in drieën niet dezelfde geheimnisvolle betekenis als LADY WELBY deed. ¹). Ik kan mij voorstellen, dat bij verbetering van de kennis van de signifik eene verdeeling in meer dan drie groepen kan worden ingevoerd. Intusschen wil ik bij dit onderzoek niet afwijken van de gewone verdeeling in Zin, Bedoeling en Waarde.

Mogelijkheid
eener andere
verdeeling.

Het spreekt van zelf, dat niet alle woorden Zin, Bedoeling en Waarde hebben. De woorden, waarmee wij voorwerpen van dagelijksch gebruik noemen, hebben eveneens tallooze beteekenissen, doch deze blijven dicht-aaneengesloten in één groep. Het woord „inkt” heeft zeker eenen anderen Zin voor den inktvervaardiger als voor eenen schrijver. Doch voor geen van beiden heeft het woord Bedoeling of Waarde. De woorden, die Waarde hebben, zijn in den signifiſchen zin des Woords Waardevolle woorden. Want zij dragen waardevolle schatten mede uit het zieleleven van den gebruiker. LADY WELBY gebruikt hier het woord „to convey”, eene fraaie vergelijking, maar die gevaarlijk wordt, wanneer men haar als eene verklaring beschouwt. De waardevolle begrippen worden het moeilijkst in woorden uitgedrukt. Vandaar, dat ten aanzien van de waardevolle woorden de meeste verwarring bestaat. Nemen wij als voorbeeld nogmaals het woord „aanspreken.” Over den Zin bestaat geene

Verhouding
van Zin, Bedoe-
ling en Waarde.

1901 en „Strafrechtelijke toerekening” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 470. Waarover Mr. R. KRANENBURG in W. 9259.

1) „What is Meaning” Hoofdstuk V.

oneenigheid. Wanneer Dr. A. ALETRINO en Prof. G. HEYMANS beide zeggen, dat zij door eenen ouden bekende werden aangesproken, dan bedoelen zij beiden hetzelfde. Wanneer zij daarentegen beide zeggen, dat de mensch aansprakelijk is, dan bedoelen zij ieder geheel iets anders, omdat ditzelfde woord voor ieder van beiden geheel verschillende Waarde heeft.

Verlies van
den Zin.

Meermalen is de Zin van het woord verloren gegaan. Ik denk aan „ongehoord” en „verregaand”, die beide de Bedoeling hebben van „zeldzaam voorkomend” met eene ongunstige gevoelswaarde. ¹⁾ Wanneer dergelijke woorden plotseling weder eens met hunnen Zin worden gebruikt, kan dit van eene krachtige beking zijn. Bijvoorbeeld bij Dr. JAC. VAN GINNEKEN: „Ook dit is in 't Indogermaansch weer iets tamelijk *ongehoords* terwijl het in talen met primitiever structuur zeer veel voorkomt.” ²⁾ En eveneens bij Dr. VAN GINNEKEN: „De reden daarvan ligt vooral in de *verregaande* ontwikkeling der stijgende tweeklanken.” ³⁾

Veroorloven
de wetsbepalingen.

Meermalen ook is de Zin overbodig, doch de Bedoeling noodzakelijk en juist. Dit is het geval met meerdere schijnbare veroorlovene wetsbepalingen (*leges permissivae*). De rechtsaard van de veroorlovene wetsbepalingen kan hier buiten beschouwing blijven. ⁴⁾ Zeker zijn een aantal schijnbaar veroorlovene wetsbepalingen in wezen gebiedend of verbiedend. Uit velen één voorbeeld: artikel 12 eerste lid van het Wetboek

1) Bréal bldz. 99 „Les prétendues tendances des mots”; D'où vient la „tendance péjorative”.

2) „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel I bldz. 127.

3) „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel I bldz. 86.

4) Mr. Dr. A. A. H. STRUYCKEN „Het Rechtsbegrip” o.a. bldz.

van Strafvordering : „Ieder tegen wien een strafbaar feit is gepleegd of die daarvan kennis draagt, is bevoegd daarvan aangifte te doen bij een der ambtenaren, genoemd in art. 8.” De toekenning eener dusdanige bevoegdheid is overbodig. Bedoeld is : „De ambtenaren, genoemd in art. 8, zijn verplicht de aangifte in ontvangst te nemen van ieder, tegen wien een strafbaar feit is gepleegd of die daarvan kennis draagt”.

Meermalen ook is de Zin van eene wetsbepaling onjuist, doch de Bedoeling juist. Als voorbeeld meen ik te mogen noemen artikel 120 van het Wetboek van Koophandel : „De acceptatie mag niet onder eene voorwaarde gedaan worden.” Ik meen, dat bedoeld is : „De houder van eenen wissel is gerechtigd eene voorwaardelijke acceptatie gelijk te stellen met eene weigering van acceptatie”.

Onjuiste Zin,
juiste Bedoe-
ling.

De waarde van de wetstaal zou belangrijk worden vergroot, indien de wetgever steeds het verschil tusschen Zin en Bedoeling zoo klein mogelijk had gehouden. Thans bestaat over artikel 120 van het Wetboek van Koophandel verschil van meening tusschen Prof. DIEPHUIS en Mr. KIST. ¹⁾

Meermalen ook is de Zin duidelijk en juist, en toch de Bedoeling eene afwijkende. Voorbeeld : „Vandaag over acht dagen” Bedoeld wordt : „Vandaag over eene week”. Bij „Vandaag over veertien dagen” zijn Zin en Bedoeling gelijk. Men vergelijk de Fransche uitdrukkingen : „aujourd’hui en huit” en „aujourd’hui en quinze”. Eene logische of psychologische verklaring van deze afwijkingen tusschen Zin en Bedoeling schijnt niet gemakkelijk.

Juiste Zin, af-
wijkende Be-
doeling.

1) Prof. MOLENGRAAFF „Leidraad bij de beoefening van het Nederlandsche Handelsrecht” bldz. 259.

De Bedoeling van Onzin. Meermalen ook is een woord of ander uitdrukkingsmiddel onzinnig, maar heeft het toch eene krachtige Bedoeling: positieve en negatieve exponenten, de woorden van eenen telegramcode. ¹⁾

Verstaanbaarheid van Onzin. Dikwijls is eene uitdrukking onzinnig en wordt zij toch volkomen verstaan. Bijvoorbeeld: „twee glasplaten aan elkander lijmen” is juist, evenals „twee getallen bij elkander voegen”. Juist is ook: „twee glasplaten van elkander aftrekken”. Maar onzin is: „twee getallen van elkander aftrekken”. Toch wordt deze uitdrukking volmaakt verstaan.

Onzinnige beeldspraak. Ook onzinnige spraakbeelden worden zuiver verstaan. Bijvoorbeeld van Prof. Mr. H. P. G. QUACK: „Bij de d'Argensons zat de socialistische ader in het bloed.” ²⁾ Merkwaardige toevalligheid: Dr. W. G. C. BIJVANCK gebruikt hetzelfde onzinnige spraakbeeld in een beoordeeling van het boek van Prof. QUACK „Herinneringen”. „Want de familie Quack is een familie van de grens en er stroomt een ader van mysticisme door hun bloed.” ³⁾

Waarde van taalverbetering. Wanneer nu inderdaad onzin zoo volkomen verstaan wordt, zou men geneigd zijn te zeggen, dat het geen onzin is. En men zou geneigd zijn te vragen of de moeite, besteed aan versterking van het uitdrukkingsvermogen van de Taal, niet ongeveer verloren moeite is. Maar neen: zoo is de stand der zaken niet. Men vrage zich af, hoe groot het uitdrukkingsvermogen van de taal zou zijn, indien men zich altijd zorgvuldig had

1) „What is Meaning” bldz. 312.

2) „De Socialisten” Deel I bldz. 306 noot.

3) „De Gids” van April 1913.

toegelegd op het spreken en schrijven van een zoo krachtig mogelijke en zoo zuiver mogelijke taal. ¹⁾

* *
*

Moeilijk is de toepassing van de signifische wijze van onderzoek op een begrip uit eene of andere bijzondere wetenschap. De onderzoeker moet zoowel de signifiek als de bijzondere wetenschap voldoende meester zijn. Wellicht zullen de signifiekkundigen zijn onderzoek te zeer bijzonder vinden en de mede-beoefenaars van het bijzondere leervak vinden het wellicht te zeer signifisch. Ik denk aan het proefschrift van Dr. JAC. VAN GINNEKEN: „Principes de linguistique psychologique.” De beoefenaren van de zielkunde vinden het te taalkundig. De beoefenaren van de taalkunde vinden het te zielkundig ²⁾.

Eene dergelijke moeilijkheid ondervinden de samenstellers van Woordenboeken ten aanzien van de vakwoorden. Over de onvoldoende omschrijving van rechtswetenschappelijke begrippen in het Groote Woordenboek der Nederlandsche Taal is meermalen geklaagd ³⁾. Deze klachten betroffen ook woorden uit de groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”, te weten: „toerekenbaar en toerekeningsvatbaar” ⁴⁾.

1) „What is Meaning” Hoofdstuk VII.

2) Prof. Dr. N. VAN WIJK „Taalpsychologie” in „De Gids” van Mei 1908.

3) De samenstellers van het „Rechtsgeleerd Magazijn” Jrg. 1895 bldz. 137 en W. 6623. Van de gelaakte woorden „auteursrecht” en „grondrente” verschenen verbeterde omschrijvingen in Deel II bldz. IV en Deel V bldz. IV.

4) Mr. A. A. DE PINTO in W. 6173. Dr. A. KLUYVER in W. 6176. Mr. A. A. DE PINTO in W. 6264. („Periodieke literatuur”).

In de laatste uitgave van VAN DALE's Groot Woordenboek zijn een bijzonder groot aantal rechtskundige vakwoorden onjuist omschreven ¹⁾).

Dubbele aard
van dit boek.

Met dezelfde moeilijkheden heb ik van den beginne te strijden gehad. De rechtskundige lezers zullen vooral de eerste hoofdstukken van dit boek te zeer taalkundig vinden. De taalkundige lezers zullen de laatste hoofdstukken te zeer rechtskundig vinden. Doch door den aard van mijn onderzoek was dit bezwaar niet te vermijden.

* *
*

Taalcritiek en
taalverbetering
in de Taal
zelve.

En ook dit is voor de signifeekkundigen eene groote moeite: zij moeten aantoonen, dat het uitdrukkingsvermogen van de Taal niet voldoende is. Zij moeten de middelen doen kennen, waardoor dit uitdrukkingsvermogen kan worden versterkt. En bij het verrichten van deze dubbele taak hebben zij geen ander uitdrukkingsmiddel dan juist deze gebrekkige Taal zelve.

Het besef van deze moeilijkheid is bij de beoefenaars van de signifik stellig en sterk. Mr. I. HENRI HIJMANS in zijne intree-rede als Hoogleraar vestigt er meermalen de aandacht op. ²⁾ LOCKE, aangehaald door FRITZ MAUTHNER, schrijft ³⁾ „So schwer fällt es, den verschiedenen Sinn und die Unvollkommenheiten der Worte darzulegen, wenn es nur mit Worten geschehen kann.” MAUTHNER schrijft over: „die aussichtlose Sehnsucht mit Hilfe der Sprache in die Tiefe der Sprache

1) JACOB ISRAËL DE HAAN „Taal en Rechtswetenschap” in W. 9810 en in „De Beweging” van September en November 1915.

2) „Het Recht der Werkelijkheid” bldz. 24 – 27.

3) Deel I als zinspreuk voor bldz. 1.

inzudringen" ¹⁾. En LADY WELBY: „For the critic who writes from the point of view of Significs, that is, from the really, expressive, descriptive, and interpretative standpoint, has frequent occasion to remember that he has no other means of protest and exposition than current language, the very one which so urgently calls for them." ²⁾.

Het uitdrukkingsvermogen van de Taal is zóó ^{Die Sprache endet.} weinig voldoende, dat de beste beoefenaren van de significiek geene goede omschrijving kunnen geven van de begrippen Zin, Bedoeling en Waarde. ³⁾ Zeer stellig en zeer sterk is het tekort aan vermogen van de Taal gezegd door eenen Duitschen schrijver VOLKER: „Denn dies ist eine besonders beklemmende unter den Auflösungen unserer Zeit, dass uns die Sprache versagt. Wir können kein Wort mehr unbefangen gebrauchen, eine Ironie liegt über jedem Sprechen, so das wir jedes Wort in „Anführungszeichen" setzen möchten, und es wird auch jedes Wort von etwas geführt das es zersprengen will und vor dem es zunichte wird. Wir kamen zur sprachkritischen Besinnung. Die Sprache endet." ⁴⁾

Wat wij nu noodig hebben is transcendentale, dat is ^{Behoeftte aan eene bovenzin- nelijke Taal.} eene bovenzinnelijke Taal. ⁵⁾ Het uitdrukkingsvermogen van mijne taal is niet zóó groot, dat ik met enkele woorden zou kunnen zeggen, wat wij onder eene bo-

1) Deel I bldz. 704.

2) „Significs and Language" bldz 58—59.

3) „Significs" door LADY WELBY in de „Encyclopaedia Britannica".

4) „Siderische Geburt" bldz. 29.

5) „Welteroberung durch Heldenliebe" door FREDERIK VAN EEDEN, „Redekunstige grondslag van verstandhouding" door FREDERIK VAN EEDEN in „Studies" Deel III bldz. 1—84.

venzinnelijke Taal verstaan. Zeker is het eene Taal, waarin ieder woord Waarde heeft. Thans moeten wij over bovenzinnelijke begrippen spreken in zinnelijke woorden: „We look to the material for metaphors of the mental.” ¹⁾ Terwijl ik dit denk en uitschrijf gevoel ik, dat ieder van mijne woorden iets wil uitzeggen, dat geen hunner machtig genoeg is uit te zeggen. Wellicht kan een voorbeeld duidelijk maken, wat wij bedoelen met een bovenzinnelijk woord. Nemen wij het Hebeeuwsche werkwoord **יָרָר** verwant met het telwoord **אֶחָד** = Een. ²⁾ Uit de tallooze beteekenissen kies ik er drie: „En laat de eenige natie niet verloren gaan, die de *eenheid* Uws naams aldus *belijden*.” „Onze God, die in den hemel zijt, *doe* uwen naam *eenig zijn*.” „Voorts hen, die bedehuizen voor den dienst *vestigen*.” ³⁾ Zulke woorden kan men niet vertalen in den zin van „vervangen door een gelijkwaardig woord in eene andere taal.” Zij zijn bij goed verstand de meest-waardevolle, maar bij slecht verstand de meest-gevaarlijke woorden Een signifisch onderzoek van deze bovenzinnelijke

1) „Significs and Language” bldz. 46.

2) Dit telwoord heeft een meervoudsvorm **אֶחָדִים**, die gewoonlijk „eenige” beteekent. Volgens de concordantie van FURST komt het in de boeken van het Oude Testament vijf maal voor. Op twee plaatsen is de beteekenis eene zeer merkwaardige. Genesis XI: 1. „En de gansche aarde was van eenerlei spraak, en *eenerlei* woorden.” En Ezechiël XXXVII: 17. „En zij (= twee stukken hout) zullen tot *één* worden in uwe hand”. Men raadplege de bespiegelingen van RASHIE over dit merkwaardige woord en GESENIUS—KAUTZSCH „Hebräische Grammatik” 28ste Druk bldz. 301. Opm. 1. Wellicht is het juist het woord in Ezechiël als bijvoeglijk naamwoord te beschouwen.

3) Naar de vertaling in het Gebedenboek van den Opperrabbijn L. WAGENAAR, bldz. 209, 290, 384.

woorden is van groot belang voor de kennis van het zieleleven van een volk. Dit woord ירהר ontleent zijne Waarde aan den strengen één-goddelijken aard van het Joodsche Volk. Bij ieder Waardevol Hebreeuwsch woord moet men met dezen aard rekening houden. ¹⁾

* *
*

Wij zijn thans genaderd tot eene vraag, die voor de signifikundigen van overgroot belang is: „Hoe verhouden wij ons tot de Taal?” Verhouding
van mensch tot
Taal.

Ik zou ten aanzien van deze verhouding drie mogelijkheden willen stellen :

Wij kunnen de Taal slechts beschrijven.

Beschrijven.

Wij kunnen de Taal beschrijven en verklaren.

Verklaren.

Wij kunnen de Taal beschrijven, verklaren en beïnvloeden.

Beïnvloeden.

ALBERT DAUZAT stelt ongeveer dezelfde drie mogelijkheden en hij kiest de eerste als de juiste : „Le rôle du linguiste est de constater les faits, non de les apprécier, encore moins de chercher à les influencer.” ²⁾

Intusschen is wellicht de tegenstelling tusschen „beschrijven” en „verklaren” niet zóó scherp als zij door een aantal taalbeoefenaars wordt gemaakt. ³⁾ Prof. Dr. Beschrijving
tegenover ver-
klaren.

1) Prof. Dr. H. GRAETZ „Geschichte der Juden” Deel XI bij de bespreking van het leven en van de werken van ISAAK BARNAYS.

2) „La langue française d'aujourd'hui” aangehaald door Dr. C. G. N. DE VOOYS : „De letterkundigen tegenover de vereenvoudigde spelling” in „De Beweging” van April 1910.

3) Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM „Transcendenteel Idealisme” in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte” Deel I bldz. 43. Prof. Dr. G. HEYMANS „Ueber Erklärungshypothesen und Erklären überhaupt” in „Annalen der Naturphilosophie” van 1902 aangehaald door C. PEKELHARING in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte” Deel II bldz. 158. De tegenstelling tusschen „verklaren” en „beschrijven” is de tegenstelling tusschen „rechtsphilosophie” en „algemeene rechtsleer”.

L. E. J. BROUWER ziet de waarde van „verklaringen” : „in de splitsing, die zij het waargenomene doen ondergaan in een *essentieel* en een *toevallig* gedeelte, en de door die splitsing aangewezen richting, waarin het *werkelijk* waargenomene tot een grooter gebied van *mogelijkheden* kan worden uitgebreid, dus nieuwe aan regelmaat gebonden verschijnselen kunnen worden voorspeld.” ¹⁾ Het verschil tusschen „beschrijven” en „verklaren” is het „wezenlijke” van de Geschiedenis ²⁾ en bepaalt tevens de waarde van de levensbeschrijvende werkwijze in dienst van het onderzoek naar de oorzaken van de misdadigheid. ³⁾

Logische en
psychologische
taalbeoefening.

In de tegenstelling tusschen „beschrijven” en „verklaren” zien een aantal taalkundigen de tegenstelling tusschen eene oudere en eene nieuwere wijze van taalonderzoek. De oudere is de logische, de jongere is de psychologische. De logische taalbeoefenaars meenen het verleden van de Taal logisch te kunnen verklaren en de toekomst evenzeer logisch te kunnen voorschrijven. De psychologische taalbeoefenaars meenen, dat de taalverschijnselen in wezen psychologische verschijnselen zijn en alleen door psychologische wetten

1) „Over de grondslagen der wiskunde” bldz. 91—92. De Heer G. MANNOURY heeft de gedeelten aangegeven welke van dit boek ook voor niet-wiskundigen verstaanbaar zijn in „De Beweging” van Augustus 1907 bldz. 246.

2) Prof. Dr. B. H. C. K. VAN DER WIJCK „Natuur en Geschiedenis” in „Onze Eeuw” Deel VII bldz. 419 en Dr. A. RUTGERS VAN DER LOEFF: „Het wezenlijke in de Geschiedenis” in „Onze Eeuw” van Maart 1909.

3) Mr. J. R. B. DE ROOS in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 488 en eene reeks opstellen van Mr. DE ROOS en van JACOB ISRAËL DE HAAN in Deel XXI en XXII van het „Tijdschrift voor Strafrecht”.

kunnen worden verklaard. Gelijk echter uit navolgende voorbeelden blijken zal hebben niet alle zielkundige taalbeoefenaars dezelfde voorstelling aangaande de verhouding tusschen zielkunde en taalwetenschap.

Tot de logische taalbeoefenaars behoorde T. TERWEY, ^{TERWEY. DEN HERTOG.} wiens verschillende leerboeken der spraakkunst jarenlang de meest gebruikte zijn geweest. Een standpunt tusschen de beide uitersten in wordt ingenomen door C. H. DEN HERTOG, wiens verschillende leerboeken der spraakkunst mij bij dit onderzoek van veel nut waren. ¹⁾ Door de zielkundige taalbeoefenaars is DEN HERTOG halfslachtigheid verweten. Dr. C. G. N. DE VOOYS spreekt van „verwarring stichtende halfheid.” ²⁾

De zielkundige taalbeoefenaars hebben hun Tijdschrift ^{De Nieuwe Taalgids.} in „de Nieuwe Taalgids”. De tegenstelling tusschen logische en psychologische taalbeoefening wordt voortdurend door de meest-bekende medewerkers gemaakt. Vooral door Prof. Dr. C. G. N. DE VOOYS in eene bijdrage: „De psychologische beschouwing van de beteekenisverandering.” ³⁾ Prof. Dr. N. VAN WIJK: „De taalbeschouwing moet psychologisch niet logisch zijn.” ⁴⁾ Dr. JAC. VAN GINNEKEN: „Taal is nu eenmaal geen algebra of logika, maar de psychologische inwerking van mensch op mensch.” ⁵⁾ Prof. Dr. J. J. SALVERDA

1) „De Nederlandsche Taal” en „Nederlandsche Spraakkunst”. In de Inleiding geeft de schrijver rekenschap van zijne algemeene opvattingen.

2) „Kantteekeningen bij Den Hertog’s Nederlandsche Spraakkunst” in „De Nieuwe Taalgids” Deel I bldz. 69, 212.

3) Deel I bldz. 20.

4) In eene beoordeeling van „Nederlandse Taal. Proeve van een Nederlandse Spraakleer”, door J. G. TALEN, R. A. KOLLEWIJN en F. BUTTENRUST HETTEMA, Deel II.

5) „Ellipsomanie” Deel IV bldz. 206.

DE GRAVE: „Het feit, dat men niet door redeneering tot een betere kennis van taalverschijnselen kan komen, maar evenals in de psychologie door zelfervaring.” ¹⁾

DAUZAT.

Van de buitenlandsche schrijvers noem ik ALBERT DAUZAT: „C'est à la psychologie et non à la morale qu' il faut demander la clef des évolutions sémantiques. Le principe directeur n'est autre que l'association des idées.” ²⁾

WUNDT.

En WUNDT: „Als Gesetze des Bedeutungswandels lassen sich hiernach im Sinne der psychologischen Interpretation nur die allgemeinen Associationsgesetze selbst bezeichnen.” ³⁾

Beteekenis
van Woorden-
boek en Spraak-
kunst.

Het verschil tusschen de logische en psychologische taalopvatting komt vooral uit bij twee vraagpunten: de beteekeenis van een Woordenboek en de beteekeenis van eene Spraakkunst.

Ten aanzien van een Woordenboek: „kan een Woordenboek volstaan met het algemeen geldend woordgebruik te beschrijven of behoort het daarnaast een mogelijk juister woordgebruik voor te schrijven?” ⁴⁾

Ten aanzien van eene Spraakkunst: „kan eene Spraakkunst volstaan met het algemeen geldend gebruik van spraakkunstige taalregels te beschrijven, of behoort zij daarnaast een mogelijk juister gebruik dier taalregels voor te schrijven.”

Opvatting van
logische taalbe-
oefenaars.

De logische taalbeoefenaars zullen tot de tweede meening neigen. De psychologische taalbeoefenaars

1) „Taalstudie en taalonderwijs volgens de methode van Bally” Deel V bldz. 201. Ook bldz. 213.

2) „La vie du langage” bldz. 105.

3) Deel II „Allgemeine Gesetze des Bedeutungswandels” bldz. 623.

4) „Inleiding tot het Woordenboek der Nederl. Taal” bldz. 76 en 78 v.v. Prof. Dr. A. KLUYVER in W. 6176.

hebben zich in „de Nieuwe Taalgids” meermalen scherp uitgesproken ten gunste van de eerste opvatting. Prof. Dr. A. KLUYVER verklaart zich tegen de opvatting, „dat de taal wordt geregeerd door een systeem van verordeningen, die ons door een gezag buiten ons zelf worden opgelegd.” ¹⁾ Dr. JAC. VAN GINNEKEN spreekt van „het leege logische schematisme der spraakkunstige tooverformules.” ²⁾ En in eene andere bijdrage: „Geen grammatika als een catechismus, maar als een stelselmatige handleiding ter konstateering van de eigenaardigheden onzer eigen taal in het dagelijksch gebruik.” ³⁾

Doorvoering van deze opvatting leidt tot goedkeuring van ieder spraakgebruik zoodra het algemeen is geworden. Enkele schrijvers gaan inderdaad zoover. Ik noem C. R. C. HERCKENRATH. „Want op taalgebied, men kan er niet genoeg nadruk op leggen, is alles een kwestie van gewoonte”. ⁴⁾ En J. H. VAN DEN BOSCH: „En 't mag altijd, 't is altijd goed”. ⁵⁾ Minder scherp, maar wellicht juist FRITZ MAUTINER: „Wer spricht richtig? Niemand oder jeder?” ⁶⁾

Ik meen, dat eene dergelijke volkomen goedkeuring

Beteekenis
van het spraak-
gebruik.

Logica in de
Taal.

1) „Over het Taalgevoel” in „de Nieuwe Taalgids” Deel IV bldz. 113.

2) „De kataloog van een taalmuseum” Deel V bldz. 272.

3) „De Nieuwe Nederlandsche Spraakkunst in het Buitenland” Deel VI bldz. 188. Echter: wie de spraakkunst „handleiding” noemt vraagt meer dan „konstateering”.

4) „Een levende taal als wereldtaal” in „Onze Eeuw” van Maart 1914.

5) Uit eene lezing gehouden in de Nederlandsche sectie van de Vereeniging van Taalleeraren, afgedrukt in „de Nieuwe Taalgids” Deel VI bldz. 225.

6) Deel II bldz. 163 „Wer spricht richtig?”

van ieder algemeen spraakgebruik het uitdrukkingsvermogen van de Taal niet ten goede komt. Eene Taal kan zeer zeker niet logisch worden opgesteld. ¹⁾ Indien het al mocht gelukken eene Taal geheel logisch op te stellen, dan zou die taal toch niet vrij blijven van klankveranderingen en beteekenisveranderingen. Eene onveranderlijke taal is physiologisch en psychologisch niet denkbaar. ²⁾ En de beteekenisveranderingen zouden niet zuiver logisch zijn. ³⁾ Doch met het toegeven van het mede-bestaan van psychologische oorzaken voor de Taalveranderingen, wil niet toegegeven zijn, dat de eisch van logica voor de taal niet zou mogen worden gesteld. Integendeel: bij het gebruiken van oude woorden en bij het vormen van nieuwe woorden moeten wij zoo logisch en zoo bewust mogelijk te werk gaan. ⁴⁾

Voorbeelden
van algemeen
onjuist woord-
gebruik.

In het laatste gedeelte van het vierde Hoofdstuk zal ik trachten aan te toonen, dat het woord „toerekenbaar” in de dagelijksche spreektaal steeds, en in de taal van rechtskundige schrijvers meermalen onjuist gebruikt wordt. Onder een „onjuist” gebruik verstaan wij een gebruik, dat strijdig is met de oorspronkelijke beteekenis van het woord: „toerekenen” en strijdig met de beteekenis van het woord „baar”, gelijk beide woorden voorkomen in andere samenstellingen en afleidingen. Al is dit gebruik van „toerekenbaar” in de dagelijksche taal algemeen, het is en blijft een onjuist

1) Prof. Dr. T. J. DE BOER „Wereldtaal” in „De Beweging” van Juli 1909.

2) J. H. VAN DEN BOSCH in „de Nieuwe Taalgids” Deel VI bldz. 233.

3) ALBERT DAUZAT „La philosophie du Langage” Hoofdstuk II „La diversité du langage et le problème de la langue internationale”.

4) Bréal. Hoofdstuk XXIV „La logique du langage.”

gebruik. En het is het belang van het uitdrukking-vermogen van de Taal, dat een dergelijk onjuist woordgebruik worde gekeerd. ¹⁾ Een andere vraag is, hoe een algemeen onjuist woordgebruik kan worden verklaard. Het komt meerdere malen voor. Ik wijs op het gebruik van „arrestant” voor „gearresteerde” in het Strafrecht, terwijl het woordgebruik in het Burgerlijk Recht juist is. Voorts op het woord „bediende”, dat gebruikt wordt voor dengene, die bedient en niet voor dengene, die bediend wordt. In plaats van „bediende” moest men zeggen „bedienaar”, gelijk gezegd wordt in de uitdrukking: „bedienaar des woords”.

Menig zielkundig taalkundige zal onze beschouwingen ten gunste van de logica in het spraakgebruik behoudzuchtig vinden en zelfs terugwerkend. Ik erken: Conservatief en reactionnair karakter dezer beschouwingen tegenover sommige taalgeleerden is mijn beschouwing een verzet en een teruggang. Bijvoorbeeld tegen Dr. JAC. VAN GINNEKEN, waar hij schrijft: „In den tijd toen men meende, dat alles in de taal logica was, liep men hiertegen te hoop, maar thans zijn we wijzer geworden.” ²⁾

De zielkundige taalkundigen hebben eene spraak-kunst samengesteld volgens hunne denkbeelden: De Nieuwe Spraakkunst. „Nederlandse Taal, Proeve van een Nederlandse Spraakleer door J. G. TALEN, R. A. KOLLEWIJN en F. BUITENRUST HETTEMA.” De Inleiding: „Enkele taalpsychologische opmerkingen” kan als eene beginsel-

1) Mr. J. KRUSEMAN „Strafrecht en Alkholisme” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel VII bldz. 2 noot. Waartegen Mr. A. A. DE PINTO in W. 6264 „Periodieke literatuur”.

2) „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel II Hoofdstuk IV „De Rechtstaal” bldz. 224.

verklaring worden beschouwd. Toch is ook deze Spraakleer niet zuiver-beschrijvend en wordt niet ieder woordgebruik of zinsgebruik goedgekeurd: „Alleen in wetenschappelijke taal en in redenaarstaal, niet in 't alledaagse beschaafd is mogelijk 't gebruik van 't attributieve *welke*”. ¹⁾ Dit is een voorschrift, niet eene beschrijving en dergelijke voorschriften vindt men op meerdere plaatsen. ²⁾

Psychologische
taalverklaring.

Dr. C. G. N. DE VOOYS spreekt van „de Nieuwe Spraakkunst, die op taalwaarneming en niet op taalwetgeving berust”. ³⁾ In dezelfde bijdrage stelt hij de logische tegenover de psychologische taalbeschouwing. ⁴⁾ De uitdrukkingen „psychologische taal*beschouwing*” en „psychologische taal*waarneming*” komen in de geschriften van de zielkundige taalkundigen meermalen voor. Toch meen ik, dat zij in de taalpsychologie meer zien dan eene beschrijvende werkwijze, en wel eene verklarende. Zeker geldt dit voor een van de bekwaamsten hunner: Dr. JAC. VAN GINNEKEN. In diens proefschrift: „Principes de linguistique psychologique” wordt van de taalpsychologen verklaring en niet slechts waarneming en beschrijving verlangd. De tegenwoordig gebruikelijke klankwetten beschouwt Dr. VAN GINNEKEN als beschrijvende formuleeringen. Hij wil deze vervangen zien door verklarende psychologische wetten. ⁵⁾ Dezelfde gedachte vindt men in

1) Bldz. 64 Opmerking.

2) Bldz. 67. Opmerking. Bldz. 84 § 188.

3) „Konservatieve Taalgeleerdheid” in „De Beweging” van Augustus 1906 bldz. 143.

4) Bldz 140.

5) PAUL „Inleiding” bldz. VII en Prof. A. KLUYVER „Psychologische taalkunde” in „de Nieuwe Taalgids” Deel II bldz. 98.

het „Handboek der Nederlandsche Taal”: „Geen andere wetenschap buiten de psychologie is bij machte hier de gezochte oorzakelijke verklaring aan te bieden.” ¹⁾

* *
*

Naast de logische en de psychologische beschouwing en verklaring van de Taalverschijnselen is nog eene derde mogelijk, waarop ik met enkele woorden de aandacht zou willen vestigen. Ik noem deze derde wijze van beschouwen en verklaren de physiologische. Dr. VAN GINNEKEN is op deze wijze te werk gegaan toen hij taal en stijl van eenen schrijver goeddeels meende te kunnen verklaren uit zijnen lichaamsvorm. ²⁾ Ongetwijfeld hebben ook zekere bijzondere gevoelens invloed op taal en stijl. Het is niet toevallig, dat bij zoovele Dichters deze gevoelens in utingskracht of in utingsrichting iets eigenaardigs vertoonen. ³⁾

* *
*

Door de psychologische taalbeoefenaars wordt voortdurend eene scherpe tegenstelling gemaakt tusschen de logische en de psychologische wijze van beschouwing en verklaring. Doch is het juist van deze twee

Physiologische taalverklaring.

Logische indeeling kan tevens psychologische verklaring zijn.

1) Voorwoord bldz. 1.

2) „De Rompstanden” in „de Nieuwe Taalgids” Deel VII bldz. 1, en Prof. Dr. N. VAN WIJK in „De Gids” van September 1915. Dr. JAC. VAN GINNEKEN „De statistiek en de taalwetenschap” in „de Nieuwe Taalgids” Deel IX, bijzonder bldz. 90, betreffende Cicero.

3) Dr. VOIVENEL „Du rôle de la maladie dans l'inspiration littéraire” in „Mercure de France” van 1911 aflev. 14 en Prof. REMOND: „The sexual correlation of Poetic Genius” in „The English Review” van Juli 1913.

werkwijzen slechts de tegenstelling te zien? Wordt dit doende wel genoegzaam overwogen, dat niet is uitgesloten, dat de logische indeeling tevens eene psychologische verklaring zou zijn? Het is waar: „Um in einer solchen logischen Klassifikation eine psychologische Interpretation sehen zu können, musz dann freilich noch die Annahme hinzukommen, dasz die nämlichen Motive, die uns nachträglich zu dieser Ordnung bestimmen, auch ursprünglich bei dem Bedeutungswandel selbst wirksam gewesen seien.” ¹⁾

Fetischdienst
van de psychologie.

De psychologische taalkundigen zijn in hun afkeer van de logische taalbeoefening wellicht te ver gegaan. Ik denk aan sommige uitingen van Dr. JAC. VAN GINNEKEN, vooral tegenover oudere taalkundigen als DEN HERTOEG en TERWEY: „Wat TERWEY en DEN HERTOEG c.s. bij het hooren of lezen als een uitlating voelden in hunne kleine denkhoofden, in hun gemanieeerden gedachtenstijl, in hun op niets dan schoolgrammatica berustend taalgevoel”. ²⁾ Kortaf: „de alleenzaligmakende schoolmeesterslogica”. ³⁾ Tegen de meening, dat alleen de psychologie voor de kennis van de Taal van waarde zou zijn, is verzet gekomen. De taalkundige Dr. G. BOLKESTEIN spreekt van: „fetischdienst van de psychologie”. ⁴⁾ Meer waardeering voor de oudere opvatting van de spraakkunst vindt men reeds bij Dr.

1) Wundt II „Logische Klassifikation” bldz. 481.

2) „Ellipsomanie” in „de Nieuwe Taalgids” Deel IV bldz. 210. En „De kataloog van een taalmuseum” in „de Nieuwe Taalgids” Deel V bldz. 274.

3) „De Statistiek en de Taalwetenschap” in „de Nieuwe Taalgids” Deel IX bldz. 65.

4) „Het nieuwe taalbegrip in het voortgezet onderwijs” beoordeeld in „de Nieuwe Taalgids” Deel VI bldz. 262.

C. G. N. DE VOOYS: „De renaissance leidde tot taalbespiegeling en taalkultuur. De beschouwing en de behandeling van de moedertaal werd geschoeid op klassieke leest. De Grammatika, leidende en ordenende macht bij de opbouw van de taal kwam in eere. Wij, die de naweeën van die renaissancebeschouwing in taalkwesties nog dagelijks ervaren, het geheel oudere taalonderwijs is ervan doortrokken, zijn te licht geneigd, de goede zijde, de levenwekkende kracht van deze beschouwing voorbij te zien”. ¹⁾

Mijne meening is deze: eene onjuiste uitdrukking en een onjuist woord kunnen wel algemeen gebruikt en algemeen verstaan worden. Als voorbeelden noemde ik reeds: „toerekenbaar, arrestant, bediende”. Maar de uitdrukkingsmacht van een logisch gevormd woord zal steeds grooter zijn. Van de uitdrukkingsmacht eener taal, waarin alle woorden en alle uitdrukkingen logisch gevormd zijn, hebben wij geene voorstelling. Het bestaan van eene dergelijke Taal zou de menschelijke verhoudingen geheel wijzigen. Wij zouden elkanders bovenzinnelijke woorden begrijpen en wij zouden elkander verstaan in den meest-Waardevollen zin van dit woord. Niet langer zou „die Sprache ein Hauptmittel des Nichtverstehens sein” ²⁾. Eene volmaakt logische taal is niet bereikbaar. Doch naar het bereikbare behoort te worden gestreefd. Welke mate van logica in de Taal bereikbaar is, kan niet vooraf onder woorden of onder cijfers worden gebracht. Maar noch de Woordenboeken noch de leerboeken der Spraakkunst behooren zich te beperken tot taalbeschrijving. Vrijheid

Eigen opvatting.

1) „Wensen en wenken voor een Geschiedenis van de Nederlandse Taal” in „de Nieuwe Taalgids” Deel VII bldz. 125.

2) MAUTHNER Deel I „Wortstreit” bldz. 56.

en gebondenheid zijn twee bestanddeelen van iedere taal en de gebondenheid is niet het minst waardevolle. Naarmate de Taal meer logisch wordt, neemt haar uitdrukkingsmacht toe. Wij hopen, dat onze onderzoekingen het bewijs hiervan mogen leveren.

* *
*

Bewuste invloed van den enkeling op de Taal.

De voorgaande beschouwingen voeren ons tot de vraag of de enkeling de Taal bewust kan beïnvloeden en verbeteren. Het is duidelijk, dat de waarde van eene onderzoekingswijze als de mijne bepaald wordt door het antwoord op deze vraag. Wanneer wij de Taal slechts konden beschrijven en verklaren, maar niet konden beïnvloeden, dan zou de signifikante eene min of meer belangwekkende wetenschap zijn, doch niet eene wetenschap van beheerschend belang. Ik meen, dat de enkeling op de Taal bewust eenen zeer belangrijken invloed uitoefent. Daarom is mijne bedoeling niet slechts eene beschrijving en eene verklaring te geven van het gebruik van de woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”. Maar ook, maar vooral, bedoel ik allen mogelijken invloed uit te oefenen, opdat het gebruik van deze woorden zoo logisch mogelijk zij.

Persoonlijke en algemeene oorzaken van taalverandering

De vraag is dus deze: of de veranderingen in de beteekenissen van de woorden ontstaan door den bewustwil van de enkelingen, dan wel door de werking van algemeen geldende taalwetten, welke dan wellicht weder terug te voeren zouden zijn tot logische of psychologische wetten. ¹⁾

1) „Significs and Language” Hoofdstuk II over de mogelijkheid van een „modifying control”.

Hun verschillend antwoord op deze vraag is wel- Paul en Wundt.
 licht het verschil tusschen PAUL en WUNDT. ¹⁾ Zeker verschillen ook hunne zielkundige opvattingen. PAUL sluit zich aan bij HERBART, terwijl WUNDT een eigen stelsel heeft opgebouwd. Doch het voornaamste verschil tusschen hen beiden wordt door PAUL als volgt omschreven: ²⁾ „WUNDT stelt, wie schon der Gesamtitel seines grossen Werkes zeigt, die Völkerpsychologie neben die Individualpsychologie, und zwar alles Ernstes in einem Sinne, wie ich ihn in der Einleitung meines Buches bekämpft habe. Dazu glaubt er sich berechtigt, sobald zu dem seelischen Leben nicht mehr eine transzendente Trägerin hinzugedacht wird. Die Veränderungen der Sprache erfolgen nach ihm durch Veränderungen in der Volksseele, nicht durch solche in den Einzelseelen. Das Problem, welches für mich im Mittelpunkt der Untersuchung steht, die Frage wie sich die Wechselwirkung der Individuen unter einander vollzieht, ist für WUNDT überhaupt kein Problem. Er behandelt die Sprache immer nur vom Standpunkt des Sprechenden, nicht von dem des Hörenden. Auf diesem Wege kann meiner Ueberzeugung nach kein volles Verständnis der Sprachentwicklung gewonnen werden“. PAUL heeft zijne opvattingen omtrent de oorzaken van de veranderingen ³⁾ in het spraakgebruik in enkele korte zinnen gegeven. ⁴⁾

1) Dr. C. G. N. DE VOOYS „De Psychologische beschouwing van de beteekenis-verandering“ in „de Nieuwe Taalgids“ Deel I bldz. 24—27.

2) Voorwoord bij de vierde uitgave (1909) bldz. 1.

3) Terecht merkt PAUL op, dat de taalgeleerden vooral de *veranderingen* in de Taal bestudeeren. (bldz. 1.)

4) Bldz. 32: „Ursache der Sprachveränderung“.

„Veränderungen, welche durch die bewusste Absicht einzelner Individuen zu Stande kommen, sind nicht absolut ausgeschlossen. Grammatiker haben an der Fixierung der Schriftsprache gearbeitet. Die Terminologie der Wissenschaften, Künste und Gewerbe ist durch Lehrmeister, Forscher und Entdecker geregelt und bereichert.“ „Ueberwiegend aber hat es sich dabei nicht um die Schöpfung von etwas ganz Neuem gehandelt, sondern nur um die Regelung eines Punktes, in welchem der Gebrauch noch schwankte, und die Bedeutung dieser willkürlichen Festsetzung ist verschwindend gegenüber den langsamen ungewollten und unbewussten Veränderungen, denen der Sprachusus fortwährend ausgesetzt ist. Die eigentliche Ursache für die Veränderung des Usus ist nichts anderes als die gewöhnliche Sprechthätigkeit.“ „Es ergibt sich demnach, dass sich die ganze Prinzipienlehre der Sprachgeschichte um die Frage konzentriert: „wie verhält sich der Sprachusus zur individuellen Sprechthätigkeit.“ „Doch auch die geringste Veränderung des Usus ist bereits ein komplizierter Prozess, den wir nicht begreifen ohne Berücksichtigung der individuellen Modifikation des Usus.“ ¹⁾

Wundt: „Regulärer Bedeutungswandel.“

Ik meen, dat PAUL den invloed van den bewusten persoonlijken wil verre heeft onderschat. En daardoor is het verschil tusschen PAUL en WUNDT veel geringer dan PAUL zelf beweert. WUNDT onderscheidt „Regulärer Bedeutungswandel“ en „Singulärer Bedeutungswandel“. De eerste omschrijft hij als volgt. ²⁾ „Als

1) Hoofdstuk I „Allgemeines über das Wesen der Sprachentwicklung“.

2) Deel II Hoofdstuk VIII „Der Bedeutungswandel“ Afdeeling IV

das wesentliche Kriterium des regulären Bedeutungswandels wurde oben (S. 468) dieses hervorgehoben, dasz er alle jene Veränderungen der Wortbedeutungen in sich schlieszt, welche durch die innerhalb einer Sprachgemeinschaft allgemeingültig auftretenden allmählichen Veränderungen der Apperzeption erfolgen. Hierin ligt eingeschlossen, dasz die einzelnen Vorgänge in diesem Falle nicht auf individuelle Willkür zurückzuführen sind, und dasz sie im allgemeinen einen stetigen Verlauf zeigen. Dabei bleibt freilich zu beachten, dasz individuelle und generelle Einflüsse auch hier nicht als absolut disparate Ursachen einander gegenüber stehen, sondern dasz das Generelle immer nur eine Wirkung bezeichnet, die unter den gegebenen Bedingungen in unbestimmt vielen Individuen hervortreten kann."

De „Singularer Bedeutungswandel" omschrijft WUNDT als volgt: ¹⁾ „Der singuläre Bedeutungswandel umfasst nach der früher (S. 467) für ihn gegebenen Begriffsbestimmung alle diejenige Erscheinungen des Wechsels der Wortbedeutungen, die aus individuellen, an spezielle Raum- und Zeitbedingungen gebundenen Motiven hervorgehen. Auf den ersten Blick erscheint er daher oft als ein launenhafter unter keine allgemeine Gesetzmässigkeit zu ordnender Vorgang. Wenn wir uns aber die besonderen Bedingungen vergegenwärtigen, unter denen er erfolgt ist, so erweist sich dieser Vorgang in der Regel gerade so gut motiviert wie irgend eine

„Singularer
Bedeutungs-
wandel."

„Regulärer Bedeutungswandel" § 1 „Begriff und Hauptformen des regulären Bedeutungswandels".

1) Deel II Hoofdstuk VIII, Afdeeling V „Singularer Bedeutungswandel" § 1 „Begriff und Hauptformen des singulären Bedeutungswandels".

Erscheinung der regulären Bedeutungswandels ¹⁾ und als der einzige Unterschied bleibt der zurück, dass die Ursachen, die ihn bestimmen, einem in dieser Kombination nur einmal vorhanden gewesene Zusammenflus von Bedingungen ihren Ursprung verdanken."

Ook MAUTHNER stelt de vraag: „wie verhält sich die individuelle Sprachtätigkeit zum ererbten Sprachgebrauch?" ²⁾ Hij meent, dat deze vraag voor de taalwetenschap dezelfde waarde heeft als voor de natuurwetenschappen de volgende vraag: „Wie verhält sich das Individuum zu seiner Art". Het antwoord van MAUTHNER op de beide vragen is: „Die wirklichen Veränderungen in Natur und Sprache sind zwecklos, weil sie minimal, sind absichtslos weil sie unbewusst sind." ³⁾

ALBERT DAUZAT acht den invloed van den bewusten, persoonlijken wil niet zeer groot: „Quelle que soit sa rapidité, l'évolution se manifeste partout et il n'est au pouvoir d'aucune volonté individuelle ou collective de l'enrayer". ⁴⁾

BRÉAL verklaart zich als volgt: ⁵⁾ „Le progrès a consisté pour moi à écarter toutes les causes secondes et à m'adresser directement à la seule cause vraie qui est la volonté humaine." En verder: „Comment faut-il

1) WUNDT onderscheidt hier niet tusschen „wetmatigheid" en „oorzakelijkheid" = „gut motiviert". Men zie MAUTHNER Deel II Hoofdstuk IV „Zufall in der Sprache" bldz. 182 „Nur dass die Herren immer wieder die Begriffe Ursache und Gesetz verwechseln".

2) Deel II Hoofdstuk II „Aus der Geschichte der Sprachwissenschaft" bldz. 74 „Darwinismus und Sprachwissenschaft".

3) Deel II bldz. 75.

4) „Philosophie du Langage" bldz. 57.

5) „Sémantique" bldz. 6—7.

se représenter cette volonté? Je crois qu'il faut se la représenter sous la forme de milliers, de millions, de milliards d'essais entrepris en tâtonnant, le plus souvent malheureux, quelquefois suivis d'un quart de succès, d'un demi-succès, et qui ainsi guidés, ainsi corrigés, ainsi perfectionnés, viennent à se préciser dans une certaine direction".

Terecht verzet WUNDT zich tegen deze „noch heute in der Sprachwissenschaft verbreitete Annahme, jeder generelle Laut-oder Bedeutungswandel eines Wortes sei aus irgendeiner individuellen und okkasionellen Abweichung entstanden. Während zahlreiche andere Abweichungen ähnlicher Art wieder verloren gingen, sei irgendeine, zufällig oder weil sie einer bestehenden Neigung entgegenkam, usuell geworden." ¹⁾ Wundt tegen Bréal.

Mijne meening is de volgende: een aantal Taalgeleerden maken de tegenstelling te scherp tusschen enkeling en gemeenschap. Want: „enkeling" onderstelt: „gemeenschap" en „gemeenschap" onderstelt „enkeling". Te voren werd reeds gewezen op het tegelijk persoonlijk, tegelijk gemeenschappelijke wezen van de Taal. Persoonlijk: niet twee mensen spreken gelijk. Gemeenschappelijk: Taal wordt buiten eene gemeenschap niet gevonden. ²⁾ Het feit, dat, een bepaald woord door eenen bepaalden persoon op een bepaald oogenblik in eene bepaalde beteekenis werd gebruikt, heeft niet ééne enkele oorzaak. Geen enkel feit heeft ééne enkele oorzaak, daar zulk een feit met het begrip van oorzaak zelf in strijd zou zijn. Want ieder feit is het vereenigingspunt van tallooze oorzaken,

1) Deel I „Der einzelne und die Gemeinschaft" bldz. 20.

2) Mauthner III. Afdeeling II „Sprache und Logik" Hoofdstuk VIII „Wissen und Worte" bldz. 646.

die ieder, als gevolg beschouwd, weder het vereenigingspunt van tallooze vroegere oorzaken zijn. Welnu: van de tallooze oorzaken voor een bepaald woordgebruik kan men twee groepen maken: de persoonlijke en de maatschappelijke. De eene groep meer oorzaak te achten dan de andere groep is strijdig met het begrip van de oorzakelijkheid als één en ondeelbaar wereldgebeuren. ¹⁾ Alle oorzaken aangeven van een bepaald feit is niet mogelijk. Men kan niet beschrijven wat geschiedt. Daarmede is niet gezegd, dat geschiedenis-schrijven niet mogelijk is. Echter: „Zur Geschichte wird das Geschehen erst im Auge des Beschauers.” ²⁾ Dat wil zeggen: geschiedenis-schrijven is stelselmatig onvolledig zijn. Ook hij, die de geschiedenis van de Taal schrijft zal stelselmatig onvolledig zijn. Eén stelsel is: weglating van de maatschappelijke oorzaken van taalverandering. Een ander stelsel is: weglating van de persoonlijke oorzaken van taalverandering. Eén voorbeeld: het woord „semantiek” is in de taal van de jongere Nederlandsche taalgeleerden thans een gewoon woord geworden. Het aantal oorzaken van dit ééne enkele feit is reeds talloos. Eene oorzaak is natuurlijk deze, dat MICHEL BRÉAL het woord voor het eerst heeft gebruikt. Daarzonder zou het woord wellicht nooit zijn ontstaan. Eene invloedrijke oorzaak voor de algemeene bekendheid van dit woord is ongetwijfeld de

1) Voor het begrip „causaliteit” Prof. Mr. D. SIMONS „Leerboek van het Nederlandsche Strafrecht Deel I § 21. Prof. Mr. G. A. VAN HAMEL „Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht” § 24. Prof. Dr. F. VON LISZT „Lehrbuch des Deutschen Strafrechts” § 29

2) R. WASSERMANN „Begriff und Grenzen der Kriminalstatistik Eine logische Untersuchung” bldz. 45.

belangrijke maatschappelijke stelling van BRÉAL: lid van het Instituut en Hoogleeraar aan de Sorbonne. Doch ook het feit van dit lidmaatschap en van dit hoogleeraarschap heeft talloze oorzaken: persoonlijke en maatschappelijke.

Het woord „signifik” is in Holland het eerst gebruikt in mijne bijdrage: „Nieuwe Rechtstaalphilosophie” in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912. Ik kende het uit de geschriften van LADY WELBY. Dat ik deze geschriften kende heeft talloze oorzaken: persoonlijke en maatschappelijke. De toekomst van het woord „signifik” in de Nederlandsche rechtstaal is voor een gedeelte afhankelijk van mijne toekomst als rechtsgeleerde. Deze hangt af van talrijke oorzaken: persoonlijke en maatschappelijke.

Enkeling en maatschappij vormen eene ongescheiden onderscheiden twee-eenheid. Daaruit volgt, dat men iedere maatschappelijke gebeurtenis kan beschouwen als veroorzaakt door persoonlijke oorzaken. Men kan iedere maatschappelijke gebeurtenis ook beschouwen als veroorzaakt door maatschappelijke oorzaken. Doch niet ééne van deze beide beschouwingswijzen is meer dan de andere eene verklaring.

Bij de spraakbeelden ¹⁾ en bij de wetenschappelijke vakwoorden ²⁾ zijn de persoonlijke oorzaken meestal het gemakkelijkst te bemerken wat betreft de wijze van ontstaan en de maatschappelijke oorzaken wat betreft de verspreiding.

Overwegende persoonlijke invloed bij beeldspraak en vakwoorden.

* *
*

1) WUNDT I bldz. 615 „Neubildung von Wörtern”, MAUTHNER II Hoofdstuk XI „Die Metapher”.

2) DAUZAT „Philosophie du Langage” bldz. 112 „Créations conscientes”.

Persoonlijke
invloed en taal-
wetten.

De vraag naar den omvang van den persoonlijken invloed op de Taal is ten nauwste verwant aan de vraag naar het bestaan en naar de beteekenis van de zoogenaamde Taalwetten, zoowel op het gebied van de phonetiek (klankwetten) als op het gebied van de signifik (beteekeniswetten.)

ALBERT DAUZAT, die betrekkelijk weinig waarde toekent aan den bewusten persoonlijken wil, neigt tot de aanvaarding van heerschende phonetische en signifische taalwetten. ¹⁾

MICHEL BRÉAL, die meer macht toekent aan den bewusten persoonlijken wil, aanvaardt niet de phonetische en signifische wetten als heerschend. ²⁾

Het begrip
„wet”.

Voor wij den aard kunnen vaststellen van de zoogenaamde taalwetten, behooren wij ons rekenschap te geven van de beteekenis van het woord „wet”. Elders heb ik uitvoerig aangetoond in welke hooge mate het gebruik van dit ééne enkele woord verwarrend heeft gewerkt. ³⁾

In de rechtswetenschap zijn de bestanddeelen van het wetsbegrip in hoofdzaak de volgende: Eene door te voren daartoe aangewezen personen gestelde *norm*. Eene *bedreiging* tegen overtreders. Een *macht*, die de bedreiging zoo noodig tot daad maakt.

Op welke wijze men er toe gekomen is, het wetsbegrip buiten het gebied van de rechtswetenschap te gebruiken, heb ik in het Rechtsgeleerd Magazijn uiteengezet. Thans mag ik uitgaan van het feit, *dat* men

1) „La vie du langage” bldz. 5, 103 „Philosophie du langage” bldz. 4, 63, 278.

2) „Essai de Sémantique” bldz. 5, 9, 257.

3) „Nieuwe Rechtstaalphilosophie” in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912 bldz. 514.

spreekt van: natuurwetten, geschiedeniswetten, taalwetten, enz.

Maar al te dikwijls worden dergelijke wetten opgevat als bovenmenselijke beginselen, die de menselijke handelingen beheerschen en waaraan de mensch zich niet straffeloos onttrekken kan, voor zoover dit feitelijk mogelijk ware. Vooral voor de natuurwetten bestaat eene geheimzinnige vereering. ¹⁾ In werkelijkheid zijn alle deze wetten niet anders dan zuiver menselijke formuleeringen zonder eenige heerschermacht.

Ook de natuurwetten heerschen niet, maar beschrijven. ²⁾ DARWIN verklaart, dat hij onder „wet” alleen verstaat: „the ascertained sequence of events”. ³⁾ Prof. T. CLIFFORD ALLBUTT: „in science law is not a rule imposed from without but an expression of an intrinsic process.” ⁴⁾ De volmaakt menselijke aard van de natuurwetten is zeer stellig uitgedrukt door Dr. R. WASSERMANN: „Man kann keine „wirkende Gesetze” annehmen. Vielmehr ist der Mensch der Gesetzgeber der Natur. Die Naturgesetze sind das Resultat seiner Begriffsbildung.” ⁵⁾ Ook Lady WELBY verwerpt het denkbeeld van menschenbeheerschende natuurwetten. ⁶⁾ Zelfs zij, die de natuurwetten beschouwen als heerschende wetten verstaan er niet steeds hetzelfde onder.

1) Mr. Dr. A. A. H. STRUYCKEN „Het Rechtsbegrip” bldz. 174 en eene bijdrage in W. 8111.

2) Dr. E. WEIGELIN „Gesetze der Natur und Gesetze der Gesellschaft” in „Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie” van Januari 1912.

3) „The Variation of animals and plants under Domestication” bldz. 6.

4) „Words and Things” in „The Lancet” van 1906 Deel II blz. 1120.

5) „Begriff und Grenzen der Kriminalstatistik” bldz. 78—79.

6) „Significs and Language” bldz. 24.

Eene opvatting is deze: wetten *door* de Natuur aan de menschen gegeven. Een andere opvatting is deze: wetten *aan* de Natuur door eenen bovennatuurlijken wetgever gegeven.

* *
*

Nadere beschouwing van het begrip Taalwet.

Ten aanzien van het begrip Taalwet is groote strijd ontstaan door verwarring van de begrippen regelmatigheid, wetmatigheid en oorzakelijkheid. ALBERT DAUZAT wijst op dezen strijd: Les linguistes ne sont pas tous d'accord sur le sens à donner au mot „loi”. Pour la majorité d'entre eux, parmi lesquels notamment VICTOR HENRY et la plupart des romanistes, la loi, suivant la définition des philosophes est un rapport de nécessité entre deux phénomènes et deux séries de phénomènes. Au contraire M. BRÉAL, M. MAURICE GRAMMONT dénomment de préférence „lois” les principes directeurs qui président à l'évolution des phénomènes: M. MEILLET a proposé d'appeler „équivalences” les lois phonétiques, au sens strict du mot, telles que les entendent les linguistes du groupe précédent.” ¹⁾

Bestaan er significische wetten?

De phonetische wetten kunnen hier buiten beschouwing blijven. Bestaan er significische wetten? Dat wil zeggen: wordt de beteekenis-verandering van de woorden door méér dan menschelijke wetten beheerscht?

ALBERT DAUZAT beschouwt de significische wetten blijkbaar als beheerschend: „La constance et la nécessité des phénomènes qui trouveront leur expression dans les lois sémantiques” ²⁾ En elders: „Mais si les faits, les milieux diffèrent, les principes ne varient pas d'un langage à l'autre, et ce sont toujours et partout

1) „Philosophie du Langage” bldz. 289.

2) „La vie du Langage” bldz. 103.

les mêmes lois qui président aux évolutions du langage" 1) En : „Ici se pose un problème capital : Y a-t-il des lois en sémantique" ? 2)

BRÉAL gebruikt wel het woord „loi": la loi de spécialité, la loi de répartition, doch hij verstaat onder deze wetten blijkbaar alleen samenvattende formules: „Il ne saurait être question d'une loi préalablement concertée, encore moins d'une loi imposée au nom d'une autorité supérieure". 3)

WUNDT neemt signifiſche wetten als heerschend aan: „... dasz der Bedeutungswandel, ebenso wie der Lautwandel, überall einer strenger Gesetzmässigkeit unterworfen ist, dessen Erkenntnis nur in vielen Fällen durch die Konkurrenz mannigfacher Ursachen verschiedenen Ursprungs erschwert wird." 4)

Anders PAUL. Hij wijst op den strijd tusschen de taalkundigen over het woord „Gesetz" 5) en verklaart uitdrukkelijk, dat zelfs de phonetische wetten slechts beschrijvende formules zijn: „Das Lautgesetz sagt nicht aus, was unter gewissen allgemeinen Bedingungen immer wieder eintreten muss, sondern es konstatirt nur die Gleichmässigkeit innerhalb einer Gruppe bestimmter historischer Erscheinungen."

MAUTHNER heeft zich op verschillende plaatsen uitgesproken omtrent bestaan en aard der taalwetten. Uitteraard beschouwt hij ze niet als heerschend: „Die Gesetze der Sprache sind historische Allgemeinheiten". 6)

1) „Philosophie du Langage", bldz. 4.

2) „Philosophie du Langage" bldz. 278.

3) „Essai de sémantique" bldz. 10.

4) Deel II „Gesetzmässigkeit des Bedenkungswandels" bldz 477.

5) § 46, met opgave van geschriften.

6) Deel II „Sprachgesetze" bldz. 81.

En elders: „Ich habe an zahlreichen Stellen versucht, den Begriff Gesetz zu analysieren und ihn als einen rein menschlichen, der Wirklichkeit fremden, auf die Welterkenntnis nicht anwendbaren Begriff nachzuweisen. Insbesondere in der Geschichte gibt es keine Gesetze, auch nicht in der Sprachgeschichte". ¹⁾ Nog minder dan de natuurwetten zijn de taalwetten heerschend. Terecht stelt MAUTHNER de vraag, waarom de taalwetenschap niet evenals de sterrenkunde in staat stelt tot het doen van voorspellingen, wanneer de taalwetten even stellig zijn als de natuurwetten. ²⁾

* *
*

Waarde van
bewust woord-
gebruik.

Wij meenen de taal in het algemeen en de rechts-taal in het bijzonder te kunnen verbeteren door het taalgebruik meer bewust, meer logisch te maken. Doch de vraag is zeer betwist of de uitdrukkingsmacht van eene taal grooter is, naarmate het uit de woorden van die taal duidelijker blijkt, op welke wijze zij door samenstelling of door afleiding gevormd zijn.

Prof. G. J. P. J. BOLLAND is de meening toegedaan, dat de uitdrukkingsmacht van eene taal toeneemt naarmate de wijze van woordvorming doorzichtiger is. Hieruit volgt, dat hij de uitdrukkingsmacht van het Fransch gering moet achten, wellicht nog voldoende voor de dagelijksche behoeften, maar onvoldoende voor de mededeeling van fijnere gevoelens en gedachten. ³⁾

Van dezelfde meening is de Flamingant pastoor HUGO

1) Deel II Hoofdstuk IV „Zufall in der Sprache" bldz. 174.

2) Deel II bldz. 201.

3) „Het Nederlandsch als taal voor hoogere aangelegenheden des geestes".

VERRIEST, sprekende van „de Fransche taal, die eigenlijk geen tale en is.” ¹⁾

Prof. SALVERDA DE GRAVE is de meening toegedaan, dat de uitdrukkingsmacht van eene taal afneemt naarmate de wijze van woordvorming doorzichtiger is. Hieruit volgt, dat hij de uitdrukkingsmacht van het Fransch groot moet achten. Inderdaad: „Juist omdat de etymologie een beletsel is voor het begrijpen van een woord leent het Fransch zich zeer goed voor de wijsbegeerte.” En verder: „De waarheid is, dat om een term in al zijn schakeeringen te verstaan en na te voelen, men moet beginnen de etymologie ervan te vergeten.” ²⁾

De strijdbare Flaminganten achten de uitdrukkingsmacht van de Fransche taal gering. De Groningsche Hoogleeraar in de Fransche taal en letterkunde acht de uitdrukkingsmacht van de Fransche taal zeer groot. In verband met hetgeen ik vroeger elders schreef over den invloed van het subjectivisme op wetenschappelijke meeningen, moge ik terloops op deze verschillende opvattingen de aandacht vestigen. ³⁾

Het belang van deze vraag voor de waarde van ons onderzoek is duidelijk. Indien waarlijk kennis van de wijze, waarop een woord werd gevormd, een beletsel is voor het begrijpen van het woord, dan is een onderzoek als het onze niet alleen zonder nut, maar zelfs schadelijk.

1) „In het Land van Guido Gezelle” door H. S. S. KUYPER bldz. 271.

2) „De Heer BOLLAND en het Fransch” in „De Gids” van 1912 Deel II bldz. 393.

3) Bijdragen tot de kennis van de grondslagen van de Statistiek in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XXI en XXII.

De meening, dat het uitdrukkingsvermogen van het Fransch gering is, vindt men ook bij Prof. M. DE VRIES: „Eene zóó arme taal als het Fransch, die met weinig middelen veel doen moet en alle scheppingskracht mist.” ¹⁾ Merkwaardig is in dit verband eene uiting van Prof. DE VRIES in eenen brief aan den Minister van Justitie (30 Juni 1879.): „Ik aarzel dan ook niet te verklaren, dat naar mijn oordeel dit Strafwetboek, wanneer het U goeddunken mocht de door mij aangewezen kleine verbeteringen aan te brengen, uit het oogpunt van taal en stijl niets te wenschen zal overlaten en niet zal onderdoen voor het beste, wat een Fransch wetgever leveren kan.” ²⁾

Dr. JAC. VAN GINNEKEN meent, dat de waarde van de tegenwoordige Fransche rechtstaal grooter is dan de waarde van de tegenwoordige Nederlandsche rechtstaal. ³⁾

BRÉAL is dezelfde meening toegedaan als Prof. SALVERDA DE GRAVE, deze, dat voor een juist woordgebruik de kennis van de wijze van woordvorming niet noodig en zelfs in vele gevallen schadelijk is. Niet noodig: „Aussi l'étymologie n'a-t-elle la plupart du temps qu'un intérêt historique.” ⁴⁾ Schadelijk: „Plus le mot s'est détaché de ses origines, plus il est au service de la pensée.” ⁵⁾

1) „Inleiding tot het Woordenboek der Nederlandsche Taal” (1882) bldz. 77.

2) „Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht” door Mr. H. J. SMIDT, Deel I bldz. 40.

3) „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel II Hoofdstuk IV „de Rechtstaal” bldz. 250—251.

4) Sémantique: „L'histoire des mots” bldz. 303.

5) Sémantique: „Comment les noms sont donnés aux choses” bldz. 181.

Waar is te midden van deze talrijke meeningen de waarheid? Tusschen de beide uitersten van Prof. BOL-^{Eigen opvattingen.} LAND en Prof. SALVERDA DE GRAVE. Eenerzijds is het zeker waar, dat wij van de meeste woorden de wijze van ontstaan niet kennen. En indien wij deze kennen dan nog is de ontstaans-wijze ons bij het gebruiken slechts zelden bewust. Ook van de meeste spraakbeelden en van de meeste spreekwoorden is ons de oorspronkelijke zin niet bekend of bewust. Toch gebruiken wij ze zonder misverstand.

Een voorbeeld. Een blinde jonge man gaf mij ter lezing een aantal van zijne gedichten. Hij is blind geboren. Nochtans gebruikt hij zonder vergissing talrijke spraakbeelden als: „purperen avondstond”, „azuren sterrenhemel”. Deze gedichten hebben niets persoonlijks. De taal van eenen blind-geboren Dichter van sterke persoonlijkheid zou natuurlijk geheel anders zijn. Een mij bekend muziekkundige, eveneens blind-geboren, gebruikt zonder vergissing spraakbeelden als „schitterende stem” en „schitterende aanslag”. Een signifisch onderzoek van de taal der blindgeborenen is voor de taalpsychologie van groot belang.

Dr. JAC. VAN GINNEKEN deelt een groot aantal zee-^{Signifiek der ontleende woorden.} manswoorden mede, die uit de Nederlandsche taal in andere talen zijn overgegaan. ¹⁾ Het is merkwaardig, hoe weinig de klank dier woorden veranderd is, ook in eene geheel afwijkende taal als het Russisch. Het Hollandsche „achterluik” is in het Russisch „achterljuk” geworden. Dit is voor eenen Russischen zeeman een gewoon Russisch woord, waarvan hij zich met juistheid bedient, zonder de afkomst te kennen.

¹⁾ „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel II Hoofdstuk X „De Zeemanstaal” bldz. 481—531.

Dr. VAN GINNEKEN vermeldt het Hollandsche woord „brandwacht” in de beteekenis van „wachtschip tegen vijandelijke branders”, in het Russisch „brandvachta”. Dit is niet geheel volledig. Toen wij met een stoomschip de haven van Kroonstad binnenliepen, kwam met andere haven-ambtenaren aan boord een matroos, die op zijn muts in Russische letterteekens het woord „brandwacht” had. De uitspraak was geheel als in het Hollandsch. Het woord was voor hem een gewoon Russisch woord, niet minder dan „nitchewo”, waarvan hij de vormingswijze waarschijnlijk evenmin zal hebben geweten.

Maar anderzijds: een woord als „brandwacht” zal toch voor eenen Hollander meer inhoud, meer gevoelswaarde hebben dan voor eenen Rus.

Gebruikswaarde van de ontleende woorden.

Ik wijs op een woord als „stadhouder”, in het Fransch „stathouder”, in het Italiaansch „statoldero” ¹⁾. Zeker zal een Italiaan begrijpen wat een „statoldero” is, zoo goed als een Hollander begrijpt wat een „doge” is. Maar toch, een zin als: „Il re, in Olanda, è considerato quasi piu come statoldero che come re” zegt voor eenen Hollander meer dan voor eenen Italiaan.

„Banquise” voor „bankijs” is in het Fransch overgegaan. Men vindt het in Fransche woordenboeken. Maar stellig heeft het woord voor eenen Franschman minder gebruikswaarde dan voor eenen Hollander.

„Iceberg” voor „ijsberg” vindt men bij Fransche schrijvers en in Fransche woordenboeken. Ik vond het in een Fransch gedicht. ²⁾ Ongetwijfeld bedoelde de Fransche Dichter met zijn woord de ijsbergen. Maar het woord moet voor hem eene mindere waarde hebben

¹⁾ B.v. gebruikt door EDMONDO DE AMICIS in „Olanda” 17de druk, bldz. 159.

²⁾ In de „Mercure de France” van 1913 bldz. 405.

gehad. Hoeveel? Geene taal heeft zoo veel uitdrukkingsvermogen, dat iemand in woorden kan brengen welke Waarde een bepaald woord voor hem heeft.

In het algemeen heeft een doorzichtig woord meer uitdrukkingsmacht en zal het meest-doorzichtige woord bij voorkeur worden gebruikt. Niet steeds: „Landbouwer” is zeker doorzichtiger dan het algemeen gebruikte „boer”. Uit woorden als „schillenboer” en „vischboer” blijkt hoe volkomen de Zin van het woord „boer” vergeten is.

Doch anderzijds, (en dit bewijst weder, hoe weinig er vaste taalwetten bestaan,) ziet men in de zoogenaamde volksetymologie de uiting van eene behoefte, woorden, die ondoorzichtig zijn geworden, te vervangen door woorden, die terecht of ten onrechte voor meer doorzichtig worden gehouden. ¹⁾ Men vindt hiervan talrijke voorbeelden in de geschiedenis van de spreekwoorden. Uit velen twee: „Ik ken hem van haver tot gort” en „Goed van inhoud zijn”. ²⁾

Thans de meening van Prof. SALVERDA DE GRAVE, dat kennis van de wijze van woordvorming een hindernis kan zijn voor een goed woordgebruik. Dat wil zeggen, dat ondoorzichtig worden van woorden, (door mij genoemd „woordverduistering”) nuttig kan zijn.

Ongetwijfeld kan een woord, waarvan de oorspronkelijke Zin is vergeten, werkzaamheden verrichten, die het niet zou kunnen verrichten, indien de Zin den

¹⁾ Over de volksetymologie WUNDT I bldz. 471 v.v. MAUTHNER II bldz. 213—222 met waardevolle voorbeelden. Dr. C. G. N. DE VOORS: „Iets over zoogenaamde volksetymologie” in „De Nieuwe Taalgids” Deel II bldz. 273.

²⁾ Dr. F. A. STOETT: „Nederlandsche spreekwoorden, uitdrukkingen en gezegden”.

gebruikers nog zuiver en stellig bekend en bewust was.

Gebruik van onlogische woorden. Indien in „marine” het begrip „mare” nog bewust was, dan zouden wij niet spreken van „luchtmarine”. Evenmin zouden wij eene vrouwelijke predikant „domine” noemen of eene vrouwelijke rechtsgeleerde „meester”, indien de Zin van deze woorden ons bewust was.

Fransch. Dergelijke woorden vinden wij in alle talen. In het Fransche woord „journal” is de Zin van „jour” geheel verdwenen. Vandaar het ontstaan van woorden als: „journal hebdomadaire” en „journal quotidien”, waarvan de letterlijke vertaling: „wekelijksch dagblad” en „dagelijksch dagblad” in het Hollandsch zeker zeer vreemd klinkt. In het Russisch is een „journal” juist nooit een dagblad, maar een tijdschrift. Een maandschrift als „Roesskoe Bogatstwo” met afleveringen van vierhonderd bladzijden heet „journaal”. Een dagblad heet „gazeta”.

Hollandsch. Van dezelfde waarde als „journal hebdomadaire” zijn in het Hollandsch woorden en uitdrukkingen als: „gouden oorijzer, nikkelen vouwbeen, witten in alle kleuren”. In afwijking van schrijvers in de Nieuwe Taalgids acht ik het gebruiken van dergelijke woorden een gevaar voor de uitdrukkingsmacht van de Taal.

Van eenen kleinen jongen teekende ik de volgende woorden aan: stampleeg gelijkvormig met stampvol; pikwit gelijkvormig met pikzwart; kletsdroog gelijkvormig met kletsnat. ¹⁾

Duitsch. Van dezelfde waarde als deze woorden is het woord

¹⁾ Hetzelfde kind noemde een mondorgel een muziekmondje en zei van een eetlepel, waarin het lamplicht scheen: „die lepel lacht”.

„Männliche Dirne” voor een „schandjongen” dat ik in een Duitsch tijdschrift vond. ¹⁾

Ten slotte een voorbeeld uit eene geheel anders Hebreeuwsch. gevormde taal: het Hebreeuwsch. Er is eene uitdrukking על ידי, welke letterlijk beteekent: „door de handen van.” Deze Zin is evenwel verbleekt tot de Bedoeling „door”. Vandaar de uitdrukking:

באמור על ידי, welke letterlijk beteekent: „gelijk gezegd werd door de handen van.” ²⁾

Een vergelijkend signifisch onderzoek van dergelijke uitdrukkingen in vele talen is van groot belang voor de volkszielkunde. ³⁾

Het is met schroom, dat ik wijs op gelijkwaardige verschijnselen in meerdere talen. Want juist uit zulke gelijkwaardige verschijnselen is het geloof ontstaan aan algemeen geldende, dat wil zeggen heerschende, taalwetten.

Uit het voorgaande volgt: „Een woord, waarvan de Gevolgtrekking. samenstelling of de afleiding niet meer bewust of bekend zijn, kan werkzaamheden verrichten, welke het niet zou kunnen verrichten wanneer de samenstelling of de afleiding nog wel bewust of bekend waren.” In zooverre is de meening van Prof. SALVERDA DE GRAVE de meer waardevolle. Echter: „Deze meerdere werkzaamheden kunnen door zulke woorden nooit zóó goed worden verricht als door woorden wier samenstelling of afleiding wel bekend en wel bewust zijn, en wier

1) „Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie” van 1914 bldz. 120.

2) Bijvoorbeeld in het „Gebedenboek” van den Opperrabbijn L. WAGENAAR, bldz. 361.

3) Niet minder een vergelijkend signifisch onderzoek van woorden als „hand” en „oog”.

werkzaamheden overeenkomen met hetgeen redelijk volgt uit de beteekenis van hunne grondwoorden in verband met de wijze van samenstelling of afleiding". In zooverre is de meening van Prof. BOLLAND de meer waardevolle.

Bouw en macht
eener Taal.

Het verschil tusschen beide meeningen is dus dit: eene taal, die volmaakt voldoen zou aan de verlangens van Prof. BOLLAND zou ondenkbaar sterk zijn van uitdrukkingsvermogen maar tevens zóo samengesteld van bouw, dat slechts weinigen haar op juiste wijze zouden kunnen gebruiken. Eene taal, voldoende aan de verlangens van Prof. SALVERDA DE GRAVE is eenvoudiger van bouw, gemakkelijker in het gebruik, maar minder sterk van vermogen. ¹⁾

Verbetering
van de rechts-
taal.

Mijne voorkeur gaat in de richting van de verlangens van Prof. BOLLAND. Vooral waar het eene wetenschappelijke vaktaal geldt, als de rechtstaal, meen ik, dat wij niet moeten opzien tegen meerdere samengesteldheid van bouw en meerdere moeilijkheid van gebruik, wanneer wij daardoor de uitdrukkingsmacht van de taal vergrooten.

Wanneer de woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” steeds gebruikt werden, gelijk zij logisch gebruikt moeten worden, dan zou de bouw van de Nederlandsche rechtstaal meer samengesteld zijn. Het juiste gebruik zou moeilijker worden, maar de uitdrukkingsmacht groter.

* *
*

1) Over structuur en functie van eene taal: FREDERIK VAN EEDEN „Onze schrijfwijze” in „De Gids” van Mei 1912 en RÉMY DE GOURMONT „La destinée des Langues” in de „Mercure de France” van 1900 Deel I bldz. 647.

Nog ééne vraag zou ik in dit Hoofdstuk willen stellen en bespreken: „Hebben de beteekenis-veranderingen bewust of onbewust plaats?”

Zijn de beteekenis-veranderingen bewust?

Het is duidelijk, dat deze vraag in wezen niet verschilt van de reeds vroeger gestelde en besproken vragen: „Bestaan er signifiſche taalwetten?” en „Heeft de wil van den enkeling invloed op de beteekenis-verandering der woorden?”

Uit mijne beschouwingen aangaande deze twee voorafgaande vragen volgt, dat ik de derde vraag zou willen beantwoorden in dien zin, dat de beteekenis-veranderingen deels bewust, deels onbewust plaats hebben. Dat het zeer zeker mogelijk is door opvoeding en oefening aan de bewuste beteekenis-veranderingen meer invloed toe te kennen. Dat het uitdrukkingsvermogen van de Taal machtiger wordt, naarmate men de woorden met meer bewustheid gebruikt.

MICHEL BREAL hecht, evenals de meerderheid van de signifiëkundigen, minder waarde aan het bewustzijn met betrekking tot het taalgebruik.

Dr. JAC. VAN GINNEKEN meent, dat men, „de kracht van het bewust opzet in zulke spontane uitingen als de taal is, niet moet overschatten.” ¹⁾

Uit andere meeningen van DAUZAT was reeds te verwachten, dat hij aan het bewustzijn niet eenen grooten invloed zou toekennen op de beteekenis-veranderingen van de woorden. Hij beschouwt de vraag naar den invloed van het bewustzijn als vrijwel gelijk aan de vraag naar het bestaan van taalwetten. ²⁾ Het zeer groote belang van de vraag wordt stellig door

1) „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 134 „Oer-Europeesche woordvorming”.

2) „La philosophie du Langage” bldz. 278- 281.

hem erkend: „La grosse question qui se pose concerne la nature des faits sémantiques. Ces phénomènes sont-ils conscients ou inconscients?” ¹⁾

PAUL acht den invloed van het bewustzijn gering. Hij spreekt van de „Absichtslosigkeit der sprachlichen Vorgänge”. ²⁾ Eveneens: „Es ist ferner auch nach dieser Seite hin von grosser Wichtigkeit, dass die sprachlichen Gebilde im allgemeinen ohne bewusste Absicht geschaffen werden. ³⁾

* *
* *

Uitvoerigheid
der voorafgaan-
de beschou-
wingen.

Wij zijn hiermede aan het einde van het eerste Hoofdstuk gekomen. Wellicht zal menig lezer zich de vraag stellen of inleidende en algemeene beschouwingen, die een vierde gedeelte van het geheele werk beslaan, niet te algemeen zijn. Ik heb ook mij zelven deze vraag gesteld, en haar niet bevestigend beantwoord. Want voorzichtige uitvoerigheid leek mij meer bevredigend dan eene beknoptheid, die niet aan meening tegenover meening recht doet wedervaren.

En zonder voldoende inleiding levert eene toepassing op de begrippengroep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” te veel moeilijkheden op. ⁴⁾

¹⁾ La vie du langage” bldz. 99 „Les phénomènes psychologiques”.

²⁾ Bldz. 19 „Unterschied der Sprachwissenschaft von andern Kulturwissenschaften”.

³⁾ Bldz. 18.

⁴⁾ Men zie eene verontschuldiging van Prof. I. J. DE BUSSY voor „weinig boeiende, maar noodige, althans wenschelijke taalkundige ontledingen” in „Teylers Theologisch Tijdschrift Deel I bldz 61.

HOOFDSTUK II.

REKENSCHAP AANGAANDE DE KEUZE VAN HET VOORWERP EN DE WERKWIJZE VAN ONDERZOEK.

In het eerste Hoofdstuk heb ik aangegeven *wat* Verhouding het voorwerp van mijn onderzoek en *welke* van dit Hoofdstuk tot het de wijze van onderzoek is. In dit tweede Hoofdstuk wil ik thans vorige. de vragen stellen en beantwoorden: *waarom* ik juist dit voorwerp van onderzoek en *waarom* ik juist deze wijze van onderzoek heb gekozen.

Hieruit volgt, dat hetgeen in dit Hoofdstuk behandeld zal worden niet in volkomen tegenstelling staat tot hetgeen in het voorgaande Hoofdstuk behandeld werd. Want bij de beschrijving in het vorige Hoofdstuk van de signifiſche werkwijze bleek reeds eenigermate, waarom deze werkwijze naar mijne meening de voorkeur verdient. En omgekeerd: in dit Hoofdstuk, bij de uiteenzetting van de redenen van mijn voorkeur ten gunste van de signifiſche werkwijze, wordt deze tegelijk nog nader omschreven.

Ik heb tot voorwerp van onderzoek gekozen de groep van de begrippen: „Aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”, ten eerste omdat een Waarom werd dit voorwerp van onderzoek gekozen? zuiver inzicht in het wezen van deze begrippen van groot belang is voor de rechtswetenschap in het alge-

meen en voor de strafrechtswetenschap in het bijzonder. Ten tweede, omdat het wezen dezer drie begrippen zeer betwist is.

Belang dezer
begrippen-
groep.

Belangrijk : Prof. Mr. G. A. VAN HAMEL omschrijft de strafrechtswetenschap als „de leer van de strafrechtelijke aansprakelijkheid, van hare voorwaarden en hare grenzen.” ¹⁾ Hieruit volgt, dat ieder strafrechtswetenschappelijk onderzoek ten slotte middellijk of onmiddellijk een onderzoek is naar het wezen der strafrechtelijke aansprakelijkheid. En omgekeerd : eene signifiſche beschouwing en ontleding van het begrip, „aansprakelijkheid” stelt ons in staat van ieder strafrechtelijk begrip de plaats vast te stellen welke het inneemt in het geheele stelsel van strafrechtswetenschappelijke begrippen. Ik zal de juistheid van deze laatste stelling nader aantoonen in het eerste gedeelte van het vierde Hoofdstuk aan het slot van beschouwingen over het begrip „aansprakelijk” meer in het bijzonder.

Twist over de
beteekenis de-
zer woorden.

Betwist : dat over de begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” veel werd en veel wordt getwist is een overbekend feit voor elken beoefenaar van de rechtswetenschap in het algemeen of van de strafrechtswetenschap in het bijzonder. Voor een zeer groot gedeelte zijn deze twisten te wijten aan een onlogisch en een onvast woordgebruik.

„Elke schrijver heeft zoowat zijn eigen woorden. Een waar getob, 't is om er gek van te worden”. Aldus

1) „De Union Internationale de droit pénal te St. Petersburg” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XV bldz. 38 en „Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht”, aan te halen als „Inleiding” § 2 „De wetenschap van het strafrecht als rechtswetenschap.”

Jhr. Mr. D. O. ENGELN, de overleden Voorzitter van de Rechtbank te Zutphen. ¹⁾

Geen wonder, dat sommige schrijvers meenden, dat het onmogelijk is tot een juist verstand te komen van de begrippengroep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.”

Ik noem den geneeskundige Dr. OLOF KINBERG in eene bijdrage: „Ueber die Unzulänglichkeit aller Versuchen einen Begriff der Zurechnungsfähigkeit festzustellen”. ²⁾

Het is waar: anderzijds is beweerd, dat de drie bedoelde begrippen zeer eenvoudig zouden zijn.

Ik noem Prof. VON LILIENTHAL: „Der Begriff der Zurechnungsfähigkeit an sich ist in seinem Wesen eigentlich unbestritten”. ³⁾ Elders spreekt Prof. VON LILIENTHAL echter van „Verschiedenheit der Auffassung”. ⁴⁾

Een Schotsch overheidspersoon is van meening dat: „The doctrine of criminal responsibility is exceedingly simple”. ⁵⁾

Wij zullen in het vervolg voortdurend zien, dat over de begrippen: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toe-

1) Prae-advies tot voorbereiding van de behandeling van de zogenaaamde Psychopathen-wetsontwerpen in de „Nederlandsche Vereniging voor Psychiatrie en Neurologie” afgedrukt in de „Psychiatrische en Neurologische Bladen” Jrg. 1911. bldz. 612.

2) „Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform” van 1911 bldz. 390.

3) „Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform” van 1908 bldz. 257.

4) Vergleichende Darstellung des Deutschen und ausländischen Strafrechts” Allgemeiner Teil Deel V bldz. 2.

5) Aangehaald door R. WILSON „Responsibility in law” in „The Law Magazine” van 1908 bldz. 191.

rekeningsvatbaar" in Frankrijk, Duitschland en Engeland zeer veel getwist wordt. Wij zullen dit vooral zien in het vierde Hoofdstuk, wanneer wij zullen na-gaan welke woorden het Fransch, het Duitsch en het Engelsch gebruiken voor de Nederlandsche woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar." Wij zullen dit voorts zien in het vijfde Hoofdstuk, wanneer wij de vraag stellen en beantwoorden of het begrip der toerekeningsvatbaarheid een rechtskundig dan wel een geneeskundig begrip is.

Eigen meening. De waarheid ligt tusschen de beide uitersten van den Schotschen rechter en van Dr. KINBERG. Ongetwijfeld is het begrip van de aansprakelijkheid in het algemeen en van de strafrechtelijke aansprakelijkheid in het bijzonder, niet een begrip, dat zich zeer gemakkelijk behandelen laat. Dat wij echter de pogingen zouden moeten staken tot zuiver verstand van het bestreden begrip te komen, kan Dr. KINBERG niet worden toegegeven. Tot eene dergelijke berusting zijn beoefenaars van het strafrecht niet in staat. Naarmate eene taal logischer wordt, neemt hare uitdrukkingsmacht toe. Dit geldt ook voor de rechtstaal. Wij moeten de rechtstaal logisch maken, teneinde elkander zuiver te verstaan.

* *
* *

Verward
woordgebruik.

Zoowel in de aldagelijksche spreektaal als in de rechtstaal worden de woorden „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar of toerekenbaar" door elkander gebruikt. Ook de wetgever gebruikt de woorden „aansprakelijk" en „verantwoordelijk" door elkander. ¹⁾

¹⁾ In de groep van de bepalingen 1402—1406 van het Burgerlijk Wetboek.

Prof. I. J. DE BUSSY wil een verschil maken tusschen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”. ¹⁾ Mr. I. A. LEVY maakt geen enkel verschil. ²⁾ Prof. Dr. G. HEYMANS heeft eene rede gehouden in de Vereeniging voor Psychiatrischen Bijstand van Strafrechtelijk Vervolgden: „Over strafrechtelijke toerekening”. ³⁾

Het „Weekblad van het Recht” maakt in No. 8783 van deze rede melding onder het opschrift „wettelijke aansprakelijkheid.” Het bericht in het Weekblad vangt aan met de mededeeling, dat prof. HEYMANS eene voordracht hield over de „wettelijke verantwoordelijkheid”. ⁴⁾ Nadere beschouwingen en verklaringen betreffende dit onvaste en gedeeltelijk onjuiste woordgebruik zullen wij geven in het derde en in het vierde Hoofdstuk. Voorloopig worde slechts gewezen op het volgende: de onvastheid en de onjuistheid vindt men alleen bij gebruik van de woorden uit de groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.” Niet ééne beteekenis van eenig woord uit die groep wordt verward met ééne beteekenis van eenig woord buiten die groep. Deze woorden vormen een vastgesloten signifische groep. Dat dit zoo moet zijn volgt

1) I. J. DE BUSSY „Schuldbelijdenis” in W. 8032.

2) I. A. LEVY „Begripsdialectiek” in W. 8026 en „Verduidelijking” in W. 8034. In eene „Dictionnaire portatif français—hollandais des termes de droit” (Brussel 1820) wordt „responsable” vertaald door „in regte aansprakelijk” en „verantwoordelijk in zijn persoon”. Voor taalzuiveraars geeft dit boekje vele goede Hollandische woorden.

3) Afgedrukt in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 470.

4) „Nieuwe Rechtstaalwijsbegeerte; de onsplitsbaarheid van de Bekentenis” door JACOB ISRAËL DE HAAN in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1915 bldz. 464.

uit het wezen van het werkwoord in het algemeen en uit het wezen van de werkwoorden „aanspreken, antwoorden en toerekenen” in het bijzonder. Het onderzoek van een dergelijke gesloten significhe groep is dikwijls van groote waarde voor zuiver verstand van andere woorden. In het bijzonder doen zich in den groep van de woorden „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” verschijnselen voor, die dienen kunnen tot verklaring van vele andere woorden.

* *
*

Waarom werd deze wijze van onderzoek verkozen? Thans zullen wij de vraag stellen en beantwoorden, *waarom* wij deze wijze van onderzoek hebben gekozen.?

In de eerste plaats omdat de onderzochte woordengroep vele merkwaardige significhe verschijnselen vertoont, waarvan de kennis kan bijdragen tot inzicht in de waarde van de significhe werkwijze en tot beter verstand van talrijke andere rechtskundige vakwoorden.

In de tweede plaats, omdat ik meen, dat de significhe wijze van onderzoek kan bijdragen tot beter inzicht in de beteekenis van deze woordengroep zelve en daardoor tot een meer logisch, dat wil zeggen, tot een juister taalgebruik. Want, wij hebben dit in het eerste Hoofdstuk voorzichtig en uitvoerig uiteengezet, een logischer taal is een juister taal.

Taal en Rechts-
wetenschap.

Voor den rechtskundige is de woordentaal als uitdrukkingsmiddel van meer belang dan voor de beoefenaars of toepassers van andere vakken van wetenschap. Aldus Prof. Mr. I. HENRI HIJMANS: „Van de practische wetenschappen zucht de rechtswetenschap wel het meest onder den dwang der taal. De natuur- en scheikundige neemt zijn proeven, de geneesheer

zet het mes in de wonde, allen, als wij dat willen, onafhankelijk van hunne wetenschap en hare taal. Maar de rechtsgeleerde stuit steeds en overal op de taal: zij spreekt tot hem uit de wet, zij vervolgt hem bij elk onderzoek, zij is voor hem ook het eenige middel tot handelen. Zoo is de taal voor den jurist tot een voorwerp van vereering geworden, hare woorden, in het bijzonder die, welke zij voor de rechtswetenschap meer of min reserveert, zijn voor hem als het ware de toovermiddelen, die tot de vereischte oordeelvorming brengen." ¹⁾

Daaruit volgt, dat kennis van de rechtskundige signifik van groot belang is voor de rechtsgeleerden. Belang van de rechtskundige signifik. Is dit steeds in gezien en erkend? Ik wees reeds op eene uiting van Prof. SCHOLTEN: „De terminologie doet ook op zich zelf weinig ter zake." ²⁾

Voor al over de taal van de sociale wetten en wetsontwerpen is in de laatste jaren veel geklaagd. ³⁾ Het inzicht, dat de rechtstaal moet worden versterkt, is Rechtstaal en sociale opvatting van het Recht. vooral krachtig bij hen, die de rechtswetenschap niet in de eerste plaats beoefenen als leerstellige, maar toepassen als daadwerkelijke, maatschappelijke wetenschap. Deze rechtsbeoefenaars hebben zich in Duitschland samengevoegd in de Vereeniging: „Recht und Wirtschaft." Verscheidene belangrijke geschriften betreffende rechtstaal en wetstaal zijn door leden dier Vereeniging uitgegeven bij CARL HEYMANN te Berlijn.

1) „Het Recht der Werkelijkheid" bldz. 25.

2) „Schadevergoeding buiten overeenkomst en onrechtmatige daad" bldz. 25. Anders: „Het Recht der Werkelijkheid" bldz. 26—27.

3) Waardoor het tekort aan uitdrukkingsvermogen van de taal juist in deze wetten en wetsontwerpen blijkt, toonde ik aan in het „Rechtsgeleerd Magazijn" van 1912 bldz. 482.

Wij noemen „Gutes Amtsdeutsch, Eine Betrachtung mit vielen Beispielen” door K. BRUNO. „Recht und Sprache” door Dr. L. GUNTHER. „Verdeutschungswörterbuch der hauptsächlich in der Fach-Handels-und Verwaltungssprache vorkommenden Fremdwörter” door A. HAUSDING.

„Sprache ist Recht.” Wij vermelden vooral „Die Sprache im deutschen Recht” door HERMANN WECK, die terecht stelt: „Die meisten Mängel des Rechts sind nur Mängel seiner Sprache” ¹⁾ En stellig: „Sprache ist Recht”. ²⁾

* *
*

Oordeel over de hedendaagsche Rechtstaal. De taal van de wetten, de dagvaardingen en de vonnissen is in de latere jaren voortdurend beoordeeld en veroordeeld door taalkundigen zoowel als door rechtsgeleerden.

De heer J. H. VAN DEN BOSCH zegt het kortaf: „Juristen en geestelijken schijnen mij 't grondigst bedorven.” ³⁾

Dr. JAC VAN GINNEKEN behandelt „de Rechtstaal” uitvoerig in het tweede deel van zijn „Handboek der Nederlandsche Taal” Hoofdstuk IV blz. 217—255. ⁴⁾ Hij bespreekt „De Taal der hedendaagsche Nederlandsche Wetten” (blz. 219—230) „De Taal der vonnissen en rechtsformulieren” (blz. 231—250.) De klachten

1) Men zie zijne beschouwingen over een Reichssprachamt en een Reichssprachgesetz. bldz. 125 v.v.

2) Erster Teil „Recht und Sprache” § 2 „Sprache” bldz. 2.

3) In eene lezing gehouden te Utrecht op den 28sten Mei 1912 in de Nederlandsche sectie van de Vereeniging voor Taalleeraren, afgedrukt in „de Nieuwe Taalgids”.

4) Mr. C. BAKE in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1915 bldz. 489 en JACOB ISRAËL DE HAAN in W. 9722.

van Dr. VAN GINNEKEN zijn de bekende klachten: vreemde woorden, vreemde zinwendungen, lange zinnen. ¹⁾

Ook de rechtsgeleerden zelve hebben de rechtstaal hunne veroordeeling niet gespaard.

Dr. VAN GINNEKEN vermeldt een aantal oudere geschriften, waaronder drie belangrijke opstellen van Mr. C. BAKE in verschillende jaargangen van het „Rechtsgeleerd Magazijn.”

Over „de Taal onzer Vonnissen” schreef Mr. H. L. DRUCKER, die wellicht te veel waarde hecht aan de verwijdering van vreemde woorden. ²⁾

Over hetzelfde onderwerp schreef Mr. A. S. DE BLÉCOURT. ³⁾

Mr. A. A. CNOPIUS schreef over „De Stijl der dagvaardingen. ⁴⁾

In aansluiting bij dit laatste opstel noem ik eene bijdrage van Mr. P. VAN HEYNSBERGEN in W. 9382, die de stijl van de uitspraken van de Raden van Beroep voor de Ongevallenwet 1901 verkiest boven den gebruikelijken stijl der burgerrechterlijke en strafrechterlijke vonnissen. Mr. VAN HEYNSBERGEN deelt mede, dat hij als ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij een kantongerecht zijne dagvaardingen meermalen in eenen meer gewonen verhaalvorm opstelde. ⁵⁾

1) Ten aanzien van de oorzaken van de onzuiverheid van de rechtstaal wijkt Dr. VAN GINNEKEN af van WUNDT. Deel I bldz. 624.

2) „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1911 bldz. 260.

3) „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912 bldz. 1.

4) „Tijdschrift voor Strafrecht” van 1912 afl. 1.

5) Mr. A. A. DE PINTO in W. 7886 acht den stijl der rechterlijke vonnissen niet minder verkieslijk dan den stijl van de uitspraken van den Centralen Raad van Beroep.

Ik wijs verder op eene bijdrage van Mr. J. DE VRIEZE „Bij procureur verschijnen” in W. 9728 en op eene van Mr. S. G. CANES „De vorm onzer vonnissen” in W. 9744.

Ook de taal van vele tegenwoordige wetsontwerpen is door Nederlandsche rechtsgeleerden meermalen besproken en veroordeeld.

Over de taal van de sociale wetten en wetsontwerpen schreef Mr. H. SMISSAERT, die naast afkeuring van bestaande bepalingen voorbeelden van betere uitdrukkingen geeft. ¹⁾

Prof. SIMONS beklagde zich in het „Weekblad van het Recht” over „de weinig sierlijke redactie” van sommige bepalingen in de wetsontwerpen tot bestrijding van zedeloosheid. ²⁾

Mr. T. J. NOYON uit dezelfde klacht en stelt meermalen minder betwistbare woorden voor. ³⁾

De taal van
het ontwerp On-
rechtmatige
Daad.

Het ontwerp tot Wijziging van het Burgerlijk Wetboek omtrent de verbintenis uit onrechtmatige daad, gaf de volgende omschrijving van het begrip „onrechtmatige daad”. „Onder onrechtmatige daad wordt verstaan eene door de schuld des daders veroorzaakte handeling of nalatigheid, in strijd met de openbare orde, met de goede zeden of met de zorg van een goed huisvader.” ⁴⁾

Reeds in W. 9105 maakte Prof. SIMONS bezwaar tegen eene dergelijke uitdrukkingwijze.

1) „Wetskennis en wetstaal” in „Onze Eeuw” van 1904 bldz. 130.

2) „Berichten en Mededeelingen” in W. 9120.

3) „Het Wetboek van Strafrecht verklaard” derde druk, aantekening 5 en 6 op artikel 248ter; aantekening 4 op artikel 250.

4) W. 9099.

Dezelfde strekking heeft eene ingezonden bijdrage van Mr. R. VAN WOELDEREN in W. 9108.

In een hoofdartikel „Onrechtmatige daad” in W. 9139 wordt nogmaals de aandacht gevestigd op de slechte uitdrukkingswijze van dit Wetsontwerp.

Dit doet eveneens: Mr. Dr. H. R. RIBBIUS: „Eenige opmerkingen over het wetsontwerp tot regeling van de onrechtmatige daad.” ¹⁾

Bij Nota van Wijziging is eene nieuwe omschrijving voorgesteld van het begrip „onrechtmatige daad”. Daaruit is het schuldbestanddeel geheel verdwenen. ²⁾

Dat het uitdrukkingsvermogen van de tegenwoordige Nederlandsche rechtstaal niet voldoende mag worden genoemd, is dus bij de Nederlandsche rechtsgeleerden niet onbekend.

De Nederlandsche Juristen-Vereeniging heeft eene Commissie benoemd: „welke een verslag zal uitbrengen omtrent de gebreken der Nederlandsche rechtstaal en de middelen tot verbetering.” ³⁾

Taalcommissie van de N. J. V.

* *
* *

Enkele opmerkingen over den toestand in die buitenland, wier talen wij goed verstaan en met wier bewoners wij een regelmatig geestelijk verkeer onderhouden. Toestand in het Buitenland.

In Frankrijk wordt betrekkelijk weinig geklaagd over tekort aan uitdrukkingsmacht van de rechtstaal. Dit verschijnsel kan op twee wijze worden verklaard: of wel de uitdrukkingsmacht van de Fransche rechtstaal Frankrijk.

1) „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1911 bldz. 550.

2) W. 9459.

3) Het besluit tot het samenstellen van deze commissie wordt vermeld in W. 9326; de samenstelling wordt medegedeeld in W. 9385.

is voldoende, of wel men heeft berust in eene taal, die niet voldoende uitdrukkingsmacht bezit. De eerste verklaring lijkt mij de meer juiste. Tevreden is men nochtans in Frankrijk niet. De Ministers MONIS heeft op 11 April 1902 een Staats-Commissie ingesteld ten einde te onderzoeken: „si le style des actes judiciaires ou extra-judiciaires ne pourrait pas être notablement simplifié.” ¹⁾

Engeland.

In Engeland zijn klachten over tekort aan uitdrukkingvermogen van de rechtstaal talrijk. Een aantal vonden wij vermeld bij LADY WELBY. ²⁾

Duitschland.

In Duitschland zijn de klachten talrijk. In het bijzonder verwijt men de taal van de rechtsgeleerden, dat zij voor het volk niet verstaanbaar is. ³⁾ Naast reeds vroeger vermelde geschriften noemen wij: Dr. R. DEINHARDT „Auf dem Wege zur Rechtskultur”, ⁴⁾ R. DAUMLER „Wie das Reichsgericht noch jetzt schreibt”, ⁵⁾ Dr. H. HÜMMER „Die Sprache des Strafprozes-entwurfs” ⁶⁾ en van denzelfden schrijver „Die Sprache des Vorentwurfs zum St. G. B.” ⁷⁾

Prijsvraag van de „Allgemeiner Deutscher Sprachverein.”

De „Allgemeine Deutscher Sprachverein” heeft eene prijsvraag uitgeschreven, waarin gevraagd werd: „Eine kurze Darstellung, welche Anforderung an die Klarheit, Richtigkeit, Reinheit und Schönheit der Gesetzes-sprache zu stellen sind”. Bekroond zijn de geschriften van MAX FICKEL en GUSTAV RENNES „Unsere Gesetzes-

1) Vermeld door Dr. JAC. VAN GINNEKEN „Handboek der Nederlandsche Taal” Hoofdstuk IV „De Rechtstaal” bldz. 251.

2) „Significs and Language” Appendix § 31, 32 en 33.

3) JACOB ISRAËL DE HAAN „Taal en Rechtswetenschap” in W. 9790.

4) „Recht und Wirtschaft” van April 1912.

5) „Recht und Wirtschaft” van Juni 1912.

6) „Gerichtssaal” van 1909 bldz. 135.

7) „Deutsche Juristen Zeitung” van 15 December 1910.

sprache en van PAUL SOMMER „Gesetzessprache”. 1)

* *
*

Uit het voorgaande mogen wij besluiten, dat in Samenvatting. meerdere landen de uitdrukkingsmacht van de rechtstaal niet grooter is geworden in dezelfde mate als de maatschappelijke rechtsverhoudingen meer samengesteld werden en moeilijker te beschrijven en te regelen. Daardoor is een tekort aan uitdrukkingsmacht ontstaan, waarvan het bestaan voor de rechtsgeleerden in de verschillende landen niet verborgen is gebleven.

Welke zijn de middelen tot verbetering? Een aantal Middelen tot verbetering. Nederlandsche rechtsgeleerden en taalgeleerden hechten groote waarde aan de verwijdering van vreemde woorden en van verouderde woorden. Ofschoon ik waarlijk voor vreemde woorden niet eene voorkeur heb, meen ik, dat hunne verwijdering de rechtstaal niet logischer en dus niet sterker zal maken. Wanneer de verlangens van Dr. VAN GINNEKEN ten aanzien van de Nederlandsche rechtstaal vervuld werden, zou het uitdrukkingvermogen nog minder worden. 2)

De taak van den rechtskundige signifeekkundige is Taak van de rechtskundige signifik. deze: de beteekenisveranderingen na te gaan van af de oudst-bekende beteekenis tot aan iedere hedendaagsche beteekenis van alle woorden, die in wetten, vonnissen, dagvaarding en enz. gebruikt worden. In het bijzonder moeten de beteekenisveranderingen onderzocht worden van woorden, die meer bepaald rechts-

1) Beoordeeld in „Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform” van September 1913.

2) „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel II Hoofdstuk IV „De Rechtstaal”.

termen zijn. Iedere onlogische beteekenis-verandering zal zooveel doenlijk worden geweerd. De rechtsgeleerde signifikundige zal zich nauwkeurig op de hoogte moeten houden van de twistgedingen, waarin de beteekenis van woorden van belang is geweest. De vonnissen van den Hoogen Raad zijn dus voor hem van uitmuntend belang. Bij het ontwerpen van wetten of wetswijzigingen behooren betwiste woorden te worden vermeden. Men meene niet, dat eene taal, die gedurende eeuwen is verwaarloosd, kan worden verbeterd in eenige jaren. Het herstel zal zeker niet snel gaan. Wij behoeven de toegewijde zorg van velen, samenwerking en overleg van signifikundigen en wetgevers.

De rechtstaal
moet logisch
zijn.

Voor alles zij de rechtstaal logisch, desnoods samengesteld van structuur, maar dan ook machtig van functie. Over logica, structuur en functie van eene taal heb ik in het eerste Hoofdstuk uitvoerig geschreven. Uitvoerig juist, omdat de rechtmatigheid van den eisch, dat de taal logisch zij, niet algemeen wordt erkend.

Want niet de taal als zoodanig behoeft onmachtig te zijn tot het beheerschen van de samengestelde rechtsverhoudingen. Als wij klagen over de rechtstaal, dan is niet de taal de schuld, maar zij zelve hebben schuld, die de taal hebben verwaarloosd.

Zorgzame beoefening van de signifik kan ons de logische taal geven, die wij noodig hebben. En eene volkomen logische taal kan alles uitdrukken, wat wij uitdrukken willen.

* *
*

Tyrannie der
Taal : Prof. Mr.
HIJMANS.

Prof. Mr. I. HENRI HIJMANS heeft in zijne intreerede als Hoogleraar belangrijke beschouwingen gewijd aan

hetgeen hij noemt „vrijmaking der rechtswetenschap van de taal”. 1) Met deze woorden bedoelt Prof. HIJMANS natuurlijk niet de wenschelijkheid uit te spreken voor de rechtswetenschap een ander uitdrukkingsmiddel te kiezen dan de taal. Prof. HIJMANS wil waarschuwen tegen de macht, die sommige rechtstermen uitoefenen over ons denken, zóó dat deze woorden ons beletten door te dringen tot de werkelijkheid van de rechtsverhoudingen. Zulke misleidende woorden zijn vooral spraakbeelden als: „orgaan”, „rechtspersoon”. Signifisch gesproken bedoelt Prof. HIJMANS dit, dat wij aan een beschrijvend spraakbeeld niet de waarde moeten toekennen van een verklarend spraakbeeld. 2)

LADY WELBY waarschuwt doorlopend tegen „the fatal process of false metaphor.” Zij ziet de oorzaak van veel wetenschappelijke verwarring hierin, dat „no one in our day seems conscious of the difference between true and false metaphor.” 4)

Het gevaar van spraakbeelden is, gelijk Prof. HIJMANS aantoonde, voor de juiste rechtstoepassing bijzonder groot. Dit gevaar kan worden verminderd of vermeden wanneer de beschrijvende of verklarende waarde van ieder spraakbeeld wordt vastgesteld. En spraakbeelden zooveel mogelijk door minder beeldsprakige woorden worden vervangen. 5)

1) „Het Recht der Werkelijkheid” bldz. 24—27.

2) JACOB ISRAËL DE HAAN „Nieuwe Rechtstaalphilosophie” in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912 bldz. 512—514.

3) „Significs and Language” Hoofdstuk VI.

4) „What is Meaning?” bldz. 22.

5) Als een dusdanig spraakbeeld noem ik het woord „derde”, bijvoorbeeld in de artikelen 207, 1910, 1917 van het B. W. Het woord heeft in deze drie artikelen niet dezelfde beteekenis. De taak van den rechtskundigen signifikkundige is nu deze: uit de rechtspraak vast te

„Vrijmaking
der rechts-
wetenschap van
de Taal”.

Wat Prof. HIJMANS verstaat onder „vrijmaking der rechtswetenschap van de taal” omschrijft hij gelijk volgt: „En in hoogste instantie wil de bevrijding van het recht uit de banden der taal dan ook niets anders zeggen dan dit: verandering der verhouding tusschen taal en recht, verheffing van het recht tot ervaringswetenschap, ontwikkeling der taal tot zijn wonderbaarlijk middel tot doordringing en beoordeeling der werkelijkheid.” ¹⁾

„Tyrannie der Taal”: Prof. HYMANS kan de uitdrukking bij MAUTHNER hebben gevonden. In de lijst van door Prof. HIJMANS geraadpleegde geschriften vinden wij onder No. 32: „het hooginteressante werk van FRITZ MAUTHNER: „Beiträge zu einer Kritik der Sprache”. MAUTHNER eischt: „Wir müssen in unserm Denken den Bann der Sprache brechen, in welcher wir denken”. ²⁾ Ook van „Tyrannei der Sprache” spreekt MAUTHNER en van „Befreiung von der Sprache”. ³⁾ Maar men hoede zich: „Keine Philosophie so traurig wie eine, die sich vermisst die Welt von der Sprache zu erlösen, und das mit armen Worten”. ⁴⁾

Het begrip „tyranny of language” vinden wij ook bij Lady WELBY, maar met het juiste inzicht: „that it is not the fault of language, but our own fault”. ⁵⁾

stellen welke beteekenis het woord „derde” in ieder artikel heeft en het te vervangen door minder betwistbare woorden van dezelfde waarde. Op die wijze zou kunnen worden uitgemaakt of „vertegenwoordigden” en „rechtverkrijgenden” als „derden” moeten worden beschouwd.

1) „Het Recht der Werkelijkheid” bldz. 27.

2) Deel II „Zur Grammatik und Logik” Hoofdstuk VII „Syntax”.

3) Deel I „Zur Sprache und zur Psychologie” Einleitung, bldz. 1.

4) Deel I bldz. 2.

5) „What is Meaning” bldz. 58—59.

Wat wij noodig hebben is: „a general raising of the standard of speech”. En: „we cannot raise the level of expression without raising the level of thought and imagination”. ¹⁾

Inderdaad: betere taal is beter denken. En beter denken is beter recht.

En eene „betere” taal wil zeggen: eene zoo streng mogelijk logische taal, waarin het gebruik van oude woorden en de vorming van nieuwe woorden volgens vaste regelen en bewust geschiedt.

* *
*

Niet alleen de rechtswetenschap lijdt door de onvol-
doende uitdrukkingsmacht van de taal, maar alle Algemeene
Signifik. wetenschappen lijden daaronder meer of minder. Hij, die nauwkeurig aantoonde hoe groot het tekort aan uitdrukkingvermogen is bij ieder van de wetenschappelijke vaktalen, zou het volledige „Handbook of Significs” hebben geschreven, waaraan Lady WELBY met een aantal medewerkers heeft gearbeid. Eene dergelijke taak gaat uiteraard ver boven de werkvermogens van eenen enkelen signifiëkundige. ²⁾

Toch zal de rechtskundige signifiëkundige de studie van de uitdrukkingsmiddelen van andere wetenschappen niet kunnen veronachtzamen. De signifik van de andere wetenschappen zal hem middelen kunnen verschaffen tot verbetering van de rechtstaal. Of ook: de signifik van de andere wetenschappen kan den rechtskundige gelegenheid geven tot waarneming van verschijnselen, die zich in de rechtstaal minder duidelijk

1) „What is Meaning” bldz. 9.

2) Men zie het geestige voorwoord van FRITZ MAUTHNER in de tweede uitgave van „Beiträge zu einer Kritik der Sprache”.

voordoen. Vandaar, dat ik enkele aanwijzingen wil geven in verband met de signifiek van de andere wetenschappen. Deze aanwijzingen doen tevens de richting kennen, waarin de grenzen van mijn onderzoek te bereiken zijn.

* *
* *

Zedekundige
signifiek.

Het besef van de onvoldoendheid van het uitdrukkingsvermogen van de taal is menigmaal het krachtigst bij schrijvers wier taal zuiver en sterk is. Ik noem Prof. DE BUSSY. ¹⁾ Het leerstuk van de toerekening is zoowel voor den zedekundige als voor den rechtskundige van overwegend belang. ²⁾ Vandaar de groote waarde, ook voor rechtsgeleerden van de beschouwingen van Prof. DE BUSSY. Zijne „Inleiding tot de Zedekunde” en zijn, reeds genoemde of nog te noemen, bijdragen in tijdschriften zijn een voortreffelijke grondslag voor eene toekomstige zedekundige signifiek. Men kan zeggen, met eene herinnering aan het reeds door mij vermelde boek van Dr. HERMANN WCEK: „Die Sprache im deutschen Recht”, dat eene van de voornaamste bedoelingen van Prof. DE BUSSY is aan te toonen: „dat de meeste gebreken van de ethiek slechts gebreken van zijne taal zijn.” ³⁾ Sterk en stellig:

¹⁾ „Inleiding tot de Zedekunde”. Men raadplege: Prof. Dr. G. HEYMANS: „De wetenschap der Zedekunde” in „De Gids” van 1899 Deel II bldz. 485.

²⁾ I. J. DE BUSSY „Over het voorwerp van de zedelijke beoordeeling” naar aanleiding van Dr. G. J. HEERING „Onderzoek naar het wezen van het zedelijk oordeel” in Teylers Theologisch Tijdschrift van 1907 bldz. 175.

³⁾ Het gebruik van de woorden „ethiek” en „moraal” is verward. Ethiek is de wetenschap van de moraal.

„De ethiek is voor de helft een woordenkwestie.” ¹⁾
 En : „Die woorden zijn de crux ethica bij uitnemendheid.” ²⁾ Het geheele tweede Hoofdstuk is door Prof. DE BUSSY gewijd aan : „De dubbele beteekenis van het woord zedelijk.” Het is duidelijk, dat eene zorgzame beoefening van de zedekundige signifiek ten goede komt aan de kennis van de zedekunde en daardoor aan de rechtswetenschap.

* * *

Tot de goede beoefenaars van de Signifiek behooren Economische
Signifiek. de wetenschappelijk geschoolde Dichters. Hunne hartstochtelijke liefde voor de taal wordt door de gestrengte eischen van een wetenschappelijk onderzoek wel tot tucht getemd, maar niet in macht verminderd.

Wij noemen den Dichter en econoom Dr. NICO VAN SUCHTELEN in zijne hartstochtelijk-schoone bijdragen : „Het Al-Eenig Leven” een dichterlijk-wijsgeerige geloofsbelijdenis.” ³⁾ Zeer waardevol zijn de beschouwingen van Dr. VAN SUCHTELEN over het Wezen van het Woord en zijne verhouding tot de Werkelijkheid : „De taal is „die symbolische Kapitalisierung der ganzen historischen Geistesarbeit.” Maar is zij niet al te dikwijls een dood kapitaal? Gebruiken wij het wel productief, om door zijn voortdurende omzetting steeds rijker schatvelden onzer onbewustheid op steeds grootscher wijze te ontginnen? Of dwingt ons de schijnbare vastheid en bepaaldheid harer overgeleverde vormen tot een bepaald en eenzijdig gebruik, worden onze

1) „Inleiding tot de Zedekunde” bldz. 12.

2) „Inleiding tot de Zedekunde” bldz. 47.

3) In „De Beweging” van Juli 1907. Vooral bldz. 8 „Woord en Werkelijkheid”.

gedachten produkt der taal inplaats dat de taal blijft produkt en produktiemiddel tevens onzer gedachte. Waarlijk, maar al te zeer lijkt het, alsof de mensch, evenals hij in zijn ekonomische voortbrenging thans onderworpen is aan zijn eigen produktiemiddelen, evenzoo in zijn geestelijk werken werd onderworpen aan zijn geestelijke machine, de taal." ¹⁾

Als grondslag voor eene toekomstige ekonomische signifiek is van aanmerkelijke waarde het proefschrift van Dr. VAN SUCHTELEN: „De Waarde als psychisch verschijnsel.” Een zin als de volgende verlicht gelijk een bliksemschicht eindeloze ruimten: „Men meent (en hierop immers berust de geheele illusie der begrips-meedeeling door de taal) men meent bij het uitspreken van een zelfde woordenkombinatie op verschillende tijdstippen ook werkelijk hetzelfde te denken.” ²⁾

Geneeskun-
dige signifiek.

De taal van de geneeskundigen trekt minder de aandacht van de zieken dan de taal van de rechtskundigen de aandacht van de rechtzoekenden trekt. Want de geneeskundige behandelt de zieken, maar de rechtskundige spreekt recht. En de zieken verlangen niet den geneeskundige te verstaan, maar de rechtzoekenden verlangen wel de rechters te verstaan. Voor het verkeer van de geneeskundigen onderling is blijkbaar de taal van de geneeskundigen minder onvolgende dan de taal van de rechtskundigen is voor het wetenschappelijk verkeer van de rechtskundigen onderling. Ofschoon minder dan de rechtsgeleerden

1) Men vergelijke de beschouwingen van LADY WELBY, Prof. HIJMANS en FRITZ MAUTHNER over „tyrannie der taal”.

2) „De Waarde als psychisch verschijnsel” III „De vastlegging van het waardebewustzijn” bldz. 29.

klagen toch de geneeskundigen ook over onvoldoende vermogens van hunne vaktaal. ¹⁾)

Het begin van eene geneeskundige signifikant vindt men bij Dr. SCHILL: „Erklärung einiger neueren Fachausdrücke”. ²⁾ Om twee redenen vestig ik de aandacht van de rechtsgeleerden op deze bijdrage. Ten eerste om de merkwaardige, maar mislukte, poging het Hollandsche woord „krankzinnig” ingang te doen vinden in het Duitsch. Dr. SCHILL schrijft: „Als „Kranksinnig” bezeichnet Alt die Geisteskranken in Anlehnung an den holländischen Ausdruck: „krankzinnig”. (Alt: „Die familiäre Verpflegung der Kranksinnigen in Deutschland”).)

Ten tweede: omdat de werkwijze van Dr. SCHILL mij, ook voor rechtsgeleerden, bijzonder voortreffelijk voorkomt. Te weten: regelmatig de beteekenisveranderingen van nieuwere vakwoorden na te gaan en onlogische beteekenisveranderingen te weren. Wellicht zou deze taak, ten aanzien van nieuwere rechts termen, te vervullen zijn door de Taalcommissie benoemd door het Bestuur van de Nederlandsche Juristen-Vereeniging. Immers: woorden, die reeds langen tijd in onlogische beteekenissen gebruikt werden,

1) Dr. JAC. VAN GINNEKEN behandelt in het tweede deel van zijn Handboek meer dan zeventig vaktalen. Aan de Jagerstaal worden dertig bladzijden gewijd. De taal der geneeskundigen wordt niet behandeld. Men vergelijke: „Nederlandsche Taal of Geneeskundig Bargoensch” door Prof. G. VAN RIJNBERK in het „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde” van 17 Januari 1915.

2) „Deutsche Medizinische Wochenschrift van 1906 N°. 9 en 12. Men zie over de beteekenis van het woord „krankzinnig” Dr. J. N. RAMAER „Psychiatrische aantekeningen op het ontwerp van wet tot vaststelling van een Wetboek van Strafrecht” bldz. 44, waar mede de meening wordt vermeld van Prof. M. DE VRIES.

worden niet gemakkelijk tot een zuivere beteekenis teruggebracht. Ik denk aan: toerekenbaar, arrestant. Doch nieuwere woorden voor onlogische beteekenisverandering te bewaren is wellicht met minder moeite mogelijk. Dit doende zou men voorkomen, dat de rechtstaal voortdurend onlogischer, dat is onmachtiger werd.

* *
*

Psychiatrische
Signifik.

Voor de rechtskundigen is uitteraard de taal van de psychiaters van groot belang. Ten aanzien van de vragen naar de toerekeningsvatbaarheid van de beklagden, behooren de rechterlijke ambtenaren, de verdediger en de zielkundige deskundigen elkander te verstaan. Maar de taal van de psychiaters laat veel te wenschen over en daardoor wordt de toepassing van vele wetsartikelen, in het bijzonder van artikel 37 van het Wetboek van Strafrecht, bezwaarlijk.

De Dichter en psychiater Dr. FREDERIK VAN EEDEN klaagt over de „slordige, willekeurige en roekelooze wijze waarop natuurgeleerden van den eersten rang in Engeland, Duitschland en Nederland, zich noemend psychologen of soms wel wijsgeeren, omspringen met termen en begrippen, die het innerlijke leven raken.” ¹⁾

Psychiatrisch-
Juridisch Gezel-
schap.

Bij eene dergelijke verwaarloozing van de signifik blijven verwarring en misverstand niet uit. Sinds 1907 hebben een aantal Nederlandsche geneeskundigen en een aantal Nederlandsche rechtsgeleerden zich vereenigd in een Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap. ²⁾

1) „Redekunstige Grondslag van verstandhouding” Studies III bldz. 60.

2) Over de oprichting W. 8481.

In de vergadering van 20 Maart 1907 werd de zaak van Frans Rosier besproken. Prof. HEILBRONNER maakte toen de volgende opmerking: „Ik meen de heeren juristen opmerkzaam te moeten maken, dat het meeningsverschil, dat hier onder de Psychiaters heerscht, slechts schijnbaar is en veroorzaakt wordt door de nomenclatuur in de Psychiatrie, omdat dezelfde ziektebeelden door verschillende auteurs onder verschillende namen beschreven worden. Ik meen ook mijne collega's er aan te moeten herinneren zich niet in namen te verliezen, daar dit in deze vergadering aanleiding kan geven tot verkeerde opvattingen.” ¹⁾

Pogingen tot verbetering van de taal van de psychiaters, meer bijzonder wat betreft de „nomenclatuur”, zijn in Nederland reeds sinds vele jaren gedaan. Men raadplege bijdragen van Dr. J. N. RAMAER ²⁾ en Dr. J. VAN DEVENTER SZN. ³⁾, en de herhaalde mededeelingen van commissies belast met de samenstelling van naamlijsten van zielsziekten ⁴⁾. Voor de rechtskundigen is vooral van belang de wisseling in de opvattingen van de „insania moralis” als zelfstandig zielsziektebeeld.

In Engeland is eene hoogst belangrijke poging gedaan om te komen tot verbetering van de taal van de zielkundigen en zielsziektekundigen. Deze poging is van grooten invloed geweest op de ontwikkeling van de signific. In 1896 werd door de samenstellers van het

Pogingen
tot verbetering:
Nederland.

Engeland.

1) „Handelingen van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap” van 1907.

2) „Over klassificatie” in de „Psychiatrische Bladen” van 1887 bldz. 257.

3) „Psychiatrische en Neurologische Bladen” Jrg. I bldz. 192.

4) „Psychiatrische Bladen” van 1890 en „Psychiatrische en Neurologische Bladen” Jrg. I bldz. 393.

tijdschrift „Mind” een prijsvraag uitgeschreven over „The causes of the present obscurity and confusion in psychological and philosophical terminology and the directions in which we may hope for efficient practical remedy.” Bekroond werd een antwoord van Prof. FERDINAND TÖNNIES, te vinden in „Mind” van Juli en October 1899 en van Januari 1900. Naar aanleiding daarvan gaf LADY WELBY eene bijdrage in „Mind” van April 1901. ¹⁾

* *
*

Wiskundige
Signifiek.

Aan de grens van mijn gebied van onderzoek ligt de wiskundige signifiek. De beoefening van de wiskundige signifiek zal voor de meeste rechtsgeleerden groote moeite opleveren, daar onze wiskundige kennis te gering zal zijn. Toch is de studie van de wiskundige signifiek voor den rechtskundige van groote beteekenis, daar de wiskunde velerlei uitdrukkingsmiddelen kent: figuren, formules enz., waarvan de waarde, ook voor de rechtswetenschap, nauwelijks wordt vermoed. ²⁾

Als grondslag voor eene toekomstige wiskundige signifiek is aangewezen het proefschrift van Prof. Dr. L. E. J. BROUWER „Over de grondslagen der wiskunde.” De Heer G. MANNOURY heeft in eene beoordeeling

1) „What is Meaning” bldz. 3—4 noot.

2) Over de waarde van formules als uitdrukkingsmiddel in de rechtswetenschap: JACOB ISRAËL DE HAAN „Nieuwe Rechtstaal-philosophie” in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912 bldz. 506 naar aanleiding van eene bijdrage van Prof. BENEDIKT „Une formule fondamentale de Psychologie et ses relations avec la criminalité” in de Verslagen van het Congres voor Crimineele Anthropologie van 1901, bldz. 17.

van dit boek de bladzijden aangegeven, die voor den niet-wiskundige verstaanbaar zijn. ¹⁾

Om twee redenen, een bijzondere en een algemeene, is het Boek van Prof. BROUWER mij bij mijne onderzoekingen van overgroote waarde geweest. ²⁾

De bijzondere : wij zullen nader zien, dat het wezen van de begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” wordt bepaald door het wezen van het werkwoord. En dit zal ons blijken te zijn gelijkwaardig aan het wezen van de werkelijkheid. Het verband tusschen woord en werkelijkheid, de hoofdvraag van de algemeene signifik, is door het Boek van Prof. BROUWER, voor zooverre ik het binnen mijn bevattingsvermogen kon brengen, mij meer verklaard geworden.

De algemeene : deze volgt uit het voorgaande. Sommige uitingen, enkele zinnen vaak, van Prof. BROUWER, zijn van overgroote waarde voor de kennis van het wezen van de taal en van de verhouding tusschen taal en werkelijkheid. Enkele aanhalingen, vooral in verband met vroeger vermelde beschouwingen van Prof. Mr. HIJMANS over „tyrannie der taal” en „vrijmaking van de taal”. Vooral het Hoofdstuk : „Wiskunde en Logica” is hier van waarde. Tyrannie der taal : „Zoo iets storends is het gevolg, wanneer men de taal, die een, zij het gebrekkig hulpmiddel is om wiskunde mee te deelen, maar met de wiskunde zelf niets uitstaande heeft dan als een begeleiding, als iets essentieels ervan gaat bekijken, en de wetten, die de opvolging der volzinnen regeeren, de logische wetten,

1) „De Beweging” van Augustus 1907 bldz. 246.

2) Men zie : L. E. J. BROUWER „De onbetrouwbaarheid der logische principes” in „Tijdschrift voor Wijsbegeerte” Deel II bldz. 155.

als het eigenlijke richtende bij daden van wiskundig bouwen in 't oog gaat vatten." ¹⁾

Vrijmaking der taal: „Men beschouwe wiskundige formules niet als een onafhankelijk bestaan voerende „waarheden”, maar alleen als hulpmiddel door teekens, om zich zoo economisch mogelijk te herinneren, hoe in een zeker gebouw een ander gebouw is ingepast”.

Translatie
naar de rechts-
kundige signi-
fiek.

Wanneer men deze waarheden van de wiskundige signifik „overbrengt” ²⁾ naar de rechtskundige signifik dan wordt de betrekking duidelijk tusschen het recht en de taal van het recht. Dan blijkt de waarde van „rechtskundige formules” als „rechtspersoon”, „orgaan”, „doelvermogen”, die niet zijn waarheden, welke een onafhankelijk bestaan voeren, maar slechts teekens om ons zoo economisch mogelijk te herinneren hoe het gebouw van het recht past in het gebouw van de werkelijkheid”. ³⁾

* * *

Samenvatting.

Wanneer wij den inhoud samenvatten van de beide voorgaande hoofdstukken, die te zamen een geheel vormen tegenover de beide volgende hoofdstukken, dan komen wij tot de volgende gevolgtrekkingen:

Het uitdrukkingsvermogen van eene taal is grooter naarmate deze taal logischer is.

Eene taal is logischer naarmate het gebruiken van

1) Hoofdstuk III „Wiskunde en Logica” blz. 164—165.

2) Over „translatie” in de signifik: „What is Meaning” Hoofdstuk XVII „Translation of parts of Dr. HUGHLINGS JACKSONS Croonian Lectures on the Nervous System”.

3) Mr. I. HENRI HYMANS „Het Recht der Werkelijkheid” bldz. 5—11. JACOB ISRAËL DE HAAN „Nieuwe Rechtstaalphilosophie” in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912 bldz. 506 v.v.

bestaande woorden en de vorming van nieuwe woorden met meer bewustheid plaats heeft.

De signifiek stelt ons in staat tot een meer logisch, een meer bewust woordgebruik.

De rechtskundige signifiek behoort te worden beoefend in verband met de algemeene signifiek en met de signifiek van de andere wetenschappelijke vaktalen.

Wie het uitdrukkingsvermogen van de rechtstaal vergroot, vermeerderd de uitdrukkingsmacht van menige andere vaktaal. En omgekeerd: wie het uitdrukkingsvermogen van menige andere vaktaal vergroot, vermeerderd de uitdrukkingsmacht van de rechtstaal.

Daarom hebben wij de signifische werkwijze verkozen.

HOOFDSTUK III.

GEZAMENLIJKE BESCHOUWINGEN VAN DE BEGRIPPEN : „AANSPRAKELIJK, VERANT- WOORDELIJK, TOEREKENINGSVATBAAR.”

Verhouding dertwee volgen- de hoofdstuk- ken tot de twee voorgaande. De twee voorgaande hoofdstukken bevatten die min of meer algemeene beschouwingen en overwegin- gen zonder welke een onderzoek van de groep der begrippen : „aansprakelijk, verantwoordelijk, toereke- ningsvatbaar” niet goed mogelijk is. Te minder nu een algemeen leerboek der signifik, waarnaar zou kunnen worden verwezen, ontbreekt. De twee volgende hoofdstukken zullen beschouwingen bevatten over de begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toereke- ningsvatbaar” als groep gezamenlijk en ieder op zich zelf afzonderlijk.

* *
*

Bewust en lo- gisch woordge- bruik.

Wat wij noodig hebben is eene bewuste en logische taal. Wij kunnen eene bewuste en logische taal ver- krijgen, wanneer wij ten aanzien van ieder woord- gebruik vragen naar zijne oorzaken.

Indien wij dit beginsel toepassen op de groep van de begrippen : „aansprakelijk, verantwoordelijk, toe- rekeningsvatbaar” kunnen de volgende vragen worden gesteld :

Wat is de oorzaak van het feit, dat onzekerheid bestaat in het gebruik dezer drie woorden onderling, terwijl geene onzekerheid bestaat in het gebruiken van een dezer drie woorden tegenover eenig ander woord.

Wat is de oorzaak van het feit, dat de beteekenissen van de woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” elkander vrijwel kunnen vervangen, terwijl de beteekenissen van de woorden „aanspreken” en „antwoorden” elkander niet kunnen vervangen. ¹⁾ In de groep van drie vormen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” blijktbaar weder een groep van twee.

De drie woorden zijn drie bijvoeglijke naamwoorden, gevormd van de werkwoorden „aanspreken, antwoorden, toerekenen”. Daaruit volgt, dat het Wezen dezer drie woorden wordt bepaald door het Wezen van het Werkwoord in het algemeen en door het wezen van de drie genoemde werkwoorden in het bijzonder. Een onderzoek naar de begrippengroep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” behoort derhalve aan te vangen met een onderzoek naar het Wezen van het Werkwoord.

* *
*

Beschouwingen over het Wezen van het Werkwoord behoren thuis in een algemeen leerboek der significatie en wel in het gedeelte, dat het wezen en de significatie van de verschillende woordsoorten behandelt. Zulk een algemeen leerboek ontbreekt, en dit ontbreken

Noodwendig-
heid der volgen-
de beschou-
wingen

¹⁾ Men noemt „aanspreken” en „antwoorden” menigmaal elkanders tegengestelden. Ten onrechte, want het tegengestelde van „aanspreken” is „niet-aanspreken” en het tegengestelde van „antwoorden” is „niet-antwoorden”. Voor eene verhouding gelijk bestaat tusschen „geven” en „nemen” heeft de taal geen stellig woord.

noodzaakt ons tot de volgende beschouwingen. Want wij kunnen de beteekenissen van de woorden van de groep : „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” niet beschrijven en verklaren, wanneer wij niet tenminste bekend zijn met twee merkwaardige en machtige verschijnselen van het Werkwoord, welke ik noem : de doelgedachte en de beteekeenisverschuiving.

* * *

Werkzaam- Het is niet mogelijk met één woord alle logische
heden van het werkzaamheden aan te geven van de woorden, die
werkwoord. tot de spraakkunstige groep van de werkwoorden,
dat wil zeggen : „vervoegde woorden” behooren. Dat
beteekent : een werkwoord drukt volstrekt niet steeds
eene werking uit. En omgekeerd : eene werking kan
zeer goed worden uitgedrukt door een ander woord
dan een werkwoord. ¹⁾ Bovendien : wanneer een werk-
woord de naam is van eene werking, dan zijn logisch
beschouwd nog alleen de persoonsvormen werkings-
woorden : ik loop, hij schrijft. De naamwoordelijke
vormen van het werkwoord : onbepaalde wijs en deel-
woorden, naderen logisch tot de zelfstandige en de
bijvoeglijke naamwoorden : „loopen is gezond”, „val-
lende bladeren”, „gescheurde boeken.” ²⁾ DEN HERTOOG
spreekt van „het drieledig karakter van het werkwoord
als gezegdewoord, als koppel- en hulpwerkwoord en

1) WUNDT vermeldt talen waarin men de gedachten : „ik ween, gij weent, hij weent, enz.” uitdrukt door de woorden : „mijne tranen, uwe tranen, zijne tranen”. Deel II Hoofdstuk VI „Die Wortformen” Afd. IV „Entwicklung der Verbalformen” bldz. 142.

2) C. H. DEN HERTOOG : „Nederlandsche Spraakkunst”. Deel III „De leer der woordsoorten” Hoofdstuk V „Werkings- of toestandswoorden” § 74, § 93. Aan te halen als DEN HERTOOG.

als nominaalvorm.” ¹⁾ Nochtans blijkt de werkwoordelijke afkomst uit het feit, dat de onbepaalde wijs, als zelfstandig naamwoord gebruikt, in het algemeen niet in het meervoud voorkomt. De beide deelwoorden als bijvoeglijke naamwoorden gebruikt, komen minder voor in de vergrootende en in de overtreffende trap naarmate zij sterker nog als werkwoordsvormen worden gevoeld.

Voor de kennis van het wezen van het Werkwoord is inzicht in zijne verwantschap met het bijvoeglijk naamwoord van groot belang. Ik wijs op het Hebreeuwsch. In die taal worden de bijvoeglijke naamwoorden als werkwoorden vervoegd: „ik klein” beteekent: „ik ben klein”, „ik kleinde” beteekent „ik was klein”. In het Hollandsch worden bijvoeglijke naamwoorden enkele malen vervoegd: „De bladeren groenen”, doch „groenen” beteekent hier niet „groen zijn” maar „groen worden”, dat wil zeggen „overgaan in eenen anderen staat of toestand ²⁾).

Men ziet hoe weinig zielkundige, redekundige en spraakkunstige verdeelingen samenvallen ³⁾.

Uit het vorenstaande volgt: het werkwoord is als vormend woord van grooter belang dan het zelfstandig naamwoord en dan het bijvoeglijk naamwoord. Wanneer de beteekenis der werkwoorden zuiver logisch was, dan waren de beteekenissen van talrijke afgeleide zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naam-

1) MAUTHNER spreekt van „Die besten, ich möchte sagen, die echten Verben, die Zeitwörter”. Deel III bldz. 63 „Das Verbum immer unwirklich”.

2) DEN HERTOEG III § 75 „Het werkwoord als gezegdewoord”.

3) PAUL : Hoofdstuk XV „Psychologische und grammatische Kategorie”.

woorden eveneens minder onlogisch. Vandaar de waarde van de vaststelling van de logische beteekenissen van de werkwoorden: „aanspreken, antwoorden, toerekenen”.

Logische naam voor het vervoegde woord. Dat de logische werkzaamheden van het vervoegde woord zeer verschillend zijn, blijkt uit het feit, dat het vervoegde woord in verschillende talen met verschillende namen wordt benoemd en dat niet een dier verschillende namen logisch zeer waardevol is.

Werkwoord. Toestandswoord. In het Nederlandsch heet het vervoegde woord algemeen „werkwoord”. DEN HERTOOG gebruikt in aansluiting bij WUNDT het woord „toestandswoord” ¹⁾.

Zeitwort. In het Duitsch heet het vervoegde woord „Zeitwort” ²⁾.

Verbe. In het Fransch heet het vervoegde woord „verbe” afgeleid van het Latijnsche „verbum”, waarvan de Zin „woord” is, en dat in dien Zin nog gebruikt wordt ³⁾. Uit het woord „verbe” blijkt, dat het werkwoord in het Fransch een zeer belangrijk woord is en tevens erkent de taal in dat woord niet bij machte te zijn alle logische werkzaamheden van het vervoegde woord in één woord op te nemen. Het woord „verbe” zegt minder dan een van de woorden „werkwoord,

1) WUNDT II Hoofdstuk VI § 2 „Uebersicht der Wortformen” Hoofdstuk IV § 1 „Allgemeine Eigenschaften der Verbalbegriffe”.

2) BRÉAL bldz. 336 „Les commencements du Verbe”. MAUTHNER Deel III bldz. 74 vermeldt talen, waarin de Tijd niet wordt uitgedrukt door het werkwoord, maar door het Onderwerp of door het Lijdend Voorwerp”.

3) LITTRÉ „Dictionnaire de la langue française” Prof. Dr. K. E. GEORGES „Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch”. Verwant is het Grieksche *ερω*: Prof. BALJON „Grieksch-Theologisch Woordenboek”.

Zeitwort, Zustandswort" en daarom is het minder onjuist, maar ook minder waard.

DEN HERTOOG onderscheidt drie groepen van werk- Verdeeling der
werkwoorden.
DEN HERTOOG.
woorden:

Ten eerste die, welke een doen of handelen, dat is een met meer of minder duidelijk willen gepaard zinnelijk of onzinnelijk bewegen beteekenen ¹⁾.

Ten tweede: die, welke een niet-doen of niet-veranderen, dat is een verkeer en in een toestand beteekenen: zijn, liggen, gloeien.

Ten derde: die welke een veranderen, dat is het overgaan in een anderen staat of toestand beteekenen: vallen, korten, lengen ²⁾.

De drie werkwoorden: „aanspreken, antwoorden, toerekenen" behooren in de eerste groep. Voor die groep is de naam „werkwoord" van een voldoende juistheid. Vandaar, dat die naam door mij zal worden gebruikt. Echter: hetgeen juist is voor de eigenlijke werkingswoorden is niet in die mate juist voor de beide andere groepen van de vervoegde woorden. Wat juist is voor één werkwoord is eigenlijk nooit juist voor een ander werkwoord. Vooral de hulpwerkwoorden van wijze (modaliteit) maken voortdurend uitzondering ³⁾. Intusschen vinden wij de verschijnselen der

1) De uitdrukking „onzinnelijk bewegen" is zeer waardevol. Men denke aan LADY WELBY „We look to the material for metaphors of the mental" (Significs and Language bldz. 46.)

2) DEN HERTOOG III bldz. 134.

3) Over de modaliteit: DEN HERTOOG Deel I „De leer van den enkelvoudigen zin § 69 „Bijwoordelijke bepalingen van modaliteit". Deel II „De leer van den samengestelden zin" § 112 „Bijwoordelijke bijzinnen van modaliteit" Deel III „De leer der woordsoorten" § 90 „Hulpwerkwoorden van modaliteit", BRÉAL bldz. 234 L'élément subjectif".

doelgedachte en der beteekenis-verschuiving bij de werkwoorden „aanspreken, antwoorden, toerekenen” bijzonder sterk en zuiver.

Wij gaan tot de behandeling van die verschijnselen over.

* *
*

De doelgedachte in het werkwoord.
MAUTHNER.

MAUTHNER is meester in het maken van korte, veelzeggende volzinnen. Men kan sommige zijner uitspraken vergelijken met vensters, die in een muur geopend worden en waardoor men een wijd en omvangrijk landschap kan zien, ofschoon het venster slechts gering van omvang is. Als een venster in een muur zijn de bladzijden, die MAUTHNER geschreven heeft over „Zweck im Verbum”. ¹⁾

De doelgedachte in het werkwoord kan als volgt worden omschreven: „een werkwoord is niet de naam van ééne enkele handeling, maar een werkwoord is de verzamelnaam van een oneindig groot aantal van oneindig kleine handelingen, die allen verricht worden tot het bereiken van één doel. Het werkwoord geeft den naam aan van dit gemeenschappelijk doel.”

Met deze beschouwingen is MAUTHNER doorgedrongen tot in het diepste van het wezen van het werkwoord. Wanneer men deze enkele zinnen hierboven ziet, dan schijnen zij waarlijk al te simpel en het kost wel eenige moeite te begrijpen, dat in deze enkele zinnen de oplossing gegeven wordt van talrijke signifische moeilijkheden.

Toetsen wij de waarheid van MAUTHNERS bewering aan eenen zin als deze: „Deutschland, Oostenrijk,

¹⁾ Deel III bldz. 59.

Turkije en Bulgarije voeren oorlog tegen een aantal verbonden staten". In dezen zin vinden wij één enkel werkwoord: „oorlog-voeren". Het is duidelijk, dat dit werkwoord niet de naam is van ééne enkele handeling, maar van een oneindig aantal handelingen verricht met één doel. Gelijksortige handelingen kunnen verricht worden met een ander doel: bijvoorbeeld leger-oefeningen houden.

Scheiden wij uit de groep van handelingen „oorlog-voeren" een kleinere groep af: „Duitsche legers trokken België binnen". Ook in dezen zin vinden wij één werkwoord „binnentrekken", dat verzamelsnaam is voor een oneindig groot aantal van oneindig kleine handelingen met één doel. Zoo kunnen wij voortgaan met uit een grootere groep van handelingen telkens een kleinere af te zonderen. Tot wij bijvoorbeeld gekomen zijn aan eene handeling als deze: „Een soldaat schoot een geweer af." Welk een oneindig klein deel is de handeling „afschieten" van de handeling „oorlogvoeren" en toch bestaat de handeling „afschieten" uit een oneindig groot aantal van oneindig kleine handelingen, waarvan het woord „afschieten" het gezamenlijke doel noemt.

Eene handeling, die niet kan worden gesplitst is ondenkbaar en onbeschrijfbaar. Iedere handeling is „een mogelijkheid van samendenken van meerdere eenheden, verbonden door een „tusschen", dat door inschakeling van nieuwe eenheden zich nooit uitput".¹⁾ Het Wezen van het Werkwoord is het Wezen van de Wiskunde.

Het Wezen van het Werkwoord is van belang voor Werkwoord en
Dagvaarding.

1) Prof. Dr. L. E. J. BROUWER „Over de grondslagen der Wiskunde" bldz. 8 „Het continuum".

de eischen van de dagvaarding gelijk gesteld in artikel 143 van het Wetboek van Strafvordering. ¹⁾ Het Gerechtshof te 's-Gravenhage heeft in zijne zitting van 1 December 1910 nietig verklaard eene dagvaarding van eenige beklaagden: „ter zake dat zij op 6 Augustus 1910, te Scheveningen te samen en in vereeniging hebben getracht met het oogmerk van wederrechtelijke toe-eigening uit de woning van J. A. TUYN, een aan dezen, althans aan een ander dan hen, beklaagden, toebehoorend rijwiel weg te nemen enz.” Het Gerechtshof overwoog: „dat „trachten weg te nemen” als bij dagvaarding gesteld, op zeer verschillende wijzen kan plaats hebben, en dus eene dergelijke vage te lastelegging niet inhoudt welk bepaald feit aan beklaagden wordt te lastegelegd”. Zeker is „trachten weg te nemen” een verzamelnaam van een oneindig groot aantal handelingen. Doch ieder werkwoord is zulk een verzamelnaam van een oneindig groot aantal handelingen. Nauwkeurig genomen zou dus iedere dagvaarding nietig zijn. Doch men behoort niet nauwkeuriger te zijn dan de redelijkheid verlangt en deze verlangt ten aanzien van de dagvaarding eene nauwkeurigheid, waaruit de beklaagde vermag te begrijpen, waarvoor hij gedagvaard is. Wellicht voldeed bovenbedoelde dagvaarding toch wel aan dien eisch.

„Es gibt kein
Verbum”.

Het is de verdienste van MAUTHNER op de doelgedachte in het werkwoord te hebben gewezen. Als terloops in eenen kostbaren zin gelijk deze: „Es gibt kein Verbum in der zwecklosen Natur; das Verbum ist eine Zusammenfassung unter menschlichen

¹⁾ Mr. T. J. NOYON „Het Wetboek van Strafvordering” en Prof. D. SIMONS „Beknopte Handleiding tot het Wetboek van Strafvordering” op artikel 143.

Zwecken." 1) Uitvoeriger in Deel III „Zur Grammatik und Logik" Afdeeling I „Sprache und Grammatik" Hoofdstuk II „Das Verbum". Eene belangrijke stelling in dit Hoofdstuk is: „dass insbesondere das Thätigkeits- oder Zeitwort keine einfache Wahrnehmung wiedergebe". 2)

Door LESSING is het Wezen van het Werkwoord uitgedrukt als volgt: „Eine Handlung nenne ich eine Folge von Veränderungen die zusammen ein Ganzes ausmachen. Diese Einheit des Ganzen beruht auf der Uebereinstimmung aller Teile zu einem Endzweck". 3) Dit is volmaakt juist. Maar niet juist is de meening van LESSING, dat het werkwoord eene handeling beschrijven kan. Integendeel: uit het Wezen van het werkwoord volgt, dat eene handeling nooit volkomen kan worden beschreven. Stel: iemand kende de handeling „aanspreken" niet en wij wilden hem door eene beschrijving daarvan een denkbeeld geven. Wij zouden beginnen met beschrijving van een aantal handelingen, die te samen de handeling „aanspreken" vormen. Maar de eenheid, die de vele handelingen verbindt, kunnen wij niet beschrijven. Het werkwoord is niet te beschrijven.

LESSING.

Het werkwoord is minder werkelijk dan het zelfstandig naamwoord: „Beim Substantiv setzen wir in der Wirklichkeit wenigstens eine Substanz voraus, die die vorausgegangene gemeinsame Ursache der Adjektive ist. Beim Verbum ist das Gemeinsame, der Zweck der minimalen Veränderungen, der Sinn des Verbums

Onwerkelijkheid van het Werkwoord.

1) Deel I Hoofdstuk V „Wert der Sprache" bldz. 77 „Grammatik". En Deel III Hoofdstuk VIII „Situation und Sprache" bldz. 252 „Kausalität und Zweck".

2) MAUTHNER Deel III bldz. 55.

3) MAUTHNER Deel III bldz. 56.

also, in der Gegenwartswelt ganz gewiss nicht vorhanden."

Onmacht der
Taal.

Het is bij deze Wezenlijke beschouwingen, dat men het tekort gevoelt aan uitdrukkingsmacht van de Taal. Het Wezen der woorden kan in woorden niet worden beschreven. In de bovenstaande zinnen van MAUTHNER heeft ieder woord eene meer dan gewone Waarde. En nog: „Für die Einsicht in die Mängel der Sprache ist es besonders lehrreich, dass sie auch auf ihrem eigenen Gebiete irre führt." ¹⁾ VOLKER, reeds vroeger aangehaald, wenschte: „dass wir jedes Wort in „Anführungszeichen setzen möchten". ²⁾ Het is niet toevallig, dat in boven aangehaalde woorden van Prof. BROUWER het meest-waardevolle woord „tusschen" binnen aanhalingsteekens staat. Aanhalingsteekens zijn een bewijs van de onmacht van de taal.

* * *

Wezen van
het Werkwoord
en Gebiedende
Wijs.

Een Werkwoord is dus Wezenlijk de verzamelnaam van een oneindig groot aantal van oneindig kleine handelingen, welke verzamelnaam het doel aangeeft, waarmede de tallooze handelingen worden verricht. Hieruit volgt, dat de gebiedende wijs de meest-oorspronkelijke en de meest-eigenlijke werkwoordsvorm is. ³⁾ Doch daar de doelgedachte in iederen werkwoordsvorm aanwezig is, kan de dienst van de gebiedende wijs ook door andere wijzen en tijden worden verricht, en zelfs door zinnen zonder uitgedrukt werkwoord als: „Orde", „Te wapen" enz. ⁴⁾

1) MAUTHNER Deel III bldz. 69.

2) „Siderische Geburt" bldz. 29.

3) BRÉAL bldz. 340. „Les commencements du Verbe".

4) BRÉAL bldz. 343.

Zoo ook Dr. JAC. VAN GINNEKEN: „De nominale en adverbiale Imperatieven: „Vuur, geduld, stil, stilte, voorzichtig, zachtjes, een Pilsener, hoeden af! be-doelen niet zoozeer een handeling als een resultaat waar misschien verschillende handelingen voor noodig zijn, die den spreker nu verder niet interesseeren.” ¹⁾

Oudere taalkundigen hebben de meening uitgesproken, dat in dergelijke gevallen een gebiedende-wijsvorm wel wordt gedacht, maar niet wordt uitgesproken. Tegen deze „ellipsomanie” verzet Dr. VAN GINNEKEN zich ten zeerste: „Wat TERWEY en DEN HERTOOG c. s. bij het hooren of lezen als een uittaling voelden in hunne kleine denkhoofden, in hun gemanieerden gedachtenstijl, in hun op niets dan schoolgrammatica berustend taalgevoel.” ²⁾

Ellipsomanie.

Hoe sterk de doelgedachte in het werkwoord is, ^{Kracht der} blijkt uit een werkwoord als „steenigen”. ^{doelgedachte:} ^{„steenigen”.} ³⁾ De Zin

1) „Ellipsomanie” in „de Nieuwe Taalgids” Deel IV bldz. 197.

2) „De Nieuwe Taalgids” Deel IV bldz. 210.

3) Ook de wisseling in het gebruik van de tijden van het Hebreuwsche werkwoord wordt het best door de doelgedachte verklaard. BRÉAL wijst op bldz. 336 op deze wisseling: „Nous n'avons qu' à jeter les yeux sur la famille sémitique, pour constater que le verbe peut exister, peut même recevoir de grands développements, sans que l'idée de temps y soit marquée. L'imperfection des langues sémitiques à cet égard a été souvent signalée. En hébreu, par exemple, la forme improprement appelée *futur* sert pour marquer le passé dans les narrations, et d'autre part, la forme appelée *prétérit* peut, à volonté, servir de futur.” BRÉAL geeft de volgende verklaring: „Cette difficulté vient de ce que la notion du temps, d'abord absente, fut attribuée après coup et d'une façon plus ou moins boîteuse, à une conjugaison qui n'avait pas été faite pour la recevoir”. Ik houd deze verklaring voor minder juist dan eene verklaring uit de doelgedachte. Men zie vooral GESENIUS—KAUTSCH bldz. 122 en 319 v.v.

van dit werkwoord is: „met steenen werpen”. De Bedoeling is: „door steenworpen dooden”. ¹⁾ VAN DALE's Woordenboek geeft als beteekenis van „steenigen” op: „steenen naar iemand werpen (met het doel om hem te dooden.) Juister ware wellicht: „iemand dooden door het werpen met steenen”. Zeker wordt het woord „steenigen” niet gebruikt voor werpen met steenen zonder de bedoeling van te willen dooden. Vandaar, dat men niet zeggen zal, dat jongens een onbewoond huis hebben gesteenigd, ofschoon dit woordgebruik niet onlogisch zoude zijn. Prof. KLUYVER schrijft over „steenigen”: „Bij het woord „steenigen” denken wij aan Stephanus, die door steenworpen werd gedood; iemand steenigen in den zin van „hem met steenen gooien” kan men ons thans nog niet opdringen. Onjuist is dus wat ik onlangs in een courant las: „Terwijl de kroonprins door een kleine Roemeensche stad tuftufte is hij door een boer gesteenigd en gewond.” Vergelijk h.d. steinigen en fr. lapider, die een ruimer gebruik hebben dan steenigen.” ²⁾

Vaagheid van
ieder werk-
woord.

Het is duidelijk waarom wij eene handeling benoemen met een woord, dat het Doel aanwijst hetwelk bijeenhoudt het oneindig groot aantal van oneindig kleine handelingen, waaruit iedere Handeling bestaat. Deden wij anders dan zouden wij veel te langzaam onze gedachten uiten en bovendien niet worden begrepen. Ik herinner mij een verhaaltje uit een schertsblad: een

1) Het werkwoord „steenigen” vertoont bijzonder zuiver het met de doelgedachte in verband staande verschijnsel van de voorwaartsche beteekenis-verschuiving, waarover nader zal worden gehandeld.

2) „De analogie als taalscheppende macht” in „De Nieuwe Taalgids” Deel I bldz 153.

zieke kwam bij eenen geneesheer en hij klaagde, dat hij pijn had, wanneer hij den rechterarm schuin naar achteren strekte, daarna hetzelfde deed met den linkerarm, daarna beide armen wijduit zijwaarts strekte en daarna snel naar elkander toebewoog." Daarop vroeg de geneesheer ongeduldig, waarvoor het dan ook noodig was zulke wonderlijke bewegingen te maken. Waarop de zieke antwoordde, dat hij zonder deze wonderlijke bewegingen zijne jas niet aantrekken kon. Met andere woorden: toen de spreker de handeling „jas aantrekken" splitste in slechts vier of vijf handelingen werd hij reeds niet meer begrepen.

Verhaaltjes als het voorgaande zijn van groote waarde voor de signifik. Daarom moet men er niet minachtend op nederzien. Een wijsgeer van de waarde van HENRI BERGSON heeft wel een boek geschreven over het lachen. ¹⁾ En terecht merkt Dr. VAN GINNEKEN op: „In de taalwetenschap der toekomst zullen de „Fliegende Blätter" een bron van onschatbare betekenis blijken." ²⁾

Waarom vatten wij juist een bepaalde hoeveelheid Omvang van handelingen samen in één doelwoord, waarom niet het werkwoord. meer, waarom niet minder? Eene vraag van doelmatigheid in verband met de mate van nauwkeurigheid, die wij aan onze mededeelingen wenschen te geven. Tegenover een persoon kan de mededeeling: „Ik ben veertien dagen naar Amsterdam geweest" van voldoende nauwkeurigheid zijn, terwijl tegenover anderen eene verdeling in meer nauwkeurige mededeelingen noodzakelijk kan zijn. Wanneer een zekere graad van verdeling bereikt is, kan nog nauwkeuriger verdeling

1) H. BERGSON: „Le Rire. Essai sur la signification du comique".

2) „Het gesprek" in „De Nieuwe Taalgids" Deel III bldz. 88.

de begrijpelijkheid van de mededeeling verminderen in plaats van vermeerderen. Werkwoorden als „aanspreken, antwoorden, toerekenen” behoeven niet weder te worden gesplitst om begrijpelijk te zijn. Integendeel: het splitsen van deze werkwoorden zou onze mededeelingen minder duidelijk maken. Anders een werkwoord als „oorlogvoeren.” Dit zal in de meeste gevallen worden gesplitst. Een boek schrijven over den oorlog wil zeggen het werkwoord „oorlogvoeren” splitsen in werkwoorden van minder omvang. ¹⁾

Splitsbare en
onsplitsbare
werkwoorden.

Werkwoorden kunnen onsplitbaar zijn in ééne taal en splitsbaar in eene andere taal. Een merkwaardig voorbeeld: volgens Dr VAN GINNEKEN „kan de Nama-Hottentot ons imperativisch „halen” in zijne taal niet anders uitdrukken dan met: „Ga heen, neem het, keer terug, en geef het.” ²⁾ Dr. VAN GINNEKEN noemt dit „analyseeren onzer samengestelde werkwoordelijke begrippen.” ³⁾ Dr. VAN GINNEKEN ziet „de nauwste samengang” tusschen deze „analyse der samengestelde werkwoordelijke begrippen” en „de levendige periphrastische beeldspraak der Hottentotten.” Het zou merkwaardig zijn te weten of de werkwoorden „gaan” „nemen”, „keeren” en „geven” in het Nama onsplitbaar zijn en voorts of inderdaad in meerdere talen het door Dr. VAN GINNEKEN aangenomen verband bestaat tusschen beeldspraak en omvang der werkwoorden.

Splitsing en
dagvaarding.

Te voren vestigden wij de aandacht op een vonnis

1) Geschiedenis-schrijven wil zeggen: „een werkwoord doelmatig splitsen”, met andere woorden „stelselmatig onvolledig zijn”.

2) „Ellipsomanie” in „de Nieuwe Taalgids” Deel IV bldz. 203.

3) „Handboek der Nederlandsche Taal” Deel I „De sociologische structuur der Nederlandsche Taal”. Hoofdstuk IV „Het Afrikaansch” bldz. 223.

van het Gerechtshof te 's-Gravenhage, waarbij eene dagvaarding werd nietig verklaard, die als werkwoord inhield „trachten weg te nemen.” Het Gerechtshof achtte „eene dergelijke vage te laste legging” niet voldoende, daar zij „niet inhoudt welk bepaald feit aan beklaagden wordt te laste gelegd.” Signifisch gesproken: het Gerechtshof achtte het gebruik juister van minder-omvattende werkwoorden. Betwijfeld mag worden of splitsing hier tot verduidelijking zou leiden. Zeker is, dat voortgezette splitsing van de werkwoorden de ten lastelegging al zeer spoedig onbegrijpelijk zou maken. „Trachten weg te nemen” is ongetwijfeld een werkwoord met eene kwalificatie, dat wil zeggen: een niet-zuiver feitelijk werkwoord. Doch ieder werkwoord is naar zijn wezen de kwalificatie van een oneindig groot aantal van oneindig kleine handelingen. Hieruit volgt, dat eene zuiver feitelijke dagvaarding niet mogelijk is, en wanneer zij wel mogelijk was dan zou zij volmaakt onbegrijpelijk zijn.

* *
*

Passen wij thans het bovenstaande toe op de werkwoorden: „aanspreken, antwoorden, toerekenen.”

Het werkwoord is de doelaanduidende verzamelnaam van tallooze handelingen, verbonden door één gemeen doel. Hieruit volgt de vaagheid van ieder werkwoord en tevens de vaagheid van talrijke zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, die door middel van samenstelling of afleiding van werkwoorden gevormd zijn. ¹⁾

Toepassing
op de begrip-
pen „aanspre-
ken, antwoor-
den, toereke-
nen”.

¹⁾ Over de woordvormende macht van het werkwoord: BRÉAL bldz. 108—109 „La restriction du sens”.

Vaagheid van de begrippen: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.”

Ten aanzien van de begrippen: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” is van grooten invloed het feit, dat deze woorden niet gebruikt worden in hunnen letterlijken Zin, maar in eene overdrachtelijke Bedoeling. Dat wil zeggen: wij hebben deze begrippen overgedragen van de stoffelijke wereld naar de geestelijke wereld. ¹⁾ Daardoor zijn het wel Waardevolle woorden geworden, maar ook: daardoor is hunne beteekenis voor de verschillende menschen veel meer verschillend geworden, omdat het geestelijk leven van de menschen veel meer verschilt dan hunne voorstelling van de stoffelijke wereld. Wanneer iemand aan honderd hoorders mededeelt, dat hij door eenen bekende op straat werd aangesproken, dan zal ieder dier honderd hoorders zich van het medegedeelde feit eene andere voorstelling maken. Maar de honderd voorstellingen zullen in hun wezen niet verschillen, dat wil zeggen: er bestaat geen verschil betreffende het doel, dat de talloze handelingen bijeenhoudt, waaruit de handeling „aanspreken” bestaat. Wanneer men daarentegen in een gezelschap van honderd bestaande uit rechtsgeleerden, zedekundigen en maatschappijkundigen de vraag stelde of de mensch aansprakelijk is, dan zou men honderd antwoorden krijgen, die in wezen wel verschillen, naar gelang de gezellen onder aansprakelijkheid verstonden, rechtskundige, zedekundige of maatschappelijke aansprakelijkheid.

Doelgedachte en beteekeniswisseling.

Een belangrijke oorzaak van de verwarring en de verwisseling in de beteekenissen van de woorden „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” is de doelgedachte. Deze is niet in alle werkwoorden even

1) Over het signifische wezen van zulk een „overdracht” „What is Meaning’ Hoofdstuk XVII.

machting. Maar machting is zij in de werkwoorden, die eene handeling noemen, welke alleen en uitsluitend wordt verricht om te komen tot eene tweede handeling, terwijl deze tweede handeling alleen en uitsluitend wordt verricht om te komen tot eene volgende handeling. Indien eene dergelijke reeks van werkwoorden eindeloos ver kon worden voortgezet, zou het laatste van de werkwoorden het geheele wereldbestaan uitzeggen. Maar dergelijke reeksen eindigen reeds met eenige woorden. Hoeveel werkwoorden eene dergelijke reeks bevatten zal, wordt bepaald door de beteekenis van het eerste woord. In eene dergelijke reeks van werkwoorden is het onderlinge verband onverbreekbaar sterk. Ieder voorgaand woord grijpt als het ware het volgende woord aan en ieder volgend woord grijpt als het ware naar het voorgaande woord terug. Zulk een reeks van werkwoorden vormt een gesloten signifi-
fische groep.

Een zeer goed voorbeeld daarvan vinden wij in de groep van de werkwoorden: „aanspreken, antwoorden, toerekenen”. Wij spreken iemand alleen dan aan, Toepassing op de begrip-
pen: „aanspre-
ken, antwoor-
den, toereke-
nen”. wanneer de onderlinge verhouding eene dusdanige is, dat de aangesproken persoon zal antwoorden en wij hem zijne daad in verband met zijn antwoord kunnen toerekenen. Vandaar, dat „aanspreken” een toekomstig „antwoorden” veronderstelt en een toekomstig „toerekenen”. Vandaar, dat „antwoorden” een verleden „aanspreken” veronderstelt en een toekomstig „toerekenen”. Vandaar, dat „toerekenen” een verleden „antwoorden” veronderstelt en een verleden „aanspreken”.

Van de drie handelingen: „aanspreken, antwoorden, toerekenen” worden „aanspreken” en „toerekenen” Onderlinge
verhouding dier
drie begrippen.

door denzelfden persoon verricht. Het „antwoorden” geschiedt door eenen anderen persoon. In sommige opzichten is de verwantschap tusschen de beteekenissen van „aanspreken” en „toerekenen” inniger. In andere opzichten is de verwantschap tusschen „aanspreken” en „antwoorden” inniger.

Men onderscheide en noeme „aanspreken” en „antwoorden” niet elkanders tegengestelde, doch veeleer elkanders aanvulling. Het tegengestelde van „aanspreken” is niet „antwoorden”, maar „niet-aanspreken”. Uit de verhouding van de beteekenissen van „aanspreken” tot de beteekenissen van „antwoorden” volgt, dat deze beteekenissen voor een gedeelte elkanders werkzaamheden kunnen verrichten. En de afleidingen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” zijn in menig opzicht gelijkwaardig.

* *
*

Verschijsel
der beteekenis-
verschuiving.

Wij gaan thans over tot behandeling van het vroeger reeds terloops vermelde verschijsel der beteekenisverschuiving. Door niet eenen enkelen signifiëkkundige is dit verschijsel, naar ik weet, onderzocht of beschreven geworden. Nochtans is het voor de verklaring van wetsbepalingen van overgroot belang. Voor een gedeelte kan de beteekenisverschuiving verklaard worden door de doelgedachte. Meer dan in andere soorten van woorden is de doelgedachte sterk in het werkwoord. Vandaar, dat ook het verschuivingsverschijsel zich het machtigst bij de werkwoorden voordoet. ¹⁾

1) BRÉAL behandelt een in de verte verwant verschijsel „raccourcissement”, dat zich bij andere woordsoorten voordoet. Bldz. 151 „D'une cause particulière de polysémie”.

Het verschuivings-verschijnsel zou ik als volgt willen omschrijven: „Wanneer eene handeling verricht wordt met de bedoeling daardoor te komen tot eene tweede handeling, zoodat in het algemeen de eerste handeling door de tweede wordt gevolgd, dan worden menigmaal beide handelingen te zamen genoemd met één enkel werkwoord.” Omschrijving.

Dit werkwoord is nu eens de naam van de eerste handeling, dan weder de naam van de tweede handeling. In het eerste geval spreek ik van voorwaartsche beteekenis-verschuiving. In het tweede geval spreek ik van achterwaartsche beteekenis-verschuiving. De voorwaartsche beteekenis-verschuiving vertoont zich veel talrijker, en bijzonder zuiver in de groep: „aanspreken, antwoorden, toerekenen.” Wij kunnen bij dit onderzoek de achterwaartsche buiten beschouwing laten. ¹⁾ Voorwaartsche en achterwaartsche beteekenisverschuiving

Het voordeel van de beteekenis-verschuiving is kortheid. Het is korter te zeggen: „verleden jaar heb ik mijne boeken verkocht,” dan: „verleden jaar heb ik mijne boeken verkocht en geleverd.” Het is korter te zeggen, gelijk een Hollander doet: „haal een glas water,” dan te zeggen, gelijk een Nama-Hottentot doet: Voordeel en nadeel van de beteekenisverschuiving.

1) Als voorbeeld van eene achterwaartsche beteekenisverschuiving noemen wij het werkwoord „verpanden”. Voor verpanding zijn noodig twee handelingen. Ten eerste: de overeenkomst tot inpandgeving. Ten tweede: de inbezitstelling, dat wil zeggen de eigenlijke verpanding. Door de tweede handeling ontstaat het pandrecht. Beide handelingen worden te zamen genoemd met éénen naam: „verpanden”, die is de naam van de tweede handeling. Men zie: Mr. C. ASSERS „Handleiding” bewerkt door Prof. P. SCHOLTEN, Deel II bldz. 342. Men vergelijke de werkwoorden „verkoopen” en „leveren”, waarvan het eerste het verschijnsel der voorwaartsche beteekenis-verschuiving vertoont. Deze laatste is zeker gemakkelijker te verklaren dan de achterwaartsche.

„Ga heen, neem een glas water, keer terug, geef het.” Het nadeel van de beteekenis-verschuiving is, dat het moeilijk valt uit te drukken, dat men slechts eene van beide handelingen bedoelt, hetzij de eerste, hetzij de laatste.

Wij zullen thans overgaan tot beschouwing van het verschuivings-verschijnsel bij verschillende werkwoorden en daarvan afgeleide woorden.

* *
*

Verificatie. In de eerste plaats het zelfstandig naamwoord „verificatie,” afgeleid van het werkwoord „verifieeren.” Dit ééne woord vertoont in zijne beteekenis-veranderingen gelijksoortige verschijnselen als de gesloten groep van de woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.” Een gesloten woordengroep heeft signifisch in menig opzicht dezelfde waarde als een woord.

Zin: Waar- De vormende woorden van „verificatie,” zijn de
maken, Onder- Latijnsche woorden „verum,” en facere.” ¹⁾ De Zin
zoeken. van het woord is dus: „waarmaken,” dat wil zeggen: „bewijzen, staven.” ²⁾

Wanneer iemand eene bewering heeft waar te maken, dan geschiedt dit tegenover een ander, die de waarheid van deze bewering onderzocht. „Onderzoeken” en „waarmaken” verhouden zich tot elkander als „aanspreken” en „antwoorden”. Dat wil zeggen: zij zijn de tegendeelen eener eenheid, die wel onderscheiden, maar niet gescheiden kunnen worden. Het woord „verificatie” heeft de beteekenis van „waarmaken” grootendeels

1) E. LITTRÉ: „Dictionnaire de la Langue française”. Men onderzoekte vooral de geheele groep: „vérificateur, vérificatif, vérification, vérifié; vérifier”.

2) VAN DALE'S „Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal”.

verloren, maar daarentegen de beteekenis verworven van „onderzoeken”. Een „verificateur” is niet iemand, die iets „waarmaakt”, maar iemand, die iets „onderzoekt”. In dien zin zou men moeten zeggen, dat eene vordering in een faillissement wordt geverifieerd door den schuldeischer, door wien zij werd ingediend.

De beteekenis-verandering van „verificatie” van ^{THYMON BOEY.} „waarmaken” tot „onderzoeken” wordt reeds vermeld door Mr. THYMON BOEY: „Woordentolk of verklaring der voornaamste onduitsche en andere woorden in de hedendaagsche en aaloude Rechtspleginge voorkomende.” ¹⁾

In het burgerlijk geïngedingsrecht wordt het woord „verificatieproces” gebruikt voor hetgeen het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering noemt: „gerechtelijk onderzoek naar de echtheid of onechtheid van geschriften” (artikel 176.) Het woord „verificatie” heeft hier verloren de beteekenis van „waarmaken” en verworven de beteekenis van „onderzoeken.” ²⁾

In de Faillissementswet komt het woord „verifieeren” ^{Faillissementswet.} of een daarvan gevormd woord voor in de navolgende bepalingen: 26, 29, 36, 57, 59, 68, 75, 78, 82, 108, 114, 115, 116, 122, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 137, 139, 142, 159, 163, 168, 173, 178, 179, 180, 186, 191, 193, 196, in al welke bepalingen gesproken wordt over

¹⁾ Uitgegeven in 1773. In het voorwoord vindt men beschouwingen tegen overdrijving van de zuivering van de taal.

²⁾ Mr. B. J. POLENAAR „Het Nederlandsche Burgerlijke Procesrecht” Hoofdstuk XV en Mr. C. ASSER's „Handleiding” Deel V bewerkt door Prof. ANEMA bldz. 137 en 152. De reeds genoemde „Dictionnaire portatif français-hollandais des termes de droit” vertaalt „vérification” door „waarmaking, bewijs” en „vérification de créances” door „onderzoek van de deugdelijkheid der schulden.”

de verificatie van schuldvorderingen. In artikel 221 wordt gesproken over de deskundigen, die den staat en de bescheiden verifiëren van den schuldenaar, die surséance van betaling heeft aangevraagd. Hier beteekent „verificatie” ongetwijfeld „onderzoeken” zonder verband met „waarmaken.”

Wetboek van
Strafrecht.

Voorts komt het woord „verificatie” voor in het tweede lid van artikel 344 van het Wetboek van Strafrecht, over welke bepaling later nader zal worden gehandeld.

Mr. J. D. VEE-
GENS.

Mr. J. D. VEEGENS zegt bij inleidende bespreking van de bepalingen der vijfde afdeeling: „Terminologie. Het woord „verificatie” wordt gebezigd in den zin van „procedure tot vaststelling van het vorderingsrecht.” ¹⁾ Maar het is niet mogelijk in de bovenaangehaalde wetsbepalingen het woord „verificatie” te vervangen door de omschrijving van Mr. VEEGENS.

Prof. MOLEN-
GRAAFF.

In de „Leidraad bij de beoefening van het Nederlandsche Handelsrecht” geeft Prof. MOLENGRAAFF voor het woord „verificatie” de twee beteekenissen aan van „toetsing” en „waarmaking.” Het eerste woord is een spraakbeeld voor „onderzoeken”. Dat „onderzoeken” en „waarmaken” zich verhouden als „aanspreken” en „antwoorden” is duidelijk.

Uitvoeriger is Prof. MOLENGRAAFF in „De Faillissementswet verklaard” bij de bespreking van de Vijfde Afdeeling: „Naar de juistheid der beweerde schuldvorderingen wordt mitsdien in ieder faillissement een onderzoek ingesteld. Dit onderzoek draagt den naam

1) Mr. J. D. VEEGENS: „De wet op het Faillissement en de surséance van betaling”.

verificatie, een naam, die bij overdracht ¹⁾ ook wordt gegeven aan het resultaat van het onderzoek, de vaststelling der vordering, alsmede aan het geheel der handelingen, het proces, dat voor het onderzoek wordt vereischt."

Dit is juist: eene vordering wordt door eenen schuldeischer ingediend, opdat zij zal worden onderzocht op de vergadering der schuldeischers en zal worden toegelaten. ²⁾ De drie handelingen: „indienen, onderzoeken en toelaten” vormen dus een gesloten significhe groep, waarin de woorden dezelfde verschijnselen vertoonen als in de groep: „aanspreken, antwoorden, toerekenen.” De doelgedachte in het werkwoord „onderzoeken” is de oorzaak, dat „geverifieerde vordering” niet slechts beteekent „onderzochte” vordering, maar „onderzochte en toegelaten” vordering. In de uitdrukking „pro memorie verifiëren” (art. 128) beteekent „verifiëren” zeker meer „toelaten” dan „onderzoeken”.

In het woord „verificatiegeschil” heeft het woord „verificatie” de beteekenis van „onderzoek” zelfs geheel en al verloren, en is de beteekenis geheel opgeschoven naar „toelaten”. Immers: wel kan oneenigheid ontstaan over de vraag of in bepaalde gevallen de vordering ter verificatie-vergadering zal worden besproken en onderzocht (artikel 127), doch in dat geval ontstaat niet een verificatiegeschil, want de rechter-commissaris

Het woord „verificatiegeschil”.

1) Van „overdracht”, dat wil zeggen „significhe translatie” is eigenlijk geen sprake bij de verandering van de beteekenis van „verificatie” van „onderzoek” tot „toelating”. Eerder van geleidelijke beteekenis-verschuiving.

2) Het onderzoek door den curator (art. 108—115) noemt Prof. MOLENGRAAFF: „de voorbereiding der verificatie”.

beslist, zonder beroep op de rechtbank. (artikel 67, tweede lid.)

Op dezen grond zal men aan het woord „verificatie” in artikel 29 de beteekenis moeten toekennen van „toelating” en niet van „onderzoek”.

Wellicht ware het wenschelijk het woord „verificatie” in de Faillissementswet overal te vervangen door een Nederlandsch woord van eene minder vervlottende beteekenis, bijvoorbeeld: „onderzoek” of „toelaten.”

Moeilijkheid
ontstaan door
het woord „ve-
rificatie”.

De vlottende beteekenis van het woord „verificatie” heeft tot moeilijkheid aanleiding gegeven bij de toepassing van het tweede lid van artikel 344 van het Wetboek van Strafrecht. Daarin wordt strafbaar gesteld, hij, die ter bedrieglijke verkorting van de rechten der schuldeischers bij verificatie der schuldvorderingen in geval van gerechtelijken boedelafstand of van faillissement, eene niet bestaande schuldvordering voorwendt of eene bestaande tot een verhoogd bedrag doet gelden.

Onder het vroegere faillietenrecht was de vraag betwist, of dit misdrijf reeds was voltooid door de aanmelding van de vordering ter verificatievergadering, of eerst op het oogenblik, dat er in het verificatieproces, in welke instantie ook, niet meer de gelegenheid bestaat tot de waarheid terug te keeren. De Hooge Raad besliste in den laatsten zin bij vonnis van 10 April 1893. ¹⁾

Mr. T. J. NOYON acht dit vonnis niet juist en meent, dat naar het thans geldend recht, het misdrijf reeds is voltooid „door de enkele indiening van de vordering bij den curator.” ²⁾

1) Waarom heeten de vonnissen van den Hoogen Raad „arresten?”

2) Mr. T. J. NOYON „Het Wetboek van Strafrecht” op artikel 344, aantekening 5.

Prof. SIMONS is dezelfde meening toegedaan als Mr. NOYON.

Prof. MOLENGRAAFF bespreekt het artikel in het Wetboek van Strafrecht niet. Het onderzoek door den curator, gelijk geregeld in de artikelen 108 tot 115 van de Faillissementswet, noemt Prof. MOLENGRAAFF: „voorbereiding der verificatie”. De verificatie zou dan beginnen op de verificatievergadering. Prof. MOLENGRAAFF zal dus het misdrijf voltooid achten, wanneer de schuldeischer bij de voorlezing van zijne vordering door den rechter-commissaris op de verificatie-vergadering ¹⁾, niet de onjuistheid van de vordering te kennen geeft.

De boven besproken strijdvraag zou niet bestaan, wanneer de wetgever in artikel 344 in plaats van „verificatie” een minder-omvattend, maar daardoor ook minder-vlottend werkwoord had gekozen. Bijvoorbeeld het werkwoord „indiening bij den curator”, waardoor de meening van Mr. NOYON en Prof. SIMONS in de wet duidelijk ware nedergelegd. Of het werkwoord: „doen gelden in een verwijzingsgeding”, waardoor de meening van den Hoogen Raad in de wet duidelijk ware nedergelegd. Of het werkwoord: „doen gelden ter verificatie-vergadering” waardoor de meening van Prof. MOLENGRAAFF in de wet duidelijk ware nedergelegd.

Wellicht had de wetgever een minder vlottend woord gekozen, indien hij bekend was geweest met het verschuivings-verschijnsel en met den invloed daarvan op de beteekenissen van het woord „verificatie”.

Bij het tot stand brengen van artikel 344 is niet gesproken over de betekenis van de woorden „bij de verificatie.” ²⁾

1) Artikel 119 van de Faillissementswet.

2) SMIDT III op artikel 344 tweede lid.

Het verschuivingsverschijnsel en artikel 1612 van het Burgerlijk Wetboek.

Het verschuivingsverschijnsel is van gewicht bij de verklaring van artikel 1612 van het Burgerlijk Wetboek: „Door verkoop van het verhuurde wordt eene te voren aangegane huur niet verbroken, ten ware dit bij de verhuring mogt voorbehouden zijn”. ¹⁾

Het tweede lid van de bepaling kan thans buiten beschouwing blijven.

Bezwaar tegen de tekst. Ontwerp 1820.

Ten eerste zou het spraakbeeld „de huur wordt niet verbroken” beter vermeden zijn, daar deze woorden aanleiding geven tot strijd. Artikel 2605 van het ontwerp 1820 zeide eenvoudiger en duidelijker, dat de nieuwe eigenaar: „treedt in de plaats van den verhuurder, evenals of hij zelf de verhuring gedaan had.” ²⁾

Flottende beteekenis van „verkoop”.

Maar vooral: „welke beteekenis heeft in artikel 1612 het werkwoordelijk zelfstandig naamwoord „verkoop”.

De aldagelijksche spreektaal onderscheidt niet stellig tusschen „verkoopen” en „leveren”. Wanneer iemand zegt, dat hij reeds vele jaren geleden zijne boekerij heeft verkocht, dan bedoelt hij niet alleen, dat hij de boekerij heeft verkocht, maar ook, dat hij de boekerij heeft geleverd. Omdat „verkoopen” geschiedt met de bedoeling te „leveren” is de beteekenis van het werk-

1) Mr. A. P. L. NELISSEN „Huur en Vervreemding” en Mr. C. ASSERS „Handleiding” voortgezet door Mr. J. LIMBURG Deel III bldz. 644.

2) Wellicht zal men ten gunste van de uitdrukking: „koopt breekt geen huur” aanvoeren, dat zij schooner is, krachtiger, meer sprekend tot het volk, dan de ietwat dorre, droge tekst van het Ontwerp 1820. Ik zal de schoonheid van dergelijke uitdrukkingen niet ontkennen, maar ook eene strakke, logische taal, heeft haar schoonheid, al is deze van anderen aard. Voor de tegenstelling tusschen eene „volkstaal” en eene „geleerdentaal” ware eene vergelijking tusschen den Code Pénal en het Wetboek van Strafrecht van waarde.

woord „verkoopen” vooruitgeschoven en heeft „verkoopen” de beteekenis gekregen van „verkoopen en leveren.” ¹⁾

Zeer zeker heeft het woord „verkoop” in artikel 1612 niet zijnen Zin van: „het sluiten van eene overeenkomst van koop en verkoop”. Want, dat de kooper, aan wien het verhuurde goed nog niet werd geleverd, den huurder op grond van de enkele verkoops-overeenkomst, tot ontruiming zou kunnen dwingen is niet juist, ook niet, wanneer het beginsel geldt: „koop breekt huur”. Met deze laatste uitdrukking wordt zeker bedoeld: „vervreemding krachtens eene overeenkomst van koop en verkoop breekt huur”.

Artikel 1612 behoorde te luiden: „Door eene levering ten gevolge van eene overeenkomst van koop en verkoop wordt eene te voren aangegane huur niet verbroken”. Indien de wetgever deze woorden had verkozen, zou de vraag gemakkelijker opgekomen zijn of men wilde bepalen, dat de huur niet wordt gebroken door levering ten gevolge van de overeenkomst van koop en verkoop, dan wel door geen enkele vervreemding. Deze vraag is thans betwistbaar. Artikel 2605 van het ontwerp 1820 sprak van „Vrijwillige vervreemding door den verhuurder gedaan”.

Zooals het begin van artikel 1612 thans luidt, heeft het geene Beteekenis. Het behoorde te luiden: „vervreemding ten gevolge van eene overeenkomst van koop en verkoop breekt niet eene te voren aangegane huur” of „vervreemding breekt niet eene te voren aangegane huur”.

Indien eene van deze twee uitdrukkingswijzen was ^{Beteekenis van „te voren”.}

1) Men vergelijke hetgeen te voren werd gezegd over het werkwoord „verpanden”.

gekozen, zou tevens eene andere strijdvraag vermeden zijn. Te weten, wat de beteekenis is van „te voren”: of „voor de verkoopsovereenkomst” of „voor de levering”. Dat wil zeggen: is de nieuwe eigenaar verplicht eene huurovereenkomst gestand te doen, welke door den ouden eigenaar werd gesloten na den verkoop, maar vóór de levering. ¹⁾

Hooge Raad. De Hooge Raad beantwoordde deze vraag bevestigend. ²⁾

Dit vonnis van den Hoogen Raad is zeer bestreden door Mr. KAPPEYNE ³⁾ door Mr. J. LIMBURG ⁴⁾ en laatstelijk door Prof. Mr. A. S. OPPENHEIM in zijne bewerking van Mr. J. D. VEEGENS' „Schets van het Nederlandsch Burgerlijk Recht”.

Moeilijkheden
door slechte
woordenkeus.

De weinig bevredigende wijze, waarop de wetgever onderscheidde tusschen „verkoop” en tusschen „levering” leidt ook op andere plaatsen tot moeilijkheden. Teneinde niet te uitvoerig te worden, moet ik hier met aanwijzingen volstaan.

Men denke aan de vijfde afdeeling van den titel „Van koop en verkoop” welke handelt over „Bijzondere bepalingen betreffende den koop en verkoop van inschulden en andere onligchamelijke regten.” Zijn nu de bepalingen van deze afdeeling alleen geschreven voor koop en verkoop, dan wel voor iedere vervreemding onder bezwarenden titel? In den Code Civil

1) Hoe, wanneer de huurovereenkomst wordt gesloten nadat de akte van overdracht is opgemaakt, maar voor dat deze in de daartoe bestemde registers is overgeschreven? Met andere woorden: „wanneer is het goed vervreemd?” Men zie: ASSER's „Handleiding” bewerkt door Prof. SCHOLTEN, Deel II op artikel 671.

2) Vonnis van 4 Juni 1880; W. 4520.

3) In eene bijdrage in „Themis” van 1884.

4) In zijne bewerking van ASSER's „Handleiding”.

staan de gelijkwaardige bepalingen in den titel „De la Vente”, doch de afdeeling heet „Du transport des créances et autres droits incorporels”. Ook hier de verwarring tusschen „vente” en „transport” waartoe in den Code Civil de aanleiding niet geringer was. ¹⁾ De levering van schuldvorderingen is door den Nederlandschen wetgever overgebracht naar de afdeeling welke handelt over de wijzen, waarop eigendom verkregen wordt. Maar ook deze scheiding tusschen „verkoop” en „levering” is aanleiding geworden tot eene strijdvraag, te weten deze: of alle bepalingen aangaande levering van lichamelijke zaken gelden voor de cessie van schuldvorderingen, in het bijzonder deze, dat eigendom slechts verkregen wordt door levering, ten gevolge van eenen rechtstitel van eigendoms-overgang, afkomstig van dengene, die gerechtigd was over den eigendom te beschikken.

Deze en dergelijke strijdvragen zouden vermeden zijn, wanneer de wetgever duidelijker in zijne woordenkeus verschil had gehandhaafd tusschen „verkoop” en „levering”. En de wetgever zou dit wellicht eerder hebben gedaan, indien het verschuivings-verschijnsel hem bekend ware geweest. ²⁾

* *
*

De beteekenis-wisselingen van het ééne woord „verificatie” vinden wij terug in onderlinge beteekenis-wisselingen. Toepassing op de begrippen: „aansprakelijk,

1) ASSER's „Handleiding” voortgezet door Mr. J. LIMBURG, Deel III bldz. 345.

2) In artikel 263 van het Wetboek van Koophandel is „verkoop” en „levering” onderscheiden in verband met artikel 1496 van het Burgerlijk Wetboek: „Bij *verkoop* en alle *eigendomsovergang* van verzekerde voorwerpen, loopt de verzekering ten voordeele van den *kooper* of *nieuwen eigenaar*.”

verantwoorde-
lijk, toereke-
ningsvatbaar".

lingen van de woorden uit de groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar". In het bijzonder beantwoorden verhoudingen tusschen de beteekenissen van het woord „verificatie" aan verhoudingen tusschen de beteekenissen van de woorden „aanspreken" en „antwoorden."

De beteekenis-wisselingen van het ééne woord „verkoopen" vinden wij eveneens terug in de onderlinge beteekenis-wisselingen van de woorden uit de groep, „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar". In het bijzonder beantwoorden verhoudingen tusschen de beteekenissen van het woord „verkoopen" aan verhoudingen tusschen de beteekenissen van de woorden: „aanspreken" en „toerekenen".

Daaruit volgt, dat de verwantschap tusschen de woorden „aansprakelijk" en „verantwoordelijk" of tusschen de woorden „aansprakelijk" en „toerekeningsvatbaar" niet minder innig is dan tusschen de verschillende beteekenissen van één woord.

Gelijkwaardig
gebruik der
woorden „aan-
sprakelijk" en
„verantwoorde-
lijk".

De nauwe verwantschap tusschen de beteekenissen van het woord „aansprakelijk" en tusschen de beteekenissen van het woord „verantwoordelijk" wordt bewezen door het feit, dat deze twee woorden als gelijkwaardige woorden worden gebruikt door den wetgever in verschillende wetten, door meerdere rechtskundige schrijvers en eveneens in de daaglijksche spreektaal. Echter wordt door sommige rechtskundige en zedekundige schrijvers verschil gemaakt.

In de eerste plaats noemen wij de groep van de bepalingen 1403 tot en met 1405 van het Burgerlijk Wetboek.

Burgerlijk Wet-
boek.

Artikel 1403 eerste lid luidt: „Men is niet alleen *verantwoordelijk* voor de schade, welke men door zijne

eigene daad veroorzaakt, maar ook voor die welke veroorzaakt is door de daad van personen voor welke men *aansprakelijk* is, of door zaken welke men onder zijn opzicht heeft”.

Het tweede lid stelt ouders en voogden in bepaalde gevallen *verantwoordelijk*. Het derde lid stelt meesters en degenen, die anderen aanstellen tot de waarneming hunner zaken in bepaalde gevallen *verantwoordelijk*. Het vierde lid stelt schoolonderwijzers en werkmeesters in bepaalde gevallen *verantwoordelijk*.

Het vijfde lid luidt: „De hierboven vermelde *verantwoordelijkheid* houdt op, indien de ouders, de voogden, de schoolonderwijzers en werkmeesters bewijzen, dat zij de daad voor welke zij *aansprakelijk* zouden zijn niet hebben kunnen beletten”.

Artikel 1404 regelt de gevallen, waarin iemand *aansprakelijk* is wegens de schade welke een dier heeft veroorzaakt, Artikel 1405 regelt de gevallen, waarin iemand *verantwoordelijk* is voor de schade veroorzaakt door de geheele of gedeeltelijke instorting van een gebouw.

Artikel 406 regelt de gevallen, waarin de tweede echtgenoot *aansprakelijk* is voor de voogdijvoering door de hertrouwde moeder-voogdes. Ook het ingetrokken artikel 405 stelde den tweeden echtgenoot in bepaalde gevallen *aansprakelijk*.

De leden van een zedelijk lichaam zijn niet persoonlijk *aansprakelijk*. (art. 1698). In geval van verzuim van liquidatie op de voorgeschreven wijze, worden zij wel persoonlijk *aansprakelijk*. (art. 1702).

De aannemer van werk is nu eens *aansprakelijk* art. 1645) dan weder *verantwoordelijk*. (art. 1649).

Eveneens is de bewaarnemer nu eens *aansprakelijk*

(art. 1745) dan weder *verantwoordelijk*. (art. 1746, 1747).

Rechters, procureurs en deurwaarders zijn in bepaalde gevallen *aansprakelijk*. (art. 2011).

De bruikleener is in bepaalde gevallen *aansprakelijk* (art. 1781 v.v.).

Borgen zijn *aansprakelijk*. (art. 1874). Lasthebbers zijn *aansprakelijk* (art. 1843) eveneens lastgevers (art. 1848).

De getrouwde man is voor behoorlijk beheer van de goederen van de vrouw *verantwoordelijk*. (art. 160).

Wetboek van
Koophandel.

Ook in het Wetboek van Koophandel worden de woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” als geheel gelijkwaardig gebruikt.

De aandeelhouders eener Naamlooze Vennootschap zijn slechts beperkt *aansprakelijk* (art. 40). De bestnurders zijn nu eens *verantwoordelijk* (art. 45 eerste lid), dan weder *aansprakelijk* (art. 45 tweede lid), dan weder *verantwoordelijk* (art. 47 tweede lid.) Firmanten zijn hoofdelijk voor het geheel *aansprakelijk* (art. 18). De eigenaar van een schip is *aansprakelijk* (art. 321), de boekhouder daarentegen *verantwoordelijk* (art. 332). De voerman en binnenschipper zijn *aansprakelijk*, (art. 92) daarentegen is de zeeschipper *verantwoordelijk* (art. 346 v.v.) ¹⁾.

Andere wetten. Ook in andere wetten worden de woorden „aan-

1) Men raadplege: Mr. A. S. VAN NIEROP „Alphabetisch register op het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Koophandel en de Faillissementswet” op „aansprakelijk”. Het aantal bepalingen in een dezer wetten met de woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” is echter veel grooter dan Mr. VAN NIEROP aangeeft. Ook overigens is het boekje ver van volledig. Signifisch zoo merkwaardige woorden als „rechtverkrijgenden” en „derden” ontbreken.

sprakelijk" en „verantwoordelijk" als gelijkwaardige woorden gebruikt. Twee voorbeelden: Artikel 1 van de wet van 9 April 1875 tot regeling van den dienst en het gebruik der spoorwegen, stelt ondernemers eener spoorwegdienst *verantwoordelijk* voor bepaalde gevallen van schade. Artikel 72 van de Faillissementswet verklaart den curator in bepaalde gevallen *aansprakelijk* jegens den gefailleerde en de schuldeischers.

Uit al deze voorbeelden meen ik te mogen besluiten, Samenvatting. dat de Nederlandsche wetgever geen verschil heeft willen maken tusschen „aansprakelijk" en „verantwoordelijk".

Prof. I. J. DE BUSSY daarentegen wenscht wel scherp te Prof. DE BUSSY. onderscheiden tusschen „aansprakelijkheid" en „verantwoordelijkheid" ¹⁾. Onder „aansprakelijkheid" verstaat Prof. DE BUSSY de wettelijke aansprakelijkheid, hetzij de strafrechtelijke, hetzij de burgerrechtelijke. Onder „verantwoordelijkheid" verstaat Prof. DE BUSSY alleen de „zedelijke verantwoordelijkheid". Prof. DE BUSSY meent, dat de Nederlandsche wetgever deze onderscheiding handhaaft

Mr. I. A. LEVY ontkent ieder waardeverschil tusschen Mr. I. A. LEVY. „aansprakelijk" en „verantwoordelijk" ²⁾.

Het Groote Woordenboek schrijft over „aansprakelijk": Het Groote Woordenboek.

α „om schadevergoeding kunnende worden aangesproken (B. W. 405, 1403, 1404. K. 321).

1) „Over de begrippen toerekenbaarheid en verantwoordelijkheid" in het „Tijdschrift voor Strafrecht" Jrg. XVI blz. 119 en „Over verantwoordelijkheid" in „TEYLER'S Theologisch Tijdschrift" Jrg. I blz. 61.

2) „Begripsdialectiek" in W. 8026 en „Verduidelijking" in W. 8034. Voorts van Prof. DE BUSSY „Schuldbelijdenis" in W. 8032.

b. „verplicht om zich, in zedelijken zin, te verantwoorden, wegens handelingen, hetzij van hemzelven, hetzij van onderhoorigen; hetzelfde als verantwoordelijk, dat in dezen zin meer gebruikelijk is.”

Mr. W. H. DE
SAVORNIN
LOHMAN.

Onderscheid tusschen „aansprakelijkheid” en „verantwoordelijkheid” maakt ook Jhr. Mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN ¹⁾, wanneer hij betoogt: „Voor welke personen kan men echter geacht worden „aansprakelijk” te zijn? In de drie volgende leden van het artikel worden verscheidene groepen genoemd, waaroemtrent dus alle twijfel is uitgesloten. Maar hoever strekt de regel, die aan het hoofd van art. 1403 wordt gesteld? Dat werkelijk in art. 1403 a een regel wordt gegeven, is moeilijk te ontkennen, wil men beweren, dat het slechts een beginsel behelst, zoodat de eigenlijke wetsbepalingen eerst bij het tweede lid zouden beginnen, dan vergeet men, dat een beginsel, eenmaal door de wet uitgesproken eene wetsbepaling wordt. Nu kan met dien regel niet bedoeld zijn, *dat men verantwoordelijk is voor de personen voor welke men rechtens aansprakelijk is. Dat zoude eenvoudig een tautologie zijn.* Men zal dus hebben te denken aan zedelijke aansprakelijkheid en in art. 1403a derhalve den regel zien, dat zedelijke aansprakelijkheid in rechte verantwoordelijk maakt. Aan den rechter staat het te beoordeelen, waar die zedelijke aansprakelijkheid mag worden aangenomen. In de volgende leden van het artikel wordt hij dan voor bepaalde gevallen aan bijzondere voorschriften gebonden.”

Uit de woorden, die ik met schuine letters heb doen

1) „Verklaring van het Burgerlijk Wetboek” door Mr. N. K. F. LAND, herzien door Jhr. Mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN”, Deel IV bldz. 319.

drukken, blijkt, dat Mr. DE SAVORNIN LOHMAN gelijkstelt de begrippen „verantwoordelijk” en „rechtens aansprakelijk”. Onder „aansprakelijk” verstaat de schrijver „zedelijk aansprakelijk”.

Met andere woorden: Mr. DE SAVORNIN LOHMAN maakt ook verschil tusschen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”, doch juist anders als Prof. DE BUSSY.

Indien wij alleen rekening hielden met artikel 1403, zou de meening van Mr. DE SAVORNIN LOHMAN de meer juiste zijn. Immers naar de meening van Prof. DE BUSSY zou artikel 1403 eerste lid, bedoelen te zeggen, dat men zedelijk aansprakelijk is voor de personen voor wie men rechtens aansprakelijk is. Het slot van artikel 1403 zou dan gevallen aangeven, waarin deze zedelijke aansprakelijkheid ophoudt. Echter: het Burgerlijk Wetboek geeft niet de grenzen van de zedelijke aansprakelijkheid, doch van de burgerrechtelijke.

Naar de meening van Mr. DE SAVORNIN LOHMAN geeft artikel 1403 gevallen aan, waarin men rechtens aansprakelijk is voor de daden van andere personen en wordt de grens van deze burgerrechtelijke aansprakelijkheid bepaald door de grenzen van eene zedelijke.

Volgens Prof. DE BUSSY zou men „verantwoordelijk” in de Nederlandsche wetgeving steeds kunnen vervangen door „zedelijk verantwoordelijk” en „aansprakelijk” steeds door „rechtens aansprakelijk”.

Volgens Mr. DE SAVORNIN LOHMAN zou men „verantwoordelijk” in de Nederlandsche wetgeving steeds kunnen vervangen door „rechtens verantwoordelijk” en „aansprakelijk” steeds door „zedelijk aansprakelijk”.

Uit de talrijke door ons boven aangehaalde voor-

Vergelijking
tusschen de
meeningen van
Prof. DE BUSSY
en Mr. DE SAVORNIN LOHMAN.

beelden moge echter blijken, dat de Nederlandsche wetgever tusschen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” niet onderscheidt. ¹⁾

Mr. J. A. NEDERBURGH.

Ook Mr. J. A. NEDERBURGH onderscheidt tusschen: „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”, maar op eene andere wijze: „Door het bovenstaande is voldoende toegelicht, waarom ik verantwoordelijkheid meen te moeten definieeren als: het blootstaan van den wilenden mensch aan den weerslag der door hem als zoodanig verrichte daad. Het bloote feit, dat men in de samenleving vertoeft, of dat men een daad verricht, die deze bedreigt, is daarvoor dus niet voldoende.

Is die weerslag een straf, door de publiekrechtelijke gemeenschap opgelegd, dan noemen we die verantwoordelijkheid een strafrechtelijke, of spreken van toerekenbaarheid of liever toerekeningsvatbaarheid; in 't andere geval bestaat alleen privaatrechtelijke verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid”. ²⁾

Prof. BAVINCK.

Prof. BAVINCK maakt niet eene tegenstelling tusschen „verantwoordelijk” en „aansprakelijk”, maar tusschen „verantwoordelijkheid” en „toerekenbaarheid”. ³⁾ Ten

1) Prof. DE BUSSY stelt de vraag, waarom wij wel spreken van „verantwoordelijksheidsgevoel” en niet van „aansprakelijkheidsgevoel.” Ik meen niet, dat dit spraakgebruik bewijst tegen de gelijkwaardigheid van de woorden „verantwoordelijk” en „aansprakelijk”. Het komt meermalen voor, dat van twee gelijkwaardige woorden slechts één in gebruik is. Waarom bijvoorbeeld spreken wij van vaderland, moederland, doch slechts van vaderlandsliefde, en daarentegen van moedertaal, terwijl moederlandsliefde en vaderland even juiste en logische woorden zijn.

2) „Verantwoordelijkheid, straf, vergelding en veiligheidsmaatregel” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 77.

3) „Gereformeerde Dogmatiek” aangehaald door Mr. W. ZEVENBERGEN „Eenige beschouwingen over het strafrechtelijk schuld-begrip” Afdeling I „Wilsvrijheid” § 5 „Verantwoordelijkheid”.

aanzien van het begrip „verantwoordelijk” nadert de meening van Prof. BAVINCK tot de meening van Prof. DE BUSSY, ofschoon Prof. BAVINCK in het begrip „verantwoordelijk” niet enkel een zedekundig begrip ziet: „Verantwoordelijkheid is de zedelijke of rechterlijke ¹⁾ toestand van een vrij redelijk wezen, dat tegenover anderen tot rekenschap van zijne daden verplicht is, ze onderstelt altijd een verhouding tot andere personen, waardoor deze het recht hebben, om iemand op grond van zekere handelingen tot verantwoording te roepen.”

Ook Prof. Dr. J. D. VAN DER WAALS JR. maakt verschil Prof. VAN DER WAALS JR. tusschen „aansprakelijkheid” en „verantwoordelijkheid”, doch slechts gering verschil: „In plaats van „verantwoordelijkheid” had ook het woord „aansprakelijkheid” of „toerekenbaarheid” gebruikt kunnen worden, ofschoon dit laatste meestal in meer beperkten zin wordt gebruikt, speciaal met het oog op mogelijke vergelding” ²⁾.

De vraag kan worden gesteld of het wenschelijk is, Is beteeke- onderscheid hier wensche- lijk? te onderscheiden tusschen: „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”. Deze vraag is eene bijzondere toepassing van de meer algemeene vraag: „of het wenschelijk is de beteekenissen te onderscheiden van woorden, die redekundig en taalkundig dezelfde waarden hebben”. Twee zoodanige gelijkwaardige woorden zijn bijvoorbeeld „signifiek” en „semantiek”.

1) Dit zal toch wel moeten zijn „rechtelijke”. Tegen de verwisseling van „rechtelijk” en „rechterlijk”. Prof. D. SIMONS in eene beoordeeling van het proefschrift van Mr. L. G. KORTENHORST: „Bevoegdheid van den Rechter om ongestraft te laten” (W. 9587.) VAN DALE'S Groot Woordenboek vermeldt „rechtelijk” en „rechterlijk”.

2) „Eenige opmerkingen naar aanleiding van het vrijheidsprobleem” in „Onze Eeuw” Jrg. II Deel III blz. 739 v.v.

Prof. Dr. G. HEYMANS beschouwt „differentiatie van synoniemen. waar zij kans heeft in de taal te worden opgenomen, altijd als een nuttig werk” ¹⁾.

Dat wil signifiſch geſproken zeggen: dat Prof. HEYMANS eene taal, meer ſamengesteld van bouw maar krachtiger in uitdrukkingsvermogen, verkiest boven eene taal van minder ſamengestelden bouw maar ook van minder uitdrukkingsmacht.

Structuur en functie. Uit hetgeen ik in het eerste Hoofdstuk uitvoerig heb betoogd over bouw (structuur) en uitdrukkingsmacht (functie) van de taal, moge blijken, dat ik de voorkeur van Prof. HEYMANS deel.

Grens der waardevolle beteekenis-onderscheiding. Met ééne grens: dat het gemaakte beteekenis-onderscheid logisch zij. Eene onlogische onderscheiding vergroot het uitdrukkingsvermogen van de taal niet. Bovendien wordt zij niet gemakkelijk algemeen aanvaard. Men ziet het aan de woorden: „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”. Beide woorden hebben dezelfde waarde. Onderscheid te maken is niet logisch. Vandaar, dat de schrijvers, die onderscheiden, op velerlei wijzen onderscheiden. Daardoor is de verwarring grooter geworden, dan zij wezen zou wanneer de woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” als geheel gelijkwaardig werden gebruikt.

Eenigszins anders is de zaak ten aanzien van de woorden „signifiek” en „semantiek”. Ook deze beide woorden zijn gelijkwaardig en daarom kan een logisch verschil tusschen hen beide niet worden gemaakt. Maar het woord „signifiek” is duidelijker, doorzichtiger, en daarom meen ik, dat dit woord de voorkeur verdient.

Een onderscheid als Prof. DE BUSSY wenscht te

¹⁾ „De wetenschap der Zedekunde” in „De Gids” van 1899 Deel II 486.

maken tusschen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” kan beter worden gemaakt door het gebruik van een van deze beide woorden met een bijvoeglijk naamwoord: strafrechtelijk, burgerrechtelijk, maatschappelijk, zedelijk, enz. Op eene dergelijke wijze wordt ook onderscheiden in die talrijke talen, die slechts één woord hebben in plaats van de beide Hollandsche woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”. ¹⁾

* *
*

Tegen de gelijkwaardigheid van de woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” zou men wellicht willen aanvoeren artikel 1177 van het Burgerlijk Wetboek. Artikel 1177
van het Burger-
lijk Wetboek.

Ten onrechte: er is eene overdrachtelijke beteekenis van „aanspreken” waarin het woord niet een vast verband houdt met „antwoorden”. Men vindt deze overdrachtelijke beteekenis in uitdrukkingen als: „zijn kapitaal aanspreken; zijn spaarpot aanspreken; de goederen van eenen schuldenaar aanspreken”. ²⁾ Niet wordt verondersteld, dat het kapitaal, de spaarpot of de goederen zouden antwoorden. Vandaar, dat „aansprakelijk” niet kan worden vervangen door „verantwoordelijk” in artikel 1177 van het Burgerlijk Wetboek: „Alle de roerende en onroerende goederen van den schuldenaar, zoo wel tegenwoordige als toekomstige zijn voor deszelfs persoonlijke verbintenissen *aansprakelijk*”.

* *
*

1) Prof. J. GRASSET: „La responsabilité des criminels” Deuxième Partie: „Les divers sens du mot responsabilité”: „Nécessité actuelle d'accoler toujours une épithète au mot responsabilité.”

2) VAN DALE'S Groot Woordenboek op: „aanspreken”.

Gelijkwaardige woorden in vreemde talen.

Wanneer wij de woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” als gelijkwaardige woorden gebruiken wordt de bouw van de taal vereenvoudigd zonder dat de macht minder wordt. Integendeel wordt door dit gelijkwaardig gebruik verwarring vermeden.

Men lette op de vreemde talen: Fransch, Duitsch, Engelsch. In de plaats van de beide gelijkwaardige woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” hebben de meeste talen slechts één woord. Het woord gelijkwaardig met „aansprakelijk” ontbreekt meestal. Verschillen als bedoeld door Prof. DE BUSSY en Mr. DE SAVORNIN LOHMAN worden door bijvoeglijke naamwoorden uitgedrukt.

Waarde van een algemeen signifisch onderzoek van deze woorden.

Een algemeen signifisch onderzoek van de vreemde woorden gelijkwaardig met: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” zou van groote waarde zijn voor de kennis van de zielkundige en zedekundige opvattingen van vele volken. Echter valt een dusdanig onderzoek buiten ons werkplan en moeten wij volstaan met enkele zeer algemeene opmerkingen en aanwijzingen.

Natuurlijk is het niet toevallig, dat in zoovele talen woorden van deze taalkundige en logische waarde worden gebruikt om uit te drukken, dat iemand de maatschappelijke gevolgen of de rechtsgevolgen behoort te dragen van zijne daden. De oorzaken van dit gelijkwaardige woordgebruik zijn te vinden gedeeltelijk in eene gelijkwaardige levens- en wereldbeschouwing, gedeeltelijk in een geregeld wetenschappelijk verkeer tusschen de vele volken.

Thans eenige vergelijkende opmerkingen:

Fransch.

Het Fransch kent slechts één woord taalkundig en redekundig gelijkwaardig met een woord uit de groep:

„aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” en wel: *responsable*”, waarbij de afleiding van *répondre*” duidelijk zichtbaar is.

Het bekende woordenboek van C. R. C. HERCKENRATH geeft in de Hollandsch-Fransche afdeeling de drie woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekenbaar” welke alle drie vertaald worden door „*responsable*”. „Toerekenbaar” wordt gebruikt waar „toerekeningsvatbaar” behoorde gebruikt te zijn. In de Fransch-Hollandsche afdeeling wordt „*responsable*” vertaald door „verantwoordelijk” en „aansprakelijk”. Door een aantal Fransche schrijvers worden andere woorden gebruikt, meestal minder logisch en minder doorzichtig dan „*responsable*”. De reden van dit afwijkend woordgebruik is deze: in „*responsable*” voelt men min of meer de gedachte aan eene „zedelijke aansprakelijkheid” en deze wordt niet mogelijk geacht zonder aanneming van de wilsvrijheid. Aldus Prof. J. GRASSET, die de „*responsabilité morale*” noemt: „*solidaire du libre arbitre*”¹⁾. Prof. GRASSET onderscheidt: „*trois espèces de responsabilité: morale, sociale, médicale*”. Wij komen op deze onderscheiding terug.

Voor de „*responsabilité sociale*” gebruikt GRASSET het woord „*culpabilité*”. Slechts deze acht Prof. GRASSET eenen juisten grondslag voor het Strafrecht.

Deze scherpe tegenstelling tusschen „zedelijke aansprakelijkheid” (*responsabilité*) en „maatschappelijke aansprakelijkheid” (*culpabilité*) wordt door een groot aantal beoefenaren van het strafrecht aanvaard.

1) „*La responsabilité des criminels*” en „*Demi-fous et demi-responsables*” in de „*Revue des deux Mondes*” van 1906 afl. 4, waarover de „*Mercure de France*” van 1907 afl. 6 blz. 318.

In Nederland is zij vooral ontwikkeld door Dr. A. ALETRINO in zijne verschillende geschriften. ¹⁾

Zij wordt verworpen door Mr. A. A. DE PINTO: „Sociale verantwoordelijkheid bij moreele ontoerekeningsvatbaarheid voor mijne daden is als wetenschappelijke hypothese onhoudbaar.” ²⁾

MARCEL RÉJA gebruikt het woord „amendable”. Hij geeft aan dat woord de beteekenis: „gevoelig voor straf” ³⁾, en nadert daardoor tot VON LISZT, die „Zurechnungsfähigkeit” omschrijft als: „Fähigkeit zu sozialem Verhalten” of „Normale Determinirbarkeit”. ⁴⁾

Amendable tegenover res-
ponsable. Tegenover „responsable” stelt RÉJA „amendable”: „Appelez ces sujets responsables, si vous voulez, dites qu'ils sont amendables, ce sera plus exact”.

DALLOZ gebruikt de uitdrukking: „imputabilité pénale”. ⁵⁾ GARRAUD spreekt van „culpabilité” ⁶⁾, VIDAL van „responsabilité pénale” of van „imputabilité.” ⁷⁾, bijvoorbeeld in de uitdrukking: „diminution d'imputabilité”.

Eigen meening. Door dit groot aantal woorden wordt de bouw van

1) „Over ontoerekenbaarheid”, „Twee opstellen over Crimineele Anthropologie”, „Handleiding bij de beoefening van de Crimineele Anthropologie” en „Wat de crimineele anthropologie ons leert” in de „Twintigste Eeuw” van 1907. Voorts Prof. Mr. G. A. VAN HAMEL „Crimineele aetiologie” in „de Gids” van 1899.

2) W. 7296.

3) „La responsabilité criminelle” in de „Mercure de France” van 1908 afl. 1.

4) „Lehrbuch des Deutschen Strafrechts” § 37.

5) „Dictionnaire de droit”.

6) „Traité théorique et pratique du droit pénal français”: „De la culpabilité”.

7) „Cours de droit criminel et de science pénitentiaire”: „Causes subjectives de suppression ou de diminution d'imputabilité”.

de Fransche taal meer samengesteld, zonder dat de taal logischer, dat wil zeggen: machtiger in uitdrukkingsvermogen wordt. Daarom is het wellicht beter slechts het ééne woord „responsable” te gebruiken, dat logisch en doorzichtig is, aan dat woord de waarde toe te kennen van „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” en de verschillende vormen van de aansprakelijkheid te onderscheiden door bijvoeglijke naamwoorden. Gelijk bij DALLOZ: „La démente au temps de l'action n'exclut pas seulement la responsabilité pénale du délit, mais aussi toute responsabilité civile du dommage causé.” ¹⁾

Wij zullen later zien, dat men in het Hollandsch, logisch beschouwd, moet spreken van eene „toerekenbare of ontoerekenbare daad” en van eenen „toerekeningsvatbaren of ontoerekeningsvatbaren dader”. Toerekenbare daad, toerekeningsvatbare dader.

In de uitdrukking „toerekenbare daad” wordt „toerekenbaar” niet vertaald door „responsable”, maar door „imputable”. ²⁾ Imputable.

HERCKENRATH vertaalt „toerekenbaar (van dingen)” door „imputable à”. In het gedeelte Fransch-Hollandsch vertaalt hij: „imputable à” niet door „toerekenbaar”, maar door „te wijten aan”. De uitdrukking „toerekenbare daad” is den schrijver blijkbaar vreemd, ofschoon zij taalkundig volkomen juist en logisch zeer waardevol is.

Trouwens: de Zin van „imputable” is geen andere dan „toerekenbaar”. Het stamwoord is het Latijnsche „imputo”, hetwelk beteekent: „iemand iets als verdienste of schuld aanrekenen”. Het stamwoord van „imputo” is „puto”, hetwelk ook beteekent: „rekenen, Imputable = Toerekenbaar.

1) „Dictionnaire de droit” bldz. 1278. No. 16.

2) In denzelfden zin: Prof. G. A. VAN HAMEL: „Handleiding” § 36 „Toerekeningsvatbaarheid”.

berekenen, schätzen, achten". 1) „Une action imputable" is dus „eene toerekenbare daad" 2)

Woorden, verwant aan het Fransche woord „imputable" worden gebruikt door Italiaansche schrijvers, bijvoorbeeld door ENRICO FERRI: „La teoría dell' imputabilità e la negazione del libero arbitrio".

Eveneens door Duitsche schrijvers, in het bijzonder door de ouderen, bijvoorbeeld door BERNER: „Grundlinien der kriminalistischen Imputationslehre" (1843.)

Het Fransch-Duitsche: „Encyclopädisches Wörterbuch" van Sachs-Villatte vertaalt „imputabilité" door „Zurechnungsfähigkeit (einer That)". Deze uitdrukking is zeker in Duitschland niet gebruikelijk. Zij is taalkundig onjuist, onlogisch, en behoort dus te worden tegengegaan. Men behoort te zeggen „Zurechenbarkeit einer That", eene uitdrukking, die, gelijk wij zullen zien, in gebruik begint te komen.

Het Duitsch-Italiaansche Woordenboek van Rigutini-Bulle vertaalt „imputabilità" door „Verantwortlichkeit". Vermeld wordt „responsabile", dat vertaald wordt door „verantwoordlich". Het Duitsch-Italiaansche gedeelte geeft de woorden „verantwoordlich" en verschillende woorden gevormd van „zurechnen". Zurechnungsfähigkeit wordt vertaald door „responsabilità morale".

Fransch.
Hollandsch.
Duitsch.

Met deze laatste opmerkingen zijn wij van het Fransch over het Italiaansch gekomen op het Duitsch.

Vergeleken met het Fransch en met het Duitsch heeft het Hollandsch de meest-samengestelde bouw, want het Hollandsch kent drie groepen van woorden, gevormd van de woorden: „aanspreken, antwoorden,

1) Prof. Dr. J. VAN WAGENINGEN Jr.: „Latijnsch Woordenboek".

2) Voor de groep van „imputable": „LITTRÉ „Dictionnaire de la langue française".

toerekenen". In het Fransch zijn vooral gebruikelijk afleidingen van één woord „répondre", gelijkwaardig met „antwoorden".

Het Duitsch gebruikt afleidingen van woorden gelijkwaardig aan twee van de drie Hollandsche woorden en wel van „antworten" en „zurechnen". Duitsch.

Het Deutsche woordenboek van L. VAN GELDEREN vermeldt „aansprakelijk" vertaald door de beide woorden „haftbar" en „verantwortlich". Vermeldt mede: „aansprakelijkheid" vertaald door „Haftbarkeit" en „Verantwortlichkeit". Voorts: „toerekenbaar" in den zin van „toerekeningsvatbaar" vertaald door „zurechnungsfähig". En „toerekenbaarheid" in den zin van „toerekeningsvatbaarheid" vertaald door „zurechnungsfähigkeit". „Ten slotte: „verantwoordelijk" vertaald door „verantwortlich".

In de plaats van „unzurechnungsfähig" wordt door sommige Deutsche schrijvers gebruikt „zurechnungsunfähig". Zurechnungs-
unfähig.

Bijvoorbeeld door N. H. KRIEGSMANN: Die Strafen und Sicherungsmassregeln des österreichischen Strafgesetzentwurf" ¹⁾ en door VON LISZT, die in het „Sachregister" behoorende bij zijn „Lehrbuch des Deutschen Strafrechts" wel „zurechnungsunfähig" vermeldt, maar niet „unzurechnungsfähig".

Merkwaardig is het opkomende gebruik van „zurechenbar" en „Zurechenbarkeit" in den Zin, die taalkundig en logisch de eenig juiste is: „der zurechenbare Erfolg" en „Zurechenbarkeit der Tat". Zurechenbare
Tat.

De Deutsche woordenboeken kennen deze woorden in het algemeen niet.

1) „Monatsschrift für Kriminalpsychologie" van 1909 bldz. 560.

VON LISZT gebruikt ze reeds in de oudste uitgaven van zijn „Lehrbuch”. Wij raadpleegden eene tweede uitgave van 1884.

Prof. A. MERKEL in „Holtzendorff's Encyklopädie” spreekt eveneens van „zurechenbare” en „unzurechenbare” daden.

Unzurechenbare Tat.

Ook de uitdrukking „Unzurechenbarkeit der Tat” komt voor en wel bij VON LILIENTHAL „Vergleichende Darstellung des Deutschen und Ausländischen Strafrechts” Deel II bldz. 2, waar de schrijver wijst op: „die Unterscheidung zwischen Unzurechnungsfähigkeit des Täters und Unzurechenbarkeit der Tat”. Voorts bldz. 55 „In der Strafgesetzgebung des Bundes sowohl wie der einzelnen Kantone sind regelmässig Zurechnungsfähigkeit des Täters und Zurechenbarkeit der Tat nicht streng geschieden”.

Toerekenbare Daad: Modderman, art. 37 W. v. S.

Het onderscheid tusschen „toerekenbaarheid van de daad” en „toerekeningsvatbaarheid van den dader” is nauwkeurig gemaakt door den Minister MODDERMAN bij de beraadslagingen in de Tweede Kamer over artikel 37 van het Wetboek van Strafrecht ¹⁾. „Maar art. 37 is noodig met het oog op het onderscheid tusschen toerekeningsvatbaarheid van den persoon en toerekenbaarheid van de daad”.

Logische waarde van deze onderscheiding.

De onderscheiding tusschen „toerekenbare daad” en „toerekeningsvatbare dader” is taalkundig juist en logisch van waarde. Door deze onderscheiding scherp te handhaven, wordt het uitdrukkingsvermogen van de taal vergroot.

Gelijk wij later zullen zien wordt door Hollandsche rechtskundige en zedekundige schrijvers bezwaar ge-

1) SMIDT I bldz. 380.

maakt tegen uitdrukkingen „toerekenbare daad” en „toerekenbaarheid van de daad”. Wij achten deze bezwaren niet juist. De gewraakte uitdrukkingen zijn taalkundig geheel zuiver en logisch van waarde. VON LISZT en VON LILIENTHAL doen poging gelijkwaardige uitdrukkingen in de Deutsche rechtstaal in te voeren.

De signifische begrippengroep: „aansprakelijk, ver- antwoordelijk, toerekeningsvatbaar” bestaat door den aard zelve van het voerende woord „aanspreken” uit drie woorden en niet uit meer. Immers: de handeling „aanspreken” kan gevolgd worden door de handeling „antwoorden” en deze weder door de handeling „toerekenen”. Doch daarmee is het gebeuren afgesloten.

De handeling „antwoorden” veronderstelt een voorafgegaan „aanspreken” en een opvolgend „toerekenen”. De drie begrippen zijn niet te scheiden, wel te onderscheiden. Ieder van de drie veronderstelt de beide andere.

Wellicht, dat een zuiver inzicht in den bouw van deze begrippengroep kan bijdragen tot beter verstand van de taal van de Deutsche rechtskundigen en wijsgeeren in het algemeen en van sommige waardevolle beschouwingen van WINDELBAND in het bijzonder in eene bijdrage: „Ueber Norm und Normalität”. ¹⁾ Was wir Zurechnungsfähigkeit zu nennen gewöhnt sind, hat, wenn ich recht urteile, eine doppelte Bedeutung. Mit der ersten geht es retrospektiv, in der Schuldfrage auf die Möglichkeit einer vernünftigen, dem Charakter der Persönlichkeit adäquaten und ihn ausprägender Willensbestimmung; mit der zweiten dagegen prospektiv, in der Frage der Straffähigkeit, auf die Möglichkeit einer vernünftigen Einwirkung auf das Motivationsleben.”

1) „Monatsschrift für Kriminalpsychologie” van 1906, bijzonder bldz. 10.

Ook VON LILIENTHAL wijst op: „die interessanten Ausführungen von WINDELBAND, die darin gipfeln, dass die Zurechnungsfähigkeit eine doppelte Bedeutung habe.” ¹⁾

Engelsch.

De bouw van het Engelsch is vollediger dan van het Fransch, maar minder volledig dan van het Duitsch en van het Hollandsch.

Het Woordenboek van K. TEN BRUGGENCATE vermeldt „aansprakelijk” vertaald door: „liable, answerable, responsible”. Vermeldt mede: „toerekenbaar” vertaald door: „accountable, responsible”. Voorts: „toerekenbaarheid” vertaalt door „soundness of mind, responsibility”. Verder: „verantwoordelijk” vertaald door „responsible, accountable, answerable”. En „verantwoordelijkheid” vertaald door „responsibility”.

„Toerekeningsvatbaarheid” wordt niet vermeld. Evenmin een zelfstandig naamwoord gevormd van „answerable”. ²⁾

De Duitse

Answerable,
Responsible.

De zin van „answer” en van „respond” is gelijk. Beide beteekenen „antwoorden”. „Answerable” is taalkundig even zuiver als „responsible” en logisch even waardevol. Nochtans is „answerable” minder in gebruik dan „responsible”. ³⁾

LADY WELBY ontwikkelt tegen het gebruik van „answerable” bezwaren, welke wij om hunne algemeene waarde uitvoerig overnemen: „There are cases where the direct use of a word has lapsed because the man in the street has taken it for metaphor. For instance:

1) „Vergleichende Darstellung” Deel V bldz. 20.

2) Voor de vorming van „answer” W. W. SKEAT „Principles of English Etymology” en het Groote Woordenboek op „ant”.

3) CHARLES MERCIER „Criminal Responsibility” en R. WILSON „Responsibility in law” in „The Law Magazine” van 1906, 1907, 1908.

answerable". We are directly answerable as we are competent to receive the answer to a question. The popular use is here, as in so many cases, a virtual blunder. A man is notable, irritable, lovable, manageable, i. e. he is noted, irritated, loved, managed. It is not a question of *his* noting, irritating, loving, managing. ¹⁾

It is certainly a curious instance of unrecognised confusion that in the Oxford Dictionary we find the main sense „able to be answered” marked „rare” while in all other similar cases it is universal. ²⁾ In the negative form „unanswerable” strangely enough, we revert to the right use. There is of course a secondary, a forensic sense of „answerable”. A man is brought up to answer an indictment by pleading guilty or not guilty. After an accident a man in charge or authority is questioned, and if he cannot clean himself sufficiently becomes liable to penalty. But this usage is akin to one in which we say that a certain machine or apparatus does not answer, and therefore is to be rejected. Do we suppose then that the mechanical is answerable, either in the sense of ability to receive or

1) Lady WELBY verzet zich dus tegen het vormen van bijvoeglijke naamwoorden door middel van het achtervoegsel „able” van de stammen van bedrijvende werkwoorden. De Zin van „answerable” is „kunnende worden beantwoord”. Men vergelijke met „able” de Hollandsche achtervoegsels „baar” en „lijk”. C. H. DEN HERTOEG: „De Nederlandsche Taal” Deel III „De leer der woordvorming”: „Vorming der bijvoeglijke naamwoorden”, „Afleiding door achtervoegsels” bldz. 169 „baar” en bldz 170 „lijk”.

2) Men vergelijke het Hollandsche „toerekenbaar”, dat meestal gebruikt wordt in de Bedoeling „toerekeningsvatbaar” en slechts zelden in den taalkundig en logisch juisten Zin: „kunnende worden toegerekend”, bijvoorbeeld: „eene toerekenbare daad”.

to give an answer? Ought we not to acquire some new word for the moral agent liable to „answer” for his conduct? The fact is that the Answerable is in this case and in two senses the Questionable ¹⁾. Thus we are debarred from the best solution of the question by another senseless usage”. ²⁾

* *
*

Hebreeuwsch. Een algemeen signifisch onderzoek van de vreemde woorden gelijkwaardig met „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” zou van groote waarde zijn voor de kennis van de zielkundige en zedekundige opvattingen van vele volken.

Wij mogen aannemen, dat in een groot aantal Europeesche talen deze begrippen door middel van gelijksoortige woorden worden uitgedrukt. De gedachte aan: „aanspreken, antwoorden of toerekenen” bezielt al deze woorden.

In de talen van volken met anderen aard en aanleg zal de waarde van deze woorden eene geheel andere zijn.

Wij wijzen op het Hebreeuwsch. Het „Deutsch-hebräisches Wörterbuch” van Dr. M. MERGEL geeft vertalingen van „verantwortlich”, van „zurechnen”, en van „zurechnungsfähig” ³⁾. Deze woorden in het He-

1) Hier blijkt weder de betrekking tusschen „aanspreken” en „antwoorden”.

2) „What is Meaning” bldz. 44—46.

3) Ook van „unzurechnungsfähiger Zustand” eene weinig-gebruikelijke uitdrukking. Men vindt haar soms in Hollandsche geschriften: W. 5637 vermeldt een vonnis terzake van „mishandeling begaan in niet-toerekeningsvatbaren toestand”. Dr. J. W. DEKNATEL „Psychiatrische adviezen” in W. 9571 spreekt van „ontoerekeningsvatbaren toestand” en van „ontoerekenbaren toestand”.

breeuwsch zijn niet gevormd van de Hebreeuwsche woorden voor „aanspreken, antwoorden en toerekenen”. Dat dit verband houdt met de Hebreeuwsche opvattingen omtrent „schuld” is aan te nemen. Dit verband nauwkeurig te omschrijven valt thans niet binnen mijn werkplan. ¹⁾

¹⁾ Men raadplege het „Woordenboek van de Hebreeuwsche Taal” van Dr. ELIESER BEN JEHOEDA.

HOOFDSTUK IV.

BESCHOUWING DER BEGRIPPEN „AANSPRAKELIJK, VERANTWOORDELIJK, TOEREKENINGSVATBAAR” IEDER AFZONDERLIJK.

Verhouding
van dit Hoofd-
stuk tot het vo-
rige.

In het vorige Hoofdstuk hebben wij de groep van de woorden „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” beschouwd als één geheel, als een signifisch gesloten groep, beheerscht door de doelgedachte in de werkwoorden: „aanspreken” en „antwoorden”.

In het volgend Hoofdstuk zullen wij ieder van deze drie begrippen op zich zelf beschouwen.

Hieruit volgt, dat het voorgaande en het volgende Hoofdstuk niet eene scherpe tegenstelling vormen. Immers: men kan moeilijk in het wezen van een woordengroep doordringen zonder tevens de groepvormende woorden te doorschouwen. En omgekeerd kan men niet doordringen tot het wezen van groepvormende woorden, zonder tevens door te dringen tot het wezen van den groep. Dit is bovenal het geval in een groep, waar het verband zóó sterk is als in de groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”.

* *
*

Doorzichtige In de twee algemeene eerste Hoofdstukken hebben

wij aangetoond, dat het uitdrukkingsvermogen van de taal grooter wordt, naarmate de woorden meer logisch worden gebruikt, dat wil zeggen meer in overeenstemming met de wijze, waarop zij door samenstelling en afleiding gevormd zijn. Men kan de woorden uit den groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” niet zuiver en logisch gebruiken zonder volmaakte kennis van de wijze van vorming.

De logische volgorde van behandeling is: „aansprakelijk”, daarna „verantwoordelijk”, daarna „toerekeningsvatbaar”. Immers: het wezen van de geheele groep wordt bepaald door het werkwoord „aanspreken”. Dit is het heerschende, het voerende werkwoord. Op het „aanspreken” volgt het „antwoorden” en daarop volgt het „toerekenen”.

* *

Gemakshalve worde de begripsomschrijving van het Groote Woordenboek hier nogmaals overgenomen.

Een juistere woord „aansprekelijk” dat vroeger in het gebruik was, is thans geheel buiten het gebruik geraakt.

Onder „aansprakelijk” verstaat het Woordenboek:

a „om schadevergoeding kunnende aangesproken worden” (B.W. 405, 1403, 1404, K. 321.)

b „Verplicht om zich, in zedelijken zin, te verantwoorden wegens handelingen, hetzij van hemzelven hetzij van onderhoorigen; hetzelfde als verantwoordelijk, dat in dezen zin meer in gebruik is.”

Strikt genomen *kan* iedereen worden „aangesproken” zoowel in den letterlijken Zin van: „het woord tot iemand richten”, als in de afgeleide Bedoeling: „eene rechtsvordering tegen iemand instellen”. In den letter-

woordvorming
en logisch
woordgebruik.

Volgorde van
behandeling.

Aansprakelijk:
omschrijving
van het Groote
Woordenboek.

Zin en Bedoe-
ling.

lijken Zin is dus iedereen voor alles aansprakelijk. Doch de Bedoeling is een andere. Wij spreken nu eenmaal steeds onjuist.

Vast verband
tusschen: „aanspreken, antwoorden en toerekenen”.

Wanneer wij bijvoorbeeld zeggen, dat een vader kan worden aangesproken wegens de onrechtmatige daden van zijne minderjarige inwonende kinderen over wie hij ouderlijke macht of voogdij uitoefent, dan bedoelen wij meer dan wij letterlijk zeggen. Wij bedoelen, dat de vader verplicht is zich te „verantwoorden” en dat de toegebrachte schade hem zal worden „toege-rekend”, indien zijne verantwoording burgerrechtelijk niet voldoende is. ¹⁾

Wij zien hier weder, hoe „aansprakelijk” reeds verondersteld „verantwoorden” en „toerekenen”. Daardoor is in de Bedoeling van „aansprakelijk” opgenomen de gedachte van „verplicht zijn”, gelijk het Groote Woordenboek onder letter *b* aangeeft. In den Zin van „aansprakelijk” is deze gedachte niet aanwezig.

Vorming van
„aansprakelijk”.

De vorming van het woord „aansprakelijk” is doorzichtig, ofschoon niet zoo zuiver doorzichtig als van het verdwenen woord „aansprekelijk”. Het is een bijvoeglijk naamwoord gevormd van de stam van het werkwoord „aanspreken” door middel van het achtervoegsel „lijk”.

Ten einde te kunnen nagaan of de beteekenissen van „aansprakelijk” zuiver en logisch zijn gebleven, moeten wij ons rekenschap geven van de oorspronkelijke beteekenis van het achtervoegsel „lijk” en van zijne woordenvormende macht, gelijk die uit deze oorspronkelijke beteekenis is ontstaan. ²⁾

¹⁾ Hier heeft „toerekenen” nog vrijwel den Zin van „in rekening brengen”.

²⁾ Over het ontstaan van achtervoegsels uit zelfstandige woorden: BRÉAL, Hoofdstuk XXII „De quelques outils grammaticaux.”

Wij komen thans weder te staan voor eene moeilijkheid, waarvoor wij te voren reeds meermalen stonden en waarvoor wij verder nog meermalen zullen komen te staan: het gemis van een algemeen leerboek der signifiek. Immers: men kan de beteekenissen van de woordengroep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” niet zuiver doorzien, wanneer men niet bekend is met de signifiek van de bijvoeglijke naamwoorden, van de achtervoegsels en van de achtervoegsels „lijk” en „baar”. Daar de rechtskundige signifiek een gedeelte is van de algemeene signifiek zijn deze signifische beschouwingen ook voor den rechtskundigen significus van belang. Doch voor hem niet meer dan voor den beoefenaar van de signifiek van andere wetenschappen. Veel van hetgeen thans volgt zou in een rechtskundig signifisch geschrift niet op zijne plaats zijn, indien een algemeen leerboek der signifiek bestond. Bij gebreke daarvan konden de volgende beschouwingen niet worden gemist.

WUNDT acht „lich” „wahrscheinlich zusammenhängend mit altgerm. lika, Körper, und danach mit gleich mhd. gelich, übereinstimmend” ¹⁾

DEN HERTOOG is van dezelfde meening: „Het achtervoegsel „lijk” is terug te voeren tot een stam „lijk” met de beteekenis „vleesch, lichaam, gestalte”, maar ook tot een gelijkvullenden stam met de beteekenis „gelijk, passend, overeenkomend”. De laatste beteekenis komt in de tallooze afleidingen met „lijk” het meest voor den dag. Overigens is het een echt achtervoegsel geworden, dienende om voorzetselbepalingen of genitieven door één woord te vervangen en waar-

1) WUNDT II Hoofdstuk VI „Die Wortformen” Afd. VI „Partikelbildungen” § 2 „Sekundäre Partikeln” bldz. 219.

van de kracht alleen af te leiden is uit de gevallen, waarin het gebruikt wordt". 1)

„Lijk” met
werkwoord-
stammen. Voor beschouwing van de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” is vooral van belang de woordvormende macht van „lijk” verbonden met stammen van werkwoorden.

Bedrijvend. Een aantal van deze bijvoeglijke naamwoorden hebben eene bedrijvende beteekenis: aandoenlijk, hinderlijk, sterfelijk.

Lijdend. Een ander aantal van deze bijvoeglijke naamwoorden hebben eene lijdende beteekenis: verdoemlijk, verwerpelijk. 2)

Dubbelwaar-
dig. Een ander aantal van deze bijvoeglijke naamwoorden hebben dubbele waarde: bedrijvend en lijdend. Bijvoorbeeld „verachtelijk” in „een verachtelijk schouderophalen” tegenover „een verachtelijke daad”. Eveneens „verantwoordelijk” in „wie is hier verantwoordelijk” tegenover: „is zulk eene houding verantwoordelijk?” 3)

„Lijk” en
„baar”. De woordvormende macht van het achtervoegsel „baar” behoorde eerst besproken te worden bij de

1) „De Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 170.

2) Opmerkelijk zijn in deze groep een aantal bijvoeglijke naamwoorden met „on”, die zonder „on” niet voorkomen: onbeschrijflijk, onmetelijk, onverbrekkelijk.

3) Men vergelijke de beschouwingen van Lady WELBY over „answerable”.

Ook „onverantwoordelijk” is dubbelwaardig, doch komt meer in de lijdende dan in de bedrijvende beteekenis voor. De uitdrukking: „onverantwoordelijk gedrag” komt meer voor dan „verantwoordelijk gedrag”. Echter wordt „onverantwoordelijk” ook gebruikt van personen, dus bedrijvend: „onverantwoordelijke dagbladschrijvers”. Ook zelfstandig: „de onverantwoordelijken” b. v. bij Prof. Mr. G. A. VAN HAMEL: „De misdadige jeugd en de Nederlandsche Wet” in „De Gids” van 1895 Deel III bldz. 124.

behandeling van het woord „toerekeningsvatbaar”. En eerst na deze bespreking zou eene vergelijking behooren te volgen tusschen de woordvormende macht van „lijk” en de woordvormende macht van „baar”. Toch hebben wij deze strakke stelselmatigheid niet gehandhaafd en achten wij het beter reeds hier het achtervoegsel „baar” te bespreken en te vergelijken met „lijk”. Wij zijn dan gereed met de beschouwing van de achtervoegsels uit de woordengroep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” en kunnen overgaan tot het onderzoek van de werkwoorden, die den grondslag van den woordengroep vormen.

Evenals het achtervoegsel „lijk” vormt het achtervoegsel „baar” bijvoeglijke naamwoorden van de stammen van werkwoorden. ¹⁾

„Baar” met
werkwoord-
stammen.

De meeste van deze bijvoeglijke naamwoorden hebben eene lijdende beteekenis: deelbaar, drinkbaar, eetbaar, leesbaar.

Lijgend.

Een aantal van deze bijvoeglijke naamwoorden hebben eene bedrijvende beteekenis: bestaanbaar, feilbaar, gangbaar, vloeibaar, wankelbaar.

Bedrijvend.

Een ander aantal van deze bijvoeglijke naamwoorden hebben dubbele waarde: lijdend en bedrijvend: brandbaar, breekbaar, buigbaar, huwbaar. ²⁾

Dubbelwaar-
dig.

De werkzaamheden van „baar” vertoonen dus veel overeenkomst met de werkzaamheden van „lijk”. Eene vergelijking tusschen de werkzaamheden van de beide achtervoegsels vindt men in het Groote Woordenboek aan het einde van de behandeling van „baar”.

Vergelijking
van „lijk” met
„baar”.

De bewerkers van het Groote Woordenboek halen

1) DEN HERTOEG „De Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 169.

2) DEN HERTOEG vermeldt alleen de beide eerste groepen „De Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 169.

de meening van Prof. L. A. TE WINKEL aan, die betoogt, dat de bijvoeglijke naamwoorden op „baar” doorgaans eene meer letterlijke, die op „lijk” eene ruimere, minder strenge beteekenis hebben: bijvoorbeeld „onverzetbaar” tegenover „onverzettelijk”, „draagbaar” tegenover „draaglijk”. Echter: „verkiezbaar” tegenover „verkiezlijk”. ¹⁾

Afkomst van „baar”.

Ofschoon de werkzaamheden van „baar” gelijkwaardig zijn aan de werkzaamheden van „lijk” is toch de afkomst eene geheel andere.

WUNDT brengt „baar” in verband met een oud-Hoogduitsch bijvoeglijk naamwoord „bari” dat „dragend” beteekent. Deze beteekenis verschijnt nog duidelijk in woorden als „vruchtbaar” en „schijnbaar”, afgeleid van de zelfstandige naamwoorden „vrucht” en „schijn”.

„Baar” en het Wezen der bijvoeglijke naamwoorden.

Voorts vormt „baar”, gelijk wij zagen, in grooten getale bijvoeglijke naamwoorden van stammen van lijdende werkwoorden: „buigbaar, denkbaar, draagbaar, drinkbaar, eetbaar, hoorbaar, leesbaar”.

Deze wijze van woordvorming is in overeenstemming met de beschouwing van zelfstandigheden als „*dragers*” van eigenschappen. Een riet heet „buigbaar” omdat het „buigen” als het ware in zich draagt. ²⁾

Het bewustzijn van het verband tusschen „baar” en „dragen” viel verloren. Een bijvoeglijk naamwoord door middel van „baar” gevormd van de stam van een werkwoord drukte slechts uit, dat de bepaalde zelfstandigheid bij deze werking betrokken was, doch niet meer uitsluitend als lijdend voorwerp, maar ook

1) DEN HERTOOG: „De Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 172.

2) MAUTHNER Deel III Afdeeling I „Sprache und Grammatik” Hoofdstuk IV „Das Adjektivum” bldz. 97.

als onderwerp. Dat wil zeggen: men begon bijvoeglijke naamwoorden te vormen door middel van „baar” van de stammen van bedrijvende werkwoorden.

De bewerkers van het Groote Woordenboek beschouwen dergelijke bijvoeglijke naamwoorden nog steeds als uitzonderingen.

DEN HERTOOG vermeldt: „bestaanbaar, feilbaar, gangbaar, huwbaar, ontplofbaar, strijdbaar, weerbaar, vloeibaar, wankelbaar”. ¹⁾

Nu het bewustzijn van het verband tusschen „baar” en „dragen” geheel verloren is gegaan, zal het aantal van deze woorden zich uitbreiden. Het aantal breidt zich reeds uit. Ik kan twee nieuwe noemen, die tot dusverre in geen Nederlandsch Woordenboek werden opgenomen.

Ten eerste: „verbindbaar”. De Hooge Raad spreekt van de „verbindbaarheid” van eene gemeente-verordening in een vonnis van 3 Juni 1912, te vinden in W. 9354. In ingezonden bijdragen in W. 9369 en W. 9377 wordt het woord mede gebruikt. ²⁾

Ten tweede: „vangbaar” in den bedrijvenden zin van: „geschikt om te vangen”. In dien zin wordt het woord door stroopers gebruikt. Zij spreken van „een vangbare strik” en van „een strik vangbaar maken”. Ik vond deze woorden in het verslag van een strafrechtszaak. ³⁾

Uit het voorgaande volgt, dat het gebruik van „baar” Logisch en on-

1) „De Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 170.

2) Het Duitsch gebruikt in dezen zin „verbintlich”, een bewijs voor de nauwe betrekking tusschen „baar” en „lijk”. Het gebruikelijke Hollandsche woord is „verbindend”.

3) JACOB ISRAËL DE HAAN „Taal en Rechtswetenschap” in W. 9802.

logisch gebruik als achtervoegsel alleen logisch is met zelfstandige
van „baar”. naamwoorden, als „vruchtbaar, schijnbaar”.

Het vormen van bijvoeglijke naamwoorden door middel van „baar” van stammen van lijdende werkwoorden is reeds minder logisch en niet in overeenstemming met het Wezen van het bijvoeglijk naamwoord. Echter: deze bijvoeglijke naamwoorden zijn talrijk en veelgebruikt. Het zal niet mogelijk zijn deze woorden weder uit te drijven.

Het vormen van bijvoeglijke naamwoorden door middel van „baar” van stammen van bedrijvende werkwoorden is geheel en al onlogisch. Het zijn zulke onlogische woorden die de uitdrukkingsmacht van de Taal op onzegbare wijze hebben verminderd. Echter: een aantal van deze bijvoeglijke naamwoorden zijn thans reeds in de aldagelijksche spreektaal overgegaan. Het zal niet mogelijk zijn deze woorden weder uit te drijven. Want eene Taal, die verwaarloosd is gedurende eeuwen, wordt niet hersteld in eenige jaren. Maar onlogische woorden als „verbindbaar” en „vangbaar” kunnen wellicht nog worden geweerd. De structuur van de taal zou daardoor eenvoudiger worden, terwijl de functie niet minder wordt, doch eerder beter. Daartegenover staat, dat „vangbaar” in eenen zin als „eene vangbare strik” van eene schoone bekoring is. Maar eene zuiver-logische taal zal ook eene schoonheid hebben, haar eigen.

Gelijkwaardige verschijnselen bij andere achtervoegsels.

Andere achtervoegsels vertoonen gelijkwaardige verschijnselen als „baar” en „lijk”.

Bijvoorbeeld het achtervoegsel „ig”. ¹⁾ Een gevoelig

¹⁾ DEN HERTOG „De Nederlandsche Taal” Deel II blz. 166.

mensch is een mensch, die gevoelt. Een gevoelige straf is een straf, die gevoeld wordt. ¹⁾

Het achtervoegsel „aar” bij de vorming van zelfstandige naamwoorden vertoont een gelijkwaardig verschijnsel. Een „smokkelaar” is iemand, die smokkelt. Een „martelaar” is iemand, die gemarteld wordt. VAN DALE geeft „martelaar” ook in de beteekenis van iemand, die martelt. In samenstellingen is de bedrijvende beteekenis de gewone: dierenmartelaar, kindermartelaar.

Wijzen van het Hebreeuwsch werkwoord vertoonen verschijnselen gelijkwaardig aan verschijnselen in de beteekenis-verandering van de achtervoegsels „baar” en „lijk”. Immers: sommige vervoegingswijzen gaan over van de bedrijvende beteekenis naar de lijdende. Andere vervoegingswijzen gaan over van de lijdende beteekenis naar de bedrijvende. ²⁾

Hoe is de gelijkheid in werkzaamheid te verklaren van „baar”, dat samenhangt met „dragen” en van „lijk”, dat samenhangt met „gelijken”. ^{Verklaring der gelijkwaardigheid van „baar” en „lijk”.}

Wanneer wij zeggen, dat glas „breekbaar” is, dan bedoelen wij niet, dat glas niet ééne enkele andere eigenschap zou hebben dan zijn breekbaarheid. Een voorwerp met ééne eigenschap kennen wij niet. Glas is ook nog hard, koud en doorzichtig. Deze andere eigenschappen laten wij thans echter buiten beschouwing. ³⁾ Zeggende, dat glas breekbaar is, vestigen

1) VAN DALE'S Groot Woordenboek op „gevoelig”.

2) WUNDT meent, dat de lijdende vormen van de Hebreeuwsche werkwoorden kenbaar zijn aan eene „charakteriserende Tonvertiefung”. („Die Sprache” Deel II bldz. 362 „Natürliche Lautmetaphern”.)

3) WUNDT II Hoofdstuk VII „Die Satzfügung” Afd. IV „Scheidung der Redeteile” § 2 „Nomen und Attribut”.

wij alleen de aandacht op de „gelijkheid” tusschen „glas” en „breken”. ¹⁾

„Glas is breekbaar” beteekent: „Glas heeft iets „gelijks” met alle voorwerpen, die kunnen worden gebroken en iets „ongelijks” met alle voorwerpen, die niet kunnen worden gebroken”. ²⁾

In deze gedachte van „gelijkheid” vinden wij de signifische verwantschap tusschen „baar” en „lijk”.

Waarom men nu zegt: „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”, maar „toerekeningsvatbaar” en „toerekenbaar”, is eene vraag, waarop het signifisch waardevolle antwoord thans niet door mij kan worden gegeven.

* *
*

De werkwoorden „aanspreken, antwoorden, toerekenen”.

In het voorgaande hebben wij de waarde vastgesteld van de achtervoegsels, welke dienen tot vorming van de woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”.

Thans zullen wij de waarde vaststellen van ieder der werkwoorden: „aanspreken, antwoorden, toerekenen.”

Gemis aan een leerboek der signifik.

Nogmaals stelt het gemis van een algemeen leerboek der signifik ons voor groote moeilijkheid.

Toen wij in het voorgaande Hoofdstuk de groep der woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” als één geheel wilden beschouwen, moesten

1) Hieruit volgt, dat de beteekenis van een bijvoeglijk naamwoord nooit onvast en vlottend is, als de beteekenis van een werkwoord. Wel kan de beteekenis van een bijvoeglijk naamwoord betrekkelijk zijn: duur, zwaar, goed, slecht.

2) Hieruit volgt de verklaring van „Die gegensinnigen Wörter” gelijk het Hebreeuwsch zoo vele kent. Men vergelijke het werk van Dr. LANDAU bldz. 25 „Psychologische Problemlösung”.

wij eerst bekend zijn met twee verschijnselen, die de beteekenis-wisselingen van het werkwoord beheerschen: de doelgedachte en het verschuivingsverschijnsel.

Thans, nu wij overgaan tot onderzoek van ieder der werkwoorden: „aanspreken, antwoorden en toerekenen” Noodzakelijkheid van de volgende beschouwingen. afzonderlijk, moeten wij dit onderzoek doen voorafgaan door andere algemeene beschouwingen over het Wezen van het Werkwoord. Dergelijke beschouwingen behooren niet tot het bijzondere gebied van de rechtskundige signifik, maar tot het gebied van de algemeene signifik. Bij gebreke evenwel van een algemeen leerboek der signifik moesten zij hier voorafgaan.

* *
*

Hetgeen thans volgt over het Wezen van de werkwoorden en over hunne verdeeling in groepen, is niet Betrekkelijke waarde vandeze beschouwingen. op alle werkwoorden in eene gelijke maat van toepassing. Evenmin als onze beschouwingen over de doelgedachte en het verschuivingsverschijnsel voor alle werkwoorden van gelijke waarde zijn. Immers reeds een enkel werkwoord met zijne wijzen en tijden, zijne personen, getallen en geslachten, zijne samenstellingen en zijne afleidingen staat voor ons als een wonder, dat wij niet meer bewonderen, omdat wij het dagelijks gebruiken. En „het werkwoord”, genomen in zijne algemeenheid van „alle werkwoorden in eene Taal”, vertoont zooveel taalkundige en redekundige verscheidenheid, dat geen enkele beschouwing juist is voor alle werkwoorden, of ook maar even juist voor een groot aantal werkwoorden. ¹⁾

¹⁾ BRÉAL bldz. 332 „Les commencements du verbe”. De werkwoordsvormen worden niet talrijker, maar juist minder talrijk, naarmate het leven van een volk meer samengesteld wordt. Men

Intusschen: evenals de beschouwingen over de doelgedachte en het verschuivingsverschijnsel zijn de navolgende beschouwingen meer juist naarmate het werkwoord meer eene werking uitdrukt, dat wil zeggen: meer in den vollen zin van het woord een „werkwoord” is.

Gedeeltelijk sluit ik mij aan bij de „Nederlandsche Spraakkunst” van C. H. DEN HERTOOG. ¹⁾

* *
*

Verdeeling der werkwoorden. Men kan de werkwoorden in verschillende groepen verdeelen naar gelang van het aantal zelfstandigheden, die bedrijvend of lijdend bij de werking betrokken zijn.

Subjectieve of één-persoonswerkwoorden. In de eerste plaats komen de werkwoorden, waarbij geene andere zelfstandigheid betrokken is dan het onderwerp. DEN HERTOOG noemt deze werkwoorden subjectieve werkwoorden. Ik noem hen liever één-persoonswerkwoorden, omdat ik dan zonder moeilijke woordenkeus de later te noemen objectieve werkwoorden weder in tweeën verdeelen kan.

Beteekenis dezer werkwoorden. Meestal beteekenen deze werkwoorden een verkeerend of een komen in een toestand: slapen, zweven, hangen, vallen, vertrekken, sterven, enz.

Uitdrukkingen als: „hij sliep een gat in den dag”, „hij stierf den heldendood”, laten wij buiten beschouwing. ²⁾

zie het buitengewoon samengestelde werkwoord in het Blackfoot bij Prof. C. C. UHLENBECK: „De vormen van het Blackfoot” in de Verslagen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen van 1913 bldz. 200. Prof. UHLENBECK spreekt van „een indrukwekkend verbaalsysteem, dat de meest verschillende rededeelen aan zich onderwerpt en in zich opneemt.”

¹⁾ Vooral bij Deel I „De leer van den enkelvoudigen zin” § 15. „Voorwerpen” en Deel III „De leer der woordsoorten” § 84.

²⁾ DEN HERTOOG III bldz. 46, noot.

Eén-persoons werkwoorden kunnen ook eene handeling uitdrukken: „loopen, roeien”.

Men zal wellicht tegenwerpen, dat bij dergelijke werkwoorden toch dikwijls een tweede zelfstandigheid vermeld wordt: „Hij slaapt op een kermisbed”, „Hij stond naast mij”.

Echter: in zulke gevallen is de tweede zelfstandigheid niet zoo innig bij de werking betrokken. Zij doet de dienst van een bepaling en niet van een voorwerp. Voorwerpen tegenover bepalingen.

De voorwerpen zijn meer noodzakelijke, de bepalingen meer nuttige aanvullingen van het gezegde. Evenmin als er eene stellige scheiding bestaat tusschen „noodig” en „nuttig”, evenmin bestaat er eene stellige scheiding tusschen „voorwerpen” en tusschen „bepalingen”.

Spraakkunstige verdeelingen hebben hare waarde, maar deze is nooit meer dan eene betrekkelijke. Nu eens zal men hare waarde moeten handhaven tegen hen, die deze geheel ontkennen, en dan weder zal men moeten wijzen op de betrekkelijkheid tegenover hen, die de waarde overschatten.

Tegenover de subjectieve werkwoorden stelt DEN HERTOOG de objectieve werkwoorden. Objectieve of twee- en driepersoons-werkwoorden.

De naam tweepersoons- en driepersoonswerkwoorden, ofschoon ook niet zonder bezwaren, gelijk wij zullen zien, acht ik nochtans duidelijker en niet minder juist.

De objectieve werkwoorden beteekenen werkingen, waarin buiten het onderwerp noodzakelijk nog een en soms twee wezens of dingen betrokken zijn, en waarvan de vermelding dan slechts bij wijze van uitzondering achterwege mag blijven. Beteekenis dier werkwoorden.

Men kan zeggen, dat deze personen of zaken in onze voorstelling, tegenover het onderwerp staan, wat door den

naam objecten of voorwerpen eenigermate in herinnering gehouden wordt.

Verhouding van het onderwerp tot de voorwerpen. De verhouding van de voorwerpen tot het onderwerp is, gelijk te verwachten valt, op tallooze wijzen verschillend. Maar deze tallooze verhoudingen voegen zich zonder moeite tot drie groepen, waarvan DEN HERTOOG de navolgende beschrijving geeft ¹⁾.

Lijdend voorwerp. I. Het onderwerp (bedrijvend) verricht eene handeling en eene tweede zelfstandigheid (lijdend) ondergaat die, zoodat ze tengevolge daarvan in eenen gewijzigden toestand wordt gebracht: „Hij jaagt den bedelaar weg.”

Het voorwerp heet hier lijdend voorwerp”.

Meewerkend voorwerp. II. Het onderwerp (bedrijvend) verricht eene handeling en eene tweede zelfstandigheid (bedrijvend) werkt daartoe mede door eene noodzakelijke aanvullende handeling: „Hij geeft den bedelaar een aalmoes.” De bedelaar ontvangt de aalmoes.

Behalve het lijdend voorwerp vinden we hier het meewerkend voorwerp.

Oorzakelijk voorwerp. III. Het onderwerp (bedrijvend) verricht eene handeling of verkeert in een toestand en eene tweede zelfstandigheid (deels bedrijvend, deels lijdend) geeft tot die handeling of dien toestand aanleiding en ondervindt er dan zelf weer de gevolgen van: „Hij ontfermt zich over den bedelaar.” De bedelaar verwekt ontferming en ondervindt er de gevolgen van.

Het hier beschreven voorwerp wordt „oorzakelijk voorwerp” genoemd.

Nadere omschrijving van het lijdend voorwerp. Van het lijdend voorwerp geeft DEN HERTOOG de navolgende nadere omschrijving: ²⁾ Het lijdend voor-

¹⁾ In zeer enkele opzichten is deze beschrijving eenigszins door mij gewijzigd. Men vergelijke DEN HERTOOG Deel III § 17.

²⁾ Deel III § 19.

werp in een zin is de naam of de aanduiding van de zelfstandigheid welke de handeling van het onderwerp ondergaat. Onder den gebruikelijken term ondergaan zijn twee gevallen te verstaan :

1°. Het voorwerp bestaat reeds en wordt door het onderwerp in een gewijzigden toestand gebracht: „Hij eet eene peer”, „Hij beleedigt uwen broeder”.

2°. Het voorwerp bestaat eerst na afloop der handeling en wordt door het onderwerp voortgebracht: „Hij giet kogels,” „Hij schrijft eenen brief,” „De vergadering kiest eenen president”.

De werkwoorden met het lijdend voorwerp zullen in het algemeen dus tweepersoons zijn.

Maar hier blijkt weder duidelijk de betrekkelijkheid van de waarde van de spraakkunstige onderscheidingen, die volstrekt niet steeds redekundige onderscheidingen zijn. Immers: meermalen kan men dezelfde gedachte uitdrukken zoowel met een tweepersoons- als met een driepersoonswerkwoord. Bijvoorbeeld: „Ik beloonde den brenger” heeft een tweepersoons-werkwoord. „Ik gaf den brenger eene belooning” daarentegen heeft een driepersoons-werkwoord.

Driepersoons-werkwoorden met twee lijdende voorwerpen zijn zeldzaam. Bovendien daar de verschillende voorwerpen niet steeds door verschillende woordvormen onderscheiden zijn, is het niet steeds gemakkelijk vast te stellen, welk soort van voorwerp in eenen zin voorkomt.

PAUL schrijft daarover het volgende: 1) „So, um ein Beispiel anzuführen, ist es im Deutschen wie in andern indogermanischen Sprachen die Regel, dasz, wo zwei Objekte von einem Verbum abhängen, das eine im

1) Hoofdstuk V „Analogie” bldz. 112 „Wirksamkeit der Proportionsgruppen”.

Akk. das andere im Dat. steht. Es gibt aber daneben einige Fälle, und gab früher noch mehr in denen ein doppelter Akk. steht. Diese Fälle müssen und mussten besonders erlernt werden. In Folge des Widerspruchs mit der allgemeinen Regel wird das Sprachgefühl onzicher, und das kann schliesslich zum Untergang der vereinzelden Konstruktien führen. Man hört heutzutage fast eben so häufig: „er leht mir die Kunst“ als „er leht mich die Kunst“ und niemand sagt mehr: „ich verhehle dich die Sache“ nach mittelhochdeutscher Weise, sondern nur: „ich verhehle dir“.

Nadere omschrijving van het meewerkend voorwerp.

Het „meewerkend voorwerp“ wordt door DEN HERTOOG omschreven als volgt: „de naam of de aanduiding van de zelfstandigheid, die in het algemeen op bedrijvende wijze betrokken is in de werking of den toestand, die het gezegd van het onderwerp vermeldt.” ¹⁾

Een voorbeeld, waarin het verschil tusschen het lijdend voorwerp en het meewerkend voorwerp duidelijk uitkomt, geeft de zin: „Hij gaf den jongen een appel.” De jongen werkt daartoe mede door den appel aan te nemen.

Datief.

De spraakkunstige woordvorm van het meewerkend voorwerp is door de oudere spraakkundigen „datief” genoemd. Klaarblijkelijk was ook voor hen „geven” het meest-bekende en het meest-duidelijke voorbeeld van een werkwoord met een meewerkend voorwerp.

LITTRÉ omschrijft „datif” als: „Un des cas des noms et des adjectifs grecs et latins, celui qui sert à marquer le rapport d'attribution”. ²⁾

Van de drie werkwoorden: „aanspreken, antwoorden en toerekenen” heeft, „toerekenen” een meewerkend

¹⁾ DEN HERTOOG Deel III § 24, die terecht toevoegt: „De activiteit van het meewerkend voorwerp is van verschillenden aard”.

²⁾ „Dictionnaire de la langue française”.

voorwerp. Bij de behandeling van het werkwoord „toerekenen” zal nader op den aard van het meewerkend voorwerp worden ingegaan.

Het „oorzakelijk voorwerp” wordt door DEN HERTOOG omschreven als volgt. ¹⁾ „Het oorzakelijk voorwerp is in het algemeen de naam of de aanduiding van eene zelfstandigheid, die als aanleiding moet beschouwd worden tot de werking of den toestand van het onderwerp.” Nadere omschrijving van het oorzakelijk voorwerp.

Bijvoorbeeld : „Hij sprak mij aan over mijne plannen” : Mijne plannen waren de oorzaak van zijn aanspreken. „Hij antwoordde op mijne vragen” : Mijne vragen waren de oorzaak van zijn antwoorden. „Hij verantwoordde zich over zijn gedrag”. Zijn gedrag was de oorzaak van zijne verantwoording.

Terecht merkt DEN HERTOOG op : „Nog meer dan bij het meewerkend voorwerp het geval was, moet bij de behandeling van het oorzakelijk voorwerp de waarneming van vele voorbeelden aanvullen, wat aan den naam of de definitie ontbreekt.” Oorzakelijk voorwerp en bepalingen.

Onder den éénen spraakkunstigen naam : „oorzakelijk voorwerp” worden tallooze redekundige werkzaamheden samengevat.

Van de drie voorwerpen nadert het oorzakelijk voorwerp het meest tot de bepalingen. ²⁾

* * *

Passen wij thans het voorgaande toe op het werkwoord „aanspreken”.

Toepassing op het werkwoord „aanspreken.”

1) DEN HERTOOG, Deel III § 30.

2) Men raadplege de lijst van de vaste voorzetsels bij DEN HERTOOG Deel III bldz. 66—69.

Dit is een driepersoons-werkwoord, met een onderwerp, een lijdend voorwerp en een oorzakelijk voorwerp.

Alleen in enkele vaststaande overdrachtelijke uitdrukkingen is „aanspreken” tweepersoons: „Hij sprak de jeneverflesch geducht aan”. In deze uitdrukkingen houdt „aanspreken” geen merkbaar verband meer met „antwoorden” en „toerekenen”. ¹⁾

Bouw van de
handeling „aanspreken”.

De handeling „aanspreken” veronderstelt dus drie personen.

Ten eerste: hij, die aanspreekt: het onderwerp.

Ten tweede: hij, die aangesproken wordt: het lijdend voorwerp.

Ten derde: een feit, als zelfstandigheid gedacht, dat de oorzaak is van het aanspreken: het oorzakelijk voorwerp. ²⁾

Toepassing
op de strafrechtelijke aansprakelijkheid.

Wie dus het wezen wil onderzoeken van de strafrechtelijke aansprakelijkheid, moet onderzoeken: het onderwerp, het lijdend voorwerp, en het oorzakelijk voorwerp van de handeling „aanspreken” in de strafrechtelijke beteekenis.

Het Strafrecht
als de wetenschap van de strafrechtelijke aansprakelijkheid.

In het begin van het Tweede Hoofdstuk wezen wij op de omschrijving, die Prof. Mr. G. A. VAN HAMEL geeft, van de strafrechtswetenschap als: „de leer van de strafrechtelijke aansprakelijkheid, van hare voorwaarden en hare grenzen.”

Wij stelden verder vast, dat indien deze omschrijving

1) Men vergelijke het vroeger opgemerkte aangaande artikel 1177 van het Burgerlijk Wetboek.

2) Het gebruik van „persoon” is wellicht eenigszins bevreemdend in de uitdrukkingen: „eenpersoons-, tweepersoons- en driepersoons-werkwoorden”. Nochtans meende ik deze uitdrukkingen te mogen gebruiken, omdat het woord „persoon” in de spraakkunst geregeld in eenen verwanten zin wordt gebruikt.

juist is, eene signifische ontleding van het begrip „aansprakelijkheid” ons in staat zou moeten stellen van ieder strafrechtelijk begrip de plaats vast te stellen, welke het inneemt in het geheele stelsel van strafrechtswetenschappelijke begrippen.

Met andere woorden: de inhoud van een Wetboek van Strafrecht zou kunnen worden verdeeld in drie gedeelten: het onderwerp, lijdend voorwerp en oorzakelijk voorwerp van de strafrechtelijke handeling „aanspreken”. Signifische bouw van het strafrecht.

Bezien wij nu vanuit dit signifische gezichtspunt de bouw van een leerboek van het Strafrecht. Als voorbeeld kiezen wij het „Leerboek van het Nederlandsche Strafrecht” van Prof. D. SIMONS. Vergelijking met de gebruikelijke opbouw. Prof. Simons' „Leerboek”.

Buiten de bouw van het strafrecht staan uitteraard de wijsgeerige beschouwingen en het geschiedkundig overzicht.

Wie is nu het onderwerp van de strafrechtelijke handeling „aanspreken?” Onderwerp van de strafrechtelijke handeling „aanspreken”.

Met andere woorden: „wie heeft het strafrecht?” Dit laatste woord hier genomen in den zin van: „het recht tot straffen”. ¹⁾

Naar geldend Nederlandsch Recht heeft de Staat het Recht tot Straffen. De vraag, door welke staatsorganen dit recht wordt uitgeoefend behoort wellicht niet minder tot de wetenschap van de Strafvordering. Vereenigingen en bijzondere personen hebben naar geldend Nederlandsch Recht een Recht tot Straffen niet. ²⁾

Het vervolgingsrecht van den Staat is beperkt door het vereischte van eene klacht bij de klachtmisdrijven.

1) Prof. SIMONS „Leerboek” § 1.

2) Prof. SIMONS: „Beknopte Handleiding tot het Wetboek van Strafvordering” op de artikelen 2 en 141.

De afdeeling „Misdrijven alleen op klachte vervolgbaar” § 42 in het Leerboek van Prof. SIMONS zou dus in een Leerboek op signifischen grondslag geheel vooraan komen te staan.

Lijdend voorwerp van de strafrechtelijke handeling „aanspreken”. De tweede vraag is dus: „Wat is het lijdende voorwerp van de strafrechtelijke handeling „aanspreken”. Met andere woorden: „tegen wien kan naar geldend Nederlandsch Recht eene strafvordering worden ingesteld”.

Oorzakelijk voorwerp van de strafrechtelijke handeling: „aanspreken”. De derde vraag is deze: „Wat is het oorzakelijk voorwerp van de strafrechtelijke handeling „aanspreken”. Met andere woorden: „wegens welke feiten kan naar geldend Nederlandsch recht eene strafvordering worden ingesteld?”

Moeilijkheid eener scherpe scheiding dier twee afdeelingen. De beslissing omtrent hetgeen in de tweede afdeeling behoort en wat in de derde afdeeling van een Leerboek of een Wetboek op signifischen grondslag zal steeds eene bezwaarlijke beslissing zijn.

Immers: de tweede afdeeling zal handelen over het lijdende voorwerp van de handeling „aanspreken”, dat is: de dader. En de derde afdeeling zal handelen over het oorzakelijk voorwerp van de handeling „aanspreken,” dat is: de daad. Echter daad en dader zijn niet te scheiden. Daarom zullen de bepalingen van Boek I Titel III „Uitsluiting, vermindering en verhooving der strafbaarheid” bij iedere indeeling veel moeite geven.

Grens. Ten slotte heb ik de grens getrokken gelijk volgt: in het tweede gedeelte, het lijdend voorwerp betreffende, plaatsen wij § 14. „Werking van de strafwet naar de plaats, § 15 „Volkenrechtelijke en staatsrechtelijke uitzonderingen,” § 16, „Uitlevering” ofschoon juist genomen alleen de uitlevering aan Nederland

hierbij behoorde te worden behandeld. Wij nemen dus aan, dat deze paragrafen antwoorden op de vraag: „Op wien is de Nederlandsche strafwet van toepassing” en niet op de vraag: „Op welke feiten is de Nederlandsche strafwet van toepassing”. Ten aanzien van § 13 „Werking van de strafwet naar den tijd” zou eene plaatsing in de derde afdeeling wellicht beter zijn, daar deze bepalingen de vraag beantwoorden: „Op welke feiten is de Nederlandsche strafwet van toepassing”.

Maar in de eerste plaats behoort in de tweede afdeeling § 26 „Subject van de strafbare handeling”, welke paragraaf juist genoemd moest worden: „Voorwerp van de strafrechtelijke aansprakelijkheid”, ¹⁾ en waarin besproken wordt: „Straffen tegen dieren” en „Strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen”.

Eveneens behooren in de tweede afdeeling: § 27 „Schuld en toerekenbaarheid” § 28 Gronden van ontoerekenbaarheid” § 30 „Jeugdige leeftijd” § 38—§ 41 welke samen vormen Hoofdstuk V „Daderschap en deelneming” en § 44 „Dood van den verdachte en veroordeelde”.

In de derde afdeeling, die van het oorzakelijk voorwerp, behoort in de eerste plaats het eerste gedeelte van het Hoofdstuk over „Het strafbare feit”, te weten de afdeelingen: „De bestanddeelen van het strafbare feit”, „Algemeen karakter van het strafbare feit”, „Verdeeling van de strafbare feiten in misdrijven en overtredingen” „Andere verdeeling der strafbare feiten”

1) Terwijl het Strafrecht omschreven wordt als de wetenschap van de strafrechtelijke aansprakelijkheid, komt de indeeling der meeste leerboeken overeen met eene omschrijving als de wetenschap van de strafbare handeling.

„Handeling en gevolg”. „Causaliteit” „Het strafbare laten” „Plaats en tijd van het strafbare feit”. „Bijkomende voorwaarden van strafbaarheid” „Voltooiing en poging”. Dit zijn de §§ 17—25.

In de afdeeling van het lijdende voorwerp plaatsten wij reeds de §§ 26—28. De „Overmacht” § 29 behoort in de derde afdeeling. In de tweede afdeeling plaatsten wij reeds § 30 „Jeugdige leeftijd”. In de derde afdeeling behorende §§ 31—37 handelend over „Opzet”, „Schuld”, „Het strafbare feit als wederrechtelijke handeling” „Noodtoestand” „Noodweer”. „Wettelijk voorschrift en ambtelijk bevel” „Andere rechtvaardigingsgronden”.

Ook § 43 „De kracht van het rechterlijk gewijsde” zou ik willen plaatsen in de derde afdeeling, daar deze bepalingen antwoorden op de vraag: „wegens welke feiten is eene strafvervolgning mogelijk” en niet op de vraag: „tegen welke personen is eene strafvervolgning mogelijk”.

Signifisch stelselmatige plaats van de „straf”.

Echter: „waar bleef in dit signifisch gebouwde stelsel de plaats voor de Straf: Hoofdstuk VII „De straf en de straftoemeting?”

Inderdaad: de signifische ontleding van de strafrechtelijke handeling „aanspreken” in een onderwerp, een lijdend voorwerp en een oorzakelijk voorwerp, laat geen plaats voor het begrip „straf”.

Terecht: in het begrip „aanspreken” is het begrip „straf” niet als een bestanddeel besloten doch hoogstens verondersteld.

Dit laatste door de macht van de doelgedachte. Immers: „aanspreken” veronderstelt „verantwoorden” en dit veronderstelt „toerekenen”. Wanneer wij het begrip „stafrechtelijke toerekening” signifisch zullen ontleden, gelijk wij reeds deden met het begrip „straf-

rechtelijk aanspreken" dan zullen wij zien, dat „straf" wel een bestanddeel is van het begrip „toerekenen". Vandaar, dat „straf" in het begrip „aanspreken" is verondersteld, al maakt het begrip „straf" van het begrip „aanspreken" niet een bestanddeel uit.

Hieruit volgt dat de omschrijving van de strafrechts- wetenschap als de wetenschap van de strafrechtelijke aansprakelijkheid niet onjuist is, doch dat de omschrijving als de wetenschap van de strafrechtelijke toerekening juister moet worden geacht.

Het strafrecht als wetenschap van de strafrechtelijke toerekening.

Hierop wordt nader teruggekomen.

* *
*

Gelijk wij zagen past het geheele gebouw van het Strafrecht binnen het gebouw van het begrip: „strafrechtelijk toerekenen."

Het Burgerlijk Recht als de wetenschap van de burgerrechtelijke toerekening.

Op dezelfde wijze zou kunnen worden aangetoond, dat de signifiſche ontleding van het begrip „burgerrechtelijk toerekenen" plaats laat voor ieder gedeelte van het Burgerlijk Wetboek. Met andere woorden: het geheele gebouw van het Burgerlijk Recht past binnen het begrip „burgerrechtelijke toerekening."

Het duideliſt is dit te zien aan de rechtsvordering wegens onrechtmatige daad, (B. W. 1401.), die in menig opzicht aan eene strafvordering verwant is. ¹⁾

De toewijzing eener vordering uit onrechtmatige daad veronderstelt eenen eischer, die heeft aangesproken: dat is het onderwerp van de handeling „aanspreken". Een en gedaagde, die aangesproken wordt: dat is het lijdend voorwerp van de handeling „aanspreken". Een feit op grond, waarvan aangesproken

¹⁾ Prof. Mr. D. SIMONS „Ons Burgerlijk delictsrecht" in Themis van 1902.

wordt: dat is het oorzakelijk voorwerp van de handeling aanspreken.

Indien de aangesproken gedaagde zich rechtens niet voldoende verantwoordt, wordt hem de veroorzaakte schade „toegerekend”, dat wil zeggen, „in rekening gebracht”. ¹⁾

Toerekening
en dagvaarding. Het begrip „burgerrechtelijke toerekening” sluit dus in zich de vier wezenlijke bestanddeelen van eene burgerrechtelijke rechtsvordering.

Te weten: de eischer, het onderwerp van de handeling „toerekenen”. De gedaagde: het meewerkend voorwerp van de handeling „toerekenen”. De middelen en het onderwerp van eisch: het lijdend voorwerp van de handeling „toerekenen”. Eene duidelijke en bepaalde conclusie: eene bijwoordelijke bepaling van hoeveelheid, behoorende bij het werkwoord „toerekenen”. ²⁾

* *
*

Verantwoordelijk. Na de beschouwing van het woord „aansprakelijk” volgt de beschouwing van het woord „verantwoordelijk.”

Na hetgeen te voren gezegd is over het achtervoegsel „lijk” in vergelijking met het achtervoegsel „baar” kunnen wij thans daarover zeer kort zijn.

1) Prof. Dr. G. HEYMANS („Uitwassen der crimineele anthropologie” in „De Gids” van 1901 Deel I bldz. 73.) meent: „Iemand eene handeling toerekenen beteekent, op zichzelf beschouwd, niet anders dan: hem beschouwen als den dader van die handeling, de oorzaak van die handeling in hem zoeken, die handeling uit hem verklaren.”

Wij zullen aan het einde van dit Hoofdstuk nader op de beschouwingen van Prof. HEYMANS ingaan en aantonen, dat „toerekenen” niet beteekent „verklaren”, maar „verklaren en vergelden”.

2) Over deze bepalingen: DEN HERTOEG Deel I § 68 en Deel II § 98.

Dat het bijvoeglijk naamwoord „verantwoordelijk” bedrijvenden en lijdenden zin heeft, wordt reeds betoogd.

In de groep van de woorden: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” heeft „verantwoordelijk” bedrijvende beteekenis.

Wij noemen iemand tegenover eenen ander „verantwoordelijk” wanneer de verhouding tusschen beide personen van dien aard is, dat wanneer de eerste den tweede aanspreekt, de tweede zich tegenover den eerste verantwoordt.

Wij gaan over tot de beschouwing van het werkwoord „verantwoorden.” Verantwoorden.

Dit is gevormd van het werkwoord „antwoorden” door middel van het voorvoegsel „ver.”

DEN HERTOOG schrijft over dit voorvoegsel. ¹⁾ „Het voorvoegsel „ver” is van samengestelden oorsprong; Het voorvoegsel „ver” Den Hertog. drie bijwoorden (*faur, fra, fair*), het eerste = *voor* in verschillende beteekenissen, het tweede met de beteekenis *weg* en het derde, dat het bereiken van het doel der werking beteekende, hebben het praefix door verbleeking opgeleverd. Ook heeft het bijwoord *over* hier en daar zijn invloed doen gelden. Het is intuschen niet mogelijk, de thans bestaande werkwoorden met „ver” naar dien oorsprong in te deelen; wel zijn de begrippen *voor* en *weg* en *over* soms duidelijk te herkennen, maar dikwijls vloeien ze ook op onoplosbare wijze dooreen. Dit was reeds zeer vroeg het geval. Bovendien zijn de meeste afleidingen met *ver* in later tijden ontstaan, toen de oorsprong van het voorvoegsel al lang niet meer gevoeld werd.”

DEN HERTOOG brengt de werkwoorden, die door Groepeering

1) „De Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 119—120.

van de werk- middel van het voorvoegsel *ver* gevormd worden tot
 woorden met vijftien groepen. „Verantwoorden” bevindt zich in de
 „ver”. elfde groep, omschreven als volgt: „Ver” vormt
 werkwoorden met het begrip „ten behoeve van”: *ver-*
antwoorden = voor zich zelf of anderen antwoorden,
verdedigen = voor iemand pleiten, van *dadigen*, dat
 is *dagdingen*, op den gerechtsdag verschijnen; ver-
 plegen, vertegenwoordigen, verweren, verzorgen enz.”

Onder de „opmerkingen” (bldz. 124) teekent DEN
 HERTOEG aan: In groep 11 is eveneens de oorsprong
 van *ver* uit *voor* (hier in den zin van *ten behoeve van*)
 te herkennen.”

Antwoorden. Het werkwoord „antwoorden” is gevormd door
 middel van het achtervoegsel „en” van het zelfstandig
 naamwoord „antwoord.”

Werkwoorden, die gevormd zijn van een naamwoord
 noemt DEN HERTOEG „denominatieven.” ¹⁾ Hij onder-
 scheidt negen groepen van werkwoorden gevormd
 van zelfstandige naamwoorden. „Antwoorden” brengt
 hij tot de werkwoorden met het begrip „voorzien van”,
 de zoogenaamde „ornatieven.”

Geheel onberispelijk schijnt deze woordenkeus niet.
 Doch eene geheel onberispelijke woordenkeus is niet
 te bereiken.

Antwoord. Het zelfstandig naamwoord „antwoord” is gevormd
 door middel van het voorvoegsel „ant” van het zelf-
 standig naamwoord „woord.” ²⁾

Ant. Het voorvoegsel „ant” heeft ongeveer de beteekenis
 van „tegenover”, „tegen.” ³⁾

1) „De Nederlandsche Taal” Deel II bldz. 103.

2) De nauwkeurige wijze van woordvorming vindt men in het
 Groote Woordenboek.

3) Men denke aan de woordspeling van HUYGENS in „Cluyswerck”

Het werkwoord „verantwoorden” is in de beteekenis, waarin wij het thans gebruiken, driepersoons. De bestanddeelen zijn: onderwerp, lijdend voorwerp en oorzakelijk voorwerp. Bijvoorbeeld: „De beklagde (= onderwerp.) verantwoordt zijne handelingen (lijdend voorwerp) tegenover den rechter” (oorzakelijk voorwerp.)

Bouw van de handeling „verantwoorden”.

Wanneer wij den bouw van „verantwoorden” vergelijken met den bouw van „aanspreken” dan zien wij, dat beide handelingen zijn samengesteld uit dezelfde bestanddeelen, doch op verschillende wijzen vereenigd.

Vergelijking tusschen den bouw van „aanspreken” en van „verantwoorden.”

Het onderwerp van de handeling „verantwoorden” (de dader) is het lijdend voorwerp van de handeling „aanspreken”. Het lijdend voorwerp van de handeling „verantwoorden” (zijne handelingen) is het oorzakelijk voorwerp van de handeling „aanspreken”. Het oorzakelijk voorwerp van de handeling „verantwoorden” (de rechter) is het onderwerp van de handeling „aanspreken”. ¹⁾

Gelijk wij tevoren het geheele strafrecht hebben opgebouwd uit de bestanddeelen van het begrip „aanspreken”, zoo zouden wij thans het geheele strafrecht kunnen opbouwen uit de bestanddeelen van het begrip „verantwoorden”.

Het strafrecht als wetenschap van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid.

Echter: eene signifiſche ontleding van het begrip „verantwoorden” laat evenmin plaats voor het begrip „straf” als een signifiſche ontleding van „aanspreken” dit deed. Wel is, door de doelgedachte, het begrip „straf” in „verantwoorden” verondersteld. Begrepen

„Kort en besnoeyt bericht gedoogh ick op mijn’ vragen
Antwoord, maer antiwoord en will ick geen verdragen”.

1) Een voorbeeld van twee verschillende rechtskundige gebouwen uit dezelfde bestanddeelen samengesteld, maar anders samengevoegd, vindt men in den gedomicilieerden wissel en den wissel voor rekening van eenen derde.

echter is „straf” in het begrip „toerekenen”, gelijk nader blijken zal.

Eene omschrijving van het Strafrecht als de wetenschap van de strafrechtelijke verantwoording is dus niet onjuist, maar wel minder juist dan de omschrijving als de wetenschap van de strafrechtelijke toerekening.

* *
*

„Verantwoordelijk” en „aansprakelijk” zijn namen van verhoudingen. Er zou minder verwarring bestaan aangaande het wezen van de begrippen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”, indien steeds zuiver ware ingezien, dat deze twee bijvoeglijke naamwoorden niet namen zijn van eigenschappen, maar van verhoudingen. ¹⁾

Eigenschap en Verhouding. Door Prof. I. J. DE BUSSY is de juistheid van deze meening in meerdere opstellen aangetoond. ²⁾

Een beschouwingswijze is zeker mogelijk, die het verschil tusschen eigenschappen en verhoudingen opheft en in de eigenschappen ook betrekkelijke verhoudingen ziet. ³⁾

Rekening houdende met die beschouwingswijze mogen wij toch zeggen, dat de gedachte van eene verhouding sterker gevoeld wordt in de woorden „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” dan in woorden als: „hard, rond, zuur”.

Daarom acht ik ook de omschrijving van MERCIER minder juist: „Responsibility is the *quality* of being rightly liable to punishment.” ⁴⁾

1) DEN HERTOEG, Deel III „De leer der woordsoorten” § 39.

2) Prof. I. J. DE BUSSY „Over verantwoordelijkheid”, in „TEYLLERS' Theologisch Tijdschrift” Deel I.

3) MAUTHNER Deel III, Afd. I, „Sprache und Grammatik” Hoofdstuk IV „Das Adjektivum” bldz. 97.

4) CHARLES MERCIER „Criminal Responsibility”.

Prof. BAVINCK ziet in „verantwoordelijkheid” altijd een verhouding tot andere personen, waardoor deze het recht hebben, om iemand op grond van zekere handelingen tot verantwoording te roepen.” ¹⁾

Dat „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” namen zijn van verhoudingen en niet van eigenschappen blijkt uit het feit, dat de wetgever meermalen in de plaats van deze twee woorden, werkwoorden of werkwoordelijke bijvoeglijke naamwoorden gebruikt, waarbij de gedachte aan eene verhouding reeds in den Zin besloten is.

Hiervan enkele voorbeelden ontleend aan het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Koophandel.

Artikel 1667 van het Burgerlijk Wetboek verklaart vennoten *gehouden tot* vergoeding van bepaalde schaden. B. W. 1667.

Artikel 1697 van het Burgerlijk Wetboek verklaart vennoten in bepaalde gevallen *niet verbonden*. B. W. 1679.

De artikelen 1873 en 1874 van het Burgerlijk Wetboek verklaren borgen: *verbonden, gehouden tot, of aansprakelijk*. B. W. 1873.
B. W. 1874.

De artikelen 39, 43 en 45 van het Wetboek van Koophandel verklaren bestuurders en aandeelhouders van eene Naamlooze Vennootschap: *verbonden, verantwoordelijk* en *aansprakelijk*. K. 39.
K. 43.
K. 45.

1) „Gereformeerde Dogmatiek” Deel III bldz. 172—173, aangehaald door Mr. W. ZEVENBERGEN „Eenige beschouwingen over het Strafrechtelijk Schuldbegrip” bldz. 66 noot.

Eene signifiſche ontleding van het begrip „verantwoordelijkheid” doet ons niet het begrip van „verplichting” vinden. In den Zin van „verantwoordelijk” is „verplichting” geen bestanddeel. Wel bij een aantal ſchrijvers in de Bedoeling. Men vergelijke de reeds genoemde geſchriften van Prof. DE BUSSY.

Liability. Beperkte „aansprakelijkheid” heet in het Engelsch: limited „liability”.

Het Engelsch Woordenboek van K. TEN BRUGGENCATE geeft als vertalingen van „aansprakelijk”: „liable, answerable, responsible”.

* *
*

Moeilijkheden ontstaan door verkeerd gebruik dier woorden. Uit het feit, dat: „aansprakelijk, verantwoordelijk en verbonden” namen zijn van verhoudingen en niet van eigenschappen volgt, dat men „aansprakelijk, verantwoordelijk en verbonden” kan zijn tegenover den een en niet tegenover den ander. Terwijl dezelfde tafel niet rond is voor den een en vierkant voor den ander.

De wetgever heeft zich van dit feit niet steeds voldoende rekenschap gegeven.

B. W. 344c. Artikel 344c slot verklaart: „afwijkende overeenkomsten zijn niet verbindend”. Voor wie niet verbindend: alleen voor het kind niet of ook voor den vader niet? Indien „verbindend” de naam was van eene eigenschap, dan zouden afwijkende overeenkomsten voor niemand „verbindend” zijn. Gelijk eene ronde tafel niet voor den een rond en voor den ander vierkant is. Echter „verbindend” is de naam van eene verhouding, gelijk „aansprakelijk” en „verantwoordelijk.” En deze verhouding kan voor den een wel, voor den ander niet bestaan.

Woorden als: „aansprakelijk, verantwoordelijk, verbindend” mogen nooit worden gebruikt zonder dat tevens de vraag wordt gesteld: „met betrekking tot wien?” ¹⁾

1) Niet anders is het met woorden als: „vernietigbaar, nietig”. Men zie B. W. 1113 slot. Verwarrend zijn ook uitdrukkingen als: „deze handeling mag niet geschieden”. Men zie het reeds besproken

Prof. SCHOLTEN zegt omtrent dit punt slechts het volgende: ¹⁾ „Partijen kunnen het bedrag onderling vaststellen; aan dergelijke overeenkomsten is de rechter echter niet gebonden.”

Maar het is duidelijk, dat „gebonden zijn” hier eene geheel andere beteekenis heeft.

* *
*

„Aansprakelijk” en „verantwoordelijk” zijn dus niet namen van eigenschappen, doch namen van verhoudingen. Of juist: dit zijn twee woorden voor eene en dezelfde verhouding van verschillende zijden bezien. Uit de signifische ontleding dezer beide begrippen is ons dit gebleken.

Eene verhouding als bestaat tusschen „aanspreken” en „antwoorden” wordt niet juist omschreven door deze woorden elkanders „tegengestelde” te noemen, maar elkanders „aanvulling”. Tegengestelden sluiten elkander uit. Aanspreken sluit niet-aanspreken uit en omgekeerd. Aanvullingen veronderstellen elkander. Aanspreken veronderstelt antwoorden en omgekeerd.

Ten aanzien van de waarde van elkander aanvullende woorden geldt dit: „wanneer eene handeling verricht wordt door twee personen, zoo dat ieder van beiden een gedeelte verricht en de beide gedeelten elkander aanvullen, dan wordt meermalen de geheele handeling

artikel K 120 en voorts B. W. 459. Eene betere woordenkeus in dat artikel zou strijdfragen hebben vermeden, die men uitvoerig vermeld vindt door Prof. P. SCHOLTEN in ASSER's „Handleiding” Deel I bldz. 522—524.

1) ASSER's „Handleiding” Deel I bldz. 390. Het gebruik van dergelijke korte, in schijn krachtige, uitdrukkingen, heeft het uitdruktingsvermogen van de rechtsaal meer verminderd dan het gebruik van vreemde woorden en gewrongen zinnen.

genoemd met één woord, dat slechts aanduidt, wat een der beide personen deed."

Verificatie. Als voorbeeld nemen wij het reeds doorschouwde woord „verificatie". De Zin van dit woord is „waarmaken". De handeling „waarmaken" veronderstelt „onderzoek". Vandaar, dat „verificatie" gebruikt wordt voor „waarmaken en onderzoeken" en vervolgens voor „onderzoeken" alleen.

Inruilen,
Uitruilen,
Ruilen. Naast het gewone „inruilen" komt ook voor het minder-gebruikelijke „uitruilen". Voor beide aanvullende werkwoorden gebruikt men ook „ruilen".

Inleveren,
Uitleveren,
Leveren. Wapens worden ingeleverd. Misdadigers worden uitgeleverd. Goederen worden geleverd.

Inwisselen,
Uitwisselen,
Wisselen. Vreemd geld wordt ingewisseld. Krijgsgevangenen worden uitgewisseld. Groot geld wordt gewisseld.

Hollandsch.
Fransch. In Nederland is een huis „te koop". In Frankrijk is het „à vendre".

Het Fransche werkwoord „louer" beteekent zoowel „huren" als „verhuren". De onderscheiding moet worden uitgedrukt door „donner à louage" en „prendre à louage" ¹⁾

Gelijksoortige
verschijnselen
bij zelfstandige
naamwoorden. Zelfstandige naamwoorden, vooral de werkwoordelijke, vertoonen gelijkwaardige verschijnselen.

Zulke verschijnselen in de verandering van de beteekenissen worden verklaard door de bouw van het voorwerp, waarvan het zelfstandig naamwoord de naam is. Bijvoorbeeld: de vorm van de deursloten stelt ons in staat met hetzelfde voorwerp de deur te openen en te sluiten. Wij noemen dit voorwerp „sleutel" en noemen nu dergelijke voorwerpen „sleutel" ook dan, wanneer zij nooit dienen om te

1) E. LITTRÉ „Dictionnaire de la langue française".

sluiten, zooals de „sleutel” waarmede busjes verduurzaamde levensmiddelen worden geopend. In het Hebreeuwsch heet een „sleutel” מפתח van פתח, openen, dus letterlijk „openaar”. Wellicht is de bouw van een slot bij de oude Hebreeërs anders geweest. Het logische gevoel van de Hebreeërs schijnt niet gekwetst te zijn geworden, doordat men een voorwerp om een deur te sluiten „openaar” noemde, gelijk het logische gevoel van de Hollanders niet gekwetst wordt, doordat men een voorwerp om een deur te openen „sluiter” noemt.

Men onderschatte den slechten invloed van zulke onlogische woorden niet. Zij verminderen de uitdrukingsmacht van eene Taal meer dan vreemde woorden en gewrongen zinnen.

Men zou zich eene taal kunnen denken, die voor dit ééne voorwerp twee namen had: „sleutel” en „openaar”. Van „sleutel” zou men spreken, indien men het voorwerp wilde gebruiken om te sluiten. Van „openaar” indien men het voorwerp wilde gebruiken om te openen. ¹⁾

De bouw van zulk eene Taal zou meer samengesteld zijn, maar het gebruik juister en vollediger. Het verschil tusschen de twee namen „sleutel” en „openaar” voor hetzelfde gebruiksvoorwerp is gelijkwaardig aan

¹⁾ Het Hebreeuwsche woord „rente” wordt dikwijls genoemd met twee woorden: נֶשֶׁך׃ וְתִרְבִּית׃. Het ééne woord beteekent „rente” bezien van de zijde van den schuldenaar. Het andere beteekent „rente” bezien van de zijde van den schuldeischer. Men zie b.v. de plaats Leviticus 25:35 en 36 in de Pentateuchcommentaar van den Rabbijn A. S. Onderwijzer. De Statenvertaling is minder juist. Voor hen, die de afzonderlijke teksten naslaan, wil ik erop wijzen, dat de nummering in de Statenvertaling hier en daar één nummer verschilt. Men zie: „Oud-Israëls Rechtswezen” van den Rabbijn J. VREDENBURG bldz 14.

het verschil tusschen de twee namen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” voor dezelfde verhouding. Een Franschman, die slechts het woord „responsable” kent, zal „aansprakelijk” even overbodig vinden als een Nederlander het overbodig vindt, voor hetzelfde gebruiksvoorwerp twee namen te hebben: „openaar” en „sleutel.”

* *
*

Ongelijkwaar-
dige beteekenis-
sen van „aan-
sprakelijk” en
„verantwoorde-
lijk”.

Wij zagen, dat de gelijkwaardigheid van „aansprakelijk” en „verantwoordelijk” haar oorzaak vindt in het feit, dat deze twee woorden twee namen voor dezelfde verhouding zijn. Echter: zoowel „aansprakelijk” als „verantwoordelijk” hebben beteekenissen, waarin de gedachte aan eene verhouding minder sterk is. En naarmate de verhoudingsgedachte in de beide woorden minder sterk is, worden zij meer ongelijk in waarde.

In het reeds meer genoemde artikel 1177 van het Burgerlijk Wetboek heeft „aansprakelijk” eene beteekenis, waaruit de verhoudingsgedachte ongeveer geheel verdwenen is. Vandaar, dat „aansprakelijk” in dat artikel niet kan worden vervangen door „verantwoordelijk.”

En omgekeerd: in eenen zin als dezen: „Een dergelijk gedrag is eenvoudig niet *verantwoordelijk*” heeft „verantwoordelijk” de lijdende beteekenis, waarin de verhoudingsgedachte niet of slechts zeer middellijk aanwezig is. Vandaar, dat ook hier vervanging door „aansprakelijk” niet mogelijk is.

* *
*

„Toerekenings-
vatbaar” en
„toerekenbaar”.

Wij zijn thans genaderd tot de beschouwing van het woord „toerekeningsvatbaar” in verband waarmede

ook het woord „toerekenbaar” door ons zal worden behandeld.

De behandeling van deze beide bijvoeglijke naamwoorden behoort vooraf te gaan aan de behandeling van het werkwoord „toerekenen.”

„Toerekeningsvatbaar” is een bijvoeglijk naamwoord samengesteld uit het werkwoordelijk zelfstandig naamwoord „toerekening” en het bijvoeglijk naamwoord „vatbaar”. ¹⁾

Bouw van toerekeningsvatbaar.

Als afzonderlijk bijvoeglijk naamwoord is „vatbaar” niet ongebruikelijk: „vatbaar voor koude”, „vatbaar voor verbetering”, „vatbaar voor overreding”.

Vatbaar.

Wanneer „vatbaar” gebruikt wordt met een werkwoordelijk zelfstandig naamwoord gelijk „verbetering” en „overreding”, dan is de bepaalde zelfstandigheid het lijdend voorwerp van de werking door het zelfstandig naamwoord uitgedrukt. Vatbaar voor verbetering, vatbaar voor overreding is hij, die kan worden verbeterd, die kan worden overreed.

Samenstellingen als: overtuigingsvatbaar, overredingsvatbaar, zijn niet in dagelijksch gebruik, ofschoon er noch taalkundig, noch logisch eenig bezwaar tegen bestaat.

Een tweetal samenstellingen met „vatbaar” zijn in gebruik: „toerekeningsvatbaar” en „levensvatbaar”. Doch de bepaalde zelfstandigheid is bij „toerekeningsvatbaar” niet het lijdend voorwerp, maar het meewerkend voorwerp van de handeling „toerekenen”.

1) Naast „vatbaar” komt voor „bevattelijk” zoowel in den bedrijvenden zin: „een bevattelijk kind” als in den lijdenden: „eene bevattelijke voorstelling”.

En bij „levensvatbaar” niet het lijdend voorwerp, maar het onderwerp van de handeling „leven” ¹⁾).

In de plaats van de samengestelde woorden „levensvatbaar” en „toerekeningsvatbaar” worden niet of weinig gebruikt de uitdrukkingen „vatbaar voor leven” en „vatbaar voor toerekening.”

Bezwaren tegen „toerekeningsvatbaar”.

Tegen „toerekeningsvatbaar” is, gelijk wij zullen zien, menigmaal bezwaar gemaakt. Men beschouwt het woord als een germanisme ontstaan onder den invloed van „zurechnungsfähig”. „Levensvatbaar” wordt beschouwd als een Hollandsch woord, buiten invloed van het Duitsche „lebensfähig”.

Onjuist gebruik van „toerekenbaar”.

Waar „toerekeningsvatbaar” gebruikt moest worden, wordt door vele schrijvers „toerekenbaar” gebruikt. Wij zullen de logische waarde van deze twee woorden later vaststellen. Om deze reden: het werkwoord „toerekenen” kan moeilijk worden behandeld vóór de woorden: „toerekeningsvatbaar” en „toerekenbaar”. Maar omgekeerd kan toch ook de logische waarde van deze twee laatste woorden niet worden bepaald, zoolang de waarde van „toerekenen” niet vaststaat. Vandaar, dat wij na deze voorloopige behandeling van „toerekenbaar” en „toerekeningsvatbaar” over gaan tot de waardeering van „toerekenen”.

* *

1) Mr. A. DE PINTO „Handleiding bij het Burgerlijk Wetboek” gebruikt bij de behandeling van artikel 3 het woord „leefbaar” en voegt in eene noot bij: „Dat is vatbaar, bekwaam om te blijven leven, sit venia verbo”. Over dit woord „leefbaar” raadplege men het Groote Woordenboek op „baar”.

Eene merkwaardige bijdrage geeft Mr. DE PINTO in zijne „Lijst van gebruikelijke Latijnsche en Fransche regtstermen, waarvoor in het Burgerlijk Wetboek Hollandsche woorden zijn in de plaats gesteld”. Wij vinden „imputatie” vervangen door „toerekening”.

Wij kunnen thans overgaan tot de doorschouwing van het werkwoord „toerekenen”, waarbij wij moeten onderscheiden tusschen Zin, Bedoeling en Waarde. Het werkwoord „toerekenen”.

De Zin van „toerekenen” is „in rekening brengen”. Zin.
In dien Zin wordt het woord echter minder gebruikt. Men zou kunnen zeggen: „Het ouderlijk huis is bij boedelscheiding voor tienduizend gulden aan den oudsten zoon toegerekend”.

Eene beteekenis, die zich niet ver van dezen Zin verwijdt, vinden wij in „Toerekening van den tijd der verzekerde bewaring.” ¹⁾

De Nederlandsche wet spreekt van „in mindering brengen”. (Sr. 27, Sv. 379 b.)

Artikel 295 van het Ned.-Indische Wetboek van Strafvordering luidt: „Het Hooggerechtshof zal op de reeds doorgestane voorloopige gevangenhouding kunnen acht geven en die geheel of ten deele als straf mogen toerekenen”.

Artikel 60 van het Duitsche Strafgesetzbuch spreekt van „anrechnen”. ²⁾ Anrechnen.

Artikel 30 van den Belgischen Code Pénal spreekt van „imputer”. ³⁾ Imputer.

De Fransche Code Pénal spreekt in artikel 24 van „déduire” en „imputer”. ⁴⁾

1) Prof. Mr. D. SIMONS „Leerboek van het Nederlandsche Strafrecht” Deel I § 274. Prof. Mr. G. A. VAN HAMEL „Inleiding enz.” § 57.

2) Prof. Dr. F. VON LISZT „Lehrbuch des Deutschen Strafrechts” § 72 „Anrechnung auf die verwirkte Strafe”.

3) Prof. ADOLPHE PRINS „Science pénale et droit positif” § 896—898.

4) Prof. VAN HAMEL vermeldt dit artikel bij vergissing als staande in den Code d’Instruction Criminelle. Men zie verder voor het woordgebruik SMIDT I op artikel 27.

Vastheid van den Zin. Zoolang het woord „toerekenen” in zijnen Zin wordt gebruikt, bestaat over de beteekenis van het woord geen oneenigheid.

Bedoeling. De Bedoeling van „toerekenen” is: „wijten aan, ten laste leggen, kwalijk nemen”: „Gij moet hem deze woorden niet zoo toerekenen”.

Vastheid der Bedoeling. Ook de Bedoeling van „toerekenen” is vrijwel eene vaste. En zoolang het woord in zijne Bedoeling wordt gebruikt bestaat geen oneenigheid.

Onvastheid der Waarde. Maar de onvastheid en de verwarring beginnen, wanneer wij het woord „toerekenen” gaan gebruiken als een Waardevol woord, dat wil zeggen, wanneer wij dit woord gebruiken in verband met onze levensbeschouwing en onze wereldbeschouwing. De vraag of de menschen toerekeningsvatbaar zijn, wordt door verschillende onderzoekers verschillend beantwoord. Niet in de eerste plaats omdat hunne gedachten en gevoelens over het wezen van de toerekening verschillen. Maar omdat zij aan dit ééne woord verschillende waarden toekennen.

Prof. Ferri, Dr. A. Aletrino. Prof. ENRICO FERRI en Dr. A. ALETRINO hebben niet zeer verschillende gevoelens en gedachten over het wezen van de toerekening. Beiden verwerpen zij de vrijheid van den menschelijken wil. ¹⁾ Beiden nemen zij aan, dat uit de verwerping van de vrijheid van den menschelijken wil volgt de onredelijkheid eener zedelijke toerekening. ²⁾ Beiden verdedigen zij de recht-

¹⁾ De meeningen van FERRI vindt men uitvoerig besproken door Mr. A. Baron VAN WIJNBERGEN: „Is de Vrijewils-quaestie voor het strafrecht van geen belang” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX.

²⁾ Dit is de meest-gangbare meening. Men zie: „Nieuwe rechts-taalphilosophie” door JACOB ISRAËL DE HAAN in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912 bldz. 485—490.

matigheid van eene maatschappelijke toerekening, die den misdadiger zijne handeling toerekent naar de mate van zijne maatschappelijke gevaarlijkheid in plaats van naar de mate van zijne zedelijke schuld. ¹⁾

Dr. ALETRINO zegt: „Het individu is ontoerekenbaar, totaal ontoerekenbaar”. ²⁾

Prof. FERRI zegt: „Ieder is toerekenbaar omdat hij in de maatschappij leeft.” ³⁾

Deze twee meeningen spreken elkander niet tegen en zij versterken elkander niet. Want zij betreffen ieder eene andere soort van toerekening. Dr. ALETRINO bedoelt de rechtmatigheid eener zedelijke toerekening te ontkennen. Prof. FERRI bedoelt de rechtmatigheid eener maatschappelijke toerekening te bevestigen.

Dr. ALETRINO had dus beter gedaan indien hij had geschreven: „Het individu is zedelijk totaal ontoerekenbaar, doch maatschappelijk totaal toerekenbaar.” En dan nog zou de schrijver zich niet met een voldoende maat van juistheid hebben uitgedrukt. Het feit van het bestaan van een zedelijke toerekening is niet te ontkennen. En Dr. ALETRINO bedoelt dan ook niet dit feit te ontkennen. Hij bedoelt slechts aan te geven, dat hij voor het feit van de zedelijke toerekening noch

1) In het Burgerlijk Recht wordt „schuld” eveneens als grondslag der toerekening verdrongen door „gevaarlijkheid”. Men vergelijk MARCEL PLANIOL „Etudes sur la responsabilité civile” in de „Revue Critique de Législation et de Jurisprudence” van 1905, 1906 en 1909. Met eene uiting als deze: „Tout cas de responsabilité sans faute serait une injustice sociale” (Jrg 1905 bldz. 278).

2) „Over Toerekenbaarheid”, bij de bespreking der zoogenaamde „verminderde toerekenbaarheid”, die Dr. ALETRINO niet aanneemt.

3) Aangehaald door Mr. VAN WIJNBERGEN in zijn bovengenoemd opstel, blz. 122.

eene redelijke, noch eene zedelijke rechtvaardiging heeft gevonden. ¹⁾

En zoo is die Bedoeling de Waardevolle vertaling van de op zichzelf niet Waardevolle uitdrukking: „Het individu is totaal ontoerekenbaar.”

* *
*

Bouw der handeling „toerekenen”.

Wij hebben den Zin, de Bedoeling en de Waarde van het werkwoord „toerekenen” beschouwd. Ten aanzien van de Waarde was deze beschouwing eene voorloopige.

Thans zullen wij de vraag beantwoorden welke de bestanddeelen van de handeling „toerekenen” zijn. En wij zullen de bouw van de handeling „toerekenen”, vergelijken met de bouw van de handelingen „aanspreken” en „verantwoorden”.

Vergelijking met de bouw der handelingen „aanspreken” en „verantwoorden”.

Nemen wij ter vergelijking de drie navolgende volzinnen: „De Staat spreekt den beklaagde aan over zijne handelingen.” „De beklaagde verantwoordt zijne handelingen tegenover den Staat.” „De Staat rekent den beklaagde zijne handelingen toe met een jaar gevangenisstraf.” ²⁾

De bouw van het werkwoord „toerekenen” is duidelijk. Het is een driepersoonswerkwoord. Ten eerste: het

1) Dr. J. G. BOEKENOOGEN: „De redelijkheid van het zedelijk leven van empirisch standpunt toegelicht” in „TEYLLERS Theologisch Tijdschrift” Deel VII bldz. 380.

2) De Zin van „doen betalen, in rekening brengen” is hier nog zeer goed merkbaar. Vandaar, dat bijvoorbeeld Mr. Dr. N. MULLER in zijn proefschrift „Biografisch-aetiologisch onderzoek over recidive bij misdrijven tegen den eigendom” als gelijkwaardige zinnen gebruikt: „Toch kost deze brandkastzaak No. 2 een maand gevangenis” (bldz. 84) en „No. 2 moet zijn 6-jarige vrijheid betalen met 4 jaar gevangenisstraf (bldz. 85).

onderwerp, de Staat. Ten tweede: het lijdend voorwerp, zijne handelingen. Ten derde: het meewerkend voorwerp, den beklaagde. Bovendien: eene bijwoordelijke bepaling van hoeveelheid: „een jaar gevangenisstraf”.

De bestanddeelen van „toerekenen” zijn dus dezelfde als van „aanspreken” en „verantwoorden”, vermeerderd met eene bijwoordelijke bepaling. De rangschikking is eene andere, gelijk blijkt, wanneer men zich de vroeger behandelde rangschikking van „aanspreken” en „verantwoorden” in herinnering brengt.

Wij hebben het strafrecht opgebouwd uit de bestanddeelen van „aanspreken” en uit de bestanddeelen van „antwoorden”. Maar in beide gebouwen vonden wij geen plaats voor de „straf”. In het gebouw van de handeling „toerekenen” vinden wij die plaats wel, te weten in de bijwoordelijke bepaling van hoeveelheid. Dat is in het antwoord op de vraag: „Waarmede rekent de Staat den beklaagde zijne handelingen toe?”

Het Strafrecht als de wetenschap van de strafrechtelijke toerekening.

Daarom zouden wij het Strafrecht niet willen omschrijven als de wetenschap van de strafrechtelijke aansprakelijkheid of van de strafrechtelijke verantwoording, doch wel als de wetenschap van de strafrechtelijke toerekening. ¹⁾

* *
*

Het Wezen van de „toerekening” is onderzocht door Prof. Dr. G. HEYMANS in een tweetal tijdschrift-bijdragen,

Het Wezen der Toerekening: Prof. Dr. G. Heymans.

¹⁾ Deze omschrijving heeft iets van eene tautologie. MAUTHNER houdt iedere omschrijving voor eene tautologie. Deel III bldz. 299 „Die Definition” en „Das Urteil”, bijzonder bldz. 324 „... dass wir die Definition als eine reine Tautologie erkannt haben”. En bldz. 326 „Meine Behauptung, dass ein Satz entweder die Erkenntnis vermehre und sich dann niemals mit ganz entsprechenden Worten ausdrücken lasse, oder dass er höchstens eine Tautologie sei”.

welke van grooten invloed zijn geweest op de gevoelens en op de gedachten van andere Nederlandsche onderzoekers.

Bovendien: de werkwijze van Prof. HEYMANS is zeer nauw verwant aan de signifische en zijn onderzoek betreft voor een belangrijk gedeelte het begrip „toerekenen”. Om deze redenen zullen de beide bijdragen van Prof. HEYMANS zorgvuldig worden onderzocht. De bijdragen zijn: „Uitwassen der crimineele anthropologie” ¹⁾ en „Over strafrechtelijke toerekening”. ²⁾

De taak, die Prof. HEYMANS zich in beide opstellen had voorgesteld te vervullen, vinden wij door den schrijver aangegeven aan het begin van het tweede opstel: „Het doel, dat ik mij in dit artikel stel, is bescheiden. Ik wil geen onderzoek doen naar de philosophische of ethische grondslagen der toerekenbaarheid, niet vragen naar het recht om toe te rekenen in het algemeen, niet behandelen het probleem der wilsvrijheid; en in het bijzonder niet trachten uit te vorschen, of, en in welke van de talrijke beteekenissen, waarin dit woord wordt gebruikt, wilsvrijheid als voorwaarde voor toerekenbaarheid moet worden aangemerkt. Over al deze vraagstukken heb ik mij vroeger herhaaldelijk uitgesproken”. ³⁾

Het opstel in „De Gids” heeft in zijnen tijd zeer de aandacht getrokken, door de driedeelige onderscheiding: „fatalisme, determinisme, indeterminisme” welke

1) In „De Gids” van 1901 Deel I. Aanleiding tot het schrijven van dit opstel was voor Prof. HEYMANS de verschijning van „Twee opstellen over crimineele anthropologie” van Dr. A. ALETRINO.

2) „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX.

3) Prof. HEYMANS verwijst hierbij in eene noot naar zijne bovengenoemde bijdrage in „De Gids”.

Prof. HEYMANS in de plaats wenschte te stellen van de algemeen aangenomen tweeledige onderscheiding „determinisme — indeterminisme” ¹⁾. Voorts meende Prof. HEYMANS eene redelijk en zedelijk bevredigende rechtvaardiging te kunnen geven van de zedelijke toerekening en de zedelijke vergelding ook bij het aanvaarden der deterministische wereldbeschouwing.

Het komt mij niet voor, dat de voortreffelijke schrijver in zijne bedoelingen in ieder opzicht geheel en al slaagde. Ook in het opstel in „De Gids” vinden wij niet meer dan eene zorgzame beschrijving van de voorwaarden van het zedelijk oordeel. Doch niet eene rechtvaardiging van het zedelijk oordeel en niet eene rechtvaardiging van de zedelijke vergelding. ²⁾ Met andere woorden: Prof. HEYMANS heeft niet steeds zuiver gescheiden het zoogenaamde aesthetische van het zoogenaamde imperatieve element in de zedelijke beoordeeling. ³⁾

Aesthetisch en
imperatief ele-
ment in de zede-
lijke beoordee-
ling.

Prof. VAN DER WAALS JR. maakt de tegenstelling

1) Mr. R. KRANENBURG „Naar aanleiding van het psychopathen-ontwerp” in W. 9259. Mr. I. A. LEVY „Un médecin malgré lui” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XIV bldz. 42. Prof. Mr. W. VAN DER VLUGT „Zieken en strafwaardigen” in „Onze Eeuw” Jrg. II Deel III bldz. 288 en Prof. Dr. J. D. VAN DER WAALS „Eenige opmerkingen naar aanleiding van het vrijheidsprobleem” in „Onze Eeuw” Jrg. II Deel III bldz. 736.

2) Daarom zijn niet minder belangrijk de beschouwingen over „het uiterst interessante feit van de differentiatie van den vergeldingseisch”

3) Prof. I. J. DE BUSSY „Over Verantwoordelijkheid” in „TEYLLERS Theologisch Tijdschrift” van 1903 bldz. 71. En Prof. A. BRUYNING: „Het vraagstuk van de vrijheid van den menschelijken wil” in „De Gids” van Maart 1907 In de beoordeeling van eigen daden zijn beide bestanddeelen wellicht anders werkzaam dan in de beoordeeling van de daden van anderen.

tusschen de beide bestanddeelen van het zedelijk oordeel gelijk volgt: ¹⁾ „Zonder een wil dus, die buiten het causaal verband staat, is eene beoordeeling van de menschelijke daden op zich zelf wel mogelijk, maar verliest de toepassing van een moreele beoordeeling, die nu eenmaal meebrengt, dat wij het goede voor absoluut verplicht, het kwade voor absoluut verboden houden, alle toepassing.”

Afstand tus-
schen zedelijk
oordeel en ver-
geldingsstraf.

Maar eene beschrijving en eene verklaring van het bevelend bestanddeel van het zedelijk oordeel, gelijk Prof. HEIJMANS geeft, is nog niet eene redelijke en zedelijke rechtvaardiging van de vergeldingsstraf, gelijk Prof. HEIJMANS bedoelde en meende te geven. Immers: de afstand van het zedelijk oordeel tot de vergeldingsstraf is even groot als de afstand van het schoonheidsoordeel tot het beboeten of gevangenzetten van de vervaardigers van slechte kunstwerken.

Terecht schrijft Prof. STRUYCKEN ²⁾: „Waar de moraal een *behooren* uitsprekt, zal zij in den regel hare taak daarmede als volbracht beschouwen en zwijgend toezien, als de opgelegde plicht niet wordt nagekomen; verklaart zij eene gedraging *geoorloofd*, zij voegt er niets aan toe, om dit verlot meer kracht bij te zetten dan die eener geruststelling voor het geweten.”

Wanneer nu Prof. HEIJMANS schrijft, dat: „behoort met kracht te worden vastgehouden aan de grondstelling, dat de onzedelijke wil als zoodanig geene rechten heeft” en wanneer Prof. HEIJMANS de doodstraf verdedigt „omdat de absolute onzedelijkheid geen recht

1) In de reeds genoemde bijdrage: „Eenige opmerkingen over het vrijheidsprobleem” bldz. 745.

2) „Het Rechtsbegrip” Afdeling I, „Het Recht in objectieven Zin”, Hoofdstuk III, „Recht en Moraal” bldz. 61.

heeft op bestaan" ¹⁾, dan zijn dit wellicht twee waardevolle beweringen, maar eene waardevolle bewering is niet een bewijs en niet een rechtvaardiging. En niet eene redelijke en zedelijke rechtvaardiging van de vergeldingsstraf vinden wij in het voortreffelijke opstel van Prof. HEIJMANS, maar een betoog voor de juistheid van de stelling, dat het menschelijk karakter het voorwerp is van de zedelijke beoordeeling. ²⁾

Wat is de oorzaak van het feit, dat een zoo bekwaam en voorzichtig onderzoeker als Prof. HEIJMANS, meende iets geheel anders te hebben gevonden dan hij in werkelijkheid vond? Niet anders dan onvast gebruik van het ééne woord „toerekenen”. Verwarring ontstaan door onvast gebruik van het woord „toerekenen”.

Prof. HEIJMANS schrijft in zijn Gids-opstel : ³⁾ „Iemand eene handeling toerekenen beteekent op zichzelf beschouwd, niets anders dan : hem beschouwen als den dader van die handeling, de oorzaak van die handeling in hem zoeken, die handeling uit hem verklaren. Nemen wij deze definitie, waarvan later zal blijken, dat zij met het spraakgebruik ten volle overeenstemt, voorloopig aan. . .”

Wat bedoelt prof. HEIJMANS met de woorden : „op zichzelf beschouwd”? Misschien, dat de Zin van „toerekenen” zou zijn : „als dader beschouwen”? Doch wij zagen uit de signifiſche ontleding van de handeling „toerekenen”, dat deze meer bestanddeelen bevat.

1) „Uitwassen der crimineele anthropologie”, bldz. 90.

2) Of zouden wij moeten zeggen, dat het voorwerp van de zedelijke beoordeeling „karakter” wordt genoemd? Men zie: „Prof. I. J. DE BUSSY „Over het voorwerp van de zedelijke beoordeeling” in „TEYLER'S Theologisch Tijdschrift.” Deel V, bijzonder bldz. 344 v. v. Prof. DE BUSSY onderscheidt tusschen het zedelijk karakter en het psychisch karakter.

3) Bldz. 73.

„Toerekenen” bevat zéér sterk eene gedachte aan: „in rekening brengen, doen betalen, vergelden”.

Indien „toerekenen” den Zin heeft, dien Prof. HEIJMANS er aan hecht, dan is de Bedoeling van het woord veel verder vooruitgeschoven. En het wil mij voorkomen, dat het bezwaarlijk valt vol te houden, dat „toerekenen” slechts zou beteekenen „iemand als dader van eene handeling beschouwen.” Immers: wat zou met die beteekenis de bedoeling zijn van de uitdrukking „Strafrechtelijke toerekening,” gelijk het voorwerp van onderzoek is in het tweede opstel van Prof. HEIJMANS? „Strafrechtelijke toerekening” kan slechts beteekenen: „strafrechtelijke reactie, strafrechtelijke vergelding, strafrechtelijke terugslag.” In het opstel: „Over strafrechtelijke toerekening” toont Prof. HEIJMANS aan, dat: „evenals tegenover kinderen, ook tegenover idioten, achterlijken, exceptioneel dommen en exceptioneel onwetenden het recht om toe te rekenen niet of slechts ten deele wordt aanwezig geacht.” Maar het is onmogelijk, dat „toerekenen” hier slechts zou beteekenen „als dader beschouwen,” want niemand zal beweren, dat wij kinderen, idioten, achterlijken, dommen en onwetenden niet beschouwen als de daders van de handelingen, die zij hebben verricht. Doch wij vergelden dézen daders hunne daden niet of althans niet op dezelfde wijze, waarop wij verstandige volwassenen dezelfde daden zouden vergelden.

Krankzinnig-
heid en toere-
kening. Dat men op de daden van een krankzinnige volstrekt niet terughandelt, is niet juist. Zoo noodig volgt een terugslag, die wellicht bestanddeelen mist van de zedelijke toerekening, maar die door den krankzinnige even pijnlijk kan worden gevoeld als een straf wordt gevoeld door eenen verstandigen volwassene.

Prof. JELGERSMA schrijft te dezer zake: ¹⁾ „In een krankzinnigengesticht hebben wij ook straffen. Wij noemen dat methoden van behandeling. Wij doen dat niet om leed te doen of wraak, maar om te verbeteren, af te schrikken en te beveiligen. Er is onder de juristen een sterke strooming om aldus ook de straffen in de maatschappij op te vatten.”

Prof. JELGERSMA heeft de zedelijke schuld als grondslag voor de aansprakelijkheid geheel vervangen door de maatschappelijke gevaarlijkheid, en acht het ter dood brengen van eenen gevaarlijken krankzinnige rechtmatig. Gelijk hij uitdrukkelijk heeft verklaard in het geval van den Franschen moordenaar Vacher: „Ofschoon Vacher volgens mijne opvatting als krankzinnig moet worden beschouwd, acht ik het gelukkig, dat hij ter dood veroordeeld is.” ²⁾

Er is ééne wetsbepaling, waarin het woord „toerekenen” de beteekenis zou kunnen hebben, die Prof. HEIJMANS als de Zin van het woord beschouwt, al voegen wij aan deze toegeving toe, dat het woord in werkelijkheid deze beteekenis niet heeft.

De bedoelde wetsbepaling is artikel 1280 van het Burgerlijk Wetboek, waarin de overmacht wordt omschreven als „vreemde oorzaak, die den schuldenaar niet kan worden toegerekend.” Hier kan „toegerekend” inderdaad worden vervangen door een van de woorden,

1) „De medicus tegenover de vraag der toerekenbaarheid” in de „Psychiatrische Bladen” van 1896.

2) „Het geval VACHER” in het „Gedenkschrift ter herinnering aan het vijftigjarig bestaan van het gesticht Meerenberg”. Dezelfde meening ten aanzien van een ander geval in eene bijdrage: „Over insania moralis” in de „Psychiatrische Bladen” van 1891. Anders Prof. SIMONS in W. 7275 „Een zieke te dooden omdat het belang der maatschappij dit zou vorderen, is wreedheid”.

die Prof. HEIJMANS gelijkwaardig acht: „vreemde oorzaak, waarvan de schuldenaar niet als dader kan worden beschouwd; die uit hem niet kan worden verklaard.” Doch deze vervanging zou alleen juist zijn, indien men aanneemt, dat de samenstellers van het Burgerlijk Wetboek „overmacht” bedoeld hebben in den objectieven zin van „feitelijke onmogelijkheid”. ¹⁾ Ook het woordje „kan” geeft aan deze meening steun. ²⁾ Toch achten wij haar niet juist. De overmachtsbepaling behoort te worden uitgelegd in verband met het geheele stelsel der burgerlijke toerekening. Dan lijkt ons de gevolgtrekking niet onjuist, dat zij is een toepassing van het ongeschreven rechtsbeginsel, dat schuld in het algemeen een bestanddeel is óók van de burgerrechtelijke toerekening. ³⁾ Dit beginsel is in geene wetsbepaling stellig vastgelegd, doch in talrijke bepalingen wordt het toegepast, zoowel in het familierecht als in het vermogensrecht. Wij noemen artikel 264 B. W. dat de gronden tot echtscheiding regelt. ⁴⁾ Artikel 374a, dat de gronden

1) ASSER'S „Handleiding bewerkt door Mr. H. VAN GOUDOEVER, bldz. 133.

2) Men vergelijkte artikel 64 van den Code Pénal, waarin „overmacht” wordt omschreven als: „une force à laquelle il n'a pu résister”. Waarover Prof. G. A. VAN HAMEL „Inleiding enz.” § 30 „Overmacht: dwang en dreigend gevaar”.

3) Over de gevallen van aansprakelijkheid zonder schuld: Mr. P. SCHOLTEN: „Schadevergoeding buiten overeenkomst en buiten onrechtmatige daad.” Als een dergelijk ongeschreven beginsel vermelden wij den eisch van onrechtmatigheid als een bestanddeel van het strafbaar feit: Prof. G. A. VAN HAMEL „Inleiding” § 21.

4) Prof. SCHOLTEN in ASSER'S „Handleiding”, Deel I, bldz. 323: „Overspel bestaat niet zonder toerekenbaarheid.” Artikel 1569 van het Duitsche B. G. B. geeft krankzinnigheid onder zekere voorwaarden als echtscheidingsgrond.

regelt voor ontzetting uit de ouderlijke macht. ¹⁾ In de gronden voor ontheffing, ongeschiktheid of onmacht, ontbreekt het schuldbestanddeel, doch ontheffing is niet mogelijk tegen den wil van den betrokken ouder.

Van de vermogensrechtelijke vorderingen noemen wij in de eerste plaats de vordering tot schadevergoeding wegens onrechtmatige daad (B. W. 1401). De rechtspraak acht schuld bij den verweerder een vereischte voor de toewijzing van de vordering tot ontbinding van eene wederkeerige overeenkomst (B. W. 1302). ²⁾ Wij wijzen voorts op de vordering toegekend in artikel 1639 t tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek.

De gelijkstelling van overmacht met onschuld past Overmacht is onschuld. volkomen in het stelsel der burgerrechtelijke toerekening. ³⁾

Artikel 1 van de Spoorwegwet van 9 April 1875 ^{Spoorwegwet.} gebruikt de woorden „buiten schuld”. De vraag is echter of deze bepaling eene aansprakelijkheid uit overeenkomst regelt. ⁴⁾

In bepalingen als K 91 en K 345 heeft „overmacht” K. 91. wellicht de engere objectieve beteekenis. Zoo ja, dan K. 345.

1) Prof. SCHOLTEN in ASSER's „Handleiding”, Deel I, bldz. 421, bijzonder in betrekking tot de vraag of „grove verwaarloozing” subjectief dan wel objectief behoort te worden opgevat.

2) Prof. LAND's „Verklaring van het Burgerlijk Wetboek” bewerkt door Jhr. Mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN, Deel IV, bldz. 72, 73. Men vergelijkte artikelen als B. W. 1639 w, 1684; W. v. K. 464 v. v. 499 v. v. Voorts de vraag of eene ontbindingsvordering kan worden ingesteld tegen eenen gefailleerde.

3) Over deze gelijkstelling: Prof. MOLENGRAAFF „Leidraad bij de beoefening van het Nederlandsche Handelsrecht.” Derde Stuk. bldz. 361.

4) Prof. W. L. P. A. MOLENGRAAFF „Leidraad bij de beoefening van het Nederlandsche Handelsrecht” Derde Stuk, bldz. 387.

ontstaat hier de mogelijkheid van eene aansprakelijkheid zonder schuld.

Ook ten aanzien van de burgerrechtelijke overmacht is de beginselvraag niet deze of de schuldenaar de verbintenis feitelijk vervullen kon, maar of hij haar rechtens vervullen moest. ¹⁾ Met andere woorden: of hij minder heeft gedaan dan van een behoorlijk schuldenaar in de gegeven omstandigheden redelijkerwijze kan worden gevorderd.

Samenvatting. Uit het voorgaande volgt, dat „toerekenen” in artikel 1280 van het B. W. slechts schijnbaar de beteekenis heeft, die Prof. HEIJMANS aan dit woord hecht. In werkelijkheid beteekent „toerekenen” in deze bepaling: „de geldelijke gevolgen doen dragen.”

Onvast woord-
gebruik van
Prof. Heijmans.

Trouwens: in zijne bijdrage „Over strafrechtelijke toerekening” verstaat Prof. HEIJMANS onder „toerekening” veel meer dan „iemand als dader van eene handeling beschouwen”. Dit blijkt uit zijne samenvatting (bldz. 475): „In het dagelijksch leven wordt een feit den dader toegerekend, wanneer en voorzover het blijkt voort te komen uit een overwicht van onzedelijke neigingen”. ²⁾ Prof. HEIJMANS meent, dat „toegerekend” in artikel 37 van het Wetboek van Strafrecht juist dezelfde beteekenis heeft.

Wij kunnen de gelijkheid van de strafrechtelijke aansprakelijkheid met de zedelijke aansprakelijkheid naar geldend Nederlandsch recht niet toegeven, zelfs niet, wanneer men de overtredingen buiten beschouwing laat. Opzettelijk niet-nakomen van eene overeenkomst kan „voortkomen uit een overwicht van onze-

¹⁾ Prof. G. A. VAN HAMEL „Inleiding enz.” § 30.

²⁾ Deze beteekenis heeft het woord in artikel 1280 van het B. W. toch stellig niet.

delijke neigingen" en is nochtans in het algemeen niet strafbaar. En omgekeerd wijzen wij slechts op de „objectieve delictsbestanddeelen" en de „objectief strafverzwarende gevolgen". ¹⁾

Prof. Mr. G. A. VAN HAMEL hecht aan „toerekenen" ^{Toerekenen is reageeren.} geene andere beteekenis dan „reageeren tegen" en gebruikt in plaats van „toerekening" meermalen het woord „reactie". ²⁾

Ieder woord heeft tallooze beteekenissen. De tallooze beteekenissen van het woord „toerekenen" bewegen zich tusschen het uiterste van Prof. HEIJMANS „iemand beschouwen als dader van eene handeling" en het uiterste van Prof. VAN HAMEL: „tegen den dader wegens zijne daad reageeren". ³⁾ Hier is duidelijk invloed van de doelgedachte en van het voorwaartsche verschuivingsverschijnsel. Maar ook: het belangrijke verschil tusschen de beide uitersten. In de beteekenis van Prof. HEIJMANS is de „straf" niet een bestanddeel van „toerekenen", in de beteekenis van Prof. VAN HAMEL is zij dit wel. Daaruit volgt, dat wat geldt voor „toerekenen" in de eene uiterste beteekenis niet

1) Mr. J. LIMBURG over het proefschrift van Mr. F. J. BOLSIUS „Van den invloed der dwaling in het recht op de strafbaarheid" in W. 7444.

2) „Crimineele aetiologie" in „De Gids" van 1899 Deel IV bldz. 518, 521.

3) Men vergelijke: Prof. F. TUMMERS S. J. „De „nieuwere" richting in de strafrechtswetenschap" bldz. 74 „Klaarblijkelijk omdat ieders begrip van „toerekenen" meer omvat dan het bloot terugvoeren eener werking op haar oorzaak". En VON LILIENTHAL „Vergleichende Darstellung" Deel V bldz. 5. „Die Tatsache des Verantwortlichmachens bedeutet nur die Zurückführung einer Handlung auf einen Urheber, verbunden mit der Abgabe eines Werturteils über ihn und seine Tat".

geldt voor „toerekenen” in de andere uiterste beteekenis. Doordat Prof. HEIJMANS geene rekening hield met de beteekenis-verschuivingen tusschen de beide uitersten heeft hij in werkelijkheid andere waarden bewezen, dan hij te bewijzen dacht.

* *
*

Toerekenings-
vatbaar en toe-
rekenbaar.

Nu wij de waarde hebben vastgesteld van „toerekenen” kunnen wij de waarde vaststellen van „toerekenbaar” en van „toerekeningsvatbaar”.

In de groep van de drie onderzochte woorden : „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” gebruikten wij voor den dader standvastig het woord „toerekeningsvatbaar” en niet het woord „toerekenbaar”. De aldagelijksche spreektaal gebruikt het woord „toerekenbaar” in beteekenissen welke strijdig zijn met de logische waarde van het woord. Het belang van de rechtstaal brengt mede, dat wij dit onjuiste spraakgebruik uit de rechtstaal keeren.

Noodzakelijk-
heid der vol-
gende algeme-
ne beschouwin-
gen.

Gemis van een
handboek der
signifiek.

Wij staan thans nogmaals voor de moeilijkheid, dat een algemeen handboek der signifiek ontbreekt. De volgende algemeene beschouwingen behooren niet bijzonder tot het gebied van de rechtskundige signifiek. Maar zij kunnen tot goed verstand van de waarde van de woorden „toerekenbaar” en „toerekeningsvatbaar” niet worden gemist. In een handboek der signifiek zouden de volgende beschouwingen geplaatst behooren te worden bij de signifiek der woordsoorten, in het bijzonder de signifiek van de bijvoeglijke naamwoorden en van de achtervoegsels. Of bij de signifiek der rededeelen, in het bijzonder de signifiek van de onderwerpen en van de voorwerpen.

Wanneer wij de waarden nagaan van de verschillende

achtervoegsels, die bijvoeglijke naamwoorden vormen van de stammen van werkwoorden, dan zien wij, dat de bepaalde zelfstandigheid het onderwerp is of het lijdend voorwerp van de handeling, die door het stamwerkwoord wordt uitgedrukt. Zelden is de zelfstandigheid meewerkend voorwerp of oorzakelijk voorwerp.

Waarde van de werkwoordelijke bijvoeglijke naamwoorden.

Enkele voorbeelden als bewijs ¹⁾.

Achtervoegsels.

Het achtervoegsel „ig” vormt bijvoeglijke naamwoorden met eene bedrijvende beteekenis: begeerig, nalatig. Op de dubbele waarde van sommige bijvoeglijke naamwoorden op „ig” werd reeds gewezen: „een gevoelig mensch, een gevoelige straf”.

ig.

Het achtervoegsel „sch” vormt bijvoeglijke naamwoorden met eene bedrijvende beteekenis: broedsch, speelsch. De zelfstandigheid is dus het onderwerp van de handeling.

sch.

Het achtervoegsel „loos” heeft dubbele waarde. Lijdend in: „duldeloos, reddeloos”. Bedrijvend in „werkeloos”. De zelfstandigheid is dus het lijdend voorwerp of het onderwerp van de handeling.

loos.

Over de waarde van de achtervoegsels „baar” en „lijk” werd reeds gesproken.

„baar” en „lijk.”

Het achtervoegsel „zaam” vormt in het algemeen bijvoeglijke naamwoorden met bedrijvende beteekenis: „leerzaam, mededeelzaam”. De zelfstandigheid is dus het onderwerp van de handeling. Eene uitzondering maakt „groeizaam” in „groeizaam weder”. Het weder is noch onderwerp, noch voorwerp van de handeling „groeien” maar oorzaak.

zaam.

1) Men vindt meerdere voorbeelden bij DEN HERTOG: „De Nederlandsche Taal.” Deel II, Hoofdstuk IV. „De leer der woordvorming.” Afd. IV. „De vorming der bijvoeglijke naamwoorden” § 1. „Afleiding door achtervoegsels.” § 183—192.

Samenvatting. Uit het voorgaande volgt, dat het onderwerp en het lijdend voorwerp in eene nauwere betrekking tot de werking worden gedacht dan het oorzakelijk voorwerp en het meewerkend voorwerp. Het oorzakelijk voorwerp is van eene bepaling dikwijls niet of nauwelijks te onderscheiden.

Het meewerkend voorwerp als „Kasus des entfernteren Objekts.” Het meewerkend voorwerp is dikwijls in den meestletterlijken zin van het woord verder verwijderd dan het lijdende, bijvoorbeeld bij het datieve werkwoord bij uitnemendheid: „geven”: „Hij gaf den bedelaar een stuiver. Terecht noemt WUNDT den Dativ „Kasus des entfernteren Objekts” ¹⁾.

De woordvorming bevestigt dit. Men lette op een driepersoons-werkwoord als „aanbieden”. Voor het onderwerp hebben wij één afgeleid woord: de aanbieder. Voor het lijdend voorwerp hebben wij één afgeleid woord: het aangebodene. Voor het medewerkend voorwerp hebben wij niet één afgeleid woord. Wij moeten omschrijven: „degene, aan wien iets aangeboden wordt”.

Toepassing op de woorden „toerekenbaar” en „toerekeningsvatbaar.” De aard van de vorming van werkwoordelijke bijvoeglijke naamwoorden door middel van achtervoegsels brengt mede, dat de bijvoeglijke naamwoorden welke gevormd zijn door middel van het achtervoegsel „baar” als regel het lijdend voorwerp van de handeling bepalen, bij uitzondering het onderwerp, maar niet het meewerkend voorwerp. Daaruit volgt, dat wij de daad „toerekenbaar” of „ontoerekenbaar” moeten noemen en niet den dader, gelijk in de dagelijksche spreektaal geschiedt. Voor den dader behooren de woorden „toerekeningsvatbaar” en „ontoerekeningsvatbaar” te worden gebruikt. En zelfs de vorming van

¹⁾ Deel II, bldz. 95. Voor andere plaatsen raadplege men het Register op „Dativ.”

„toerekeningsvatbaar” is niet geheel logisch, daar het woord de zelfstandigheid bepaalt, die meewerkend voorwerp is van de handeling „toerekenen”.

Het verschil tusschen „toerekenbaar” en „toerekeningsvatbaar” wordt door rechtskundige en zedekundige schrijvers soms wel soms niet gemaakt. Zelden wordt het stellig en zuiver gehandhaafd.

Juist en on-
juist woordge-
bruik.

Prof. G. A. VAN HAMEL maakt het verschil gelijk volgt: „Voor „toerekeningsvatbaar” wordt veelal de kortere uitdrukking „toerekenbaar” gebruikt. Eigenlijk is toerekenbaar, imputabel, de daad, toerekeningsvatbaar, responsabel, de persoon.” ¹⁾ Doch het verschil wordt in het gebruik door Prof. VAN HAMEL niet steeds stellig en zuiver gehandhaafd.

Prof. SIMONS maakt het verschil gelijk volgt. „Naast de toerekeningsvatbaarheid van den dader, welke een vereischte is bij alle strafbare feiten, wordt nu verder voor de strafrechtelijke verantwoordelijkheid gevorderd de toerekenbaarheid van de handeling en in de gevallen, waarin de wet het verwezenlijken van een bepaald gevolg verbiedt, van dat gevolg, aan den dader”. ²⁾ Wanneer echter Prof. SIMONS niet bedoelt den nadruk te leggen op de tegenstelling tusschen de toerekeningsvatbaarheid van den dader en de toerekenbaarheid van de daad, dan gaat hij met het dagelijksche spraakgebruik mede en noemt hij den dader „toerekenbaar” en „ontoerekenbaar”. De afdeeling waarin Prof. SIMONS artikel 37 van het Wetboek van Strafrecht bespreekt, heet „Gronden van ontoerekenbaarheid.” (§ 28).

Een zoo voortreffelijk onderzoeker als Prof. DE BUSSY acht het taalkundig juiste woordgebruik onjuist en het

1) „Inleiding enz.” § 36 „Toerekeningsvatbaarheid”

2) „Leerboek enz.” Deel I § 133.

taalkundig onjuiste woordgebruik juist. Hij schrijft ¹⁾: „Ik meen, dat „*baar*” in „toereken*baar*” denzelfden zin heeft als in breek*baar*, oplos*baar*, benoem*baar*”. Dit zou juist zijn, wanneer Prof. DE BUSSY het woord „toerekenbaar” gebruikte voor de daad en niet voor den dader. Immers: de werkwoordelijke bijvoeglijke naamwoorden: „breekbaar, oplosbaar, benoembaar” bepalen het lijdend voorwerp van de handelingen: „breken, oplossen, benoemen”. En „toerekenbaar” bepaalt eveneens het lijdend voorwerp van de handeling „toerekenen” wanneer het gebruikt wordt van de daad, maar niet, wanneer het gebruikt wordt van den dader. ²⁾

Terwijl dus Prof. DE BUSSY „toerekenbaar” in eene niet-juiste beteekenis gebruikt, wordt het juiste gebruik door hem onjuist geacht, wanneer hij in dezelfde bijdrage schrijft. ³⁾ „Mr. LEVY noemt als grondslag van het strafstelsel „toerekenbare schuld”. Een nauwkeurige ontleding van deze zegswijze zou den lezer weinig behagen; laat ik daarom slechts zeggen, dat daarbij „toerekenbaar” overdrachtelijk is toegepast op de daad, maar bedoeld wordt van den dader.”

Wij hebben in het voorgaande meermalen aangetoond hoe zeer voorzichtig men moet wezen in het gebruik van woorden uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”. In het bijzonder wezen wij op het belang van een zeer zorgvuldig woordgebruik bij onze bespreking van de beide voortreffelijke tijdschriftbijdragen van Prof. G. HEIJMANS.

1) „Over de begrippen toerekenbaarheid en verantwoordelijkheid” in het „Tijdschrift voor Strafrecht.” Deel XVI, bldz. 122.

2) In denzelfden zin eene opmerking van Mr. E. A. BLES, in W. 8040 „Periodieke litteratuur.”

3) Bldz. 128.

Het is pijnlijk te zien op welke onvoorzichtige wijze rechtsgeleerden, geneeskundigen en wijsgeeren met deze overgevoelige woorden omgaan.

Rechtsgeleerden: in een vonnis te vinden in W. 5637 wordt gesproken van „mishandeling begaan in niet-toerekeningsvatbaren toestand”.

Geneeskundigen: Dr. J. W. DEKNATEL spreekt van „ontoerekeningsvatbaren toestand” en in dezelfde bijdrage van „ontoerekenbaren toestand”. ¹⁾

Wijsgeeren: Dr. C. J. WIJNAENDTS FRANCKEN spreekt in ééne zelfde bijdrage van „toerekenbare schuld” van „toerekenbaren dader” en zelfs van „psychiatrische ontoerekenbaarheid”. ²⁾

In al deze gevallen zijn de bedoelingen van de schrijvers onduidelijker geworden door dit onlogisch, willekeurig woordgebruik.

* *
*

Het zijn twee zeer bekende taalkundigen geweest Prof. KLUYVER en Prof. UHLENBECK, die bezwaar hebben gemaakt tegen het juiste en logische gebruik van „toerekeningsvatbaar.” Beide Hoogleraren waren in dien tijd mede-samenstellers van het Groote Woordenboek der Nederlandsche Taal. Herhaalde malen worden bij de samenstellers van het Woordenboek door rechtskundige schrijvers inlichtingen gevraagd aangaande de taalkundig meest-juiste opvatting van woorden en uitdrukkingen, zoodat eene niet-geheel juiste opvatting

Bezwaren tegen het juiste gebruik van „toerekeningsvatbaar.”

1) „Psychiatrische adviezen” in W. 9571.

2) „Toerekenbaarheid, gevolg en poging” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XXI en van denzelfden schrijver „Over het begrip „toerekenbaarheid” in dezelfde jaargang van dit Tijdschrift.

van de samenstellers van het Woordenboek gemakkelijk voor de juiste gehouden kan worden.

Mr. A. A. de
Pinto tegen
Prof. Kluyver.

Het juiste woordgebruik is steeds zorgvuldig verdedigd door Mr. A. A. DE PINTO. Vooreerst in eene bijdrage „Ontoerekenbaar” in W. 6173. Na te hebben overgenomen, wat het Woordenboek mededeelt aangaande „Ontoerekenbaar” vervolgt Mr. DE PINTO: „Het is niet veel, maar is het, indien het geoorloofd is dat met alle bescheidenheid te vragen, ook wel geheel juist? Een jurist, een criminalist, die prijs stelt op eenige bepaaldheid en juistheid van uitdrukking zal niet zeggen, dat een persoon wegens zijn gemoedstoestand niet toerekenbaar is voor eene door hem verrichte daad, maar dat die daad hem niet toerekenbaar is, of hem niet kan worden toegerekend. In dezen zin zeide reeds art. 45 Hoofdst. II Ontw. 1804 „Ten opzichte van kinderen nog geen veertien jaren oud zijnde, heeft nog geene toerekening plaats.” Wil de criminalist den toestand uitdrukken, waarin iemand in het algemeen verantwoordelijk of niet-verantwoordelijk kan worden geacht voor objectief strafbare daden, dan neemt hij thans de vrijheid evenals de Duitschers te spreken van toerekeningsvatbaarheid en ontoerekeningsvatbaarheid. Zoo reeds de memorie van toelichting van het ontwerp der staatscommissie, waarin dan toch mannen zitting hadden, die prijs stelden op zuiverheid van uitdrukking: „De toerekeningsvatbaarheid wordt, volgens art. 48 van het ontwerp, in de eerste plaats uitgesloten door bewusteloosheid.”

Dit is een germanisme. ¹⁾ Mogelijk: maar is het

¹⁾ Is dat wel zoo zeker? Welk woord is trouwens zuiver Hollandsch? BRÉAL: „Qu' appelle-t-on pureté de la langue?” (Séman-tique, bldz. 259.)

niet beter van tijd tot tijd een woord aan onze Duitsche naburen en stamverwanten te ontleenen, dan zuiver Nederlandsche woorden in verkeerden, men noeme het dan vergoelijkend oneigenlijken zin te bezigen."

In W. 6176 vinden wij een antwoord aan Mr. DE PINTO door Dr. A. KLUYVER, belangrijk vooral om hetgeen de schrijver zegt over de taak van de samenstellers van een Woordenboek en over de waarde van het spraakgebruik: „Het woordenboek moet eene beschrijving geven van het gebruik der levende taal, en voor zoover ik weet is in het artikel *Ontoerekenbaar* mijne voorstelling met dat gebruik niet in strijd. Elk zal gaarne toestemmen, dat het, strikt genomen, onjuist is iemand, wien iets niet toegerekend kan worden, *ontoerekenbaar* te noemen. Indien deze onjuistheid was begaan slechts door één of meer bepaalde personen of wel binnen een bepaalden kring van menschen, dan zou men haar als een fout kunnen afkeuren; maar, bedrieg ik mij niet, dan is in het geval van *ontoerekenbaar* de onjuistheid algemeen gebruikelijk in de werkelijk levende taal. Daarmede wordt zij een der vele voorbeelden van overdrachtelijke beteekenis, ¹⁾ die de schrijver van een woordenboek heeft te eerbiedigen. Met belangstelling verneem ik, dat de juristen met de minder nauwkeurige opvatting van *ontoerekenbaar* geen genoegen nemen; wellicht zal hun voorbeeld van invloed zijn op de taal van het gehele volk. Doch ik waag er aan te twijfelen, of een woord als *ontoerekeningsvatbaarheid* ooit in het

Verdediging
van Prof. Kluy-
ver. Taak van
een Woorden-
boek.

1) De juistheid hiervan behoort te worden betwist. Overdracht, translatie van woorden is een zeer bekend signifisch verschijnsel. Doch ik meen, dat alle signifekkundigen het hierover eens zijn, dat alleen logische translatie Waarde heeft.

algemeene Nederlandsch een plaats zal veroveren."

Wij hebben in het eerste hoofdstuk uiteengezet, dat wij over de waarde van het algemeen taalgebruik afwijkend denken en dat wij meenen, dat de bewerkers van een Woordenboek meer moeten doen dan beschrijven.

Mr. A. A. de
Pinto tegen Mr.
J. Kruseman.

Een tweede maal heeft Mr. DE PINTO het juiste woordgebruik verdedigd tegen Mr. J. KRUSEMAN. Deze had geschreven: ¹⁾ „Toerekenbaarheid. Sommige auteurs schrijven toerekeningsvatbaarheid, ontoerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaarheid. Consequent is het zeker, om, evenals bij vatbaar, onhoorbaar enz. ook toerekenbaar te gebruiken in den zin van „niet kunnende worden toegerekend" en het dus voor het *feit* te gebruiken, niet voor den dader. Daarmede is echter „ontoerekeningsvatbaarheid" nog niet verdedigbaar. Dr. C. C. UHLENBECK, toenmalig medewerker aan het Ned. Woordenboek, schrijft mij: „Overeenkomstig de meening van Dr. A. KLUIJVER kan ontoerekenbaar wel in den zin van „unzurechnungsfähig" dus van personen gebruikt worden: „niet verantwoordelijk kunnende gesteld worden voor iets, dat men heeft misdreven". Ontoerekeningsvatbaar is een woord van te zonderling uiterlijk en formatie om aanbeveling te verdienen. Het taalgebruik heeft zich trouwens reeds voor ontoerekenbaar gedecideerd". Het is m. i. ontwijfelbaar (moet men ook zeggen onbetwijfelbaar of ontwijfelingsvatbaar) dat, nu de taalgeleerden zulk eene practische houding aannemen de juristen hen hierin wel kunnen volgen" ²⁾.

Tegen een dergelijk onlogisch en onvast spraakge-

1) „Strafrecht en Alcoholisme" in het „Tijdschrift voor Strafrecht" Deel VII, bldz. 2 noot

2) Het Groote Woordenboek vermeldt „onbetwijfelbaar" en „on-

bruik is Mr. DE PINTO in verzet gekomen in het Overzicht van Tijdschriften in W. 6264 ¹⁾. „Wij zouden zeggen, „toerekeningsvatbaarheid” Toerekenbaar is ook volgens artikel 37, 2de lid W. v. S. een feit, dat een persoon kan worden toegerekend, waarvoor hij strafrechtelijk verantwoordelijk is. Toerekeningsvatbaar werd reeds in de memorie van toelichting der staatscommissie en later in die der regeering genoemd de persoon, wien het strafbare feit kan worden toegerekend, toerekeningsvatbaarheid de toestand, waarin deze verkeert. Aan die juiste onderscheiding in de terminologie houden zich thans onze beste criminalisten. Vg. VAN HAMEL. Inl. tot de studie van het Ned. Strafr. I bl. 165. De taalkundige gronden, waarop Mr. KRUSEMAN nu weder verwarring sticht in de terminologie door denzelfden term te bezigen voor het feit, dat een persoon niet kan worden toegerekend, en den persoon wien het niet wordt toegerekend, komen ons voor alles behalve afdoende te zijn. Waar de geachte schrijver zich (Al. 2 in de noot) beroept op het gezag van Dr. A. KLUYVER is het wel eenigszins bevreemdend, dat hij geheel met stilzwijgen voorbijgaat wat in W. no. 6173 werd geschreven over het artikel „ontoerekenbaar” in het Woordenboek en het welwillend antwoord daarop door den heer KLUYVER gegeven in W. no. 6176 waarin werd erkend, dat het strikt genomen onjuist is, iemand wien iets niet toegerekend kan worden *ontoerekenbaar* te noemen.”

* * *

twijfelbaar.” Het eerste woord is van vorming het meest doorzichtig en logisch het meest juist. Daarom verdient het voorkeur.

1) De bijdrage is niet geteekend, doch onbetwifelbaar van Mr. DE PINTO afkomstig.

Handhaving van „toerekeningsvatbaar”. Intusschen heeft het woord „toerekeningsvatbaar” met zijne afleidingen zich sterker getoond dan Dr. KLUYVER en Dr. UHLENBECK hadden gemeend te mogen veronderstellen. Dit moge een bewijs zijn, dat men zich niet al te spoedig aan een onlogisch taalgebruik behoeft te gewennen, ook al is het algemeen geworden.

Psychopathenwetten. In de eerste plaats heeft de Regeering deze woorden gehandhaafd. Bijvoorbeeld de Minister REGOUT in de Memorie van Toelichting van de beide ontwerpen, die te zamen de zoogenaamde Psychopathenwetten vormen. ¹⁾

Nota van Wijziging. Eveneens de Minister ORT in eene Nota van Wijziging van deze beide wetsontwerpen.

Vonnissen. Ook bij de rechtsgeleerden zijn deze woorden in goed gebruik gekomen. Men raadplege het jaarlijksche „Overzicht der rechtspraak en litteratuur” in het „Tijdschrift voor Strafrecht”. Toch wordt in vonnissen en rechtswetenschappelijke geschriften maar al te vaak de dader „toerekenbaar” of „ontoerekenbaar” genoemd.

Prof. Winkler Dr. Jacobi. Eveneens is het woord „toerekeningsvatbaar” met zijne afleidingen in goed gebruik bij de zielkundige geneeskundigen. Het woord „ontoerekeningsvatbaarheid” wordt bijvoorbeeld gebruikt in een verslag van de deskundigen Prof. WINKLER en DR. JACOBI: „Een geval van ontoerekeningsvatbaarheid bij het bestaan eener hersenruggemergsziekte”. ²⁾

Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie. In eene Huishoudelijke Vergadering van de Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie zijn de Psychopathen-wetsontwerpen besproken. Deze bespreking is voorbereid door middel van eene leidraad

1) Te vinden in W. 9132 en 9133.

2) „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XII bldz. 454.

van dertig vragen. ¹⁾ In deze leidraad worden de woorden „toerekeningsvatbaar” en „ontoerekeningsvatbaar” geregeld gebruikt.

* * *

Wij zagen in het voorgaande, dat het gebruik van het woord „toerekeningsvatbaar” en van zijne afleidingen zoowel afgekeurd als verdedigd wordt. Het is thans niet onze bedoeling een volledig overzicht te geven van het juiste en onjuiste gebruik bij Nederlandsche rechtsgeleerden, geneeskundigen en wijsgeeren. Toch wil ik enkele aanwijzingen geven aangaande het woordgebruik van een aantal schrijvers, wier geschriften ik voor de samenstelling van dit boek geregeld raadpleegde. Mijne ervaring is deze, dat de schrijvers wier woordgebruik het meest logisch en taalkundig het meest juist is, zich het duidelijkst uitdrukken.

Op het woordgebruik van Prof. VAN HAMEL en van Prof. SIMONS werd reeds gewezen voor zoover hunne leerboeken van het Strafrecht betreft. De juiste tegenstelling tusschen „toerekenbaarheid van de daad” en „toerekeningsvatbaarheid van den dader” wordt door Prof. SIMONS gemaakt in zijn bekende tijdschrift-bijdrage: „Ons burgerlijk delictsrecht”. ²⁾ „Voor het strafbare feit wordt, naast de materieele handeling, gevolg en onrechtmatigheid, gevorderd de aanwezigheid van schuld bij den dader en deze onderstelt toerekeningsvatbaarheid van den dader en toerekenbaarheid van het gevolg door het bestaan van opzet of schuld in engeren zin.

1) „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1913, bldz. 595.

2) In „Themis” van 1902.

VON LISZT eischt die beide elementen ook bij het burgerrechtelijk delict." ¹⁾

Toerekenbare
mora.

In het algemeen vindt men het goede woordgebruik bij de beoefenaars van het Burgerlijk Recht. Bijvoorbeeld in eenen zin als deze: „Mora is de wederrechtelijke toerekenbare vertraging in de vervulling eener verbintenis." ²⁾ Juist is ook het woordgebruik in dezen zin: „Ontoerekenbare onmogelijkheid om aan de verbintenis te voldoen of volledig te voldoen." ³⁾

Mr. H. VAN GOUDOEVER maakt de juiste tegenstelling tusschen „toerekenbaarheid" en „toerekeningsvatbaarheid" als volgt: „Voor handelingen en verzuimen, die het niet, het niet-behoorlijk, het niet-tijdig praesteeren ten gevolge hebben is de schuldenaar aansprakelijk, als die handelingen en verzuimen hem kunnen worden toegerekend. Noodig is daartoe in de eerste plaats, dat de schuldenaar zij *toerekeningsvatbaar*." ⁴⁾

Eveneens zeer juist wordt de tegenstelling gemaakt door Mr. H. A. VAN NIEROP in zijn proefschrift: „Eigen schuld van den benadeelde": „Ik geloof, dat men toerekeningsvatbaarheid van den dader en toerekenbaarheid van het gevolg wel kan scheiden." ⁵⁾

1) Bldz. 65. Dezelfde tegenstelling op bldz. 80.

2) Mr. J. LIMBURG in zijne bewerking van Asser's Handleiding, bldz. 128. Mr. H. VAN GOUDOEVER heeft in zijne bewerking het vreemde woord „mora" vervangen door het Nederlandsche woord „verwilt" (bldz. 151.)

3) Mr. J. LIMBURG in zijne bewerking van Asser's Handleiding, bldz. 105.

4) Over niet-nakoming eener overeenkomst door eenen krankzinnige: Prof. SIMONS in „Themis" bldz. 78. Voorts: Mr. N. K. F. LAND „Verklaring van het Burgerlijk Wetboek" 2de druk, herzien door Jhr. Mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN op de artikelen 1274 en 1401.

5) Bldz. 51. Dezelfde onderscheiding ook op bldz. 49 en bldz. 50.

Mr. W. ZEVENBERGEN erkent, dat de daad moet worden genoemd „toerekenbaar.” en de dader „toerekeningsvatbaar.” Doch ter voorkoming van verwarring houdt hij zich aan de gelijkstelling van „verantwoordelijk” met „toerekenbaarheid” beide van den dader gebruikt. ¹⁾

Juist wordt het onderscheid gemaakt door Prof. J. DOMELA NIEUWENHUIS in een opstel: „De zoogenaamde strafrechtelijke minderjarigheid” ²⁾: „Hare aanwezigheid maakt den mensch ontoerekeningsvatbaar en die ontoerekeningsvatbaarheid maakt zijne daad eo ipso ontoerekenbaar.”

Juist is ook het woordgebruik van Mr. LEVY in zijn boek: „Het indeterminisme” waar hij „toerekenbare schuld” den grondslag noemt van de strafrechtelijke aansprakelijkheid. ³⁾

In denzelfden juisten zin spreekt Dr. C. J. WIJNAENDTS FRANCKEN van „toerekenbare schuld” in een opstel „Toerekenbaarheid, gevolg en poging.” ⁴⁾ Doch in het zelfde opstel is het woordgebruik van den schrijver voortdurend onvast en verward. Bldz. 234: „Het schuldig of toerekenbaar geacht worden van den dader.” Bldz. 235: „De strafrechtelijke toerekenbaarheid of schuld valt niet samen met de moreele.” En: „In speciaal strafrechtelijken zin nu kan men schuld omschrijven als de sociale verantwoordelijkheid voor de begane onrechtmatige strafbare handeling.

1) „Eenige beschouwingen over het strafrechtelijk schuldbegrip” § 5 „Verantwoordelijkheid” bldz. 64—57 noot.

2) „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel X. Vooral bldz. 126 en 127.

3) Anders Prof. DE BUSSY in het „Tijdschrift voor Strafrecht.” Deel XVI, bldz 128.

4) „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XXI, bldz. 129.

Een dusdanig gelijkstellen van „schuld” en „toerekeningsvatbaarheid” is in hooge mate verwarrend. ¹⁾ Schuld is een bestanddeel van verschillende vormen van toerekening, maar omgekeerd is toerekening toch ook weder een bestanddeel van het begrip schuld. Men zou „schuld” en „toerekening” kunnen vergelijken met twee cirkels wier omtrekken elkander snijden en wier oppervlakten dus gedeeltelijk samenvallen.

In juisten zin spreekt Mr. R. VAN DER MEIJ van „eene toerekenbare daad” en van „een ontoerekenbare daad”, maar in onjuisten zin van eenen toerekenbaren of ontoerekenbaren dader. ²⁾

In een ander verband vermeldden wij reeds het opstel van Prof. G. JELGERSMA. „De medicus tegenover de vraag der toerekeningsvatbaarheid”. Dit opstel is ontstaan uit eene redevoering gehouden in de Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie. Bij de gedachtenwisseling stelde Dr. VAN DER LITH de vraag, of Prof. JELGERSMA verschil maakt tusschen „toerekenbaarheid” en „toerekeningsvatbaarheid”. Prof. JELGERSMA antwoordde, dat hij de beide woorden door elkander en in dezelfde beteekenis heeft gebruikt.

Onverschillig ten aanzien van het woordgebruik be- toont zich Prof. F. TUMMERS S. J.: „Ter meerdere duidelijkheid zij vooropgesteld, dat eigenlijk toerekenbaar is de daad; zij wordt aan iemand toegerekend. De toestand, waarin de persoon moet verkeerén, opdat

1) Men raadplege van denzelfden schrijver „Over het begrip toerekenbaarheid” in het „Tijdschrift voor Strafrecht.” Deel XXI, bldz. 62 en JACOB ISRAËL DE HAAN „Nieuwe Rechtstaalphilosophie” in het „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1912, bldz. 486.

2) „Over straf en schuld” in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte.” Deel II, bldz. 291, 293, 295.

een daad hem wordt toegerekend, noemt men „toerekeningsvatbaarheid” of korter „toerekenbaarheid”. ¹⁾

Zeer onverschillig voor het woordgebruik betoont zich Mr. J. A. NEDERBURGH in een opstel: „Verantwoordelijkheid, straf, vergelding en veiligheidsmaatregel.” ²⁾ Bijvoorbeeld: „het begrip strafrechtelijke verantwoordelijkheid, toerekenbaarheid of welken anderen naam men er aan geven wille”. En elders, waar de schrijver het wezen van het Strafrecht omschrijft: „Is die weerslag een straf, door de publiekrechtelijke gemeenschap opgelegd, dan noemen we die verantwoordelijkheid een strafrechtelijke, of spreken van toerekenbaarheid of liever toerekeningsvatbaarheid, in 't andere geval bestaat alleen privaatrechtelijke verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid.” ³⁾

Zoo zien wij bij de rechtsgeleerden, de zielkundige geneeskundigen en de wijsgeeren meer onvastheid en meer verwarring in het woordgebruik dan bestaan zou indien de taal logisch was. Want een logisch woordgebruik is steeds zuiver en stellig en wordt gemakkelijk algemeen aanvaard. En vooral: de woordverwarring is thans grooter dan zonder ernstige begripsverwarring mogelijk is.

Samenvatting.

Niet ten onrechte schrijft Dr. W. H. Cox: „De rechtswetenschap, die niet weinig prat gaat op haar

1) „De „nieuwere” richting in de strafrechtswetenschap”, bldz. 73. Merkwaardig is eene aanhaling uit VON IHERING's „Zweck im Recht”: „Die Sprachgebrauch ist eine Tatsache, welche die Wissenschaft zu respectiren hat.”

2) „Tijdschrift voor Strafrecht”, Jaarg. XX, vooral bldz. 71.

3) Bldz. 77. Dit verschil tusschen „verantwoordelijkheid” en „aansprakelijkheid” herinnert aan het verschil, dat Prof. DE BUSSY tusschen beide woorden maakt.

logische methoden en op haar definities, heeft de juiste beteekenis der woorden aansprakelijkheid, verantwoordelijkheid en toerekeningsvatbaarheid niet kunnen handhaven en gebruikt ze niet alleen in promiscuïteit, maar zelfs geheel afwijkend en in strijd met hun etymologie." ¹⁾

*
*

Einde van de
onderzoekende
beschouwingen.

Wij zijn hiermede gekomen aan het einde van onze onderzoekende beschouwingen van de begrippen: „Aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar.”

1) „Is toerekeningsvatbaarheid een juridisch begrip” in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1909. Waarover: JACOB ISRAËL DE HAAN „Aansprakelijk, Verantwoordelijk, Toerekeningsvatbaar” in W. 8925.

HOOFDSTUK V.

TOEPASSINGEN.

Het is onze bedoeling in een laatste Hoofdstuk een aantal strijdvragen ter sprake te brengen, welke be-
trekking hebben op de begrippen: „Aansprakelijk, Verantwoordelijk, Toerekeningsvatbaar”. Ik zal niet trachten op al deze vragen een bevredigend antwoord te geven. Ware zulk een antwoord mogelijk, dan zou het een uitvoerig onderzoek eischen voor alle vragen: één voor één. Mijne bedoeling is eene mindere. Ik wil vooral doen zien, dat de signifiſche werkwijze ons in staat kan stellen een strijdvraag in zuiverder en logischer woorden te stellen. Daardoor wordt het vinden van een bevredigend antwoord dikwijls gemakkelijker gemaakt. Eene vraag in zuivere, logische woorden heeft de waarde van een antwoord.

Inhoud van dit
Hoofdstuk.

* *
*

Wij hebben de Strafrechtswetenschap achtereen- volgens beschouwd als de wetenschap van de straf-
rechtelijke aansprakelijkheid, van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, van de strafrechtelijke toereke-
ning. Dat wil zeggen: wij hebben het strafrecht op- gebouwd uit de bestanddeelen van de handelingen:
„aanspreken, antwoorden, toerekenen”. Wij zagen, dat

Zeldzaam voor-
komen der
woorden uit
deze groep in
wetten.

het Strafrecht de wetenschap is van de strafrechtelijke toerekening.

Doch hoe is het dan te verklaren, dat in de Nederlandsche strafwet of in de buitenlandsche strafwetten woorden uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” of gelijkwaardige woorden, of niet voorkomen of zeer zelden. ¹⁾

Wetboek van Strafrecht. In het Nederlandsche Wetboek van Strafrecht slechts in artikel 37: „Niet strafbaar is hij, die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner verstandelijke vermogens niet kan worden toegerekend.”

Buitenlandsche wetgeving. Het beginsel, dat de Nederlandsche wetgever in artikel 37 heeft willen uitdrukken, hebben buitenlandsche wetgevers in het algemeen eveneens in eene wetsbepaling willen vastleggen. Men vindt de meest-belangrijke dezer wetgevingen besproken door VON LILIENTHAL in de „Vergleichende Darstellung” Deel V.

Frankrijk. Een woord, gelijkwaardig aan „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” vindt men niet in artikel 64 van den Franschen Code Pénal en evenmin in artikel 71 van den Belgischen Code Pénal.

België. Evenmin in artikel 46 van het Italiaansche Wetboek van Strafrecht. Een ontwerp van 1878 had de volgende woorden: „Non è imputabile di reato colui che...” ²⁾

Italië. Artikel 8 van het Spaansche wetboek verklaart be-

Spanje.

1) Het Burgerlijk Recht is de wetenschap van de burgerrechtelijke toerekening. Nochtans komt het woord „toerekenen” slechts voor in artikel 1280 van het Burgerlijk Wetboek. En dit artikel is wellicht overbodig, indien men uitgaat van het beginsel, dat schuld ook bestanddeel is van de burgerrechtelijke toerekening.

2) Het Italiaansche woord „imputabile” heeft meer waarde dan het Franche woord „imputable”, aangezien het ook gebruikt kan worden in de beteekenissen van het Franche woord „responsable”.

paalde personen „strafrechtelijk niet verantwoordelijk”.
Eene dergelijke bepaling heeft het Portugeesche wetboek. Portugal.

Wij hebben de strafrechtswetenschap omschreven als De strafrechts- wetenschap als de wetenschap van het recht tot straffen. de wetenschap van de strafrechtelijke toerekening. Doch „strafrechtelijke toerekening” is een ander woord voor „straf”. En zoo komen wij er toe, de strafrechtswetenschap te omschrijven als „de wetenschap van het recht tot straffen.”

Eene tautologie? Wij zagen dat MAUTHNER iedere definitie als eene tautologie beschouwt. ¹⁾ En inderdaad: wanneer wij de strafrechtswetenschap omschrijven als de wetenschap van het recht tot strafrechtelijke toerekening, dan is dit zeker niet eene definitie in dien zin, dat wij daardoor iemand het begrip „strafrechtswetenschap” zouden kunnen bijbrengen. Definitie en tautologie Mauthner.

De vraag mag worden gesteld of door eene definitie ooit begripsvermeerdering plaats kan hebben. Identiteitsoordeelen. Met andere woorden: het is niet langer de vraag of er zuivere identiteitsoordeelen zijn, maar veeleer de vraag of niet alle oordeelen ten slotte zuivere identiteitsoordeelen zijn ²⁾.

Toch is eene omschrijving van het strafrecht als de wetenschap van de strafrechtelijke toerekening niet nutteloos. Immers: zij doet zien, dat alle strafrechtelijke leerstukken geplaatst kunnen worden binnen het gebouw van de handeling: „strafrechtelijk toerekenen”. En omgekeerd: eene signifische ontleding van de handeling Nut der schijnbare tautologien.

Daarnaast kent het Italiaansch nog het woord „responsabile.” Men zie P. PETROCCHI „Dizionario universale della lingua italiana” en „Vocabolario Italiano della lingua parlata” door Rigutini en Fanfani.

1) Deel III, bldz. 324, 326.

2) Over zuivere identiteitsoordeelen K. J. PEN in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte.” Deel I, bldz. 456.

„toerekenen” wijst, gelijk wij zagen, de plaats aan, die elk strafrechtelijk begrip in het geheele gebouw heeft.

Overbodigheid van artikel 37. Een Wetboek van Strafrecht is dus eene beschrijving van het gebouw der handeling „strafrechtelijk toerekenen”. Daaruit volgt de betrekkelijke overbodigheid van eene wetsbepaling als artikel 37, die eenvoudig zegt, dat geene strafrechtelijke toerekening plaats heeft, wanneer geen strafrechtelijke toerekening kan plaats hebben ¹⁾. Daaruit volgt, dat in ieder Wetboek van Strafrecht een dergelijk artikel overbodig is, wanneer het een woord bevat gelijkwaardig aan een woord uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk of toerekeningsvatbaar.”

Geschiedenis van artikel 37. Is nu waarlijk artikel 37 geheel overbodig, dat toch op het eerste gezicht zoo belangrijk schijnt? Zou ook zonder eene bepaling als artikel 37 niet de strafbaarheid uitgesloten zijn van hen, die lijden aan gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing hunner verstandelijke vermogens? Bij de beraadslagingen is aan de noodzakelijkheid van artikel 37 meermalen getwijfeld ²⁾.

1) Men vergelijke het vroeger gezegde aangaande artikel 1280 van het Burgerlijk Wetboek.

2) SMIDT I op artikel 37. Merkwaardig is de tegenstelling tusschen „toerekeningsvatbaarheid” en „verantwoordelijkheid” in eenen zin op bldz. 371: „Terwijl en de Staatscommissie en de Commissie en de Minister, in overeenstemming met deskundigen aannemen, dat *tijdens* den staat van bewusteloosheid, welke ook de oorzaak daarvan zij, de toerekeningsvatbaarheid volkomen is uitgesloten, zijn zij het toch allen hierover eens, dat daardoor de verantwoordelijkheid voor datgene wat men in dien staat werktuiglijk verrichtte niet onvoorwaardelijk wegvalt ”

Over het algemeen is het woordgebruik bij de beraadslagingen over artikel 37 niet zeer zuiver geweest en de waarde van de beraadslagingen heeft daardoor geleden.

Men meende dat de in dit artikel genoemde toestanden „opzet” en „schuld” uitsloten, waardoor de mogelijkheid eener strafrechtelijke toerekening ook zonder bijzondere wetsbepaling ophield.

Hiertegen voerde de Minister MODDERMAN aan ¹⁾: Minister Modderman. „Artikel 37 is dus absoluut noodig voor krankzinnigen en idioten, want, heden werd het mij door een deskundige opnieuw verzekerd, krankzinnigen en idioten kunnen opzettelijk handelen. De definitien van het Tweede Boek hebben dus op hen vat en voor hen is derhalve de bepaling van art. 37 onmisbaar.”

Toch zijn er gevallen, waarin de zielstoestand van Krankzinnigheid en schuld. den beklaagde een dusdanige was, dat noch opzet, noch schuld kan worden aangenomen. In dit geval zou dus vrijspraak kunnen volgen wegens het niet-bewezen zijn van het deliktsbestanddeel opzet of schuld. Of ontslag van rechtsvervolging op grond, dat de dader niet strafbaar is wegens gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing van de verstandelijke vermogens. De rechtspraak ontslaat in zulke gevallen van rechtsvervolging, waardoor de toepassing van het tweede lid van artikel 37 mogelijk wordt. ²⁾

Wellicht heeft de wetgever met artikel 37 niet anders bedoeld dan eene herinnering aan den rechter, Bedoeling van artikel 37 en B. W. 1280. dat krankzinnigen en idioten niet behooren te worden veroordeeld. Gelijk wellicht met artikel 1280 van het B. W. niet anders bedoeld is dan een herinnering aan

1) SMIDT I, bldz. 380.

2) Prof. D. SIMONS „De positie van rechter en deskundige bij de toepassing van artikel 37 Wetboek van Strafrecht”, rede gehouden in eene bijeenkomst van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap op 16 Februari 1907.

den rechter, dat schuld een bestanddeel is van de burgerrechtelijke toerekening.

Artikel 37 en de gelijkstelling van de strafrechtelijke met de zedelijke toerekening.

Wellicht ook beantwoordt de volgende lezing aan de bedoelingen van den wetgever met artikel 37: „Niet strafbaar is hij, die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner verstandelijke vermogens zedelijk niet behoort te worden toegerekend.” In dit geval zou de wetgever, min of meer bewust, in artikel 37 de gelijkheid hebben uitgedrukt van de strafrechtelijke en de zedelijke toerekening. ¹⁾

Volgens Prof. Dr. G. HEIJMANS heeft de wetgever inderdaad deze gelijkheid willen uitdrukken: „Door zich te plaatsen op het aangewezen standpunt zullen, vervolgens medici en juristen in overeenstemming blijven met het rechtsbewustzijn des volks, dat zich geen toerekening kan denken zonder zedelijke schuld, en met letter en geest van de wet, die op dat rechtsbewustzijn is gebouwd.” ²⁾

Opstelling van art. 37 volgens Prof. Heijmans.

Vandaar, dat Prof. HEIJMANS de volgende opstelling van artikel 37 voorstelt: „Niet strafbaar is hij, die een feit begaat, waarvan, op grond van de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner verstandelijke vermogens niet blijkt, dat het uit een bij hem bestaand overwicht van onzedelijke neigingen is voortgekomen.” ³⁾

1) Men vergelijk de beschouwingen van Jhr. Mr. DE SAVORNIN LOHMAN op artikel 1403 in zijne bewerking van Prof. LAND's „Verklaring van het Burgerlijk Wetboek”.

2) „Over strafrechtelijke toerekening” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 485.

3) Wat Prof. HEIJMANS verstaat onder „onzedelijke neigingen” wordt niet nauwkeurig aangegeven.

Doch waarom de gelijkheid tusschen „strafbaarheid” en „zedelijke toerekening” slechts bijzonder uitgedrukt in eene wetsbepaling, die spreekt over: „gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der verstandelijke vermogens?” Waarom niet eene algemeene wetsbepaling: „Niet strafbaar is hij, die een feit begaat, waarvan niet blijkt, dat het uit een bij hem bestaand overwicht van onzedelijke neigingen is voortgekomen.”

Bezwaar tegen
deze opstelling.

Een dergelijke wetsbepaling zou minstens de eisch van „boos opzet” invoeren, gelijk deze was gesteld in artikel 3 en artikel 4, Hoofdstuk I, boek I, van het ontwerp van een lijfstraffelijk wetboek van het jaar 1804. Deze artikelen luiden: Art. 3 „Misdaad wordt begaan door boos opzet of schuldig pligtsverzuim.” Art. 4 „Boos opzet is hier de wil om te misdoen.”

Boos opzet.
Ontwerp 1804.

Prof. HEIJMANS zou nog verder moeten gaan dan deze eisch van boos opzet. Immers: indien een zedelijk hoogstaand man overtuigd was van het onzedelijke van eene wetsbepaling en krachtens zijne zedelijke overtuiging deze wetsbepaling overtrad, zou hij volgens de beginselen van Prof. HEIJMANS niet kunnen worden veroordeeld.

Dat naar geldend Nederlandsch recht de strafrechtelijke toerekening een vorm is van de zedelijke toerekening, is mede de meening van Prof. TUMMERS, waar hij schrijft ¹⁾: „Feitelijk worden door de menschen alleen zedelijk goede of slechte handelingen toegerekend. Toerekenbaarheid is dan ook steeds zedelijke toerekenbaarheid”. En: „ook de strafrechtelijke toerekenbaarheid, al ontkennen het velen, is een speciaal geval van zedelijke toerekenbaarheid”. En voorts: „genoegzaam

1) „De „niewere” Richting in de strafrechtswetenschap” bldz. 75-76. Men zie in W 9130 onder „Berichten en mededeelingen”.

duidelijk is, dat de opvatting der strafrechtelijke als een speciaal geval van zedelijke toerekening geheel en al strookt met onze strafwet, die naar de juiste opmerking van Prof. HEYMANS, op het rechtsbewustzijn des volks, dat zich niet anders denken kan, is gebouwd."

Bezwaar tegen
de gelijkstelling
van zedelijke en
strafrechtelijke
toerekening.

Dat de gelijkstelling van strafrechtelijk oordeel met zedelijk oordeel voor het geldend Nederlandsch recht niet juist is, en dat deze gelijkstelling ook niet in de bedoeling heeft gelegen in den strafwetgever, hebben wij reeds eenigermate uiteengezet bij de bespreking van de twee opstellen van Prof. HEYMANS in „De Gids” en in het „Tijdschrift voor Strafrecht”. Ons bezwaar tegen de gelijkstelling van zedelijk oordeel met strafrechtelijk oordeel berust niet op het feit, dat niet alles strafbaar is gesteld, wat onzedelijk wordt geacht ¹⁾. Doch ons bezwaar is, dat zooveel strafbaar is, dat volstrekt niet heenwijst naar een overwicht van onzedelijke neigingen bij den dader. Men denke aan de overtredingen. Aan de zoogenaamde objectieve delictsbestanddeelen en aan de objectief strafverzwarende gevolgen ²⁾. Strijdig met de opvatting van Prof. HEYMANS is ook de lagere strafbepaling voor strafbare poging en medeplichtigheid. De medeplichtige als zoodanig is zedelijk niet minder slecht dan de dader ³⁾.

1) JACOB ISRAËL DE HAAN „Het Recht op Slechtheid” in „De Beweging” van Juni 1915.

2) In hoeverre het ongeschreven beginsel der onrechtmatigheid deze objectieve bestanddeelen en gevolgen subjectieveert, kan thans buiten beschouwing blijven.

3) Ook maatschappelijk niet minder gevaarlijk. Een Wetboek van Strafrecht, waarin de zedelijke schuld als grondslag van strafrechtelijke toerekening is vervangen door maatschappelijke gevaarlijkheid, zal niet handhaven bepalingen als artikel 45 tweede en derde

Wanneer wij de gelijkheid ontkennen van zedelijk oordeel en strafrechtelijk oordeel, dan ontkennen wij niet, dat meermalen de strafrechter en de zedelijke beoordeelaar ten aanzien van dezelfde handeling tot eene gelijksoortige gevolgtrekking zullen komen. Het zedelijk oordeel en het strafrechtelijk oordeel hebben beide tot voorwerp het karakter gelijk dit blijkt uit het gepleegde feit. Het zedelijk oordeel beoordeelt het karakter naar de mate van zijne zedelijke slechtheid. Het strafrechtelijk oordeel beoordeelt het karakter meer naar de mate van zijne maatschappelijke gevaarlijkheid. Dit is de tegenstelling. Doch anderzijds: de handelingen, die het zedelijk gevoel kwetsen zijn gedeeltelijk dezelfde, die storend zijn voor de maatschappelijke orde en rust ¹⁾. Doch weder: het zedelijk oordeel is niet meer dan zuiver beschouwend en verlangend, maar laat voor straf geene ruimte ²⁾.

Het is merkwaardig, dat men de meening, dat naar geldend Nederlandsch recht de strafrechtelijke aansprakelijkheid eene zedelijke aansprakelijkheid is, slechts zelden bij Nederlandsche rechtsgeleerden vindt.

Eene uitzondering maakt Prof. Mr. P. A. DIEPENHORST

lid en artikel 49 eerste en tweede lid. Men zie: Prof. G. A. VAN HAMEL „Inleiding enz.” § 38. „Deelneming. Begrip en groepeerings.”

1) Men kan van „het” zedelijk gevoel spreken en van „het” rechtsgevoel, gelijk men spreekt van „de” Nederlandsche taal. Geen twee Nederlanders spreken gelijk, noch gevoelen zij zedelijk en rechtelijk gelijk. Toch spreken zij samen en vormen zij eenen Staat en eene maatschappij.

2) De aard van de Taal brengt mede, dat niets van hetgeen wij zeggen juist is. Ook dit niet. Men zie Prof. DE BUSSY „Over het voorwerp van de zedelijke beoordeeling” in „TEYLER’S Theologisch Tijdschrift”, Deel V.

in zijne belangrijke, maar zeer leerstellige, beschouwingen over „Misdaad en Misdadiger” ¹⁾).

Prof. Struycken.
Afwijkend
woordgebruik.
Recht,
Moraal.
Ethiek.

Men zal wellicht wijzen op de belangwekkende onderzoekingen van Prof. STRUYCKEN: „Het Rechtsbegrip”.

Doch men vergete niet, dat het woordgebruik van Prof. STRUYCKEN afwijkt van het woordgebruik van de meeste rechtsgeleerden en zedekundigen ten aanzien van de woorden „recht” en „moraal”. Bijvoorbeeld in dezen hoogst-belangrijken zin: „Betreffende het *doel*, op andere wijze bezien, den *grond* van recht en moraal als onderscheidingsmiddel van deze beide onderdeelen der ethiek, verwijs ik naar hetgeen ik in den aanvang schreef over de tegenstelling tusschen rechtsphilosophie en algemeene rechtsleer.” ²⁾ Daarentegen maakt Prof. STRUYCKEN een scherpe tegenstelling tusschen „ethiek en rechtswetenschap” op blz. 100. Nog weder anders is het woordgebruik in dezen zin: „Onze slotsom is dus deze: bevoegdheid en plicht zijn zelfstandige begrippen, niet alleen aan het recht, maar het gansche gebied der ethiek eigen” (blz. 135).

Dubbele be-
teekenis van
„schuld”.

Toch schijnt Prof. STRUYCKEN op sommige plaatsen de meening te willen verkondigen, dat zedelijke schuld een noodzakelijk bestanddeel is van iedere plichtsovertreding. Aldus blz. 179: „Naast schuld in *modern*

1) In „Stemmen des Tijds” van Augustus en September 1915. Tegenstelling tusschen strafrechtelijke schuld en moreele schuld, maakt Mr. W. ZEVENBERGEN in zijn proefschrift „Eenige beschouwingen over het strafrechtelijk schuldbegrip”, bldz. 105.

2) Bldz. 48. Prof. DE BUSSY zal deze woordenkeus wellicht niet goedkeuren. Hij omschrijft de ethiek als de wetenschap van de moraal. „Inleiding tot de zedekunde”, Hoofdstuk VII en Prof. G. HEYMANS: „De wetenschap der Zedekunde” in „De Gids” van 1899, Deel II, bldz. 485.

zin, vormt *schuld* in den ouderwetschen zin, als zedelijk verwijt, een noodzakelijk element van iedere plichtsovertreding. *Die* schuld kan tot positieven grondslag strekken voor strafrechtelijke en burgerrechtelijke aansprakelijkheid, omdat zij de aanwijzing is, niet alleen, dat de mensch anders heeft gehandeld, dan in een objectieven regel als normaal was vastgesteld, maar tevens anders dan hij als een wezen met rechtsbewustzijn bedeed, had kunnen en behooren te handelen". En op blz. 182: „Als onmisbaar element der plichtsovertreding behoort dus de schuld in den zin van *moreele schuld* te worden aanvaard: de dader moet geweten hebben, dat zijne handeling ongeoorloofd was of tenminste hij moet dit hebben kunnen weten; ten opzichte zijner handelingen moet hem moraliter een verwijt kunnen worden gemaakt".

Het is duidelijk, dat deze beschouwingen niet juist zijn voor het thans geldende recht. Toegepast op het Strafrecht zouden zij moeten leiden tot aanvaarding van boos opzet als vereischte voor strafbaarheid, met aanvullende bepalingen ten aanzien van strafbare schuld. Prof. STRUYCKEN zelf erkent dit als volgt: „Een bezwaar van beteekenis voorzie ik tegen de voorgedragen beschouwingen, namelijk, dat de positieve wetgevingen en de rechtspraktijk daarin geheel werden verwaarloosd, terwijl deze herhaaldelijk handelingen in strijd met den objectieven regel zonder eenige *moreele schuld*, als plichtsovertreding beschouwen en burgerrechtelijke, ja, zelfs strafrechtelijke gevolgen eraan verbinden" (blz. 183). De waarde van dit bezwaar wordt alsdan door den geleerden schrijver nagegaan, doch hier eindigt het verband met onze signifische beschouwing van de begrippen: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar".

Waarde dezer
beschouwingen
voor het geldende recht.

Zedelijke schuld en maatschappelijk gevaar als grondslag van toerekening.

Uit het voorgaande volgt, dat naar geldend recht de zedelijke schuld niet grondslag is van de toerekening; noch van de burgerrechtelijke, noch van de strafrechtelijke. Integendeel: meer en meer wordt de maatschappelijke gevaarlijkheid grondslag voor toerekening zoowel voor de burgerrechtelijke als voor de strafrechtelijke. ¹⁾ Voor zoover een zedelijk slecht karakter tevens een maatschappelijk gevaarlijk karakter is, en omgekeerd, vallen zedelijk oordeel en strafrechtelijk oordeel samen. Indien evenwel het zedelijk oordeel tot een gevolgtrekking komt, strijdig met het maatschappelijke belang, wordt de uitspraak van het zedelijk oordeel door wetgever en rechter gewijzigd of aangevuld. Men denke aan handelingen, gepleegd door krankzinnigen en door geestelijk minderwaardigen. Van zedelijke schuld is naar de gangbare opvattingen bij deze personen geen sprake of in mindere maat sprake. Hunne maatschappelijke gevaarlijkheid daarentegen is zeer groot. In een aantal landen heeft men daarom reeds maatregelen genomen of ontworpen met betrekking tot gevaarlijke krankzinnigen en geestelijk minderwaardigen. Deze maatregelen heeten niet „straf” en voor hunne toepassing heeft men geen anderen rechtsgrond dan de eischen van de maatschappelijke veiligheid. De voorstanders van de zedelijke vergeldingsstraf achten dien grondslag voldoende. ²⁾

1) HENRI PASCAUD „La responsabilité des aliénés” in „Revue Critique de Législation et de Jurisprudence” van 1905 en vooral de reeds genoemde opstellen van MARCEL PLANIOL in hetzelfde Tijdschrift van 1905, 1906 en 1909 met een zeer belangrijk geschiedkundig overzicht.

2) Over samenloop van vergeldingsstraf en beveiligingsmaatregel: Prof. G. HEYMANS in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 487.

Daarnaast wenschen zij de vergeldingsstraf te behouden. ¹⁾

Behalve als rechtsgrond voor maatregelen tegen krankzinnigen en geestelijk-minderwaardigen zien wij „maatschappelijke gevaarlijkheid” mede als rechtsgrond voor maatregelen tegen beroepmatige herhalers. ²⁾ Echter is de strijd tusschen zedelijke schuld en maatschappelijk gevaar hier minder stellig. De geestelijk-minderwaardigen zijn dikwijls maatschappelijk meer gevaarlijk naarmate zij zedelijk minder schuldig zijn. De beroepsmisdadigers zijn maatschappelijk gevaarlijk en worden algemeen zedelijk veroordeeld. Daaruit volgt nog niet, dat de voorstanders van eene vergeldingsstraf zich ten aanzien van de beroepsmisdadigers kunnen vereenigen met iederen maatregel van maatschappelijk

1) Algemeene beschouwingen met opgave van geschriften in de Inleiding van Prof. G. A. VAN HAMEL § 36 „Verminderde toerekenbaarheid, psychische minderwaardigheid” en het Leerboek van Prof. SIMONS § 145. Voorts het veelbesproken proefschrift van Mr. L. W. E. LASONDER: „De beroepsmisdadigers en hunne strafrechtelijke behandeling” en beschouwingen daarover van Prof. Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS in „Themis” van 1909 bldz. 250. En Mr. H. L. A. VISSER „Over beginselstrijd en compromis bij strafrechtshervorming”. Mr. J. A. NEDERBURGH „Verantwoordelijkheid, straf; vergelding en veiligheidsmaatregel”. Mr. A. Baron VAN WIJNBERGEN „Is de vrijewilsquaestie voor het strafrecht van geen belang”, Mr. B. GEWIN „Geen compromis” en „Gevaarlijke personen” allen in deel XX van het „Tijdschrift voor Strafrecht”. In de laatste bijdrage erkent Mr. GEWIN de rechtmatigheid van de toepassing van beveiligende maatregelen (bldz. 389). Vooral: Prof. Dr. I. TH. BEYSENS „De algemeene gronden en regelen van de strafrechtbevoegdheid in den Staat, volgens Katholiek Wijsgeerige Beginselen” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Jrg. XXI.

2) Prof. VAN HAMEL's „Inleiding” § 56 en Prof. SIMONS' „Leerboek” § 309.

verweer. Wij denken aan de volkomen of de betrekkelijk onbepaalde vonnissen. Intusschen: in 't algemeen geldt, dat wij eenen beroepsdief gevaarlijk vinden en slecht. ¹⁾ En, wellicht niet geheel logisch, eenen kleptomaaan vinden wij eenen zieke. ²⁾

Overzicht der
verdedigings-
gedachte in de
strafrechtelijke
toerekening.

Ongetwijfeld vallen zedelijke toerekening en strafrechtelijke toerekening gedeeltelijk samen, maar in de strafrechtelijke toerekening overweegt steeds het belang van de maatschappelijke verdediging. Trouwens: ook het zedelijk oordeel vormt zich niet vrij van de belangen van de gemeenschap. Het is niet toevallig, dat zedelijk slechte handelingen dikwijls mede maatschappelijk gevaarlijke handelingen zijn. ³⁾

1) Niet volstrekt algemeen. Prof. DIEPENHORST in zijne voornoemde bijdrage in „Stemmen des Tijds” van Augustus 1915 vestigt de aandacht op de eerste Stelling van Mr. Dr. N. MULLER, behoorend bij diens proefschrift „Biografisch-aetiologisch onderzoek over recidieve bij misdrijven tegen den eigendom”, welke Stelling luidt gelijk volgt: „Af keer van den dief is een sociaal instinct van lage orde. Het is in vorm een psychologische appreciatie, echter niet berustend op psychologische ervaring en analyse, dus oppervlakkig. Het is in wezen een maatregel van sociale verdediging, echter van den uitersten eenvoud, onbeschaafdheid en onvolledigheid”.

2) Evenmin algemeen. Volgens Prof. HEYMANS zal echte „moral insanity” nooit als grond voor ontoerekenbaarheid mogen gelden: „Inderdaad is het mij altijd als het toppunt van ongerijmdheid voorgekomen, den gewonen misdadiger zwaarder te straffen, naarmate hij minder blijk geeft van zedelijk gevoel, om dan plotseling, wanneer dit zedelijk gevoel tot een minimum is gedaald, straffeloosheid te doen intreden” („Over strafrechtelijke toerekening” bldz. 484). Men zie over „insania moralis” Prof. VAN HAMEL's Inleiding § 36 afwijkend van de meening van Prof. HEYMANS. Voor de rechtspraak raadplege men de Overzichten in het „Tijdschrift voor Strafrecht” op art. 37.

3) Men vergelijkte het slot van de bovenstaande Stelling van Mr. Dr. MULLER.

Een tweetal punten van bewijs. In zijn opstel „Over strafrechtelijke toerekening” teekent Prof. HEYMANS als noot het volgende aan: „Bij de korte discussie, die op mijn voordracht te 's Gravenhage volgde, werd nog de aandacht gevestigd op gevallen als deze: dat een volksvriend geld van een rijkaard wegneemt om werkloozen te steunen, of dat een arts een ongeneeslijken zieke, om hem van zijn lijden te verlossen, uit het leven helpt. Het komt mij voor, dat ook deze gevallen mijne conclusie bevestigen: bij het afmeten der straf, bij het indienen van en de beschikking op verzoeken om gratie, zou duidelijk genoeg blijken, hoe weinig men geneigd zou zijn, handelingen als de genoemde aan de betrokken personen als diefstal of moord toe te rekenen.” ¹⁾

Dr. C. J.
Wijnaendts
Francken tegen
Prof. Heymans.

In strijd met de meening van Prof. HEYMANS is mijne meening, dat deze gevallen niet kunnen bewijzen, dat de strafrechtelijke toerekening eene zuiver-zedelijke toerekening is. Indien zulke gevallen bij zeer hooge uitzondering voorkwamen, zoodat zij niet een maatschappelijk gevaar opleverden, dan zou wellicht de rechter niet zwaar straffen en de Koning zou wellicht deze straf nog verminderen of kwijtschelden. Maar wanneer een aantal volksvrienden zich gingen vereenigen om geld van rijkaards weg te nemen ten einde werkloozen te steunen, of wanneer een aantal artsen regelmatig hunne ongeneeslijke zieken, om hen van hun lijden te verlossen, uit het leven hielpen, dan zouden deze volksvrienden en deze artsen bij de tegenwoordig

1) „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 481. Noot. Uit de bijdrage „Over het begrip toerekenbaarheid” van Dr. C. J. WYNAENDTS FRANCKEN in hetzelfde Tijdschrift Deel XXI bldz. 63 noot, blijkt, dat deze gevallen door hem werden aangevoerd.

geldende opvattingen zeer zeker uit de gemeenschap worden verwijderd, hetzij als gevaarlijke misdadigers, hetzij als gevaarlijke krankzinnigen. De onzelfzuchtigheid van hunne beweegredenen zou hen voor deze verwijdering niet bewaren.

Overwicht
der verdedi-
gingsgedachte
in het Ontwerp
van een Zwit-
sersch Wetboek
van Strafrecht.

Ten tweede : het verschil tusschen het zedelijk oordeel en het rechtelijk oordeel wordt meermalen hierin gezocht, dat het zedelijk oordeel meer let op de innerlijke gezindheid en het rechtelijk oordeel meer op de uiterlijke gedraging. ¹⁾ Wij kunnen de juistheid van deze stelling thans onbesproken laten. Zeker dwalen wij niet, wanneer wij meenen, dat een wetgever niet eene scherpe tegenstelling heeft bedoeld tusschen het zedelijk oordeel en het strafrechtelijk oordeel, wanneer hij den rechter op het hart drukt bij de straftoemeting rekening te houden met de beweegredenen van den dader. Wij denken hier aan het oorspronkelijk voor-ontwerp van een Zwitsersch Wetboek van Strafrecht. ²⁾ De ontwerper noemde als grond voor strafverlichting „mobiles élevés” en als grond voor strafverzwaring anarchistische neigingen : „qui révèlent ce plaisir criminel joint au mépris de l'ordre juridique existant.”

De verdedi-
gingsgedachte
in het zedelijk
oordeel.

Het is duidelijk, dat de wetgever de zaken hier heeft omgekeerd en de handelingen, die de bestaande maatschappelijke orde bedreigen, eenvoudig tot slechte

1) Aldus R. STAMMLER in „Die Lehre von dem richtigen Rechte”. Waartegen Prof. STRUYCKEN „Het Rechtsbegrip”, bldz. 51.

2) Prof. G. A. VAN HAMEL „Het avant-projet voor een Zwitsersch Wetboek van Strafrecht” in het „Tijdschrift voor Strafrecht”, Deel VIII en Prof. D. SIMONS „Naar aanleiding van het Vorentwurf zu einem Schweizerischen Strafgesetzbuch” in het „Tijdschrift voor Strafrecht”, Deel XVI.

handelingen verklaart. Ook de Nederlandsche wetgever bedreigt allerhoogste straffen tegen staatkundige misdrijven tegen den Nederlandschen Staat, zelfs wanneer zij gepleegd zijn door vreemdelingen buiten het Rijk in Europa. ¹⁾ Van „overwicht van onzedelijke neigingen” is bij deze daders geen sprake. De staatkundige misdadigers van heden zijn de wetgevers van morgen of de gevierde martelaren van een bewonderend nageslacht. Ook in het zedelijk oordeel is de maatschappelijke verdedigingsgedachte sterk werkzaam.

Wij zien, dat de verhouding tusschen het zedelijk oordeel en het strafrechtelijk oordeel zeer bestreden is, zoowel leerstellig als stelligrechtelijk. Samenvatting.

Artikel 37 zou ten aanzien van de geldende Nederlandsche wet een Waardevolle bepaling hebben kunnen zijn. Waarde van art. 37. Gelijk het artikel thans luidt is het eerder eene Waardelooze bepaling. De signifiſche uiteenlegging van het begrip „toerekenen” heeft ons doen zien, dat dit begrip geen en meerderen Zin heeft dan : „terugslaan, reageeren”. Zijne Waarde ontleent het woord eerst aan de toevoeging van een soortbepalend bijvoeglijk naamwoord als : „strafrechtelijk, zedelijk”. Indien dit inzicht bij den strafwetgever stellig en helder was geweest zou men of artikel 37 tot een meer Waardevol hebben gemaakt door invoeging van een soortbepalend bijwoord bij het woord „toegerekend” of men zou door overwegingen met betrekking tot de keus van dit bijwoord wellicht tot het inzicht zijn gekomen, dat artikel 37 kan worden gemist.

¹⁾ Over den rechtsgrond van de strafbaarheid van de feiten genoemd in art. 92—96 begaan door vreemdelingen zelfs buiten het Rijk in Europa: SMIDT I op artikel 4 en SMIDT II op de artikelen 92—96.

Indien het soortbepalend bijwoord bij „toegerekend” moet zijn: „strafrechtelijk” dan is artikel 37 hoogstens eene herinnering aan den rechter. Eene vrijwel Waar-delooze tautologie. ¹⁾ Want dan zou de wetgever gezegd hebben dat geene strafrechtelijke toerekening plaats heeft, wanneer geene strafrechtelijke toerekening kan plaats hebben.

* * *

Verminderde toerekenbaarheid der daad en toerekeningsvatbaarheid des daders. Een van de meest-betwiste begrippen uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” is het begrip van de „verminderde toerekenbaarheid” der daad en van de „verminderde toerekeningsvatbaarheid” van den dader. Beantwoorden deze woorden aan wezenlijk bestaande begrippen en zoo ja: worden deze begrippen door deze woorden op de meest-zuivere en de meest-logische wijze uitgedrukt? De signifische wijze van begrips-ontleding kan hier wellicht eenigermate behulpzaam zijn.

Bedoeling der uitdrukking „minder toerekenbare daad”. Wanneer wij eene daad „minder-toerekenbaar” noemen dan bedoelen wij, dat de daad begaan is in eenen toestand of onder omstandigheden, die haar minder slecht of minder gevaarlijk maken dan wanneer diezelfde daad was begaan buiten dien toestand of niet onder die omstandigheden. ²⁾

1) Over de Waardevolle tautologieën schreven wij bij onze beschouwingen over het begrip „toerekenen.”

2) Doordat de „toerekenbaarheid van de daad” voortdurend wordt gesteld tegenover de „toerekeningsvatbaarheid van den dader”, wordt zij meestal slechts behandeld in verband met gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing van de verstandelijke vermogens. Dit is niet juist. Rechtvaardigingsgronden, andere strafuitsluitingsgronden dan ge-

Wanneer wij een persoon „minder toerekeningsvatbaar” noemen dan bedoelen wij, dat deze persoon van eene geestelijke gesteldheid is, die zijne daden minder slecht of minder gevaarlijk maakt dan dezelfde daden begaan door personen, wier geestelijke gesteldheid niet in die mate afwijkt van de geestelijke gesteldheid van den gemiddelden mensch. Ten aanzien van deze personen is de daadwerkelijke moeilijkheid deze, dat zij dikwijls maatschappelijk gevaarlijker zijn, naarmate hunne zedelijke schuld minder is. ¹⁾

Bedoeling der uitdrukking „minder toerekeningsvatbare dader”.

De uitdrukkingen „verminderde toerekenbaarheid” en „verminderde toerekeningsvatbaarheid” worden in hunne Bedoeling op eene niet al te onvoldoende wijze gebruikt en begrepen. ²⁾ Toch zijn zij logisch niet juist en waren dus beter nooit gebruikt. Immers: wij zagen bij de uiteenlegging van het begrip „toerekenen” dat

Zin dezer uitdrukkingen.

noemd in artikel 37, verzachtende omstandigheden kunnen voeren tot ontoerekenbaarheid of verminderde toerekenbaarheid van de daad. Men zie de juiste behandeling bij Prof. HEYMANS in het opstel: „Over strafrechtelijke toerekening”, bldz. 478.

1) Erfelijke belasting wordt veelal, ook in de rechtspraak, aangemerkt als grond voor „verminderde toerekening.” Is dit redelijk? Wij namen aan, dat het karakter het voorwerp is van de zedelijke beoordeeling. En het karakter: „de wijze, waarop het individu op gegeven motieven reageert, is zeker voor het grootste deel, in zijne essentiele trekken vermoedelijk wel geheel, een product van heredititeit.” (Prof. G. HEYMANS: „Uitwassen der crimineele anthropologie”, bldz. 66.) Het verschijnsel der toerekening in het algemeen en van de zedelijke toerekening in het bijzonder, bevat vele onredelijke bestanddeelen, gelijk het menschelijk zieleleven vele tegenstrijdigheden bevat. Men zie Prof. CANNegiETER „Het mysterie der tegenstellingen in ’s menschen zieleleven” in „TEYLER’s Theologisch Tijdschrift” van 1905, bldz. 362.

2) Hoofdartikel in W. 8391.

bijvoeglijke naamwoorden afgeleid van „toerekenen” niet namen zijn van eigenschappen, maar namen van verhoudingen. Eene verhouding bestaat of bestaat niet maar zij bestaat niet gedeeltelijk of verminderd. Men kan op straat iemand aanspreken of niet aanspreken. Men kan met hem spreken gedurende langeren of gedurende korteren tijd, maar men kan niet iemand gedeeltelijk of verminderd aanspreken.

Memorie van
Toelichting bij
het Wetboek
van Strafrecht.

Dat de Zin der beide uitdrukkingen onlogisch en onjuist is, ontging den Nederlandschen Strafwetgever niet. De Memorie van Toelichting van het Wetboek van Strafrecht schrijft ¹⁾ „Eene handeling is in strafrechtelijken zin toerekenbaar of niet. Zeker bestaan er nog verschillende graden van schuld al naarmate de verstandelijke vermogens meer of minder ontwikkeld zijn; maar het begrip van toerekenbaarheid is niet deelbaar. Als vast staat, dat de beklaagde heeft gedaan wat hij niet kon laten of gelaten wat hij niet kon doen, dan is het feit ontoerekenbaar ²⁾; als daarentegen zijn gemoedstoestand de vrije wilsbepaling niet uitsloot ³⁾ dan is het feit, hoe verschoonlijk ook, toerekenbaar. ⁴⁾ Tertium non datur.”

Memorie van

In de Memorie van Toelichting van de zoogenaamde

1) SMIDT I op artikel 38 en 39.

2) „Kunnen” heeft hier de Waarde van „rechtens behooren” gelijk mede in W. v. S. art. 37 en B. W. art. 280. Iedereen doet, wat hij niet „kan” laten of laat wat hij niet „kan” doen, wanneer „kunnen” in zijnen Zin wordt gebruikt.

3) De Memorie van Toelichting stemt uitteraard overeen met de oorspronkelijke opstelling van artikel 37.

4) Blijkbaar wordt de ontoerekenbaarheid van het feit hier alleen beschouwd in verband met de ontoerekeningsvatbaarheid van den dader. Een feit, gerechtvaardigd door eenen rechtvaardigingsgrond, is dus in dien zin „toerekenbaar.”

Psychopathen-wetsontwerpen wordt geschreven: ¹⁾ „Te- Toelichting van recht is opgemerkt, dat termen als „minder toerekening” de Psychopa- „verminderd toerekenbaren” eigenlijk minder juist zijn, then-wetsont- werpen. omdat naast „toerekenen” (d. w. z. het stellen van het feit op rekening van zedelijke schuld bij den dader ²⁾ en niet-toerekenen (d. i. het stellen van het feit op rekening van andere omstandigheden) een derde mogelijkheid niet bestaat. In de gevallen op welke die termen betrekking hebben, is eigenlijk niet de toerekening, doch de zedelijke schuld minder. De ondergeteekende meent intusschen in deze Memorie zich van het gebruik der gewraakte termen, die algemeen ingang hebben gevonden, niet te behoeven onthouden. Verminderde toerekenbaarheid in den zin van mindere schuld is overigens een der meest-gewone begrippen uit strafrechtsspraak en dagelijksch leven.” ³⁾

Het feitelijk verschil tusschen beide wetgevers is duidelijk. De wetgever van 1911 heeft hoogstens be- Feitelijk ver- schil tusschen beide wetge- vers. zwaar tegen het woord „verminderd toerekenen”. Maar hij erkent de noodzakelijkheid van bijzondere maatregelen ten aanzien van personen, die „hoewel toerekenbaar lijdende zijn aan gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van hunne geestvermogens.” ⁴⁾ De wetgever van 1881 meende, dat in dergelijke gevallen op grond van minder zedelijke schuld een minder hooge straf moest worden opgelegd. ⁵⁾

1) W. 9132.

2) Dat „zedelijke schuld” een vereischte is van iedere toerekening, wordt blijkbaar als van zelf sprekend aangenomen.

3) Voorts verwijst de Memorie van Toelichting naar het reeds meermalen genoemde boek van Prof. TUMMERS S. J. bldz. 37.

4) Prof. J. A. VAN HAMEL in eene vergadering van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap van 27 Mei 1911.

5) Art. 9 van de Wet van 29 Juni 1854 noemde „bekrompenheid

Verminderde
toerekening in
de rechtspraak.
Geval Vemer.

Een vonnis overeenstemmend met deze opvatting is gewezen door de Rechtbank te 's-Gravenhage in de zaak tegen den beklaagde kapitein VEMER. ¹⁾ Door den rechter-commissaris waren twee deskundigen benoemd, om een onderzoek in te stellen naar de geestvermogens ²⁾ van den gepensionneerden kapitein K. G. A. VEMER en om daarvan een schriftelijk rapport uit te brengen. De laatste van hunne gevolgtrekkingen was: „dat beklaagde onder deze voor zijn ziekelijk bewustzijnsleven bijzonder gevaarlijke omstandigheden, het strafbare feit heeft gepleegd in een toestand, dien wij niet normaal mogen noemen en die hem gedeeltelijk het vermogen ontnam om zijn wil te bepalen en de gevolgen van zijne strafbare handelingen te

van oordeel” onder de verzachtende omstandigheden. Over de toepasselijkheid van artikel 463 van den Code Pénal: Dr. LEROY: „La responsabilité des hystériques” in „La Semaine Médicale” van 1906, bldz. 373.

¹⁾ Uitvoerig behandeld door den verdediger Mr. J. LIMBURG in het „Tijdschrift voor Strafrecht”, Deel XIII, bldz. 32—94 en door Dr. F. M. COWAN „Het geval Vemer” in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1899.

²⁾ In de vragen van de rechters aan de deskundigen en in de antwoorden van de deskundigen aan de rechters wordt het verschil tusschen „geestvermogens” en „verstandelijke vermogens” geregeld verwaarloosd. Eveneens in de vraagpunten „Over den invloed, die aan den psychiater in strafzaken behoort te worden toegekend” behandeld in de Vergadering van de Nederlandsche Juristen-Vereeniging in 1911. Duitsche vertalingen van artikel 37 hebben meestal „Geisteskräfte” of „Geistestätigkeit.” Zóó Dr. A. BARY in „Wiener Klinik” van 1905, bldz. 317. Prof. WAGNER VON JAUREGG in „Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform” van 1907, bldz. 471, Prof. VON LILIENTHAL in Jrg. 1908, bldz. 262 en Jrg. 1909, bldz. 415. Voorts: JACOB ISRAËL DE HAAN „Taal en Rechtswetenschap” in W. 9822.

berekenen." 1) Prof. C. WINKLER las het verslag der geneeskundigen en hij gaf den verdediger een aantal bezwaren daartegen te kennen. De Rechtbank gelastte een „nader onderzoek naar Vemer's geestvermogens" en droeg dit op aan Dr. F. M. COWAN en Dr. R. M. VAN STEENBERGEN. Zij verklaarden, dat de beklaagde lijdende was aan krankzinnigheid. De rechtbank vonniste, dat het strafbare feit, doodslag op twee vrouwen, gepleegd was: „in een niet-normalen toestand, waardoor echter niet de toerekenbaarheid in den zin van art. 37 Strafrecht wordt buitengesloten, doch welke een milde toepassing der strafwet vordert." Wegens het voortgezet misdrijf van doodslag werd de beklaagde veroordeeld tot eene gevangenisstraf van drie jaren.

Dat uitdrukkingen als „verminderde toerekenbaarheid" en „verminderde toerekeningsvatbaarheid" onlogisch en onjuist zijn, wordt ook erkend door zielkundige geneeskundigen. Ik noem er thans slechts twee, wier geschriften ook overigens door mij geregeld werden geraadpleegd.

Bezwaar tegen de bedoelde uitdrukkingen bij geneeskundigen.

Dr. L. S. MEIJER schrijft in: „De psychiatrische expert en de toerekenbaarheid" 2): „De benaming van verminderde toerekenbaarheid is eigenlijk een onding, iemand zou slechts kunnen zijn toerekenbaar of ontoerekenbaar, een tusschenweg is niet open."

En Dr. A. ALETRINO: „Of de mensch is toerekenbaar of hij is ontoerekenbaar, een tusschenmogelijkheid bestaat niet." 3) En elders: „Partieele ontoerekenbaarheid is een absoluut niet te verdedigen zaak." 4)

1) Waarom deze afwijking van de woorden van artikel 37?

2) „Psychiatrische en Neurologische Bladen" van 1900 bldz. 353.

3) „Over ontoerekenbaarheid" bldz. 36.

4) „Twee opstellen over crimineele anthropologie" bldz. 27.

Bezwaar tegen
de bedoelde
uitdrukkingen
bij rechtsgeleer-
den.

Dat uitdrukkingen als „verminderde toerekenbaarheid” en „verminderde toerekeningsvatbaarheid” onlogisch en onjuist zijn, wordt ook erkend door de rechtsgeleerden. Ik noem er eveneens slechts enkelen, wier geschriften ook overigens door mij geregeld werden geraadpleegd.

Mr. R. VAN DER MEIJ schrijft in „Het zoogenaamde vraagstuk der „minderwaardige” misdadigers” ¹⁾: „Bijna algemeen geeft men tegenwoordig toe, dat de zoogenaamde „minder-toerekenbare” misdadigers niet een middengroep vormen tusschen de toerekenbare en de ontoerekenbare, doch toerekenbare, strafrechtelijk-verantwoordelijke personen zijn, bij wie men, terecht of ten onrechte verzachtende omstandigheden laat gelden. ²⁾ Evenmin als op de vraag of iets gebeurd is of niet, laat zich op de vraag of iemand wegens zekeren daad aan een of ander gezag rekenschap verschuldigd is, anders dan bevestigend of ontkennend antwoorden.”

In gelijken zin Prof. SIMONS: „Tot de zeer betwiste quaestiën bij de behandeling der strafrechtelijke verantwoordelijkheid behoort de vraag omtrent de verminderde toerekenbaarheid. Toegegeven moet worden, dat toerekenbaarheid en niet-toerekenbaarheid eene tegenstelling vormen, welke een tusschenliggende toestand niet gedooft” ³⁾.

1) „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX.

2) Men vergelijkte deze meening met het Psychopatenwetsontwerp van den Minister REGOUT, dat mogelijk maakte: „de rechterlijke beslissing, dat iemand, hoewel toerekenbaar, lijdende is aan gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens”. Daarover Prof. J. A. VAN HAMEL in de vergadering van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap van 27 Mei 1911.

3) „Leerboek enz.” § 145.

In gelijken zin Prof. G. A. VAN HAMEL. „Intusschen werd deze opvatting theoretisch bestreden als onlogisch, vermits het begrip „toerekeningsvatbaar” gradatie eigenlijk niet toelaat; en werd zij practisch hoogst bedenkelijk geacht, omdat zij met haren eisch van strafvermindering de belangen der maatschappelijke veiligheid ernstig moest schaden”. En voorts: „Gelukkig wordt het verwarringwekkend woord „verminderd toerekeningsvatbaren” meer en meer verlaten en door „psychisch minderwaardigen” of „misdadige psychopathen vervangen” ¹⁾.

VON LISZT gebruikt beide uitdrukkingen te samen, zonder nader aan te geven, of hij verschil tusschen beide maakt, en zoo ja, welk. Bijvoorbeeld in den naam van zijn bekend opstel: „Schutz der Gesellschaft gegen gemeingefährliche Geisteskranken und vermindert Zurechnungsfähige” ²⁾.

Het is ontmoedigend te zien, hoe gemakkelijk zulke onjuiste en onlogische uitdrukkingen worden aanvaard en hoe noode zij weder worden losgelaten. Men is zich niet bewust van de waarde van eene geheel logische taal, noch van het gevaar van onlogische woorden en uitdrukkingen. In eene zuiver logische taal is verwarring niet mogelijk. De uitdrukking „verminderde toerekeningsvatbaarheid” is onlogisch en de gebruikers geven zich weinig of niet rekenschap van hare onwaarde. De uitdrukking „gedeeltelijk toerekeningsvatbaarheid” is eveneens onlogisch en de gebruikers geven zich weinig of niet rekenschap van hare onwaarde. Doordat beide uitdrukkingen onlogisch zijn en namen

Verwarring
tusschen „ver-
minderde toe-
rekeningsvat-
baarheid” en
„gedeeltelijke
toerekenings-
vatbaarheid”.

1) „Inleiding enz.” § 36 No. 15.

2) Mr. H. L. A. VISSER „Een actueel vraagstuk in een nieuw tijdschrift” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XVI.

zijn voor gelijksoortige toestanden worden zij verward door elkander gebruikt. Hadden wij voor de bedoelde toestanden logische namen, dan zou er geene storende verwarring zijn. De fout is deze: men ziet niet in, dat „toerekenen” niet is een één-persoonswerkwoord, doch een drie-persoonswerkwoord, de naam van eene verhouding. De gedachte aan eene verhouding beheerscht dus ook de zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, die van het werkwoord „toerekenen” zijn gevormd. Daaruit volgt, dat het gebruik van woorden als „verminderd” en „gedeeltelijk” bij die zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden onlogisch en verwarrend is.

Omschrijving
der gedeeltelij-
ke toereke-
ningsvatbaar-
heid.

Van de gedeeltelijke toerekeningsvatbaarheid geeft Prof. G. A. VAN HAMEL de navolgende omschrijving bij de behandeling van de zoogenaamde „eisch der relativiteit” in artikel 37 ¹⁾. „Het bestaan van eene ziekelijke storing tijdens het feit begaan werd, is naar de formuleering der wet niet voldoende. Zij eischt, dat tusschen de storing en het feit het verband bestaat, waardoor de toerekenbaarheid van dit feit is uitgesloten. Van rechtskundig gezichtspunt schijnt deze eisch in theorie verdedigbaar. Maar men bedenke, dat de psychiatrie vrij algemeen van de vroegere leer der partieële krankzinnigheid, waarop dan partieële toerekeningsvatbaarheid gebouwd werd, is teruggekomen, en dat, ook waar zekere uitingen een scherp bepaald

1) Men zie verder de noten 13 en 14. De verworpen monomanieën-leer is bij verscheiden schrijvers te vinden in den nieuweren vorm der gedeeltelijke toerekeningsvatbaarheid. Over deze monomanieën-leer: Dr. A. ALETRINO „Over Ontoerekenbaarheid”, „Twee Opstellen over Crimineele Anthropologie” en „Handleiding bij de beoefening der Crimineele Anthropologie”.

karakter dragen, b.v. wat men vroeger monomanieën noemde, zij deze in verband brengt, met een algemeenen toestand van psychische degeneratie." ¹⁾

Van de verminderde toerekeningsvatbaarheid geeft Prof. VAN HAMEL de volgende omschrijving. ²⁾ „Oudere schrijvers en oudere wetgevers uit de eerste helft der 19e eeuw gebruikten de uitdrukking tot aanduiding van een psychischen staat, waarin de voor toerekeningsvatbaarheid noodige normale geschiktheid niet ontbrak, doch in zwakken graad aanwezig is.” ^{Omschrijving der verminderde toerekeningsvatbaarheid.}

Uit deze beide omschrijvingen blijkt het verschil duidelijk. Wij zullen echter zien, dat het verschil toch weder in werkelijkheid niet zoo stellig kan worden gemaakt.

In Nederland is de tegenstelling tusschen de gedeeltelijke en de verminderde toerekeningsvatbaarheid gemaakt door Prof. SIMONS, waar hij de vraag stelt: „of de ziekelijk gestoorde dader aansprakelijk zou kunnen zijn voor het eene feit, niet aansprakelijk voor het andere.” ³⁾ ^{Tegenstelling tusschen beide toestanden.}

Eveneens door den geneeskundige J. VAN DER KOLK in beschouwingen: „Voldoet de wijze, waarop heden in foro criminali wordt voorzien in psychiatrischen bijstand aan de eischen, die men daaraan stellen mag

1) „Inleiding enz.” § 36 No. 13b.

2) „Inleiding enz.” § 36 No. 15. Over de „eisch der relativiteit” SMIDT I bldz. 370. „Verslag van de Tweede Kamer” en Dr. J.N. RAMAER „Psychiatrische aantekeningen” bldz. 60 „Toerekenbaarheid der daad”.

3) „De positie van rechter en deskundige bij de toepassing van art. 37 Wetboek van Strafrecht”. Rede gehouden in de eerste vergadering van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap op 16 Februari 1907, Handelingen bldz. 10.

en zoo niet, hoe kan daarin verbetering gebracht worden." ¹⁾

Eveneens, en zeer zuiver, door Mr. H. VERKOUTEREN in zijn prae-advies voor de vergadering van de Nederlandsche Juristen-Vereeniging in 1911, naar aanleiding van de vraag: „Zijn in de Wetgeving bijzondere maatregelen te verordenen ten aanzien van personen, die strafbare feiten begaan en zich bevinden op de grens van krankzinnigheid en geestelijke gezondheid (z.g.n. grensgevallen, minderwaardigen, minder toerekenbaren). Stelling 4 van Mr. VERKOUTEREN luidt: „De wetgever moet uitdrukkelijk onderscheid maken tusschen verminderde en gedeeltelijke toerekeningsvatbaarheid." ²⁾

Onderscheid tusschen „partielle Unzurechnungsfähigkeit" en „verminderte Zurechnungsfähigkeit" wordt gemaakt door den geneeskundige Dr. J. BERSE in een opstel: „Zur Frage der partiellen Unzurechnungsfähigkeit." ³⁾

Samenvallen
van beide toe-
standen in één
persoon.

Echter: het verschil tusschen beide toestanden kan toch in werkelijkheid niet zoo stellig worden gemaakt. Want bij denzelfden persoon vindt men soms eene gedeeltelijke toerekeningsvatbaarheid en tevens een verminderde toerekeningsvatbaarheid. Zoodat beide wel te onderscheiden, doch niet te scheiden zijn.

Anders oordeelt de geneeskundige Dr. LEROY in een rapport over „La responsabilité des hystériques" samengesteld voor het „Congrès français des Médecins

1) Lezing gehouden in het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap, afgedrukt in „Psychiatrische en Neurologische Bladen" van 1909, bijzonder bldz. 526.

2) „Handelingen" bldz. 73. Men zie ook Stelling 2, en bldz. 49.

3) „Monatsschrift für Kriminalpsychologie" Jrg. I. Dr. BERSE toont aan, dat sommige zielszieken meer neigen tot commissie-misdrijven andere weer tot omissie-misdrijven (bldz. 210).

aliénistes et neurologistes" te Lille in Augustus 1906. ¹⁾
 „Je déclare que la responsabilité limitée est une notion
 non seulement inutile, mais irrationnelle et dangereuse."

Daarentegen Prof. J. GRASSET: „C'est une vérité
 scientifique à laquelle un jour ou l'autre il faudra bien
 que la législation se conforme." En voorts: „Respon-
 sabilité partielle et responsabilité atténuée sont deux
 choses absolument distinctes."

De beschouwingen over de verminderde toereke-
 ningsvatbaarheid en over de gedeeltelijke toerekenings-
 vatbaarheid zijn voorbeelden van diepgaande begrips-
 verwarring. In hoeverre deze begripsverwarring ver-
 oorzaakt wordt door woordverwarring kan door het
 geringe uitdrukkingsvermogen van de Taal niet nauw-
 keurig worden aangetoond. Maar met zekerheid mag
 worden gezegd, dat de woordverwarring niet gering
 is en niet gemakkelijk of snel te herstellen zal zijn.
 Noodig is een Waardevol en redelijk woordgebruik.
 Dit is alleen mogelijk, wanneer ieder woord in zijne
 talloze Beteekenissen volkomen gekend wordt. En
 juist ten aanzien van de Waardevolle woorden: „aan-
 sprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar" is
 de kennis zeer weinig bevredigend.

Samenvatting.

* * *

„Is het begrip der toerekeningsvatbaarheid een juri-
 disch begrip?" Eene vraag ten aanzien waarvan be-
 langrijke oneenigheid bestaat tusschen rechtsgeleerden
 onderling, tusschen zielkundige geneeskundigen onder-
 ling en tusschen rechtsgeleerden eenerzijds en genees-
 kundigen anderzijds.

Is het be-
 grip der toe-
 rekeningsvat-
 baarheid een ju-
 ridisch begrip?

1) „La semaine médicale" van 1906, bldz. 373.

Wij hebben de vraag gesteld met dezelfde woorden, waarmede zij door Dr. Cox is gesteld. ¹⁾ Terecht merkt Prof. G. HEIJMANS op: „om een vraag te kunnen beantwoorden, is de eerste voorwaarde, dat men die vraag verstaat.” ²⁾ Dit is zeer juist. Doch wat is de Waarde van de uitdrukking: „eene vraag verstaan?” Ik meen dit: „de vraag stellen in woorden van zoo groot mogelijke Waarde”.

Welke is nu de Waarde van de door Dr. Cox gestelde vraag? Men stelle de vraag algemeen aldus: „Wat is onze Bedoeling, wanneer wij vragen tot welke wetenschap een begrip behoort?”. Gaan wij deze vraag stellend, niet reeds uit van de onjuiste gedachte, dat een begrip bij uitsluiting van alle andere wetenschappen zou behooren tot het gebied van eene bepaalde wetenschap?

Maar het is duidelijk, dat deze gedachte onjuist is. Eerder is het tegendeel waar: dat ieder begrip tot het gebied van meerdere wetenschappen behoort. Dit is vooral waar voor de zoogenaamde grondbegrippen.

Een voorbeeld: „diefstal” is een begrip, dat men geneigd zou zijn een zuiver juridisch te noemen. Echter: de vraag of gas en electriciteit vallen onder „eenig goed” is mede een natuurkundige vraag. „Oogmerk” is een begrip uit de zielkunde.

Wij hebben de strafrechtswetenschap omschreven als de wetenschap van de strafrechtelijke toerekening.

1) Lezing in het „Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap” op 3 April 1909, tevens te vinden in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1909. Daarover JACOB ISRAËL DE HAAN in W. 8925. Voorts bijdragen van Mr. L. J. GODEFROY in W. 9144 en W. 9153.

2) „Over Strafrechtelijke toerekening” in het „Tijdschrift voor Strafrecht”, Deel XX, bldz. 471.

En „strafrechtelijke toerekening” is dus een strafrechtelijk begrip, gelijk wijsbegeerte een wijsgeerig begrip is. Het Burgerlijk Recht is de leer van de burgerrechtelijke toerekening. De Zedekunde is de wetenschap van de zedelijke toerekening. Daaruit volgt, dat het begrip „toerekening” niet uitsluitend een juridisch begrip is.

Het feit van de toerekening is eene uiting van den menschelijken geest. Het wezen van dit feit te onderzoeken kan de taak van den zielkundige zijn. Dus is „toerekening” mede een zielkundig begrip. Dr. Cox heeft dit zelf zeer goed ingezien, toen hij schreef: „Wij weten, dat deze algemeen menschelijke eigenschap: het toerekenen, een grondslag vormt voor ons maatschappelijk leven, dat dit eenvoudig onmogelijk zou zijn zonder toerekening. ¹⁾ Het is een gegeven, dat wij vinden in den geaardheid van den mensch.” ²⁾

Men zou kunnen beproeven het Voorwerp van onderzoek van iedere Wetenschap te noemen. Het Strafrecht is de wetenschap van de strafrechtelijke Toerekening. De Geschiedenis is de wetenschap van het Eenmalige. De Natuurwetenschap is de wetenschap van het Veelmalige. De Statistiek is de wetenschap van het Betrekkelijk Persoonlijke. ³⁾ Ieder dezer Oordeelen is eene Waardevolle Tautologie. Men zou de vraag kunnen stellen waarvan wetenschap de Wetenschap is en het antwoord zou de meest-Waardevolle Tautologie zijn. De wetenschap der wetenschappen heeft als voorwerp van onderzoek de „grondbegrippen” van alle „weten-

1) Juister ware: „maatschappelijk leven is toerekening”.

2) „Handelingen van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap”. Vergadering van 3 April 1909, bldz. 4.

3) Mr. W. ZEVENBERGEN „Eenige beschouwingen over het Strafrechtelijk Schuldbegrip”, Afdeling I, „Wilswijsheid” § 3 „Statistiek”.

schappen", in de eerste plaats de begrippen „grondbegrip" en „wetenschap" zelve. ¹⁾

Ieder begrip
behoort tot
iedere weten-
schap.

De beoefening dezer wetenschap der wetenschappen zou ons doen zien, dat ieder begrip behoort tot iedere wetenschap. Daaruit volgt, dat op de vraag van Dr. Cox een Waardevol antwoord niet mogelijk is, omdat de vraag niet eene Waardevolle vraag is.

Terecht maakte Dr. KEUCHENIUS bij de gedachtenwisseling de opmerking: „De inleider twijfelt of toerekenbaarheid een juridisch begrip is, maar hij is er niet in geslaagd aan te toonen, dat het een *medisch* begrip is."

Verwarring
veroorzaakt
door Waarde-
looze vraagstel-
ling.

Er is hier verwarring tusschen twee vragen. De eerste: „Tot welke wetenschap behoort een onderzoek naar het wezen van de Toerekening in het algemeen en naar het wezen van iederen verschijningsvorm der Toerekening in het bijzonder." De tweede: „Welk staatsorgaan is naar geldend Nederlandsch recht door den Staat belast met de verwerkelijking van de Macht tot strafrechtelijk Toerekenen."

Dr. Cox stelt in minder Waardevolle woorden de eerste vraag, doch hij bedoelde veeleer de tweede te stellen. Op de tweede vraag is het antwoord dit: „In het Burgerlijk Strafrecht is het Openbaar Ministerie het vervolgende en de Rechterlijke Macht het toerekenende staatsorgaan." ²⁾

De rechter zal bij de toepassing van talrijke wetsbepalingen eene beslissing moeten nemen ten aanzien

1) Prof. Dr. J. D. VAN DER WAALS JR.: „Prof. C. BELLAAR SPRUYT en zijn opvolger" in „Onze Eeuw", Jaarg. II, bldz. 81.

2) Burgerlijk Strafrecht wordt hier gesteld tegenover militair strafrecht (art. 150 van de Grondwet.) De Rijksbelastinggeschillen blijven buiten beschouwing. Men zie de artikelen 1 en 4 van de „Wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie" en art. 141 van het Wetboek van Strafvordering.

van begrippen wier wetenschappelijke bearbeiding niet in de eerste plaats de taak is van de rechtswetenschap. Men denke aan begrippen: „oogmerk, opzet, schuld, vleeschelijke gemeenschap, bewusteloosheid, onmacht, dronkenschap, bedwelmende drank enz.”

De woordenkeus van artikel 37 bevordert de verwarring in hooge mate. De vraag of een feit iemand *kan* worden toegekend is eene volmaakt Waardelooze vraag, waarop een Waardevol antwoord dus niet mogelijk is. Ieder feit wordt iemand toegerekend, zoodra een ander bij dat feit betrokken is. Toerekening is Verstandhouding. De Maatschappij is de Eenheid van een oneindig aantal gevallen van Toerekening.

Misleidende
woordenkeus in
art. 37.

Doch wij zagen reeds, dat de wezenlijke Waarde van artikel 37 die is van eene wellicht overbodige herinnering. De wetgever heeft in artikel 37 het volgende willen vastleggen: „In de strafrechtsgeschiedenis heeft zich de gedachte ontwikkeld, dat personen wier verstandelijke vermogens gebrekkig zijn ontwikkeld of ziekelijk zijn gestoord niet behooren te worden gestraft. Den rechter wordt opgedragen met deze gedachte rekening te houden.”

Waarde van
art. 37.

De toepassing van deze gedachte blijft volkomen aan den rechter. De Nederlandsche rechter is in gevallen van *insania moralis* gekomen tot vonnissen, die Prof. G. HEYMANS: „het toppunt van ongerijmheid voorkomen” ¹⁾, terwijl Prof. G. A. VAN HAMEL deze vonnissen volkomen terecht gewezen acht. ²⁾

Toepassing:
Insania moralis.

1) „Over strafrechtelijke toerekening” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 484. Voorbeelden in „Het Wetboek van Strafrecht”, Rechtspraak en Nederlandsche Litteratuur door de Hoogleeraren VAN DER HOEVEN, VAN HAMEL Sr., DOMELA NIEUWENHUIS en SIMONS op artikel 37 No. 3.

2) „Inleiding enz.” § 36 „Toerekeningsvatbaarheid.”

Rechter en deskundige.

Het is duidelijk, dat het noodzakelijk is, dat de rechters in geval van twijfel aangaande de toerekeningsvatbaarheid van den beklaagde, zich door deskundigen doen voorlichten. Gelijk het wenschelijk is, dat de rechters zich door deskundigen doen voorlichten overal waar zij een begrip moeten toepassen, waarvan de wetenschappelijke bearbeiding niet in de eerste plaats behoort tot de bevoegdheid van de rechtsgeleerden.

Dr. Cox bedoelde eene vraag te stellen aangaande de verhouding tusschen het oordeel van den deskundige en het vonnis van den rechter. Deze verhouding is in Nederland en in de buitenlanden meermalen ter sprake gebracht. Eene nauwkeurige behandeling van dit vraagstuk valt buiten het bouwplan van dit boek. Toch mag de vraag niet onbesproken blijven, omdat zij van groot belang is voor de rechtskundige signifikantie in het algemeen en voor het leerstuk van de strafrechtelijke toerekening in het bijzonder.

Bespreking in het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap.

De verhouding tusschen den deskundige en den rechter is besproken door den rechtsgeleerde Prof. Mr. D. SIMONS en door den zielskundige Prof. HEILBRONNER in de vergadering van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap van 16 Februari 1907.

Prof. SIMONS meent, dat de taak van den deskundige is den rechter zoo goed mogelijk voor te lichten over het zieleleven van den beklaagde. Het eindoordeel over de toerekeningsvatbaarheid is bij den rechter. ¹⁾

De gevolgtrekkingen van Prof. HEILBRONNER gaan in dezelfde richting.

Bespreking in de Nederland-

Eveneens is de verhouding tusschen den deskundige en den rechter besproken op de vergadering van de

1) Men vergelijke Prof. SIMONS' „Leerboek" § 28 No. 141.

Nederlandsche Juristen-Vereeniging in 1911. Het onderwerp ter bespreking was meer algemeen: Over den invloed, die aan den psychiater in strafzaken behoort te worden toegekend ¹⁾. Het tweede vraagpunt luidde: „Behoort, waar het geldt de vraag, of het begane feit den dader wegens ziekelijke storing of gebrekkige ontwikkeling der geestvermogens mag ²⁾ worden toegerekend de taak van den psychiater

a. zich te bepalen tot voorlichting van de justitie omtrent den aard der storing of der gebrekkige ontwikkeling en omtrent het verband tusschen deze en de daad, of

b. ook te omvatten het geven van een meening over de ontoerekenbaarheid.

Punt *a* wordt zonder hoofdelijke stemming bevestigend beantwoord. Daardoor verviel de noodzakelijkheid van een antwoord op de vraag genoemd in punt *b*.

Mr. T. J. NOYON is van andere meening dan de meerderheid in de Vergadering der Juristen-Vereeniging, waar hij schrijft ³⁾: „In rechte zal nu, zoodra er twijfel ontstaat, onderzocht moeten worden:

1°. of er ziekelijke storing of gebrekkige ontwikkeling der verstandelijke vermogens was of is,

2°. of die ten gevolge heeft, dat het feit den dader niet kan worden toegerekend.

Ten aanzien van beide punten behoort de rechter zich te doen voorlichten door deskundigen. De rechter blijft, in aanmerking genomen de positie der deskun-

1) Prae-adviezen van Prof. Dr. K. HEILBRONNER en Mr. Dr. S. J. M. VAN GEUNS.

2) Staat hier opzettelijk „geestvermogens” in plaats van „verstandelijke vermogens” en „mag” in plaats van „kan”?

3) „Het Wetboek van Strafrecht” op art. 37. Aanteekening 9.

digen in ons strafproces, vrij in het vormen van een eigen oordeel, maar ik kan niet medegaan met hen, die hier eene medische en eene juridische zijde der quaestie zien en de taak der deskundigen beperken tot het verschaffen der feitelijke gegevens, waaruit de rechterlijke beslissing eerst moet volgen." ¹⁾

In ieder geval is hier van de zijde des rechters slechts sprake van een „behooren”. De wet verplicht den rechter niet tot het vragen van voorlichting van deskundigen. Hij zou dus rechtens steeds kunnen volstaan met het stellen van de eerste vraag.

Beantwoor-
dingsplicht der
deskundigen.

Eene andere vraag, die wij nog nader zullen beschouwen, is deze, of de zielkundige deskundigen rechtens verplicht zijn, beide vragen te beantwoorden.

De meening van prof. G. A. VAN HAMEL verschilt van de meening van Mr. T. J. NOYON: „Over het bestaan van de toerekeningsvatbaarheid zelve, een rechtskundig begrip, beslist, ook naar art. 37, de rechter”. Ofschoon men, den nadruk leggende op „beslist” zou kunnen beweren, dat deze beide rechtsgeleerden van gelijke meening zijn ²⁾.

Vraagstelling
door den rech-
ter aan de des-
kundigen.

De meening van den rechter blijkt uit de vragen, die hij aan de deskundigen stelt. De rechter, die meent, dat de toerekenings-vraag niet eene vraag is voor den geneeskundige zal slechts de eerste van de door Mr. NOYON opgestelde vragen doen. De rechter, die meent, dat de toerekenings-vraag wel eene vraag is voor den geneeskundige deskundige, zal antwoord vragen op de beide door Mr. NOYON opgestelde vragen,

¹⁾ Men vergelijke de meening van Prof. TREUB en Mr. TAK in hun „Leerboek der gerechtelijke verloskunde” en van Prof. SIMONS in zijn „Leerboek” aangehaald door Mr. NOYON bldz. 170—171, noot.

²⁾ „Inleiding enz.” § 36 „Toerekeningsvatbaarheid” No. 13b.

tenzij hij ten aanzien van een der beide punten deskundige voorlichting overbodig mocht achten.

Belang van
eene Waarde-
volle vraagstel-
ling.

Een van de vraagpunten bij de behandeling in de Algemeene Vergadering der Nederlandsche Juristen-Vereeniging in 1911 van „Den invloed, die aan den psychiater in strafzaken behoort te worden toegekend, was dit: „Is het gewenscht, dat op de formuleering der vragen, die den psychiater-deskundige zullen worden gesteld, door een psychiater invloed worde uitgeoefend?” Prof. SIMONS stelde naar aanleiding van dit vraagpunt in W. 9167 de vraag of „een psychiater” niet een drukfout was voor „den psychiater”. Immers: „Het kan toch niet de bedoeling zijn, dat een ander dan de te benoemen deskundige den rechter over de formuleering der te stellen vragen voorlicht.’ Echter: is het wel noodig de vragen in ieder ander geval anders op te stellen? De vraagstelling behoort zich nauwkeurig te regelen naar de woorden van het artikel over de toerekening, in verband met de opvatting van den rechter aangaande den rechtskundigen of geneeskundigen aard van de toerekeningsvraag. In een aantal landen: Engeland, Oostenrijk, Frankrijk, Duitschland worden steeds dezelfde vragen gesteld. De voorbeelden zijn in sommige landen van overheidswege vastgesteld.

Prof. VAN HAMEL beveelt het volgende voorbeeld aan. ¹⁾ 1. Of de beklaagde tijdens het begaan van het feit aan eenige ziekelijke storing der verstandelijke vermogens leed, zoo ja, aan welke. ²⁾ 2. Of die storing opheffend of beperkend werkte op zijn geschiktheid om zoowel de feitelijke strekking als het ongeoorloofde

Voorbeelden
van vraagstel-
ling: Prof. G. A.
van Hamel.

1) „Inleiding enz.” § 36 „Toerekeningsvatbaarheid” No. 13b.

2) Is „gebrekkige ontwikkeling” hier opzettelijk weggelaten?

van het begane feit te beseffen, alsmede om ten aanzien daarvan zijn wil te bepalen. 3. Of althans niet kan worden verklaard, dat het feit volstrekt buiten dien invloed stond."

Bezwaren tegen
deze vraagstel-
ling.

Tegen deze vragen zou ik het bezwaar willen maken, dat zij niet zijn opgesteld in overeenstemming met de woorden van artikel 37. Bovendien spreekt de tweede vraag van „bepalen van den wil ten aanzien van het begane feit". Deze uitdrukking kwam voor in artikel 47 van het Oorspronkelijk Regeerings Ontwerp, uit welke bepaling het tegenwoordig artikel 37 is ontstaan. ¹⁾ En juist ten aanzien van dit punt schreef Dr. J. N. RAMAER: „Mijn voornaamste bezwaar tegen artikel 47 bestaat in de bepaling, dat de strafbaarheid wordt uitgesloten, wanneer hij, die het feit gepleegd heeft, buiten staat was ten aanzien van dat feit zijnen wil te bepalen." ²⁾

Ook thans zouden wellicht vele Nederlandsche deskundigen de vragen ongaarne gesteld zien volgens het voorbeeld van Prof. VAN HAMEL. Als zoodanig waren te noemen Prof. Dr. G. JELGERSMA ³⁾, Dr. L. S. MEYER ⁴⁾ en vooral Dr. F. M. COWAN ⁵⁾, die nadrukkelijk verklaart: „Volgens mijn meening is de deskundige alleen verplicht zich de vraag te stellen, is de bepaalde persoon

1) SMIDT I op artikel 37. Men vergelijke de opstelling voorgesteld door Staatsraad Mr. SWART.

2) „Psychiatrische Aanteekeningen enz." bldz. 45.

3) „Psychologie en pathologische psychologie", bldz. 25 v.v. en „De medicus tegenover de vraag der toerekeningsvatbaarheid" in „Psychiatrische Bladen" van 1896.

4) „De psychiatrische expert en de toerekenbaarheid" in „Psychiatrische en Neurologische Bladen" van 1900.

5) De „Psychiater voor de Rechtbank" in „Psychiatrische en Neurologische Bladen" van 1899 en „De Haagsche bloedspuwer" in hetzelfde Tijdschrift van 1900.

al of niet krankzinnig en behoorde de vraag, die men tot hem richt, ook niet anders te worden ingekleed."

In de Nederlandsche Rechtspraak kan men twee voorbeelden van vraagstelling onderscheiden. De meer geneeskundige, waarbij alleen een vraag gesteld wordt aangaande gebrekkige ontwikkeling en ziekelijke storing van de verstandelijke vermogens. Daartegenover de meer rechtskundige of wijsgeerige of zedekundige vraag of het feit den beklaagde behoort te worden toegerekend. Als één voorbeeld uit vele geef ik de vragen, gelijk die gesteld zijn door de Rechtbank te Utrecht aan de deskundigen Dr. A. TH. MOLL en H. BREUKINK. ¹⁾ De vragen: 1. „Of beklaagde lijdende is aan gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storingen zijner geestvermogens en in het bijzonder of hij daaraan ook leed voor en tijdens het plegen van het hem bij dagvaarding ten laste gelegde feit en bij bevestigende beantwoording dezer vraag:

2. Of dit ten gevolge heeft, dat de aan bekl. ten laste gelegde en door hem bekende feiten hem kunnen worden toegerekend."

Het antwoord: „Resumeerende zijn wij tijdens ons onderzoek tot de overtuiging gekomen, dat bij X. niet bestaat een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis zijner verstandelijke vermogens in het algemeen en dat hij ook aan geene ziekelijke stoornis zijner geestvermogens geleden heeft voor en tijdens het plegen van het hem bij dagvaarding ten laste gelegde feit." En vervolgens: „Wij meenen op grond van al deze beredeneeringen tot de conclusie te komen, dat X. het hem ten laste gelegde feit heeft begaan in een toestand van verminderde toerekenbaarheid."

1) „Psychiatrische en Neurologische Bladen" van 1907, bldz 366.

Geestelijke en
Verstandelijke
vermogens. In-
saniam moralem.

Op het dooreen-gebruiken van de woorden „geestelijke vermogens” en „verstandelijke vermogens” in de vragen van de rechters en in de antwoorden van de geneeskundigen werd reeds door mij gewezen. ¹⁾ Toch kan het met het oog op de gevallen van „zedelijke krankzinnigheid” van belang zijn, het verschil te handhaven tusschen „geestelijk” en „verstandelijk”.

Vraagstelling
door het Hoog-
Militair Ge-
rechtshof.

Het Hoog Militair Gerechtshof stelt de vragen als volgt: ²⁾

1. „Is het aannemelijk, dat beklaagde, ten tijde hij de feiten pleegde, waarvoor hij terecht staat, leed aan eenige ziekelijke storing of aan gebrekkige ontwikkeling zijner verstandelijke vermogens.

2. „Is het aannemelijk, dat hij de feiten, waarvoor hij terecht staat, heeft gepleegd onder den invloed dier storing of gebrekkige ontwikkeling.

3. Heeft die storing of gebrekkige ontwikkeling in het geheel geen invloed gehad op het plegen dier feiten.”

Antwoord van
de deskundigen.

Het antwoord in het aangehaalde geval luidde: „dat het niet aannemelijk is, dat beklaagde ten tijde hij de feiten pleegde, waarvoor hij terecht staat, leed aan eenige ziekelijke stoornis of gebrekkige ontwikkeling zijner verstandelijke vermogens.”

Andere vraag-
stelling van het
Hoog Militair
Gerechtshof.

In een ander geval zijn door het Hoog Militair Gerechtshof vragen gesteld meer overeenkomstig het voorbeeld door Prof. VAN HAMEL gegeven. Een van de vragen luidde: „Heeft de storing opheffend of beperkend

¹⁾ Ook in W. 9820.

²⁾ Onder anderen te vinden in „Eenige expertises” door Dr. W. H. COX, Dr. P. H. LAMBERTS en Prof. Dr. G. JELGERSMA in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1905, bldz. 317. Het Hoog Militair Gerechtshof verwaarloost het verschil tusschen „geestelijk” en „verstandelijk.”

gewerkt op zijne geschiktheid, om zoowel de feitelijke strekking als het ongeoorloofde van het begane feit te beseffen, alsmede om ten aanzien daarvan zijn wil te bepalen."

De deskundige Prof Dr. K. HEILBRONNER maakte Antwoord van Prof. Heilbronner. geen bezwaar deze vraag te beantwoorden. Hij achtte aannemelijk, dat „de verkeerde neiging zoodanig op het wilsvermogen heeft gewerkt, dat dit vermogen werd beperkt.” ¹⁾

Op tweeërlei wijze kunnen moeilijkheden ontstaan Mogelijkheid van moeilijkheden tusschen rechters en deskundigen. tusschen de rechters en de zielkundige deskundigen.

Ten eerste: indien de rechter niet eene vraag heeft gesteld aangaande de toerekeningsvatbaarheid en de geneeskundige daarover in zijn verslag toch een oordeel uitspreekt.

Ten tweede: indien de rechter wel een vraag heeft gesteld aangaande de toerekeningsvatbaarheid en de geneeskundige weigert daarover een oordeel uit te spreken.

Moeilijkheden van de eerste soort zullen niet talrijk zijn en niet zeer belangrijk. In de eerste plaats achten de meeste geneeskundigen de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid niet tot hunne bevoegdheid te behooren. Een aantal hunner zullen wellicht geene strafrechtelijke moeilijkheden maken, indien de vraag wordt gesteld, maar zij zullen zich ook niet ongevraagd over de toerekeningsvatbaarheidsvraag uitlaten. Een aantal geneeskundigen verstaan „toerekenen” in den zin van „zedelijk toerekenen”. Eene zedelijke toerekening achten zij onredelijk zonder aanname eener wilsvrijheid. En vrijheid van den menschelijken wil, hoe dan ook verstaan,

¹⁾ „Tijdschrift voor Strafrecht”, Deel XX „Rechtspraak en litteratuur” No. 98.

achten zij niet vereenigbaar met hunne wereldbeschouwing. ¹⁾ Mocht een geneeskundige zich ongevraagd over de toerekeningsvatbaarheidsvraag uitspreken, dan is de rechter niet eens genoodzaakt eene aanmerking deswege te maken. Hij kan het doen. Een dergelijk geval heeft zich voorgedaan ten aanzien van den deskundige Dr. HAVER DROEZE. ²⁾ Prof. JELGERSMA vermeldt een geval, waarin een geneeskundige zich uitliet over de „strafbaarheid” van den beklaagde en deswege door den rechter werd herinnerd aan de overschrijding van de grenzen van zijne bevoegdheid. ³⁾

Is de deskundige verplicht tot beantwoording der „toerekeningsvatbaarheidsvraag?”

Maar ernstige moeilijkheden zouden kunnen ontstaan, indien de rechter eene vraag stelde naar de toerekeningsvatbaarheid en wanneer de geneeskundige deskundige weigerde deze vraag te beantwoorden op grond, dat de vraag niet eene is, ten aanzien waarvan hij deskundig is.

Een merkwaardig geval heeft zich in Den Haag voorgedaan. Tot deskundigen waren benoemd Dr. COWAN en Dr. TELLEGEN, om „een onderzoek in te stellen of GEURT KESELING, beklaagd van oplichting, wegens ziekelijke storing zijner verstandelijke vermogens, toerekenbaar is voor het hem ten laste gelegde feit.” De beide deskundigen gaven ieder een afzonderlijk antwoord. Dr. TELLEGEN antwoordde: „het is, uit een medisch oogpunt beschouwd, mijns inziens moeilijk, toerekenbaarheid uit te sluiten.” Het antwoord van Dr. COWAN was zuiver geneeskundig. De vraag naar de toerekenings-

1) Aldus Dr. A. ALETRINO en Prof. Dr. G. JELGERSMA in hunne reeds meermalen genoemde geschriften.

2) „Gerechtelijk-geneeskundige rapporten” in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1904.

3) „De medicus tegenover de vraag der toerekeningsvatbaarheid” in „Psychiatrische Bladen” van 1896.

vatbaarheid werd niet beantwoord, daar de deskundige dit zuiver juridische vragen achtte, waarop een medicus niet kon ingaan. ¹⁾

Doch hoe, indien de rechtbank een antwoord had verlangd op de gestelde vraag? Deskundigen in burgerlijke zaken zijn niet verplicht hunne benoeming aan te nemen. Deskundigen in strafzaken wel. ²⁾ Doch hoe, wanneer de benoemde meent, dat hij ter zake niet kundig is? Wie beoordeelt de vraag of de benoemde deskundig is? Art. 192 W.v.S.

Een vervolging op grond van artikel 192 van het Wetboek van Strafrecht zou kunnen worden beproefd. De vraag zou dan deze zijn, of de wettelijke verplichting, die een deskundige als zoodanig te vervullen heeft, zich uitstrekt tot de beantwoording van alle vragen ten aanzien waarvan de rechter hem deskundig acht. Liet men het oordeel omtrent zijne deskundigheid aan den benoemden deskundige zelven over, dan zou het gevaar kunnen ontstaan, dat de deskundige zich aan zijne taak zou onttrekken door opzettelijk onjuiste voorstelling van ondeskundigheid.

Dit laatste feit zou wellicht strafbaar geweest zijn volgens het ingetrokken artikel 213 van het Oorspronkelijk Regeerings Ontwerp: „Hij, die met het oogmerk om zich aan eenige in artikel 212 ³⁾ bedoelde verplichting te onttrekken een niet bestaand feit voorwendt, wordt gestraft met enz.” Art. 213 O.R.O.

1) Dr. F. M. COWAN „De Haagsche bloedspuwer” in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1900, bldz. 221.

2) Prof. D. SIMONS „Leerboek enz.” Deel II No. 726 en „Beknopte Handleiding tot het Wetboek van Strafvordering” op artikel 51, 102 en 176.

3) Het tegenwoordig artikel 192. Men raadplege SMIDT II op artikel 192.

De meening, dat de deskundige kan en moet volstaan met beantwoording van de vraag of de bepaalde persoon al of niet krankzinnig is, wordt vooral voorgestaan door Dr. F. M. COWAN. ¹⁾

Prof. HEILBRONNER zelf beantwoordt, gelijk wij te voren reeds zagen, wel vragen, die niet van zuiver-medischen aard zijn. Maar hij acht den deskundige niet tot het beantwoorden van de toerekeningsvatbaarheids-vraag verplicht, en meent, dat hij bij weigering niet kan worden gestraft of gedwongen.

Van dezelfde meening is de Oostenrijksche Hoog-leeraar WAGNER VON JAUREGG. ³⁾ Artikel 134 van de Oostenrijksche Strafprozessordnung omschrijft zeer nauwkeurig de taak en de plicht van de zielkundige deskundigen. Zij moeten den rechter voorlichten over het geestelijk leven van den dader in den meest uitgebreiden zin van het woord en vooral de vraag beantwoorden of en in hoeverre ziekelijke storingen in des daders geestelijk leven van invloed zijn geweest op zijne handelingen. Een woord uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” komt in dit artikel 134 niet voor. Evenmin als in artikel 2 van het Wetboek van Strafrecht, dat in taak overeenkomt met artikel 37 van het Nederlandsche Wetboek van Strafrecht. ⁴⁾

1) „De Psychiater voor de Rechtbank” in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1899.

2) „De positie van rechter en deskundige bij de toepassing van art. 37 Wetboek van Strafrecht” rede gehouden in de Vergadering van het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap op 16 Februari 1907.

3) „Zum Unzurechnungsfähigkeitsparagraphe im österreichischen Strafgesetzentwurf” in het „Monatsschrift für Kriminalpsychologie enz” van 1907.

4) „Vergleichende Darstellung” Algemeen Gedeelte, Deel V, bldz. 56—61.

Wat de meening der Oostenrijksche deskundigen betreft, schrijft Prof. WAGNER VON JAUREGG: „Die Wiener medizinische Fakultät hat es ebenfalls seit einer Reihe von Jahren konsequent abgelehnt sich über die Zurechnungsfähigkeit auszusprechen resp. zu erklären ob der Untersuchte des Gebrauches der Vernunft ganz beraubt sei, wie sich unser Strafgesetz ausdrückt“. Tenslotte spreekt Prof. WAGNER als een verlangen uit: „Es soll im Gesetze (Strafgesetz oder Strafprozessordnung) ausdrücklich bestimmt werden dasz den Sachverständigen nur die Aufgabe zukomme sich ueber die Geistesstörung auszusprechen; dasz es aber sache des Richters sei, die Frage der Zurechnungsfähigkeit zu entscheiden“.

In Frankrijk heeft Prof. G. MORACHE de vraag gesteld naar den omvang van den plicht tot antwoorden van de deskundigen. ¹⁾ „Que répondre au médecin qui sous la foi de ce même serment ²⁾ affirmerait qu'il se déclare incompetent, qu'il ne croit pas posséder les qualités, l'instruction suffisante pour mener à bien la mission très speciale que l'on veut lui confier.“ En het antwoord, waarvan wij betwijfelen of het elken rechter volkomen bevredigen zou: „Il n'y aurait évidemment qu'à le féliciter du courage moral dont il a fait preuve et de sa parfaite honnêteté professionnelle en se déclarant incompetent.“

* *
*

Wij hebben de minder Waardevolle vraag: „Is de Samenvatting.

1) „L'expertise et le choix des experts“ in „Annales d'hygiène publique enz.“ van 1900, Deel I, bldz. 339.

2) De eed, bedoeld in artikel 44 van den Code d'Instruction criminelle: „Faire leur rapport et donner leur avis en honneur et conscience.“

toerekeningsvatbaarheid een juridisch begrip?" omgezet in de meer-Waardevolle vraag: „Is de zielkundige deskundige verplicht tot de beantwoording van eene vraag des rechters met betrekking tot de toerekeningsvatbaarheid van den beklaagde." Zulke Waardevolle omzettingen behooren tot het meest-belangrijke gedeelte van de taak van den signifeekkundige. Eene uitvoerige beantwoording van de aldus omgezette vraag, behoort reeds niet meer tot de signifik in den eigenlijken zin.

Toch hebben wij in dit geval de omgezette vraag uitvoerig beantwoord, omdat zij eene zeer betwiste strijdvraag is en omdat zij zoo bijzonder goed doet zien hoe begripsverwarring kan worden veroorzaakt door het gebruik van Waardeloze woorden of het onjuist gebruik van Waardevolle woorden.

Verwarring veroorzaakt door art. 37.

De oorzaak van de verwarring is deze, dat de wetgever in artikel 37 het woord „toerekenen" gebruikt zonder een soortbepalend bijwoord: „zedelijk, maatschappelijk, strafrechtelijk". Een dergelijk gebruik is Waardeloos, gelijk eene overeenkomst waardeloos is, waarbij men iemand „iets" belooft. Bovendien heeft „ontoerekenbaar" zonder soortbepalend woord in de aldagelijksche spreektaal de beteekenis van „krankzinnig". Ook dit werkt storend en geeft aanleiding tot de meening, dat een vraag naar de toerekening zonder meer door den geneeskundigen deskundige moet worden beantwoord. Indien de wetgever en de rechter inzagen, dat het gebruik van „toerekenen" zonder een soortbepalend bijwoord Waardeloos is, zou het woord wellicht niet meer daarzonder worden gebruikt. En wellicht zou men inzien, dat de vraag of iemand „zedelijk, strafrechtelijk of maatschappelijk toe-

rekeningsvatbaar" is, niet bijzonder tot het gebied van den zielkundigen geneeskundige behoort.

* *
*

Het leerstuk van de toerekening in het algemeen en de vraag naar de verhouding tusschen de rechters en de deskundigen in het bijzonder, hebben ook in buitenland en de deskundigen in het bijzonder, hebben ook in buitenland aanleiding gegeven tot belangrijke moeilijkheden. Wij zullen deze voor enkele landen zonder uitvoerigheid aangeven, omdat doordoor weder kan blijken, hoeveel begripsverwarring door woordverwarring is ontstaan. Maar wij kunnen niet te uitvoerig worden zonder te komen tot beschouwingen aangaande de begrippen: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”, die buiten verband met de signifi- Gelijksoortige moeilijkheden in buitenland.

In Engeland bestaan geene uitdrukkelijke wetsbepalingen over den invloed van den geestelijken of verstandelijken toestand des daders op zijne strafbaarheid. Het Engelsche recht is ook hier „judgemade law”, dat is: berustend op rechterlijke uitspraken. ¹⁾ Engeland. Judgemade law.

STEPHEN geeft als recht het volgende ²⁾ „No act is a crime if the person who does it is at the time when it is done prevented (either by defective mental power or) by any disease affecting his mind Stephen.

a from knowing the nature and quality of his act, or

b from knowing that the act is wrong ³⁾ (or *c* from

1) VON LILIENTHAL in „Vergleichende Darstellung”, Deel V, bldz. 61.

2) „A Digest of the Criminal Law” Article 28 „Insanity.”

3) STEPHEN teekent hierbij aan: „The word „wrong” is variously interpreted as meaning: 1) Morally wrong. 2) Illegal. The practical effect of these differences is shown in Illustrations 4, 5, 6.

controlling his own conduct, unless the absence of the power of control has been produced by his own default.)

But an act may be a crime although the mind of a person who does it is affected by disease, if such disease, does not in fact produce upon his mind one or other of the effects above mentioned in reference to that act."

Ten aanzien van de gedeelten van het artikel, die tusschen haakjes geplaatst zijn merkt STEPHEN op: „The parts of the article bracketed are doubtful."

Geval Mc.
Naghten.

Op de rechtspraak is van grooten invloed geweest het geval Mc. NAGHTEN. ¹⁾ Deze leed aan de ziekelijke waanvoorstelling, dat SIR ROBERT PEEL hem beledigd had. Hij wilde SIR ROBERT dooden, doch schoot eenen ander neder, dien hij voor SIR ROBERT hield. In overeenstemming met het oordeel van den zielkundigen deskundige werd de beklaagde door de gezworenen vrijgesproken. Het Hoogerhuis stelde naar aanleiding van deze zaak den rechters een aantal rechtsvragen aangaande het leerstuk der toerekeningsvatbaarheid. De antwoorden op deze vragen zijn voor de rechtspraak van groot belang geworden.

Bewijslast der
toerekenings-
vatbaarheid.
Nederland.
Duitschland.

Ontoerekeningsvatbaarheid wordt beschouwd als een bevrijdend feit, dat door den beklaagde moet worden bewezen. Van de zijde des beklaagden kunnen verslagen van deskundigen worden bijgebracht. In geval van twijfel aangaande de toerekeningsvatbaarheid moet eene veroordeeling volgen. Dit in afwijking van in Nederland ²⁾ en Duitschland ²⁾ geldende opvattingen.

Oostenrijk.

In Oostenrijk is de verhouding tusschen de rechters en de zielkundige deskundigen onderwerp van talrijke

1) VON LILIENTHAL in „Vergleichende Darstellung" Deel V bldz. 62.

2) Prof. G. A. VAN HAMEL „Inleiding enz." § 36 Noot 6. Prof. VON LISZT „Lehrbuch" § 37 Noot 3.

besprekingen geweest, zoowel naar aanleiding van het geldende strafwetboek als naar aanleiding van het ontwerp voor een nieuw wetboek van Strafrecht.

Het geldend artikel 2 sluit straf uit: „wenn der Täter des Gebrauches der Vernunft ganz beraubt ist, wenn er die Tat bei abwechselnder Sinnenverrückung in der Zeit, da die Verrückung dauerte oder in einer ohne Absicht auf das Verbrechen zugezogenen vollen Berausung oder einer anderen Sinnenverwirrung, in welcher er sich seiner Handlung nicht bewusst war, begangen hat”.

Voorts verklaart de wet den dader straffeloos „wenn die Tat durch unwiderstehlichen Zwang (oder in Ausübung gerechter Notwehr) erfolgte.”

De bedoeling dier laatste bepaling is bestreden. De rechtspraak brengt er niet onder de ziekelijke dwanghandelingen, doch feitelijke dwang of geestelijke drang, uitgeoefend op eenen geestesgezonden persoon. ¹⁾

De Oostenrijksche geneeskundige deskundigen maken bezwaar tegen het beantwoorden van eene vraag betreffende de toerekeningsvatbaarheid van den dader en zelfs tegen de vraag of de dader: „des Gebrauches der Vernunft ganz beraubt ist.” ²⁾

In Duitschland worden vragen door de rechters aan de deskundigen gesteld in overeenstemming met de

Geldende wetsbepaling.

Rechtspraak.

Taak der deskundigen.

Duitschland.
Vraagstelling

1) VON LILIENTHAL in „Vergleichende Darstellung” Deel V bldz. 57.

2) Verslag van eene lezing gehouden door Dr. S. TÜRKEL (rechtsgeleerde) in „Verein für Psychiatrie und Neurologie” in „Wiener Klin. Wochenschrift” van 1905 No. 27, met verslag der gedachtenwisseling in volgende nummers Dr. ALEX POLLAK „Psychiater und Juristen” in „Wiener Klin. Wochenschrift” van 1908 bldz. 154. Voorts Dr. S. TÜRKEL „Psychiatrische Probleme” en de reeds meermalen genoemde geschriften van Prof. WAGNER VON JAUREGG.

woorden van § 51 van het Duitsche Wetboek van Strafrecht. ¹⁾ Een woord uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” komt in de vragen niet voor.

Prof. WAGNER VON JAUREGG schrijft daaromtrent: ²⁾ „Die wissenschaftliche Deputation in Berlin hat es schon seit Westphals Zeiten konsequent abgelehnt die Frage der Zurechnungsfähigkeit zu beantworten.” Die vraag betreffende „freie Willensbestimmung” wordt vrij algemeen beschouwd als niet te behooren tot het bijzondere bevoegdheidsgebied van den zielkundigen geneeskundige. ³⁾

Beantwoor-
dingsplicht van
deskundigen.

Vrijheid van
den rechter.

VON LISZT acht den geneeskundigen deskundige verplicht tot beantwoording van vragen, die in overeenstemming zijn met de woorden van § 51. Uitteraard blijft de rechter in zijn oordeel vrij: ⁴⁾ „Ob durch die von sachverständiger Seite festgestellte geistige Störung die Zurechnungsfähigkeit ausgeschlossen wird oder nicht hat der Richter, hier wie sonst, nach eigener Prüfung und unter eigener Verantwortlichkeit zu entscheiden. Das ärztliche Gutachten, das sich auf den ganzen Wortlaut des § 51, mithin auch auf die „freie Willensbestimmung” zu

1) BERTHOLD KERN „Ueber die Grenzen des Gerichtsärztlichen Urteils in Fragen der Zurechnungsfähigkeit” waarover „Deutsche Medizin. Wochenschrift” van 1906 bldz. 736 en „Vierteljahrschrift für Ger. Medizin” van 1906 bldz. 121. Voorts stellingen van Dr. FRANK „Psychiatrie und Strafrechtspflege” in „Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie” van 1902 bldz. 162.

2) „Zum Zurechnungsfähigkeitsparagrafen im österreichischen Strafgesetzentwurf” in „Monatsschrift für Kriminalpsychologie enz.” van 1907 bldz. 471.

3) Eene uitzondering maakt de geneeskundige Dr. MAYER in „Die ärztliche Beurteilung des Krankheitsbegriffs in § 51 St.-G.-B.”, in „Monatsschrift für Kriminalpsychologie” van 1912 bldz. 593.

4) „Lehrbuch” § 38 II slot.

erstrechen hat, bindet ihn nicht und deckt ihn nicht."

In artikel 64 van den Franschen Code Pénal komt niet een woord voor uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar." Het artikel heft de strafbaarheid op „lorsque le prévenu était en état de démente au temps de l'action." Of „lorsqu'il aura été contraint par une force à laquelle il n'a pu résister."

Frankrijk.
Art. 64. C. P.

Ten aanzien van deze „contrainte" komt de Fransche rechtspraak met de Oostenrijksche overeen, dat de wetgever hierbij gedacht heeft aan gezonden van geest en niet aan zieken ten aanzien van zoogenaamde dwanghandelingen.

Rechtspraak.

De vragen van de rechters aan de geneeskundigen en de antwoorden van de geneeskundigen aan de rechters zijn niet steeds gesteld in overeenstemming met de woorden van artikel 64. Ook zijn de antwoorden niet steeds in overeenstemming met de vragen.

Vraagstelling
aan de deskun-
digen.

Talrijke geneeskundige verslagen vindt men in „Annales d'hygiène publique et de médecine légale." Ik geef thans slechts zeer enkele voorbeelden, die ook om andere redenen belang hadden.

Enkele be-
langrijke voor-
beelden.

In den jaargang van 1900 in deel I op bladz. 112 deelt Dr. PAUL GARNIER een uitvoerig gerechtelijk-geneeskundig verslag mede. De deskundige is benoemd door den onderzoeksrechter: „à l'effet de constater judiciairement l'état mental du sieur Philippe X." Evenmin als de vraag bevatte het antwoord een woord uit de groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar." Dergelijke vraag met een dergelijk zuiver geneeskundig antwoord vinden wij in dezelfde bijdrage op bldz. 237.

In den jaargang van 1901 in deel I op bldz. 46 deelt Dr. RAOUL LEROY een uitvoerig gerechtelijk-genees-

kundig verslag mede. De vraag van den rechter is niet vermeld. In eene van zijne gevolgtrekkingen geeft de geneeskundige te kennen, dat hij de handelingen van den beklaagde beschouwt „comme des actes inconscients dont le prévenu est absolument irresponsable.”

In den jaargang van 1912 in deel I op bldz. 193 vinden wij een belangrijk geneeskundig verslag opgesteld door de deskundigen Prof. PAUL BROUARDEL, Dr. MAGNAN en Dr. PAUL GARNIER. ¹⁾ De deskundigen waren benoemd: „à l'effet de procéder à l'examen de l'état mental du nommé Georges Dussollier.” De drie eerste gevolgtrekkingen van de geneeskundigen zijn zuiver geneeskundig. Een oordeel over de toerekeningsvatbaarheid wordt niet uitgesproken. Integendeel: in hunne laatste gevolgtrekking wijzen de deskundigen erop, dat het oordeel over de toerekening aan den rechter is: „Actuellement calme, lucide, conscient de sa situation, Georges Dussollier doit compte de sa conduite à la justice qui appréciera dans quelle mesure les bizarreries de son caractère, témoignant d'une certaine instabilité mentale, peuvent être prises en considération au point de vue de l'atténuation de sa responsabilité pénale” ²⁾

Congres te Genève.
Prof. J. Grasset.
Dr. Gilbert Ballet.
De vraag naar de bevoegdheden en de plichten van de zielkundige deskundigen is uitvoerig besproken op de jaarvergadering der Franschsprekende zielkundige geneeskundigen gehouden te Genève op den vijfdén Augustus 1907. Tegenover elkander stonden de meeningen van Prof. J. GRASSET en Dr. GILBERT BALLET.

1) PAUL GARNIER „L'amnésie au point de vue médicolégal”.

2) Men zie verder „L'affaire JEANNE WEBER” door P. BROUARDEL en L. THOINOT, in den jaargang van 1906 in deel I en „La seconde affaire WEBER” in den jaargang van 1908 Deel I.

Prof. GRASSET neemt het bestaan aan van eene ^{Responsabilité} „responsabilité médicale” die hij beschouwt als een ^{médicale.} zuiver geneeskundig begrip en over het bestaan waarvan de geneeskundige deskundige den rechter kan en moet inlichten.

De meeningen van Dr. GILBERT BALLEET zijn nedergelegd in een aantal wenschen, waarbij de meerderheid van de vergadering zich heeft aangesloten. ¹⁾

De vergaderden beginnen te wijzen op den tekst ^{Uitspraak van} van artikel 64 van den Code Pénal, waarin niet een ^{het Congres.} woord voorkomt uit de groep „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”. Vervolgens wijzen zij erop: „que les questions de responsabilité, qu'il s'agisse de la responsabilité morale ou de la responsabilité sociale sont d'ordre métaphysique ou juridique, non d'ordre médical.” En zij spreken als hun verlangen uit: „Que les magistrats dans leurs ordonnances, leurs jugements ou leurs arrêts s'en tiennent au texte de l'article 64 du Code Pénal et ne demandent pas au médecin expert de résoudre lesdites questions qui excèdent sa compétence.”

Het woord „responsable” kwam wel voor in eene ^{Wet van 1907.} wet, die in 1907 door de Kamer van Afgevaardigden is aangenomen, bijvoorbeeld in artikel 37: „En toute manière criminelle, le président après avoir posé les questions résultant de l'acte d'accusation et des délits,

1) Dr. CHARLES BLONDEL „Les médecins et la responsabilité” in de „Revue de Paris” van 15 Juli 1908. De besprekingen op de vergadering te Genève hebben aanleiding gegeven tot talrijke, vaak zeer afwijkende beschouwingen. Wij noemen slechts enkele, die wij ook overigens te raadplegen hadden. Dr. R. LEROY „La responsabilité et l'hystérie” in „Annales d'hygiène publique enz.” van 1908, Deel I en „La semaine médicale” van 7 Augustus 1907.

avertit le jury, à peine de nullité, que s'il pense, à la majorité, que l'accusé ou l'un des accusés est irresponsable, il doit en faire la déclaration en ces termes : „à la majorité, l'accusé, à raison de son état d'aliénation mentale au moment de l'action est irresponsable.” ¹⁾ Intusschen volgt hieruit niet, dat de geneeskundige wettelijk verplicht zou zijn eene vraag naar de toerekeningsvatbaarheid te beantwoorden.

Rondschrijven
van den Minis-
ter Chaumié.

Evenmin is eene dergelijke verplichting af te leiden uit een rondschrijven van den Minister van Justitie CHAUMIÉ met betrekking tot de vragen, die in het algemeen aan de geneeskundige deskundigen behooren te worden gesteld. Wel schijnt de Minister daarin uit te gaan van de veronderstelling, dat de geneeskundigen niet zullen weigeren te antwoorden op eene vraag aangaande de toerekeningsvatbaarheid van den beklaagde. ²⁾

Signifische be-
teekenis van
dezen strijd.

Voor den significkundige is de strijd tusschen Dr. BALLET en Prof. GRASSET van groote waarde. Immers: het betoog van Prof. GRASSET is doorlopend niet juist en de oorzaak van deze doorlopende onjuistheid is duidelijk aanwijsbaar deze: verkeerde opvatting van slechts één enkel Waardevol woord: „responsabilité médicale.” ³⁾

Aan het bewijs van de waarheid van deze bewering mogen dan mijne slotbeschouwingen gewijd zijn.

* * *

1) Over deze wet: Prof. J. GRASSET: „La responsabilité des criminels” met uitvoerige bespreking van de Vergadering te Genève en Dr. G. JANSSENS in „Psychiatrische en Neurologische Bladen” van 1907.

2) „Monatsschrift für Kriminalpsychologie” van 1906 bldz. 51.

3) Men vergelijke onze beschouwingen over de beide opstellen van Prof. Dr. G. HEYMANS: „Uitwassen der crimineele anthropologie” en „Over Strafrechtelijke toerekening”.

In het voorgaande hebben wij het herhaaldelijk be- Waarde van
 toogd: wat wij voor verstand der menschen onderling het woord „toe-
 noodig hebben zijn woorden, die in den signifischen rekenen” zon-
 zin van dit woord Waardevolle woorden zijn. Het woord der soortbepa-
 „toerekening” zonder soortbepalend bijvoeglijk naam- lend bijwoord.
 woord is slechts in één enkel geval zulk een Waardevol
 woord: te weten, wanneer wij spreken over het ver-
 schijnsel van de toerekening in het algemeen. Zoodra
 wij evenwel spreken over eenen der verscheidene vor-
 men, waarin zich het verschijnsel der toerekening aan
 ons voordoet, behooren wij het woord „toerekening”
 te voorzien van een bijvoeglijk naamwoord ter aan-
 duiding van dien bijzonderen verschijningsvorm, bij-
 voorbeeld: „strafrechtelijke, burgerrechtelijke, zedelijke,
 maatschappelijke toerekening.” Doen wij dit niet, dan
 heeft ons spreken evenmin Waarde, als eene overeen-
 komst waarde heeft, krachtens welke wij ons zouden
 hebben verbonden aan een ander „iets” te verkoopen.

Prof. GRASSET heeft dit ongetwijfeld goed ingezien.
 Het tweede deel van zijn boek „La responsabilité des
 criminels” is gewijd aan: „Les divers sens du mot
 responsabilité.” En de geleerde schrijver vestigt bij-
 zonder de aandacht op de: „Nécessité actuelle d'accoler
 toujours une épithète au mot responsabilité.” ¹⁾

GRASSET onderscheidt drie vormen van „respon- Driedelige ver-
 sabilité”, te weten: médicale, morale en sociale. Deze deeling: médi-
 verdeeling is onvolledig en onjuist. Onvolledig door cale, morale, so-
 het ontbreken van eene „responsabilité juridique” weder ciale.
 te onderscheiden in verschillende soorten, waarvan de Onvolledigheid
 „responsabilité pénale” en de „responsabilité civile” en onjuistheid
 de voornaamste zijn. dier verdeeling.

¹⁾ In denzelfden zin Dr. R. LEROY „La responsabilité et l'hys-
 térie” in „Annales d'hygiène publique” van 1908 Deel 1.

Onjuist doordat Prof. GRASSET meent, dat de „responsabilité médicale” met de „responsabilité morale” en de „responsabilité sociale” eene drieledige verdeeling van het begrip „responsabilité” vormen. ¹⁾ Deze ééne onjuistheid heeft aanleiding gegeven tot eene doorlopende schromelijke verwarring, omdat zij een zoo Waardevol woord als „toerekenen” betreft.

Onderscheidingswijze van de vormen van „toerekening”. Naar welke onderscheidingswijze verdeelen wij, wanneer wij het algemeene verschijnsel der „toerekening” onderscheiden in zijne bijzondere verschijningsvormen der „strafrechtelijke, burgerrechtelijke, zedelijke of maatschappelijke toerekening?”

Toerekenen is reageeren. „Wij hebben gezien, dat de Zin van „toerekenen” geen andere is dan „reageeren, terugslaan” wegens het

Onderscheidingswijze van de vormen van „toerekening”. niet in acht nemen van bepaalde regelen.

Aard der reactie. Wanneer wij verschillende vormen van „toerekening” onderscheiden dan doen wij dit in verband met den aard van de overtreden regelen (normen) en met den aard van den terugslag (sanctie).

Aard der strafrechtelijke toerekening. Strafrechtelijke toerekening heeft plaats wanneer iemand de bepalingen van het Strafrecht heeft overtreden. Zij wordt verwezenlijkt door bepaald aangewezen staatsorganen en bestaat in een bepaald aangewezen terugslag: de straf.

Aard der burgerrechtelijke toerekening. Burgerrechtelijke toerekening heeft plaats wanneer iemand de bepalingen van het burgerlijk recht heeft overtreden. Zij wordt verwezenlijkt door bepaald aangewezen organen en bestaat in een bepaald aange-

1) Het woord „responsabilité médicale” is bovendien ongelukkig gekozen, want het wordt gebruikt voor de aansprakelijkheid van den geneeskundige tegenover den zieke wegens begane beroepsfouten: „Annales d'hygiène publique” van 1906 Deel I bldz. 481.

wezen terugslag: schadevergoeding, ontbinding, nietigverklaring enz.

Zedelijke toerekening heeft plaats wanneer iemand de bepalingen der zedelijkheid heeft overtreden. Zij wordt uitgeoefend door ieder zedelijk oordeelend mensch en bestaat in een afkeurend zedelijk oordeel. ¹⁾

Aard der zedelijke toerekening.

Maatschappelijke toerekening heeft plaats, wanneer iemand de bepalingen van het maatschappelijk verkeer overtreedt. Zij wordt uitgeoefend door ieder in de maatschappij levend mensch en bestaat in eene vermindering van maatschappelijk aanzien.

Aard der maatschappelijke toerekening.

Doch wat kan bedoeld zijn met „responsabilité médicale” als verschijningsvorm van de „toerekening” naast de hierboven omschreven verschijningsvormen? Prof. GRASSET spreekt van: „Les trois espèces de responsabilité” te weten: responsabilité morale, sociale en médicale. Maar deze „responsabilité médicale” blijkt niet anders te zijn als „geestelijke gezondheid.” Prof. GRASSET omschrijft haar ²⁾ als „intégrité des neurones psychiques.” En hij gaat voort: „est responsable médicalement celui dont les neurones psychiques fonctionnent normalement au moment de la bataille prévolitive qui a procédé l’acte incriminé; est irresponsable celui dont les neurones psychiques étaient complètement altérés au même moment; a une responsabilité atténuée celui dont les neurones psychiques étaient partiellement ou incomplètement altérés.” Doch welke rechtsgevolgen zijn er verbonden of behooren er verbonden te zijn

„Responsabilité médicale” past in dit stelsel niet.

1) Meer niet. Het zedelijk oordeel is beschouwend (aesthetisch) en verlangend (imperatief) maar niet vergeldend.

2) „Journal de Psychologie” van 1907 bldz. 482, aangehaald door Prof. G. HEYMANS in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 473.

aan het geheel niet, gedeeltelijk, of geheele bestaan van deze „responsabilité médicale.”?

Noodzakelijk- heid eener signi- fische verta- ling van de geschriften van Prof. Grasset. Het woordgebruik van Prof. GRASSET is van dien aard, dat men zijne geschriften in den meest-letterlijken zin van het woord moet „vertalen”, dat wil zeggen: „overbrengen in Waardevolle taal” voor en aleer men ze begrijpen kan. Het woord „vertalen” is voor dit „overbrengen” geheel juist. Waardevol Fransch is eene andere taal dan Waardeloos Fransch. En Waardevol Fransch verschilt van Waardevol Nederlandsch minder dan van Waardeloos Fransch. Zulk vertalen is wel bij uitstek de taak van den significus. Maar zijn streven is er juist op gericht, dat dit vertalen niet langer noodig zij. De significus werkt aan het overbodig maken van zijn eigen arbeid.

Noodzakelijk- heid eener signi- fische verta- ling van de geschriften van Dr. A. Aletrino. Ook de geschriften van den Nederlandschen geleerde Dr. A. ALETRINO over de begrippen „toerekenbaarheid” en „verantwoordelijkheid” hebben behoefte aan eene Waardevolle vertaling. ¹⁾

Evenals Prof. GRASSET maakt Dr. ALETRINO slechts ééne fout. Doch die maakt hij dan ook voortdurend en zij betreft het Wezen der begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” zelve. De fout is deze, dat de geleerde schrijver deze woorden voortdurend gebruikt zonder soort-aanduidend bijvoeglijk naamwoord. Wat nu wellicht geldt voor eenen bepaalden vorm van toerekening wordt op die wijze onbemerkt voorgesteld als geldend ten aanzien van het verschijnsel der toerekening in het algemeen of voor andere bijzondere vormen van toerekening. Daardoor hebben de betoogen van Dr. ALETRINO meermalen niet meer

1) „Over ontoerekenbaarheid” en „twee opstellen over Crimineele Anthropologie”.

wetenschappelijke waarde dan eene overeenkomst geldswaarde heeft, waarbij iemand „iets” wordt toegezegd.

Prof. HEYMANS heeft tegen het woordgebruik van Dr. ALETRINO dezelfde bezwaren: „Het laat zich vermoeden, dat de heer ALETRINO, waar hij telkens weer den mensch en den misdadiger voor absoluut ontoerekenbaar verklaart, aan dat woord een anderen zin verbindt dan wij in het voorgaande, in overeenstemming met etymologie en spraakgebruik hebben gedaan. Maar het is niet gemakkelijk dien zin op te sporen, en ik geloof ook niet, dat het altijd dezelfde is.” ¹⁾

Inderdaad: wanneer Dr. ALETRINO schrijft: „Het individu is ontoerekenbaar, totaal ontoerekenbaar” dan zou wellicht een niet geheel ervaren lezer kunnen denken dat de geleerde schrijver het politie-toezicht en de strafrechtspraak wilde doen eindigen. En wanneer Dr. ALETRINO na de toerekenbaarheid te hebben verworpen, uitdrukkelijk verklaart 's menschen verantwoordelijkheid voor zijne daden te willen handhaven, dan is het niet gemakkelijk de Waardevolle eenheid in deze twee schijnbaar geheel tegenstrijdige uitspraken te vinden.

Gelijk de tegenstelling daar staat heeft zij eigenlijk geen Zin. Wie het geheele verschijnsel der Toerekening ontkent (wat trouwens evenmin of evenzeer mogelijk is als het Leven te ontkennen) kan het verschijnsel der Verantwoording niet handhaven. Want er wordt alleen „aangesproken”, dat wil zeggen „verantwoording gevraagd” met de bedoeling „toe te rekenen”.

Doch de Bedoeling van de tegenstelling is eene andere. Dr. ALETRINO verstaat ditmaal onder „toerekening” slechts de „zedelijke toerekening” en onder

1) „Uitwassen der crimineele anthropologie” in „De Gids” van 1901 bldz. 76.

„verantwoording” slechts de „maatschappelijke verantwoording” en de Bedoeling van zijne tegenstelling is dus deze: „dat wie de rechtmatigheid van het zedelijk oordeel loochent daarmede nog niet ontkent de mogelijkheid en de rechtmatigheid van een strafstelsel gegrond op de gedachte van verdediging tegen maatschappelijk gevaarlijke personen.” ¹⁾

Vertaling der uitdrukking: „Het individu is ontoerekenbaar”.

En, gelijk wij te voren reeds zagen, de eenigszins tartende uiting: „Het individu is ontoerekenbaar, totaal ontoerekenbaar” wil in Waardevolle woorden vertaald niet anders zeggen dan dat Dr. ALETRINO het zedelijk oordeel niet van waarde acht, of althans, dat hij het niet redelijk kan rechtvaardigen.

Onredelijkheid van het zedelijk oordeel.

Dit laatste is waarlijk niet een wonder. Het verschijnsel van het zedelijk oordeelen in het algemeen en ieder zedelijk oordeel in het bijzonder kunnen niet redelijk worden gerechtvaardigd. Evenmin als het verschijnsel van het redelijk oordeelen in het algemeen en ieder redelijk oordeel in het bijzonder zedelijk kunnen worden gerechtvaardigd. Een dief te verachten is evenmin redelijk als onredelijk. En de stelling van PYTHAGORAS is evenmin zedelijk als onzedelijk. Er is geene wetenschappelijke moraal en geene zedelijke wetenschap. ²⁾

Rechtvaardiging der zede-

De mensch beoordeelt alles. Ook dit. En het zedelijk oordeel heeft geene andere rechtvaardiging dan het

1) Tegen deze scherpe tegenstelling Mr. A. A. DE PINTO in W. 7296.

2) GASTON RAGEOT over „HENRI POINCARÉ” in de „Revue de Paris” van 15 Februari 1906 en A. FOUILLÉE: „La science des mœurs remplacera-t-elle la morale” in de „Revue des deux Mondes” van October 1905.

zedelijk oordeel zelf. In dien zin, dat ons zedelijk ^{lijke toereke-} gevoel goedkeurt, dat wij zedelijk oordeelen. ^{ning.}

Voor de burgerrechtelijke toerekening is evenmin ^{Rechtvaardig-} eene rechtvaardiging mogelijk, die zoo zuiver redelijk ^{ging van de} zou zijn als bijvoorbeeld het bewijs van de Stelling van ^{burgerrechtelij-} PYTHOGORAS, dat ten slotte evenmin zuiver redelijk is. ^{ke toerekening}

En wanneer PLANIOL de vraag stelt: „Pourquoi les actes qualifiés „fautes” sont-ils des sources légales d'obligations juridiques?” dan is deze vraag waarlijk wel gemakkelijker gesteld dan beantwoord. ¹⁾

Tenslotte went men vrij gemakkelijk aan het vertalen ^{Begripsver-} van geschriften als van Dr. ALETRINO en van Prof. ^{warring ont-} GRASSET. Toch is het te begrijpen, dat het verwarde ^{staan door het} woordgebruik van deze schrijvers de lezers ietwat ^{woordgebruik} onwillig maakt en men verstaat de klacht van Mr. J. ^{van Dr. Aletri-} A. NEDERBURGH, wanneer hij schrijft ^{no. Mr. J. A.} ^{Nederburgh.} ²⁾: „Dr. Aletrino voegt aan zijn beweren, dat het individu totaal ontoerekenbaar is, wel toe, dat daarmee allerminst geloochend wordt 's menschen verantwoordelijkheid voor zijn daden, daar hij voor deze verantwoordelijk blijft, d. w. z. door de natuur zelve der dingen aangewezen om te ondergaan de reactie der samenleving, wanneer hij zich tegen de sociale voorwaarden van het leven verzet; maar of dit is spelen met woorden, of de verzekering houdt op de geruststelling te zijn, die er mee bedoeld is. Voor het strafrecht hebben we noodig een strafrechtelijke verantwoordelijkheid, toerekenbaarheid,

1) MARCEL PLANIOL „Etudes sur la responsabilité civile” in de „Revue Critique de législation et de jurisprudence” van 1905 bldz. 285.

2) „Verantwoordelijkheid, Straf, Vergelding en Veiligheidsmaat regel” in het „Tijdschrift voor Strafrecht” Deel XX bldz. 68.

zonder welke het strafrecht zijn reden van bestaan verliest. ¹⁾

* *
* *

Einde: Taal, Ik ben hiermede aan het einde van mijne onder-
Recht en Wer- zoekingen en beschouwingen gekomen. Toen ik mij
kelijkheid. had tot taak gesteld een signifisch onderzoek te doen
naar de woorden van de groep: „Aansprakelijk, Ver-
antwoordelijk, Toerekeningsvatbaar” wist ik, dat ik
mij voor de moeilijkheid had gesteld de gebreken van
de Taal aan te toonen in die gebrekkige Taal zelve.
Het is mij bij het in woorden brengen van de ver-
kregen gegevens niet gebleken, dat deze moeilijkheid
kleiner was dan ik had verwacht. Toch is het niet
goed in mijne moeitevolle ervaringen een grond voor
ontmoediging te zien en de Taal in het algemeen en
de Rechtstaal in het bijzonder te laten voor hetgeen
zij door eeuwen van verwaarloozing heen geworden
zijn. Wij moeten zorgvuldig en welbewust het uitdruk-
kingsvermogen van de Taal vergrooten.

Behoeftte aan Wat wij noodig hebben is eene Nieuwe Taal, eene
eene Nieuwe Bovenzinnelijke Taal, waarin ieder Woord zijnen Zin
Taal. heeft, zijne Bedoeling en zijne Waarde. Eene Taal, die
ons in staat zal stellen elkander in den Waardevollen
zin des Woords te verstaan.

Taak van den En de taak van den rechtskundigen significus is door
rechtskundigen Prof. Mr. I. HENRY HYMANS aangegeven: „ontwikkeling
significus. der taal tot een wonderbaarlijk middel tot doordringing
en beoordeeling der werkelijkheid.” ²⁾

¹⁾ Dit is niet geheel juist. „Strafrechtelijke verantwoordelijkheid”
is strafrecht.

²⁾ Mr. I. HENRI HYMANS: „Het Recht der Werkelijkheid”
bldz. 27.

Nog zijn Taal en Werkelijkheid gescheiden. Maar de eenige Macht, die deze Scheiding kan opheffen is de Taal zelve. Want: „Language must be regenerated and must grow to a glorious stature.” ¹⁾

1) Lady VICTORIA WELBY.